T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri

Tefsir Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

EBÛ'L-A'LÂ EL- MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDE ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ

Hüsna AYTAÇ
15908005

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TEMİZKAN

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri

Tefsir Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

EBÛ'L-A'LÂ EL- MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDE ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ

Hüsna AYTAÇ
15908005

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TEMİZKAN

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Ebû'l-A'lâ El- Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Tefsirinde Oryantalizm Eleştirisi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

../../2019

Hüsna AYTAÇ

KABUL VE ONAY

Hüsna AYTAÇ tarafından hazırlanan "**EBÛ'L-A'LÂ EL- MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDE ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ**" 02/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı**,** İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

Unvanı Adı Soyadı

Başkan : (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TEMİZKAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf HAKLI (Üye)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKBAŞ (Üye)

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 02/07./2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../... /20

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖN SÖZ

Doğu ile Batı ayrımı Antik Çağ'dan bu döneme kadar var olmuştur. Bu ayrım sadece coğrafî bir ayrım olarak kalmamış bunun yanı sıra dinî, siyasi, ekonomik vs. pek çok cihette kendini göstermiştir. Oryantalizm de bu tarihî ve ideolojik ayrımın evladıdır. Batı'nın dinî ve ideolojik zihniyetinin aksiyonel boyutunu temsil eden oryantalizmin başlangıç tarihi hakkında farklı görüşler vardır. Bu farklılıklarla beraber, oryantalizmin amaç ve hedeflerinin nihai muhatabı İslâm ve Müslümanlar olmuştur. Batı, kendi muhayyilesinin sermayesi ile kurguladığı Şark'ta kendi menfaat ve maslahatını gözeten, Batılı'nın üstünlüğünü teyit eden bir Doğu ve Doğulu portresi/tasavvuru oluşturmuştur. Bu kurgu ürünü olan Doğu, özne konumunda olan Batı'nın nesnesi olan her şeyde özneye bağlı ve muhtaç olandır. özne, nesne konumunda olan Doğu'yu en iyi tanıyan ve tanımlayandır. Bu tanıma o kadar ileri boyuttadır ki Doğu'nun ihtiyacı olan her şey Batılı'nın ona sunacağı çözüm önerisindedir. Doğu, Batı olmaksızın kendisini tanıyamaz, tanımlayamaz, yönetemez. Bu nedenle Batı, Doğu ve Doğulu için ona kendi çözüm önerilerini dikte etmekte, faal hale getirmekte mes'ul ve vazifelidir.

Batılar, bu kaygılarla Doğu'da gerek misyonerlik faaliyetleri adı altında gerekse akademik inceleme ve araştırma adı altında kendi maslahatları doğrultusunda istedikleri gibi hareket etmişlerdir. Bunu kimi zaman tebdil-i ırk, tebdil-i din, tebdil-i ideoloji ile yaparken kimi zamanda apaçık misyoner ve oryantalist kimliklerle yapmışlardır. Bu şahıslar Doğu'da kendi menfaatlerini sağlayabilmek için, bölge insanının dili, dini ve kültürlerini öğrenmek, yozlaştırmak ve en nihayetinde kendi ideolojilerini empoze ederek, bölgede Batılı zihniyeti ikame etme gayretinde olmuşlardır.

Misyoner ve oryantalist çalışmalar, İslâm beldelerinde yoğunlukta olmuştur. Bu çalışmaların da nihai hedefi İslâm ve İslâm'ın değerlerine karşı güvensizlik

oluşturmak ve insanları her türlü cihetle Batı'ya ve onun değerlerine bağlı ve bağımlı kılmak olmuştur. Oryantal çalışmalar çoğunlukla İslâm dinin yegâne kutsalı olan Kur'ân-ı Kerîm ve onun mübelliği olan Hz. Peygamber ile ilgili olmuştur. Çalışmamızda oryantalizm eleştirisini incelediğimiz Mevdûdî, misyoner ve oryantalist aktivistlerin yoğunlukta olduğu Hint Alt Kıtası'nda yetişmiş bir şahsiyettir. Oryantalizmin misyon ve vizyonunun Müslüman coğrafyadaki olumsuz tesirine mukabil, diğer İslâm alimleri gibi Hint Alt Kıtası alimleri de duyarsız kalmamışlardır. Oryantalistlerin çalışmalarına karşılık İslâm ve İslâm'ın kutsallarına yönelik yapılan itham ve iftiralara karşılık çalışmalar yürüterek gerek Müslümanların gerekse Gayr-ı Müslimlerin zihin ve vicdanlarında oluşabilecek şek ve şaibeleri izale etmeye gayret etmişlerdir.

Bu çalışmamızda oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in risaleti ile ilgili meselelerde ileri sürdükleri iddialara Mevdûdî'nin gerek tefsirinde gerekse kaleme aldığı muhtelif eserlerinde sunduğu reddiyeleri ve reddiye niteliğinde olabilecek görüşlerini sunmaya, Mevdûdî'nin gerek oryantal hedeflere maruz kalan Hint Alt Kıtasın'da gerekse tüm Müslüman coğrafyalarda yaptığı çalışmalar ve telif ettiği eserlerle İslâm müdafaasında bulunduğu katkıya değinmeye çalıştık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mevdûdî'nin hayatı, eserleri ve ilmî şahsiyeti ele alınmıştır. İkinci bölümde oryantalizmin kavramsal boyutu ve tarihinin yanı sıra oryantalizmin etkisi ve ona yöneltilen eleştiriler tasvir edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, oryantalizmin etkisinde kalan Hint Kıtası'nda yetişen Mevdûdî'nin genel oryantalizm eleştirisi ve oryantalistlerin Kur'ân ile ilgili ileri sürdükleri iddialara verdiği cevaplar bir sistem dahilinde sunulmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışmanın başlangıcından itibaren, bana rehberlik eden, çalışmadaki eksikliklerimi tamamlayan, hatalarımı tashih eden danışman hocam **Dr. Abdullah TEMİZKAN**'a şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim.

Hüsna AYTAÇ

Diyarbakır 2019

ÖZET

Bu çalışmada ele aldığımız oryantalizm meselesi, Antik Çağ'dan günümüze kadar var olan Doğu-Batı çatışmasının bir tezahürü ve formu olan ve pek çok İslâm âliminin gündemini meşgul eden önemli bir meseledir. Asrımızın en önemli mütefekkir ve âlimlerinden olan Mevdûdî'nin Kur'ân tefsirinde ve muhtelif eserlerinde ele aldığı konulardan biri de çalışmamıza konu olan oryantalistler ve oryantalistlerin İslâm ve İslâm'ın değerlerine yönelik olan ithamlarıdır. Bu cihetle Mevdûdî'nin bu meseledeki görüş ve çözüm önerileri üzerinde çalışmayı gerektiren bir ehemmiyettedir. Bu çalışmanın amacı, Mevdûdî'nin hayatı, telif ettiği eserler, yaşadığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel yapısına değinmekle birlikte, onun oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili iddialarına yönelik sunduğu reddiyeleri ve bu hususta ki görüşleri üzerinde inceleme ve araştırmada bulunmaktır. Çalışmamızda oryantalizmin kavramsal çerçevesi, tarihi seyri, Hint Alt Kıtası'nda oryantalizm, oryantalistlerin Kur'ân ile ilgili iddiaları gibi konular ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mevdûdî, Kur'ân-ı Kerîm, oryantalizm, iddia, reddiye.

ABSTARCT

The issue of orientalism that we have dealt with in this study is a manifestation and form of the East-West conflict that has existed from the Antiquity to the present day, and it is an important issue that many Islamic scholars engage in. One of the subjects that Mevdûdî, one of the most important scholars and commentators of our century, in his exegesis of the Qur'an and its various works is the accusations of the orientalists and orientalists that we have dealt with in the study of Islam and Islam. In this respect, it is important to study Mawdudi's views and suggestions on this issue. The aim of this study is to examine and reject the views of Mevdûdî on the claims of the Qur'an by the Orientalists, as well as the political, social and cultural structure of the period in which he lived. In our study, the conceptual framework of orientalism, its historical course, orientalism in the Indian subcontinent and the claims of the orientalists about the Qur'an are discussed.

Keywords

Mawdûdî, Quran, orientalism, claim, rejection.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTARCT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

KISALTMALAR ..... **VIII**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 1

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI 1

3. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAYNAKLARI 3

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVDÛDÎ'NİN AİLESİ, ÇOCUKLUĞU VE EĞİTİMİ

1.1. Aksiyonel Kişiliği **9**

2. MEVDÛDÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ 21

3. MEVDÛDÎ'YE ELEŞTİRİLER 23

4. ESERLERİ 26

4.1. Tefsir-Hadis-Siyer 26

4.2. Akaid 27

4.3. Fıkıh 27

4.4. Siyaset 27

4.5. Eğitim 28

4.6. Kadın 29

4.7. Diğer Eserlerinin Bazıları 29

5. MEVDÛDİ'NİN KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI VE TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN'IN GENEL MUHTEVASI 29

İKİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİZM

2.1. Oryantalizm Kavramı 36

2.2. Oryantalizm Tanımları 38

2.2.1. Akademik Oryantalizm 38

2.2.2. İmgesel Oryantalizm 38

2.2.3. Bir Söylem Olarak Oryantalizm 40

2.2.4. Oryantalizmi Doğuran Sebepler 41

2.2.4.1. Dinî Sebepler 42

2.2.4.4. İlmî Sebepler 43

3. ORYANTALİZM TARİHİ 43

3.1. Antik Çağdan Aydınlanmaya Oryantalizm 45

3.2. Aydınlanma Çağından Modern Çağa Oryantalizm 53

3.3. Modern Çağ ve Sonrası Oryantalizm 56

4. ORYANTALİZME YÖNELİK ELEŞTRİLER **68**

5. HİNT ALT KITASI VE ORYANTALİZM 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORYANTALİST İDDİALARA MEVDÛDÎ'NİN REDDİYESİ

3.1. Oryantalistlerin Yaptığı Kur'ân-I Kerîm Tercümeleri Ve Kritiği 93

3.2. Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm Tercümleriyle İlgili Çalışmaları 93

3.3. Oryantalist Kur'ân-ı Kerîm Tercümelerinin Kritiği 96

4. VAHYİN KAYNAĞI 99

4.1. Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm'in Kaynağının Hz. Peygamber Olduğu İle İlgili İddiaları ve Kritiği 100

4.2. Oryantalistlerin Kur'ân'ı Kerîm'i Dâhilî ve Haricî Kaynaklara Dayandırma İddiaları ve Kritiği 116

4.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Muhtevasında Şeytanın Dahli Olduğu İddiası/ Garanîk Hadisesi 141

5. KUR'ÂN-I KERÎM'İN TESPİTİ, TERTİBİ VE CEM'İ 146

5.1. Mekkî ve Medenî Ayet/Sûreler 153

6. KUR'ÂN-I KERÎM'İN METNİNİN SIHHATİ 159

6.1. Kur'ân-ı Kerîm'in Tağyiri/Tahrifi 159

6.2. Nesh Meselesi 164

6.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Yedi Harf Üzerine Nazil Olması ve Kıraat Meselesi 167

7. MUHTELİF İDDİALAR 172

7.1. Hz. Peygamber'in Zeyneb b. Cahş ile Evliliği Meselesi 172

7.2. Hz. Lokman Meselesi 176

7.3. "Harun'un Kardeşi Meryem" İfadesinin İhtilafı Meselesi 178

SONUÇ 181

KAYNAKÇA 184

KISALTMALAR

CC.	Celle Celalüh
AS.	Aleyhi's-Selam
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
B.	bin
BKZ.	Bakınız
BNT.	Bint
C.	Cilt
ÇEV.	Çeviri
DİA	Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
H.	Hicri
HZ.	Hazreti
M.	Miladi
S.	Sayfa
SY.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UÜİF	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
VB.	ve benzeri
VD.	ve diğerleri
VS.	vesaire
YY.	Yüz Yıl
YAY.	Yayımlayan, yayınevi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Doğu ile Batı arasındaki dinî, siyasi, kültürel çatışma tarihin eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu çatışmanın bir tezahürü ve faal ideolojilerinden biri de oryantalizmdir. Oryantalizm çeşitli akademik çalışmalara, telif edilen eserelere konu olmuş, muhtelif cihetlerle ele alınmış, kritize edilmiş, muarazalarına cevaplar verilmiş ve çözüm önerileri sunularak Müslümanlar bu hususta bilinçlendirilmeye gayret edilmiştir. Oryantalizm meselesi üzerinde duran, bu konuyu kendisine has bir metot ve üslup ile ele alan, değerlendiren ve kritize eden âlimlerden/müfessirlerden biri de Ebû'l-A'la el-Mevdûdî'dir. Mevdûdî, oryantalizmin faal olduğu coğrafyanın insanı olması hasebiyle gerek kendi yöresinin Müslümanlarının gerekse İslâm ümmetinin idrak seviyesine uygun bir üslup ile oryantalist iddia ve hedeflerine yönelik izahlar sunmuş, bu fitneye karşılık inzarda bulunmuştur.

Gerek Tefhîmü'l-Kur'ân adıyla kaleme aldığı tefsirinde gerekse muhtelif eserlerinde oryantalizm ile ilgili değerlendirme ve eleştirilerde bulunan Mevdûdî'nin, Hint Alt Kıtası'nda yetişmiş olan bir âlim olması cihetiyle de oryantalizm ve oryantal iddialara karşı sunduğu reddiyeler ve çözümlerin bu meselede bizlere pek çok hususta açıklık getireceği kanaatindeyiz.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Mevdûdî, Tefsir ilminin en önemli, çağdaş âlimlerinden biri olarak addedilmektedir. O gerek yaşadığı Hint Alt Kıtası'nda gerekse bütün İslâm coğrafyalarında tanınmış, okunmuş ve tesirinde kalınmış bir İslâm âlimi olmuştur.

Mevdûdî, tefsir ilmi ile ilgili fikirleri, İslâm devleti ve siyaseti meselesindeki görüşleri ve eylemleri, İslâm ve toplumsal hayat hakkındaki düşünce ve değerlendirmeleri ile ilgili pek çok görüşü muhtelif çalışmalara konu olmuştur. Fakat, araştırdığımız kadarıyla Mevdûdî'nin oryantalizm değerlendirmesi ve eleştirisi ile ilgili sistemli ve kapsamlı bir çalışmanın yapıldığı söylenemez. Bu sebeple biz, bu çalışma ile hem bu konudaki araştırmalara katkı sunmaya hem de Hint Alt Kıtası'nda yaşamış bir müfessir olan Mevdûdî'nin oryantalistlerin Kur'ân ile ilgili ileri sürdükleri iddialara mukabil sunduğu reddiyeleri irdelemeye çalışacağız. Bunu da gerek Tefhîmü'l-Kur'ân adıyla telif ettiği tefsirinden gerekse muhtelif eserlerinden yola çıkarak yapamaya gayret edeceğiz.

Batı'nın Doğu üzerinde tahakküm kurma gayreti tarihi seyir içerisinde misyonerlik, oryantalizm gibi isim ve form değiştirmekle beraber hedef ve amaçları cihetiyle hala aktüalitesini koruyan bir meseledir. Bu cihetle söz konusu İslâm ve onun yegane kaynağı olan Kur'ân ile ilgili İslâm muarızlarının çalışma ve iddialarına mukabil Müslümanlar olarak tedbirli olmamız gerektiği bu çalışmayla oryantalizm tehlikesine karşı bilinç kazandırmaya yönelik katkıda bulunulabileceği kanaatini taşımaktayız.

Bir mütefekkirin, bir mevzu ile ilgili fikir ve tasarruflarını irdelemeden önce o kimsenin tabi olduğu coğrafyanın etnik, din, ekonomi, eğitim vs. yönleriyle bilinmesi gerekmektedir. Bunların keyfiyeti, bu şahsiyetin zihin dünyasının inşasında çok önemli rol oynamaktadır. Nitekim insan yaşadığı şartlar ve koşullardan arınık değerlendirilemez. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde Mevdûdî'nin hayatını kısaca özetlemeye gayret ettik.

Bir meseleyi ele alırken kavramsal çerçeve, tarihi arka plan, amaç ve hedeflerine de muhakkak nüfuz edilmelidir. Aksi takdirde sahih bir değerlendirme olmayacak ve yanlış sonuca varılacaktır. Bu sebeple biz de ikinci bölümde oryantalizmi kavramsal çerçevede inceledikten sonra tarihi seyir içerisinde bu meseleyi irdeledik ve en nihayetinde Hint Alt Kıtası'ndaki misyonerlik ve oryantalizm tarihine ve bunların çalışmalarına değindik. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, Kur'ân'ı Kerîm ile ilgili oryantalistlerin ileri sürdükleri iddialara yer verildikten sonra

konu ile ilgili Mevdûdî'nin reddiyelerini sunmaya çalıştık. Bunu yaparken çalışmamızı sadece tefsiri ile sınırlandırmadık, muhtelif eserlerine de başvurduk.

3. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAYNAKLARI

Oryantalizm meselesi, yeni neş'et etmiş bir mevzu değildir. Bu cihetle bu konu ile ilgili muhtelif ve çok fazla çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Nitekim bu mesele ile ilgili sadece Müfessirler değil, Hadisçiler, Kelamcılar, Fıkıhçılar, Tarihçiler, Edebiyatçılar vd. de çalışmalar yapmış ve müstakil eserler ortaya koymuşlardır. Bu eserler, kaynakça kısmında da belirtildiği üzere çalışmamızda Mevdûdî'nin telifleriyle birlikte bize rehberlik eden ve istifade ettiğimiz eserlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVDÛDÎ'NİN AİLESİ, ÇOCUKLUĞU VE EĞİTİMİ

Ebû'l A'lâ Mevdûdî 3 Receb 1321'de (25 Eylül 1903) Hindistan'ın Haydarâbâd (şimdiki Maharashtra) eyaletine bağlı Evrengâbâd kasabasında dünyaya gelmiştir. Kendisine dedesi Ebü'l-A'lâ'nın ismi verilmiştir. Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için Seyyid[1] Ebü'l A'lâ olarak anılmıştır. Aslen Heratlı olup soyu Çiştiyye şeyhlerinden Mevdûd-i Çiştî'ye dayanmaktadır. Babası Seyyid Ahmed Hasan, İslâmi ilimleri de tedris eden ve 1890'lı yıllara kadar batılı hayat tarzını benimseyen bir kimsedir. Ahmed Hasan, Evrengâbâd'a gelip yerleştikten sonra bir âlimin tesiriyle İngilizlerle gönül bağını koparmış ve kendisini tamamen dini hayata ve riyazete vermiştir. Mevdûdî bu dönemde doğmuş ve üç erkek kardeşten en küçüğü olarak büyümüştür. Annesi Rukiye Begüm, Âlemgîr Evrengzîb zamanında Orta Asya'dan Hindistan'a göç eden Türk asıllı bir ailenin kızı olup[2] Babası Kurban Ali Beg'dir.[3]

Mevdûdî'nin babası Seyyid Ahmed Hasan 1855'te Delhi'de âlim ve muttaki bir zat ve tevâzu sahibi bir tarikat pîri olan Mir Seyyid Hasan'dır. Seyyid Hasan bulunduğu toplumda nüfuza sahip bir kişiydi ve Moğol İmparatoru Bahadır Şah'ın adamlarına yakınlığı ile bilinirdi. Mevdûdî ailesinin bu nüfuzu İngilizler'in Moğol hâkimiyetini ele geçirmesiyle sarsılmıştır.[4]

---

[1] Esad Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, N. Ahmet Asrar (Çev), Hilal Yayınları, İstanbul, 2000, s. 14.
[2]Abdulhamit Birışık, **Mevdûdî**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s.16.; Ahmad, Anıs, **'Mevdûdî',** DİA,TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2004 c .29, s .432; Turan, Kışlakçı, **Çağa iz Bırakan önderler Mevdûdî**, İlke Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15.
[3] Birışık, **Mevdûdî,** s.16.
[4] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.16.

Mevdûdî'nin babası Ahmed Hasan, akrabası meşhur Modernist Sir Seyyid Ahmed Han aracılığıyla Aligarh'taki İngiliz-Oryantal Koleji'nde okumuştur. Fakat babası Ahmed Hasan, oğlunun bu okulda sömürgeci İngiliz kültürünün etkisi altında kaldığını fark etmiş ve oğlunu bu okuldan almıştır. Ahmed Hasan son sınıfta İngiliz Koleji'nden ayrılıp dinî eğitim alabilmesi için Allahabad'a gönderilmiştir.[5]

Ahmed Hasan, hukuk tahsilini bitirdikten sonra bir süre avukatlık yapmıştır. Fakat daha sonra dindarlık ve takvası nedeniyle avukatlıktan kazandığı maîşet hakkında şüpheye düştüğü için bu mesleği bırakmıştır.[6] Çiştî tarikatı pîri olan Mevlevî Muhyiddin'in etkisiyle İngiliz yaşam tarzını bırakarak mütevâzi bir Müslüman hayatı yaşamayı tercih etmiştir. Eşi Rukiye Begüm ile birlikte tasavvufa müntesip olup, Mevlevî Muhyiddin'e mürid olmuşlardır. Ahmed Hasan, Bhopal'de hastalanmış, dört yıl sonra 1920 yılında vefat etmiştir.[7]

Annesi Rukiye Begüm ise Türk kökenli bir ailenin kızıydı. Ailesi, Orta Asya'dan Hindistan'a göçmüş burada askerî vazifeler alarak ciddi bir itibar kazanmıştır. Mevdûdî, Hod Neveşt adlı otobiyografisinde anne sülâlesinin bu ihtişamlı terekesi ile gurur duyduğunu ifade etmiştir.[8]

Mevdûdî, dinî hassasiyetin yoğun olarak yaşandığı, dünyevî telaştan berî, ukbâya talip müttakî bir ailede doğmuştur. Ebeveyninin İslâmî açıdan mümtaz şahsiyetler olması çocuklarını yetiştirme usullerini belirlemelerinde onları rikkatli ve hassas kılmıştır. Nitekim birey evvela ebeveyninin rahle-i tedrîsinden geçmektedir. Bu tedrîs, bireyin bütün hayatına sirayet eder, birey bu eğitimle toplumda temayüz eder, gerek dünyevî gerekse uhrevî tercihlerini de bu dönemde edindiği kâidelerle belirlemektedir.

Mevdûdî'nin anne ve babası, çocuklarının aile ortamında edindiği ahlakî eğitimin tesirini muhafaza edebilmek için hassasiyet göstermiştir. Ayrıca babası çocuklarına dil öğrenimi ve kullanımı hususunda hassasiyet de aşılamıştır. Dekkan'da

[5] Kışlakçı, **Çağa iz Bırakan önderler Mevdûdî**, s.16.
[6] Hümeyra Mevdûdî, **Babam Mevdûdî**, Hülya Afacan (Çev), Mana Yayınları, İstanbul, 2017, s. 23.
[7] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 17.
[8] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 16.

yetişmesine rağmen Mevdûdî'nin konuşmasında Dekkan lehçesinin etkisi görülmemiş aksine duru bir Urduca'ya sahip olmuştur. Mevdûdî'nin küçük yaşta edindiği bu hassasiyet daha sonraki dönemde gerek yazılarında gerekse vaazlarında Urdu dilini etkin kullanabilmesinde fayda sağlamıştır.[9]

Babasının toplumda saygın bir şahsiyet olması hasebiyle çevresi kültürlü, soylu, ciddi ve âlim kişilerden oluşmaktaydı. Babasının, bu mümtaz şahsiyetlerin meclislerinde bulunmuş ve buralardan istifâde etmiştir.[10]

Ahmed Hasan çocuğunun özgüven kazanması, edindiği bilgiyi tecrübeye dönüştürmesi için de çabalamıştır. Mevdûdî henüz beş yaşındayken babasıyla camiye gidip yüksek sesle ezan okumuştur. Bu yaşlarda namaz ve oruç ibadetlerini idrak etmiştir.[11]

Mevdûdî'nin babası oğlunun üzerinde cebrî bir tahakküm kurmamış, kendi yeteneklerinin farkına varmasını sağlamış ve bu hasletlerini sahih bir istikâmette kullanması için rehberlik etmiştir.[12]

1857 senesinde Hindistan'ın yönetimi tamamıyla İngiliz kontrolüne geçmiştir. İngilizlerin gayr-i hukukî ve gayr-i vicdanî uygulamaları sebebiyle bölgedeki Müslümanlar devlete olan itimâdını yitirmiş ve pasif direnişte (sivil itaatsizlik) karar kılmışlardır. Seyyid Ahmed, oğlu Mevdûdî'yi büyük çoğunluğu İngilizlerin denetiminde olan devlet okullarına göndermemiştir. Nitekim kendisi Batıcı eğitimin acı tecrübeleriyle bilenmiş bir şahsiyetti. Batı eğitiminin manevî tahribkârlığının, kişiyi dinî ve kültürel açıdan yozlaştırdığının şuurundaydı. Oğlunu Batı'nın batıl ideolojilerinden berî tutmak, zihninde ve ruhunda sahih İslâm kâideleriyle sağlam bir zemin oluşturmak istemiştir.[13] Geleneksel eğitim veren medreseleri de onlara karşı duyduğu fikrî ve ilmî itimatsızlık sebebiyle tercih etmemiştir. Şartların elverişli

[9] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 27.; Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 20.
[10] Kışlakçı **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.20.
[11] Kışlakçı**, Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.22.
[12] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.22.
[13] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.22.

olmaması Seyyid Ahmed'i oğlunu evde gerek kendisi gerekse özel hocaların eğitimiyle yetiştirmeye sevk etmiştir.[14]

Mevdûdî'nin ilk Kur'ân eğitimi Hint Alt Kıtası Müslümanlarının alışılagelmiş tercümesiz, anlamadan, tekdüze okumalarından ibaretti. Babası, Mevdûdî'nin ilmi kavrama potansiyelinin bilincinde olduğu için oğlunun dinî eğitiminde hassas davranmakta ısrarcı olmuştur. Mevdûdî'ye Urdu, Fars, Arap dilleri eğitiminin yanında Fıkıh ve Hadis dersleri de okutulmuştur. Ayrıca ahlâk ve âdâb-ı muâşeret eğitimi de göz ardı edilmemiştir. Mevdûdî'ye bu süreçte İngilizce, modern bilim, fikir ve ideolojilerin öğretilmemesi hususuna dikkat edilmiştir. Bu dönemde okuduğu kitaplar dillerin gramer ve kompozisyonu, Arap Edebiyatı ve Fıkıh ilmiyle alakalı kitaplar olmuştur.[15]

Seyyid Ahmet Hasan, çocuklarının ruhunda ve zihninde yerleştirmeye azmettiği dinî, ahlakî öğretileri onlara sadece ideal olarak sunmamış, bu öğretileri kendi şahsiyetinde gerçekleştirmiş hem yaşadığı topluma hem de sonraki nesillere örneklik teşkil eden zatları da çocuklarına tanıtmıştır. Onların hayatlarından, tecrübelerinden bazı iktibaslarla çocuklarının şahsiyetlerini fikrî, hissî ve amelî boyutta inşa etmeye azmetmiştir.[16]

"Ahmed Hasan, çocuklarına Ebu'l-Kelâm Azad'ın Hindistan'daki çağdaş İslâmî ihya hareketine giriş niteliği taşıyan ve geniş okuyucu kitlesine sahip olan El-Hilâl dergisinden makâleler okurdu. Mevdûdî o yaşlarda Hindistan tarihini çok iyi derecede öğrenmiş ve birçok şiir ezberlemişti. Alt Kıta'nın büyük İslam şairi Allâme Muhammed İkbal'in şiirlerini de ezberleyen Mevdûdî, özellikle Şikve[17] adlı şiirinin kendisi üzerinde büyük etkisi olduğunu belirtir."[18]

Böylece Mevdûdî eğitim hayatına evinde başlamıştır. Bu eğitim Mevdûdî açısından çok da verimli olmuştur. Nitekim henüz beş yaşında iken ortaokul ve lise

[14] Birışık, **Mevdûdî**, s. 16.
[15] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 32-33.; Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 23.
[16] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 24.
[17] Muhammed İkbal, **Şikâyet ve Cevabı,** Halil, Toker (Çev), Devamend Yayınları, İstanbul, 2015, s. 38-69.
[18] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 24.

kademelerindeki öğrencilerin derecesinde malumat sahibi ve donanımlı bir hale gelmiştir. Mevdûdî'nin hassaten Tarih, Edebiyat, Filoloji, Ahlâk ve Din dersleri ve diğer sosyal bilimlerde yaşıtlarından çok daha ilerde olmasını sağlamıştır.[19]

Mevdûdî evde aldığı özel eğitimden sonra on bir yaşında Aurangabad'daki Medresetü'l-Fevkâniyye'de 8.sınıftan örgün eğitime başlamıştır. Bu okul hem klasik hem modern eğitim veren kolej düzeyinde bir medreseydi. Eğitim dili Urduca olan bu medresede Arapça, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Mantık derslerinin yanı sıra Fen Bilimleri de okutulmaktaydı.[20] Bütün derslerinde başarılı olan Mevdûdî ilk kez öğrenim gördüğü matematik dersinde zorlanmıştır.[21] Bu okuldan mevlevî [22]derecesiyle mezun olmuştur.[23]

Mevdûdî eğitimini evde almaya başladığı Arapça'da kendisini epey geliştirmiştir. Daha on bir yaşındayken Mısırlı mütefekkir Kasım Emin'in el-Mer'etü'l-Cedîde (Modern Kadın) adlı eserini Urduca'ya tercüme etmiştir.[24]

Seyyid Ahmed Hasan, oğlunun dinî ilimlerde yetkinleşmesi için onu 1915 yılında Haydarâbâd Dâru'l-Ulûm'a kaydettirmiştir. Mevdûdî altı ay eğitim gördükten sonra babasının felç geçirmesi ve ailenin maddî sıkıntılar yaşaması sebebiyle fakülteden ayrılmak zorunda kalmıştır. [25]

Babasının vefatının ardından ailesinde ciddi sorumluluk almak zorunda kalan Mevdûdî gençlik telaşından sıyrılmak, gerek kendi gerekse ailesinin maddî ve manevî sıkıntılarını sırtlanmak zorunda kalmıştır. Bu durum ilmî gelişimini nihayetlendirmese de sekteye uğratmıştır.

[19] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 31.
[20] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 28.
[21] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 33.
[22] Hint altkıtasında üstatlar için kullanılan "Mevlevî ya da Mevlânâ; bizde hoca, molla, âlim veya allame anlamındadır. (Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 28.)
[23] Birışık, **Mevdûdî**, s. 17.
[24] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s.29.
[25] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 30.

1.1. Aksiyonel Kişiliği

Mevdûdî ailesinin maîşetini temin etmek için vehbî bir haslet olan yazma yeteneğini kullanıp düşüncelerini kaleme alarak insanları irşad etme vecibesini yerine getirme kararı almıştır. Bu kararda o süreçte Bhopal'de tanıştığı Mevlâna Niyaz Fatihpurî etkili olmuştur.[26] Böylece genç yaşta gazeteciliğe başlamıştır. Mevdûdî'nin çalıştığı gazeteler arasında Uttar Pradeş eyaletinin Bacnor kentinde yayınlanan "Tac" ve Delhi'de yayınlanan "El-Cemiyet" yer almaktadır. [27]

Mevdûdî, şuurlu bir Müslüman olması, ailesinde aldığı eğitimin etkisi ve gazetecilik kimliğinin yüklediği misyondan dolayı yaşadığı toplumun problem ve sıkıntılarına duyarsız kalmamıştır. Mevdûdî ailesinde İngilizlere ve onların Hindistan toplumuna empoze etmeye çalıştıkları batıl fikir ve eylemlere karşı nefret duygusu belirgindi. Batıla karşı hak olan bu adavet Mevdûdî'yi İngilizlere karşı gerçekleştirilen Hilafet Hareketi, Tahrik-i Hicret, Satyagirah eylemi ve malları terk etme kampanyası gibi pek çok kitle hareketine katılması hususunda harekete geçirmiştir. Mevdûdî, bu eylemleri Müslümanların maslahatı için gerekli görmüş ve birçok harekette aktif rol almıştır. Türklerin lehine İngilizlere karşı makâleler yazıp yayımlamıştır. Yazılarında Müslüman Hint toplumunda gördüğü aksaklıkları dillendirmiş, liderlerini de eksiklikleri hususunda uyarmıştır. Müslüman toplumun ıslahı ve refaha kavuşması için önemli tespitlerde bulunmuş bu doğrultuda bazı teklifler sunmuştur.[28]

Bu süreçte Batı'nın Müslümanlar üzerindeki ideolojik emellerine vakıf olmak tabiri caizse düşmanını tanımak ve onun silahıyla silahlanmak için kendi çabalarıyla ve kısa bir süre eğitim alarak İngilizceyi iyi derecede öğrenmiştir. Ardından modern çağ ve Batı üzerine ciddi bir okuma faaliyeti gerçekleştirmiştir. Bu okuma tecrübesi neticesinde modern ilmî metodun sakıncalı olmasının yanı sıra fikrî bir cazibeye de sahip olduğunu fark etmiştir. Mevdûdî, modernist düşüncenin ilkeleri ve hedefleri hususunda şüpheli olmasının yanı sıra bu düşünceyi idrak etmek, gelenek ile

[26] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 35.
[27] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 39.
[28] Birışık, **Mevdûdî**, s. 17.; Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s .40.

modernlik arasındaki felsefî farkı tespit edebilmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Daha sonraki süreçte yazdığı eserlerde pek çok Batılı mütefekkire atıfta bulunmuştur.[29]

Mevdûdî okuduğu bir gazetede Avrupalı meşhur müsteşriklerden birinin ilmî çalışmaları için günde sadece altı saat uyuduğunu okuyunca kendisinin de bir Müslüman olarak daha fazla çalışması gerektiği kanısına varmış, günde beş saatten fazla uyumamakta karar kılmıştır.[30]

Sosyal hayatta yüklendiği sorumlulukları yerine getirirken eğitimini de aksatmamaya gayret etmiştir. El-Cemiyet gazetesinde müdürlük yaptığı süreçte Delhi'deki Fatihpuri Camii İlahiyat Fakültesi'nde görevli iki Deobandlı âlimin yanında eğitimine devam etmiştir. Mevlânâ İşfakurrahman Kandehlevî'den Hadis, Fıkıh, Edebiyat ve tasavvuf; Muhammed Şerifullah'tan ise, Tefsir-i Beydâvî, Belağat ve Fıkıh ilimlerini tedrîs etmiştir. Mevdûdî 1926 senesinde bu medreseden icâzet almıştır.[31]

Mevdûdî'nin Cemiyet gazetesinde çalıştığı süreçte Savami Şerdand adlı bir şahsiyet "Şiddi Eylemi"ni başlatmıştır. Bu eylem Müslümanlara karşı olan kin, nefret ve düşmanlıktan ötürü ortaya çıkmıştır. Eylemin amacı Müslümanları Hindulaştırmaktı. Şerdand'ın kendi kitabında Hz. Peygamber'e açıkça hakaret etmesi üzerine Müslümanlarca katledilmiştir. Bu durum Hindistan'da büyük yankı uyandırmış, İslâmın kılıçla yayıldığı, şiddete dayalı bir din olduğu ileri sürülmüştür. Müslümanların bu duruma düşürülmesi Mevdûdî'yi harekete geçirmiş "El-Cihâd fi'l-İslâm" adlı ilk eserini Urduca kaleme almıştır. [32]

Kızı Hümeyra Mevdûdî, babasının bu kitabı yazma sürecinde gösterdiği hassasiyetten şöyle bahsetmiştir; *"İslam'da Cihad" kitabını yazmadan önce İmam Malik'in Muvatta'sı, Tirmizi'nin El-Cami'sinin yanı sıra Bhagavad Gita'yı,*[33]

[29] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 37.
[30] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 47.
[31] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 49.
[32] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 41.
[33] Hinduların kutsal kitaplarından biri. (Bkz. Mevdûdî, **Babam Mevdûdî**, s. 33.)

Ramanaya'yı,[34] *Mahabharata'yı,*[35] *Tevrat'ı, İncil'i ve diğer milletlerin kutsal kitaplarını okumuştur."*[36]

Mevdûdî'nin yirmi üç yaşında (1927 yılında) yazdığı bu eser Müslümanlar arasında fikrî ve siyasî açıdan olumlu bir yankı bulmuştur. Mevdûdî, İslam'a bu önemli hizmeti için Muhammed İkbâl, Muhammed Ali Cinnah, Mevlânâ Ahmed Said ve Seyyid Süleyman Nedvi tarafından iltifat almıştır.[37]

Mevdûdî, 1928 senesinde Delhi'nin entelektüel gelişimi için uygun olmadığına karar kılmış, Haydarabad'a geçmiş ve dört yıl boyunca burada ilmî faaliyetlere ağırlık vermiştir. Bu dönemde İslâm tarihi ile ilgili çalışmalara yoğunlaşmıştır. 1928-1930 yılları arasında Selçuklu hanedanı tarihini kaleme almış, İbn Hallikan'ın Mısır tarihinin Fatımî Hanedanı ile ilgili olan kısmlarını Arapça'dan Urduca 'ya tercüme etmiştir.[38]

İslâm dünyasının o dönemdeki ahvali her Müslüman gibi Mevdûdî'yi de rahatsız etmiştir. Bu durum onu şuurlu bir Müslüman olarak, ümmetin ıslahı ve felaha erişmesi için çözüm yolları aramaya teşvik etmiştir.

Mevdudî, Haydarabad'da kaldığı süre içinde Müslümanların içinde bulunduğu çıkmazı, bu çıkmaza girme sebeplerini ve bu durumdan kurtulmasının imkânını derinden incelemiş ve bu minvalde eserler kaleme almıştır. Bu faaliyetlerde daha etkin olmak, daha çok Müslümanın gaflet uykusunu bölebilmek, ümmetin İslâm ile ihya olmasına vesile olabilmek için Haydarabad'da 1932 Tercümanü'l-Kur'ân adlı dergiyi çıkarmaya başlamıştır.[39]

Mevdûdî bu dergiyi çıkarmaktaki amacını şöyle ifade etmiştir: "*1932'de Haydarabad'da tercümanü'l-Kur'ânı yayınlamaya başladığımda, kafamdaki plan ilk*

---

[34] Brahmanların okuduğu kahramanlık şiirleriyle dolu kutsal kitap. (Bkz. Mevdûdî, **Babam Mevdûdî**, s. 33.)
[35] Hinduların "Kurular" ile "Pandular" arasında yaşanan savaşı anlatan kutsal kitabı. (Bkz. Mevdûdî**, Babam Mevdûdî**, s. 33.)
[36] Mevdûdî, **Babam Mevdûdî**, s. 33.
[37] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 52.
[38] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 53.
[39] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 42.

önce Müslüman aydınları yakalayan Batı kültürü ve fikriyatının zincirini kırmak ve İslam'ın, Batı kültürünün onlara sunacağından çok daha üstün bir medeni hayata, hukuka, kültüre, siyasi ve ekonomik sisteme, felsefeye ve eğitim sistemine sahip olduğu fikrini aşılamaktı. Kültür ve medeniyet konusunda başkalarından ödünç almaları gerektiği nosyonundan kurtulmalarını istiyordum. İslâmî sistemin dünyadaki herhangi bir sistemden daha üstün olduğuna onları ikna etmek istedim ve ayrıca onları korkutan batı sisteminin zayıflıklarını ve kusurlarını bilmelerini arzuladım."[40]

Bu ıslâh hareketiyle öncelikle problemin asıl kaynağı olan istikâmetini şaşırmış Müslümanların fikrî sapkınlıklarını tashîh etmeyi; Müslümanların kendi kimliğine yabancılaşması ve Batı karşısında mağlubiyetini kabullenip pasif bir iman ile hayatlarını idame etmelerinin sakıncası üzerine bir şuur kazandırmayı hedeflemiştir.

Yusuf el-Karadavî Mevdûdî'nin ıslahat/tecdîd düşüncesiyle ilgili şunları söylemiştir: *"Mevdûdî ümmeti için uzman bir doktordu, onun rahatsızlığının gerçeğini ve sorumlu mikrobu bildi ve onu tek bir kelime de belirledi: "cahiliye" söz konusu ister inkâr ve ilhad (ateizm) anlamına gelen katıksız cahiliye olsun ister Allah'ın elçilerinin temizlemek göreviyle gönderdiği şirk ve hurafe cahiliyesi olsun ya da isterse ruhbanlık ve mahrumiyet cahiliyesi olsun. Bu ona göre tarih boyunca insanlığın hastalığıdır ve elçiler ancak bu mikrobu kökünden söküp atmak için gönderilmiştir. Mevdûdî, tüm peygamberlerin dini olan İslâm ile bütün anlamlarıyla cahiliye arasında tarihi bir çatışma bulunduğunu, bunun eskiden olduğu gibi ebedi olarak da devam edeceğini ve gerçek müceddidin görevinin liderliği cahiliyenin elinden almak olduğunu izah etti."*[41]

Müslümanların kurtuluşunun, gerek bireysel boyutta gerekse toplumsal boyutta fikren ve hissen fıtratlarına yani İslâm'a rücu' etmeleri, İslâm'ın hükümlerini hayatın her noktasında kaim kılmalarına bağlı olduğunu savunmuştur.

Mevdûdî, bu süreçte Islah Hareketi'nin misyonu doğrultusunda pek çok eser kaleme almıştır. 1935 yılında "Hicâb" (Örtünme) eserini, Batı'nın tesirinde kalıp

[40] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 58.
[41] Yusuf Karadavî, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, M. Ekrem Çavuş (Çev) , Ekin Yayınları, İstanbul, 2017, s. 39-40.

İslâm'ı hicâb konusunda eleştirenlere karşı reddiye mahiyetinde yazmıştır. Bunun yanı sıra Batı karşısında mağlubiyet ve teslimiyet hissi içerisinde olanların bu zanlarını izâle edebilmek için "Tenkihât" (Sorgulamalar) ve "Tefhimât" (Yorumlamalar) başlığı altında makâleler kaleme almıştır.[42]

Muhammed İkbâl**,** Mevdûdî'nin İslâm ümmeti ve ıslahı üzerine yaptığı çalışmaları yakından takip etmiş ve bu çabasını takdir etmiştir. Bu cihetle İkbâl, Mevdûdî'den başta İslâm Fıkhı olmak üzere İslâmî ilimlerin yeniden düzenlenmesi hususunda yardım istemiştir.[43]

İkbal, Pencap'ta kurmayı planladığı Daru'l-Ulûm için İslâmî ilimlerin yanı sıra İngilizce, tabii ilimler, iktisat, felsefe ve siyaset bilimlerine vakıf olan bir müdür istemiştir. Uzun süren araştırmalar sonucunda Mevdûdî'nin bu işe ehil olacağına kanî olmuş ve bu görevi Mevdûdî'ye tevdî etmiştir.[44]

Ebû'l A'lâ o dönemle ilgili şunları söylemiştir: "*Allame ikbal, müslümanların akıllı ve zeki kesiminin İslâm'a yaklaşabilmesi için İslâm hukukunun madde madde ve düzenli olarak yeniden düzenlenmesini istiyordu. İslâm felsefesi, ekonomisi, sosyolojisi ve diğer birimlerinin de günün koşullarına göre düzenlenmesinden yanaydı beni pat Pencab'a gitmek için o teşvik etti."*[45]

Mevdûdî, bu projeyi hayata geçirmek üzere 1938'in başlarında Haydarabad'dan Doğu Pencab'ın Gurdaspur ilçesinin Patankot kasabası yakınlarında "Dar-ül İslâm" adını verdiği köye yerleşmiştir. Fakat projenin mimarı İkbâl kısa bir süre sonra vefat etmiştir. [46]

Dârü'l-İslâm'ın ıssız bir bölgede yer alması, imkânlarının kısıtlı olmasına rağmen Mevdûdî ve ailesi bu süreçte İslâm davasına hizmet etmek adına bu zorluğa sabretmiştir. Bu süreçte Tercümanü'l-Kur'ân dergisinin yayınlanmasında da ciddi maddî sıkıntılar yaşanmıştır. Osmaniye Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Başkanı olan

[42] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 42.
[43] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 44.
[44] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 45.
[45] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 64.
[46] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s .45.

Mevlana Manazır Ahsen Gilanî, Mevdudî'ye bu fakültede ilahiyat derslerini vermesini teklif etmiştir. Fakat Mevdûdî, böyle bir işin esas görev bildiği ümmeti ihyâ projesi ve Tercümanü'l-Kur'ân dergisinin işlerini aksatacağı endişesiyle bu teklifi reddetmiştir.[47]

Mevdûdî, Darü'l-İslâm'da dergi işleriyle ilgilenmenin yanı sıra civar şehir ve köylerde Müslümanları şuurlandırmak, irşâd etmek için cuma hutbelerinde vaazlar vermiştir. Daha sonraları bu vaazlar "Hutbeler/Gelin Müslüman Olalım" adıyla yayımlanmıştır.[48]

Mevdûdî bazı anlaşmazlıklardan ötürü 1939 yılında Darü'l-İslâm'dan ayrılmıştır.[49]

1935-1947 yılları arasında Hindistan toplumsal, siyasal, ekonomik açıdan zorlu bir süreçten geçmiştir. Hindistan'ın İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesi verilmesi, Hindulara kıyasla azınlık durumunda olan Müslümanların ciddi sıkıntılar yaşaması, Hindu-Müslüman ayrışmasının derinleşmesi yeni bir Müslüman ülke kurulması fikrini gündeme getirmiştir.[50]

Müslümanların o dönemin şartlarında sağduyulu davranması, sahih bir İslam zemininde koordine olmaları ve bu minvalde ideal olanı belirleyip kendileri için bir yol tayin etmeleri gerekmiştir. Bunun şuurunda olan Mevdûdî, o dönem Müslümanların maslahatı için bir araya gelerek ümmet şuurunun ihyası için kurduğu Cemaat-i İslâmî için şunları söylemiştir: "*Böylece önümde üç problem vardı; eğer İngilizler, yönetimi çoğunluğa bırakıp ayrılsa ve Hindistan'da Hindular hükümeti kursa, Müslümanların durumu ne olacaktı? Ve eğer İngilizler, Müslüman Birliği'nin isteğini kabul etse ve Pakistan kurulursa, Hindistan'da Hinduların yönetimi altında kalacak Müslümanlar nüfusun üçte biri ne olacaktı? Sonra, Pakistan'da bir İslami hükümetin kurulma şansı neydi? bu üç problemi ortaya koyduktan sonra, durumla ilgilenmek için Cemaat-i İslâmi diye bilinen örgütü kurma fikri hasıl oldu. Taraftar olduğum görüşlerin çoğunun hoşuna gitmemesini ve kimilerince suistimal edilmesine*

[47] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 46.
[48] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 65.
[49] Birışık, **Mevdûdî**, s. 18.
[50] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 46.

rağmen, bana katılan küçük bir grup vardı ve Cemaat-i İslami'nin ortaya çıkması da bu grubun yardımıyla olmuştu. Bu cemaatin İslâm'a sebatla inanan ve diğerlerine güven veren, itimat edilir karaktere sahip böylesi kişilerden oluşması gerektiğini, gerçek kuvvetin sayılarda değil karakterde yattığını ve Cemaat'in, sayıları ne kadar az olursa olsun kesinlikle itimat edilir bir karaktere sahip, amelleri ile güven telkin eden ve Müslümanların itimat edebilecekleri böylesi insanları bağrına basması gerektiğini düşündüm. Cemaatin çok sıkı bir organizasyona ve sıkı bir disipline sahip olması gerektiği fikrindeydim. Cemaati organize ederken aklıma gelen diğer bir husus da İslâmî düzenin tesisinin de beraber uyum içinde çalışabilmeleri için Cemaat, hem eski sistem ve hem de yeni sistem altında eğitim görmüş kişilerden oluşmalıydı Cemaat ayrıca tüm mezheplerden ve düşünce okullarından bütün Müslümanları bir araya getirme gayreti içinde olmalıydı. Her ne kadar Şia'dan olan kardeşlerden henüz tam manasıyla üst düzeyde bir katılım olmadıysa da sempatizan büyük bir çoğunluk vardı."[51]

Mevdûdî, 1941 yılında Tercümânu'l-Kur'ân'ın Nisan sayısında " Ek Sâlih Cemâat ki Zarûret (İyi Bir Cemaatin Gerekliliği)" diye bir makâle kaleme almıştır. 24 Ağustos 1941'de bu makâlede ileri sürdüğü fikirlerini benimseyenleri istişâre etmek üzere Lahor'a davet etmiştir. Bu davete Ebu'l-Hasen Ali Nedvî, Emin Ahsen Islâhî ve Muhammed Manzûr Nu'manî'nin de bulunduğu yetmiş beş kişi katılmıştır. Bu istişâre neticesinde 26 Ağustos 1941'de Mevdûdî'nin lider olarak seçildiği Cemaat-i İslamî hareketi/partisi kurulmuştur.[52]

Mevdûdî, Cemaat-i İslamî'nin ilkelerini ve misyonunu beyan etme hususunda şunları söylemiştir:

"Biz davetimizi birkaç kelimede sunmak ve gayelerini toplamak istesek onu üç temel ve önemli istek şeklinde ayırabiliriz:

[51] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 67-68.
[52] Birışık, **Mevdûdî**, s. 19.

"Genelde bütün insanlara ve özelde Müslümanlara bizim davetimiz: yalnız Allah'a kulluk edip ona hiçbir şeyi ortak koşmamaları ve ondan başka ne bir ilâh ne de bir rab edinmemeleri."

"İslam'ı din olarak seçip razı olduğunu açıklayan herkese de davetimiz: dinlerini Allah'a halis kılmaları, nefislerini nifakın kirlerinden ve amellerini çelişkiden arındırmaları."

"Ve yeryüzü halkının tamamına davetimiz; yeryüzünü bozgunculukla dolduran azgın tağutların zulmedip zorbalık yaptığı hâlihazırdaki yönetimlerin temellerinde genel bir devrim yapmaları, bu düşünce ve eylemdeki önderliği ellerinden almaları, ta ki onu Allah'a ve ahiret gününe iman eden, hak dinine tâbi olan, yeryüzünde büyüklenmeyen ve bozgunculuk yapmak istemeyen kişilerce üstlensin."[53]

Mevdûdî, 1942'de Darü'l-İslâm'a dönerek burayı Cemaat-i İslâmî'nin merkezi yapmıştır. Fakat 14 Ağustos 1947'de Hindistan'dan ayrılan Pakistan'ın kurulmasıyla buradaki faaliyetler yarım kalmıştır. Mevdûdî, Pakistan'da Lahor'un İçraa denilen bölgesine yerleşmiştir. Böylece Cemaat-i İslâmî'nin merkezi de Pakistan'a intikâl etmiştir.[54]

Lahor'da faaliyetlerine devam eden Cemaat-i İslâmî hareketinin bu aşamadan sonraki hedefi İslam âlemine örneklik teşkil edecek bir İslam devleti kurmak olmuştur. Bu nedenle bağımsız Pakistan Fikrinin siyasî aklı olan Muhammed Ali Cinnah'ın Müslümanlar Birliği Partisi'nin laik kimliğine karşı ciddi mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Nitekim Mevdûdi ve arkadaşları bunun için ciddi bedeller ödemişlerdir. Başta Mevdûdî olmak üzere Cemaat'in bazı üyeleri süreli hapis cezası almışlardır.[55]

Mevdûdî ilk kez 4 Ekim 1948'de "Keşmir'de savaşmak cihâd değildir" fetvasını verdiği iddiasıyla tutuklanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Mevdûdî laik düzene karşı azılı bir muhalif olduğu için iktidar, böyle bir ithamla onu halk

[53] Karadavî, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, s. 42-43.
[54] Birışık, **Mevdûdî**, s. 19.
[55] Mehmet Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 185.

nazarında itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Yirmi ay hapiste kaldıktan sonra 28 Mayıs 1950'de serbest bırakılmıştır.[56]

1952- 1953 yılları arasında, Pakistan'da yayılmaya başlayan Kâdiyânîlik[57] fitnesine karşı halkın büyük bir kısmı, hükümetten bu grubun İslâm ümmetinden ayrı bir azınlık olduğu hususunda bir bildiri yayınlamasını istemiştir. Fakat bu talep hükümet tarafından reddedilmiş, bu hususta halkı sindirmek için sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bunun üzerine Mevdûdî, halkı destekleyen hükümeti bu tavrından dolayı levm eden, daha sonra hükümetçe yasaklanan "Kâdiyânîlik Meselesi" adında bir risâle kaleme almıştır. Mevdûdî, Cemaat-i İslâmî'nin 1953 senesinde Pencap'ta tertiplediği Kâdiyânîlik aleyhinde gösterileri ve yazılarıyla halkı kışkırttığı iddiasıyla askerî mahkeme tarafından 28 Mart 1953'te tutuklanmış, mahkemeye çıkarılmadan da mahkûm edilmiştir. 1953 senesinde ise askerî mahkeme Mevdûdî'nin idamına karar vermiştir.[58]

Mevdûdî'nin idam kararı, gerek yurt içinden gerekse yurt dışından ciddi tepkiler toplamıştır.[59]

Mevdudî ise bu karar karşısında mukâvemetini kaybetmemiş, hak davasından taviz vermemiştir. Arkadaşlarının mahkeme kararının kaldırılması ya da cezasının hafifletilmesi için temyize başvurması tekliflerine şöyle yanıt vermiştir:

"Hayır, kesinlikle! Şahsım, ailemin herhangi bir ferdi veya cemaatim tarafından af başvurusunun yapılmasını istemiyorum." Ve oğlunu şöyle teselli etti: "evladım, hiç canını sıkma. Eğer Rabbim beni yanına çağırmaya karar vermişse, bu naciz kul O'na seve seve koşacaktır. Ve eğer O'nun böyle bir kararı yoksa, bu adamlar kendileri baş aşağı iple assa bile beni asamazlar."[60]

Mevdûdî, bu durumda da metanetini muhâfaza etmiş, Müslümanlara bu tavrında da bir ders vermiş, örneklik göstermiştir. *"Eğer bir toplumda önderler, zâlim*

[56] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 85.
[57] Bkz. Ethem Ruhî, Fığlalı, **Kâdiyânîlik**, DİA, TDV İslam Araştırmaları Yay., İstanbul, 2001, c. 24, s. 137-139.
[58] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 91.; Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 113.
[59] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 99-110.
[60] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 94.

yöneticilere boyun eğer ve af dilemeye başlarsa memlekette adalet ve insaf diye bir şey kalmaz."[61] diyerek, o toplumda yüklendiği misyonu ve sorumluluğunun verdiği ciddiyetle hakkın batıl karşısında boyun eğmemesi aksine imanla, ihlâsla mukâvamet göstermesi gerektiğini hem söylem hem de eylemleriyle göstermiştir.

Ülke içinde yapılan protesto ve gösteriler, ülke dışından gelen kınamalar ve baskılar neticesinde 1953 yılında Mevdûdî'nin idam kararı kaldırılmış, ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. 25 Ağustos 1955'te mahkûmiyetinin ikinci senesinde ise tahliye edilmiştir.[62]

Hükümetin Mevdûdî ve Cemaat-i İslamî'yi halk nezdinde itibarsızlaştırma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Aksine Cemaat'in bu süreçteki tavrı, mukavemeti, batıl düzene karşı boyun eğmemesi daha çok kabul görmesine ve halk tabanına yayılmasına vesile olmuştur. Cemaat, artan bu nüfuzunu tam İslamî bir düzen kurmak amacıyla hükümete karşı 1956 anayasası ile ilgili yeni bir baskı kurmak için kullanmıştır. Böylece, 1956 Mart ayında Pakistan İslâm Cumhuriyeti'nin ilk anayasasının resmen ilan edilmesinde etkili olmuşlardır.[63]

Daha sonraki süreçte Mevdûdî, ülkede İslamî düzenin tam olarak sağlanabilmesi ve bu düzenin bekâsı adına Cemaat-i İslâmî'nin siyasî olarak da faaliyet göstermesi gerektiğini öngörmüştür. Bu gerekçeyle Cemaat 1958 senesinde yapılan genel seçimlere iştirâk etmiştir. Fakat 1969 yılında ordu Eyyüb Han komutasında darbe yapıp yönetime el koymuştur. Sıkıyönetim ilan edilmesi ve 1956 anayasanın feshedilmesiyle Cemaat'in faaliyetleri sekteye uğramıştır.[64]

Bu dönemde Cemaat-i İslâmî üyeleri ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Öyle ki Mevdûdî 1963'te düzenlenen bir mitingde konuşma yaparken suikast girişimine uğramış, bir arkadaşının vefat ettiği bu girişimden kendisi yara almadan kurtulabilmiştir. [65]

[61] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 94.
[62] Birışık, **Mevdûdî**, s. 20.
[63] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 96.
[64] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 96.
[65] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 122.

Eyyüb Han yönetimi, bu başarısızlıktan sonra Mevdûdî ve Cemaat-i İslâmî üzerindeki baskılarını daha da yoğunlaştırmıştır. 1963 senesinde yapılan seçimlerde Cemaat üyeleri radikal bir karar alarak Eyyüb Han'a karşı Fatıma Cinnah'ın adaylığını desteklemiştir.[66]

Pakistan Hükümeti, türlü politikalarla yıldıramadığı Cemaat-i İslamî'yi kapattırmıştır. Ve 6 Ocak 1964'te Mevdûdî'yi ve Cemaat'in 65 üyesini hapse mahkûm etmiştir. Mevdûdî, hapse mahkûm kılındığı bu zaman diliminde 46 sûrenin tefsirini kaleme almıştır. Dokuz ay sonra Mevdûdî ve arkadaşları serbest bırakılmıştır. Cemaat-i İslâmî üzerindeki yasak kalkmış, Cemaat siyasî ve ictimaî faaliyetlerine devam etmiştir.[67]

1965 yılında Hindistan'ın Pakistan'a saldırması üzerine ülkede seferberlik ilan edilmiştir. Cemaat-i İslâmî ehven-i şerreyni tercih edip bu süreçte ülkenin selameti, Müslümanların maslahatı için hükümete bu hususta destek olmuştur. İki ülke arasında çatışmalar bitince Eyyüb Han ve yönetimi Cemaat ve üyelerine karşı eski tutumuna geri dönmüştür. Hükümet'in korkak bir politika izleyerek ateşkes imzalaması üzerine halkın da hükümete karşı nefret ve tepkileri artmış, halk ülkenin her tarafında protesto gösterileri başlatmıştır. Cemaat-i İslâmî üyeleri de bu durumdan rahatsızlık duymuş halkın yanında yer almıştır. Eyyüb Han, Mevdûdî'yi onun şahsında Cemaat'i pasifize etmek amacıyla Mevdudî'nin 1967'de Kurban Bayramı hilali ile ilgili fetvasını bahane ederek tutuklanmasını ve 2 ay hapiste kalmasını sağlamıştır.[68]

Eyyüb Han hükümeti, Mevdûdî'nin davasındaki kararlılığına ve mukavemetine şahit olmuş, hiçbir zulme boyun eğmediğini ve eğmeyeceğine kanî olmuştur. Bu süreçten sonra ona dünyevî teklifler sunup davasından vazgeçirmeye çalışmışlardır. Böylece Hükümet, Mevdûdî'yi kendi tahakkümü altına alarak istediği gibi yönlendirebileceğini dolaylı yoldan halk üzerindeki etkisini de onun kanalıyla sağlam bir zemine oturtmayı hedeflemiştir. Hükümet, Mevdûdî'ye Pakistan Milli Eğitim Bakanlığı görevini teklif etmiştir. Mevdûdî, eğitim düzenini kendisinin oluşturacağı, hiç kimsenin telkin ve müdahalesine maruz kalmayacağı teminatıyla bu

[66] Birışık, **Mevdûdî**, s. 22.
[67] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 104.
[68] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 104-108.

hususta hükümetle görüşebileceğini söylemiştir. Fakat hükümet, aleyhine olacak bu durumu kabul etmemiştir.[69] O dönemde ülkede siyasî istikrarsızlık devam etmişti. Cemaat-i İslâmî üyeleri kendi misyonlarına mutâbık olarak faaliyet göstermeye devam etmişlerdir. Mevdûdî, 1972'de sağlık problemleri nedeniyle Cemaat liderliğinden istifa etmiş, yerine Mi'an Tufeyl Muhammed seçilmiştir.[70]

Mevdûdî, 1958-1962 yılları arasında ülkesinde yürüttüğü dinî, siyasî, ictimaî faaliyetlerin yanı sıra İslâm ümmetini ve problemlerini bizzat tanımak için uzun seyahatler yapmıştır. Başta Ortadoğu ve Afrika olmak üzere pek çok İslâm ülkesini gezmiş, bu ülkelerin dinî ve siyasî liderleriyle görüşmüştür. [71]

3 Kasım 1959'da kaleme aldığı Tefhimü'l-Kur'ân tefsiri için bilgi toplamak, Kur'ân'da adı geçen yerleri bizzat görmek için Suudi Arabistan, Filistin, Ürdün, Suriye, Yemen ve Mısır'a üç ay süren bir seyahat yapmıştır. Türkiye'yi de ziyaret eden Mevdûdî İstanbul'daki dostlarıyla görüşmüş, tarihî mekânları gezmiştir.[72]

Cemaat-i İslâmî'den ayrıldıktan sonra siyasî faaliyetlerden berî durmayı tercih etmişken İslâm davasında aktifliğini ilmî çalışmalarıyla korumaya çalışmıştır. Bu süreçte daha önce neşrettiği Tefhîmü'l-Kur'ân tefsirini gözden geçirmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hayatını ele alan Siret-i Nebevî'yi kaleme almaya başlamıştır.[73]

Bu dönemde kendisi ile ilmî meseleleri tartışmaya gelenler için özel bir zaman ayırıp ders halkaları oluşturmuştur. Ayrıca yurtdışından gelen mektupları cevaplamak suretiyle de ümmete hizmet etmeye çalışmıştır.[74]

1979'da rahatsızlanmış, tedavi için gittiği Amerika'da da İslâm davasına hizmete devam etmiştir. Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen eseri kaleme almaya devam etmiştir. Ayrıca kendisiyle tanışmaya, ilmî meseleleri görüşmek üzere gelen Müslümanlarla teşrik-i mesaide bulunmayı da ihmal etmemiştir. Ömrünün son

[69] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 109.
[70] Giylânî, **Mevdûdî'nin Hayatı**, s. 142.
[71] Birışık, **Mevdûdî**, s. 21.
[72] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 116.
[73] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 126.
[74] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 126.

demlerini de hak bildiği yolda geçiren Mevdûdî, Eylül 1979'da Amerika'da tedavi gördüğü hastanede Hakk'a irtihal etmiştir.[75]

Cenazesi Pakistan'a getirilen Mevdûdî, Lahor'da düzenlenen, dünyanın dört bir yanından temsilcilerin iştirâk ettiği, cenaze namazını Dr. Yusuf el-Karadavî'nin kıldırdığı bir törenle Lahor'da uzun süre istikamet ettiği evine defnedilmiştir.[76]

2. MEVDÛDÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ

Mevdûdî'nin İslâm ümmeti için talihsiz bir zamanda, İngiliz tahakkümünde olan ve Müslümanların azınlık olarak horlandığı bir zeminde doğmuş olması talihsizliğinin yanı sıra İslâmî şuura sahip, çocuklarını evvela iman ve ahlak eksenli kendi rahle-i tedrîsinden geçirerek yetiştiren bir ebeveyne sahip olması da onu şanslı kılmıştır.

Babasının, Mevdûdî'nin eğitimi hususunda titiz davranması, ilk eğitimini evinde almış olması, ona kendisini yetiştirme hususunda bir başlangıç olmuş, hayatının ilerleyen evresinde bireysel çabasıyla kendi kendini yetiştirmiş ender İslâm âlimlerinden biri olmuştur.

Mevdûdî, o dönemin İngiliz tahakkümünde ve Batı'nın batıl ideolojilerini empoze eden okullarda okumadığı gibi dinî eğitimin yozlaştığı, sahih bir dinî eğitimden yoksun olan medreselerde de eğitim almamıştır. Bu ikisinden berî, babasından ve özel olarak evinde aldığı derslerin te'siri fikirlerine ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği faaliyetlerine de sirayet etmiştir.

Henüz çocuk denebilecek yaşlarda iken, başta Urduca olmak üzere Arapça, Farsça ve İngilizce dillerine ileri düzeyde vakıf olmuştur.[77] Eserlerinin çoğunu Urduca kaleme almış[78], Arapça ve İngilizce'den Urduca'ya tercümeler de yapmıştır.[79]

[75] Mevdudî, **Babam Mevdûdî**, s. 154-155.
[76] Birışık, **Mevdûdî**, s. 24.
[77] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 23.
[78] Ahmad, **Mevdûdî**, DİA, c. 29, s. 435.
[79] Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, s. 29.

Mevdûdî, İslâm'ın ve kaidelerinin hayatın her alanına sirayet etmesi gerektiğini ve her türlü dinî-dünyevî işte bu kaidelerin kâim olması gerektiği düşüncesinde olmuştur. Bu düşüncesine mutabık olarak gerek şahsî hayatına gerekse ilmî çalışmalarına da bu minvalde yön vermiştir.

Din, Tarih, Politika, Sosyoloji Ekonomi, Hukuk, Eğitim, Edebiyat gibi pek çok alanda kendisini yetiştiren Mevdûdî, bu alanlarda eserler de vermiştir. Bu alanlardaki yetkinliği pek çok âlimle kıyaslanabilecek derecede olmuştur.[80]

Mevdûdî, eserlerinde ele aldığı meseleleri öncelikle lügat ve ıstılahî manalarını teferruatlı bir şekilde izâh edip örneklendirmektedir. Okuyucunun zihninde meselenin tasavvurunu ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için kavramları izahtan sonra oluşturduğu bu zeminde meselenin ilmî boyutunu ele alıp yorumlamaktadır.[81]

Temsilcisi olduğu fikrî gelenek itibariyle Mevdûdî seleflerinin dinî ve siyasî alandaki fikirlerinden izler taşımaktadır. Onun gelenek eleştirilerinde ve tecdid vurgusunda dayısı Seyyid Ahmed'in etkisi olmuştur. İslâm ümmetinin yitirdiği özgüven ve itibarı kazanması, İslâm şeriatının kâim olması, tecdîd ve ihyâcılık gibi meselelerdeki yaklaşımlarında ise İkbâl'in etkisi görülmektedir. Klasik literatürü değerlendirirken fıkhî konulara yaklaşımında Şiblî Nu'mânî'nin tesiri olmuştur. Kur'ân ve Sünnet'e rücu' etme ile ilgili fikirlerinde ise İbn Teymiyye'nin ve Muhammed b. Abdülvahhab'ın izlerine rastlanılmaktadır.[82]

Mevdûdî, klasik İslâm modernizminin temsilcilerinden olan Cemâleddin Afgânî'nin düşüncelerinden de etkilenmiştir. Afgânî'nin Batı kültürü, medeniyeti ve Batı'nın batıl ideolojilerine karşı mücadele etmesi, İslâm'ı bid'at ve hurafelerden arındırma çabaları, Müslümanlara sahih bir İslâm algısı kazandırma gayesinin olması, Batı'ya karşı mağlubiyetini kabullenen İslâm ümmetini Batı'ya karşı birlik olmaya

[80] Emrullah Yüksel, **İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî**, (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997, s. 21.
[81] Bkz. Mevdûdî, **İslâm ve Çağdaş Medeniyet**, İbrahim Ethem, Hatiboğlu (Çev.), Beyan Yayınları, İstanbul, 2017.; Mevdûdî, **Kur'ân'a Göre Dört Terim**, İsmail Kaya- Osman Cilacı (Çev.), Beyan Yayınları, İstanbul, 2014.
[82] Birışık, **Mevdûdî**, s. 66.

davet etmesi, Pan-İslâmizmi savunması gibi hususlar Mevdûdi'ye örneklik teşkil etmiştir.[83]

Muhammed İkbâl'in fikirlerini yer yer eleştirmesine rağmen ondan da önemli ölçüde etkilenmiştir. Fikirlerini mütemadiyen beğenmiş, şiirlerinden iktibaslar yapmıştır.[84]

Mevdûdî'nin fikir ve eylemlerinde en çok öne çıkan unsurlardan biri de insana yaptığı vurgudur. Nitekim eşref-i mahlûkat olan bu varlık yeryüzünün halifesi kılınmıştır. İnancı gereğince yaşadığı takdirde Allah katında sahip olduğu bu izzete yeryüzünde insanlar nezdinde de erişebilecektir. Mevdûdi İslâm'ın bütün hükümleriyle zaman ve zemin ayırmaksızın kâim olmaya elverişli olduğunu savunmuştur. Modern çağda Müslümanın hem aklını hem de kalbini sahih bir algıyla Kur'ân ve Sünnet'e çevirmesi ve hayatını bu ikisinin zemininde düzenlemesi gerektiğini telkin etmiştir.[85]

Mevdûdî'nin fikirlerinin, faaliyetlerinin tesirleri sadece Pakistan ile sınırlı kalmamıştır. Eserleri otuzdan fazla dile tercüme edilmiştir. Gerek eserleri gerekse şahsî seyahatleri aracılığıyla fikirleri Avrupa, Kuzey Amerika, Afrika ve bütün Asya'ya ulaşmış, bu coğrafyalardaki Müslüman aydınları ve siyasîleri etkilemiş, XX. Yüzyıldaki pek çok İslâmî hareketin teşekkülünde tesiri olmuştur. Fikirlerinin geniş çaplı bir yankı bulmasının sebebi düşünce yelpazesinin geniş olması, görüşlerini aktif bir sosyopolitik zeminde eğitici bir harekete dönüştürebilmesidir. Ayrıca İslâm tarihine Selefî bir tavırla yaklaşması da fikirlerinin çeşitli ülkelerde İslamcı yazar ve siyasetçiler arasında kabul görmesine zemin hazırlamıştır.[86]

3. MEVDÛDÎ'YE ELEŞTİRİLER

[83] Yüksel, **İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî**, s. 24.
[84] Yüksel, **İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî**, s. 25.
[85] Birışık, **Mevdûdî**, s. 66.
[86] Ahmad, **'Mevdûdî'**, DİA, c .29, s. 435.

Geçmişten günümüze olumlu ya da olumsuz eleştiriye maruz kalmamış bir büyük şahsiyet olmamıştır. Nitekim Mevdûdî gibi kendine has bir metodu, nev-i şahsına münhasır bir karakteri, fikrî bağımsızlığı ve devrimci bir daveti olan bir İslâmî hareketin mimarı, müceddid ve mütefekkir bir kişinin muhaliflerinin de eleştirenlerinin de olması olağan bir durumdur.[87]

Mevdûdi'nin yaklaşımı hem geleneksel mirasa hem de güncel gerçekliğe dayanmaktadır. Meseleleri ele alırken mezhep âlimlerinin görüşlerini delilleriyle birlikte ortaya koymuş bunun yanı sıra günün koşullarını göz önünde bulundurarak içtihatta da bulunmuştur. Bu kendine has metodu geleneksel anlayışa uygun bulunmayarak sıkça eleştiriye tabi tutulmuştur. Mevdûdî, muârızlarına ve onların tenkidlerine mukâbil Tercümanü'l-Kur'ân'da reddiyeler kaleme almıştır. Fakat eleştirmenin ötesinde düşüncelerini kasıtlı olarak çarpıtanlara, iftira edenlere tepki göstermiş, bu durumdan yakınmıştır.[88]

Mevdûdî, gerek hayattayken gerekse vefatından sonra pek çok eleştiriye tabi tutulmuştur. Hint Alt Kıtası'nda bilhassa Diyûbendî, Cemaat-i Tebliğ, Birelvî ve Ehl-i Hadîs ekolü müntesipleri tarafından hadis, sünnet, sahabenin adaleti, peygamberlik, peygamberlerin masumiyeti, Hz. İsa'nın durumu, deccal meselesi, Muâviye ve Emeviler'in yönetimi, İslâm'ın devlet anlayışı, kadının devlet başkanlığı, ictihad-taklid meselesi, mut'a nikâhı gibi konularda ileri sürdüğü fikirlerden dolayı eleştirilmiştir. Mevdûdî'nin muârızları dergilerde yayımlanan makâlelerin yanı sıra pek çok kitap da kaleme almıştır. Onu tenkid etmek amacıyla yazılan eserler arasında Muhammed Yusuf el-Benûri'nin *el-Üstazü'l-Mevdûdî ve şey'ün min hayâtih ve efkarih'i* (I-II, Karaçi 1976-1977) ve Muhammed Abdullah'ın *Sahabe-i Kirâm aôr Un per Tenkid*'i (Mültan 1410) nisbeten mûtedil iken Hadis âlimi Muhammed Zekeriyyâ Kandehlevî'nin *Fitne-i Mevdûdiyyet* (Karaçi 1976) ve Mazhar Hüseyin'in *Mevdudî Mezheb* (Lahor 1992) adlı kitapları çok ağır ifadeler içermektedir. Bunlara karşı Âsım Nu'mânî *Mevlâna Mevdûdî per Cûtey ilzâmât aôr Un key Müdellel Cevâbât* (Lahor 1985) ve *Mevlana Mevdûdî er İ'tirâzât ki Hâkîkat* (Lahor 1990), Melik Gulâm Ali

[87] Karadavî, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, s. 83.
[88] Mevdûdî, **Fetvalar**, Mahmud Osmanoğlu-A. Hamdi Chohan (Çev.), Düşün Yayınları, İstanbul, 2015, c. 2, s. 512-513.

Hilâfet aôr Mülûkiyyet per İ'tirâzât kâ Tecziye (Lahor 1991) ve Muhammed Yûsuf *Mevlânâ Mevdûdî per İ'tirâzât kâ 'İlmî Câ'ize* (I-II, Lahor 1989-91) adlı kitapları kaleme almışlardır.[89] *Dini Tâmir Dâvasın'da Din Tahripçileri* adlı eserinde Ahmed Davudoğlu da Mevdûdi'nin yukarıda belirttiğimiz meselelerdeki görüşlerine yer verdikten sonra onu tenkid etmiştir.[90]

Mevdûdî, bu tenkidlerden sadece mühim gördüklerini Tercümanü'l-Kur'ân'da cevaplamıştır. Arkadaşlarından bazıları da onun muarızlarına reddiye yazmıştır.[91] Bunlardan biri de Yusuf el-Karadavî'dir. Karadavî eserinde Mevdûdî ile ilgili iddiaları objektif olarak ele almış yer yer tenkidçilerine hak vermiş, Mevdûdî'nin bazı meselelerdeki görüşlerini ve yanlış anlaşılma sebeplerini zikretmiş, kasten saptıran muarızlara da reddiye yazmıştır.[92]

Her insan gibi Mevdûdî de hatadan, yanlıştan berî değildir. Bu cihetle o da kendisine yönelik yapılan bazı eleştirileri fırsat bilmiş düşüncelerini yeniden gözden geçirerek tashîh etmeye gayret etmiştir. Ayrıca yapıcı eleştiri yapan muarızlarına minnettar kalmış, teşekkürde bulunmuştur. Nitekim Mevdûdî'yi tenkid edenlerden biri olan Şeyh Ebu'l Hasen en-Nedvî, Mevdûdî'nin vefatından sonra onun hakkında kaleme aldığı mersiyede şöyle demiştir: *"Üstâd Mevdûdî, Üstâd Nedvî'nin eleştirisini sıcak bir şekilde karşıladı, onun için ona teşekkür etti, keşke yazdığı bütün kitaplar hakkında mülahazalarını yazmış olsaydı diye temennide bulundu, zira ilimde büyük olmaz, mümin kardeşinin aynasıdır ve Müslümanlar da birbirine nasihat eder."*[93]

İnsan, hatadan hâli olmaz. Dolayısıyla Mevdûdî'nin de hem düşüncelerinde, hem eserlerinde, hem de söz ve eylemlerinde hataların görülmesi olağandır. Bir insanı, müellifi, mütefekkiri eleştirirken yaşadığı zamanı, zemini, şartları göz önünde bulundurmak o kişinin sahih bir şekilde değerlendirilmesini ve onun hakkında objektif bir karar verilmesini sağlar. Nitekim Mevdûdî'nin İngiliz tahakkümü altında ve Pakistan kurulduktan sonra, siyâsî muhaliflerinin baskısı ve zulmü içerisinde geçirdiği

[89] Ahmad, Anıs, '**Mevdûdî**', DİA, c. 29, s. 435.
[90] Ahmet Davudoğlu, **Dini Tâmir Dâvasın'da Din Tahripçileri**, Bedir Yayınları, İstanbul, 2017, s. 283-302.
[91] Ahmad, Anıs, **'Mevdûdî'**, DİA, c. 29, s. 435.
[92] Karadavî, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, s. 83-101.
[93] Karadavî, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, s. 97.

zor günlerde söyledikleri, kaleme aldığı eserlerde bugün hata addedilebilecek fikirleri mevcuttur. Bu süreçte kaleme aldığı eserlerdeki bazı fikirleri Haricîlerin otorite tanımaz ve asî görüşlerine benzemektedir. Bu nedenle Haricilikle, dalalet ve sapıklıkla suçlanmıştır. Fakat bu benzerlikten dolayı böyle bir itham yanlıştır, nitekim Mevdûdî bizzat kendisi Haricileri eleştirerek reddetmiştir. Mevdûdî'nin bu görüşleri ele aldığı dönemde yaşadığı ortam ve şartlarla birlikte değerlendirildiğinde böyle bir ithamın haksızlık olduğu anlaşılacaktır.[94]

4. ESERLERİ

Mevdûdî, on sekiz yaşında başladığı yazarlık hayatına vefatına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında dinî, ilmî, ictimâî, tarihî ve siyasî içerikli 120'ye yakın kitap ve risale telif etmiştir. Konferanslarından bir kısmı da neşredilmiştir. Mevdûdî, eserlerinin neredeyse hepsini ana dili olan Urduca'da kaleme almıştır. Eserleri Pakistan dışında başta Arapça ve İngilizce olmak üzere pek çok dile tercüme edilip bütün İslâm âlemine yayılmıştır.[95]

Mevdûdî'nin İslâm âlemine tanıtılmasında en büyük rol, eserlerini Arapça'ya tercüme eden ve hakkında neşriyat yapan Halîl Ahmed Hâmidî ile İngilizceye tercüme eden Prof. Hurşid Ahmed'e aittir.[96]

4.1. Tefsir-Hadis-Siyer

1. Tercüme-i Kur'ân-ı Mecîd ma'a Muhtasar Havâşî (Lahor, 1396) Tefhîmu'l-Kur'ân Meali başlığıyla Durmuş Bulgur tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Konya, 2003).

2. Tefhîmü'l-Kur'ân (I-VI, Lahor, 1942–1972)

3. Kur'ân ki Çâr Bünyâdi Istılâhayn: İlah, Rab, İbadet, Din (Lahor, 1941) trc. Osman Cilacı-İsmail Kaya, Kur'ân'a göre Dört Terim: İlâh, Rab, İbadet, Din, İstanbul, 1987.

---

[94] Yüksel, **İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî**, s. 23.
[95] Birışık, **Mevdûdî**, s. 24.
[96] Birışık, **Mevdûdî**, s. 25.

4. Kur'ân aôr Pîygamber (Rampur, 1954)

5. Sünnet kî Â'inî Haysiyet (Lahor,1963) Durmuş Bulgur ve Halid Zaferullah tarafından Sünnetin Anayasal Konumu (Konya, 1997) başlığıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

6. Sîret-i Server-i 'Âlem, (I-II, Lahor, 1979) Eser, N. Ahmed Asrar tarafından Tarih Boyunca Tevhîd Mücâdelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı adıyla Türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul, 1983)

7. Fedâ'îl-i Kur'ân (Lahor, 1977)

4.2. Akaid

1. Dîniyyât (Haydarâbâd, Dekken,1932)

2. Dîn-i Hak (Lahor, 1952)

3. Hutâbât (Lahor, 1957)

4. İslâm kâ Nizâm-ı Hayat (Lahor, 1948)

5. Tevhîdu Risâlet aôr Zindegî Ba'd Mevt kâ Akli Sübût (Lahor, 1962)

6. Mes'ele-i Cebru Kader (Lahor, 1962)

7. Hakikât-ı Îmân (Lahor, 1976)

4.3. Fıkıh

1. el-Cihâd fi'l-İslâm (Azamgarh, 1930)

2. Mürted kî Sezâ İslâmî Kanun meyn (Lahor, 1953)

3. İslâm aôr Zabt-i Vilâdet (Lahor, 1968)

4.4. Siyaset

1. Türkî meyn 'Îsâyion ki Hâlet (Delhi, 1922)

2. İslâmî Tehzîb aôr Us key Usul ü Mebâdî (Lahor, 1932)

3. Muselman aôr Mevcüde Siyâsi Keşmekeş (Lahor, 1937-1939)

4. İslâm kâ Nazariye-i Siyâsî (Lahor, 1939)

5. Mes'ele-i Kavmiyet (Lahor, 1939)

6. Tenkihât: İslâm aôr Magribi Tezhîb kâ Teşâdüm aôr Us key Peydâ Şude Me'sâil per Muhtasar Tebşira (Lahor, 1939)

7. Tefhîmât (Lahor, 1940-1965)

8. Tecdîd ü İhyâ'-i Dîn (Lahor, 1940, 1952)

9. İslâm aôr Câhiliyet (Lahor, 1942)

10. Tahrîk-i İslâmi kî Ahlâkî Bünyâdeyn (Lahor, 1945, 1976)

11. Binâ'ü Beygâr (Lahor, 947)

12. İslâmi Riyâset: Felsefe, Nizâm-ı Kâr aôr Usûl-i Hükümrânî (Lahor, 1962, 1967)

13. İslâmic Law and Constitution (Lahor, 1955)

14. Hilâfet aôr Mülûkiyyet (Lahor, 1967)

15. İslâmî Hükümet kis Tarah Kâ'im hôti hey (Lahor, 1941)

16. Tahrîki İslâmî kâ Â'ende Lâ'ila-i 'Amel (Lahor, 1966)

17. İslâmî Nizâm aôr Magrîbi Lâdînî Cumhüriyyât (Lahor, 1974)

4.5. Eğitim

1. İslâmî Nizâm-ı Ta'lîm aôr Pâkistân meyn Us key Nifaz kî 'Ameli Tedâbir (Lahor, 1957)

2. Ta'limât (Lahor, 1963)

3. Da'vet-i İslâmî kiya be,

4. İslâmî Nizâm-ı Ta'lim, (Lahor, 63)

5. İslâm Asr-ı Hâzır meyn, (Karaçi,1968)

4.6. Kadın

1. Perde (Lahor, 1939, 1972)

2. Müslim Havâtin sey İslâm kâ Mutâlebât (Lahor, 1955)

3. Hukûku'z-zevceyn (Rampur, 1957)

4.7. Diğer Eserlerinin Bazıları

1. Mekâtib-i Zindân (Karaçi, 1952, 1970)

2. Kâdıyâni Mes'ele (Karaçi, 1953)

3. Selâcika (Lahor, 1954)

4. İnsân kâ Ma'âşi Mes'ele aôr Us kâ İslâmî Hal (Lahor, 1941)

5. İslâm aôr Cedid Ma'âşi Nazariyât (Lahor, 1963)

6. Mekâtîb-i Seyyid Ebu'l-A'lâ Mevdûdî (Lahor, 1970-1972) 15

7. Resâil- ü Mesâil (I-V, Lahor,1951–1965)[97]

5. MEVDÛDİ'NİN KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI VE TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN'IN GENEL MUHTEVASI

Müfessirin yazdığı tefsirin sahih bir şekilde anlaşılabilmesi için, müfessirin zihnin dünyasını şekillendiren dinî, fikrî, siyâsî ve sosyal faktörlerin iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu cihetle Mevdûdi'nin de zihin ve his dünyasını etkileyen ve şekillendiren faktörleri bilmek onu ve yazdıklarını bu minvalde değerlendirmek gerekmektedir.

[97] Birışık, **Mevdûdî**, s. 24-41.

"Mevdûdî'nin doğduğu ve yetiştiği dönem, İngiliz yönetiminin Hint Alt Kıtası'nı vilayeti olarak yönettiği ve iyice kendisinden saydığı, Müslümanların ise kendilerinde yeniden bir kuvvet hissedip 'artık bu İngilizlerin ülkeden çıkma zaman gelmiştir' dediği bunu da yüksek sesle söylediği bir döneme rastlamaktadır. Bu açıdan baktığımızda Mevdûdî bir bakıma şanslı bir dönemde doğmuş ve yetişmiştir. Zira İngiliz karşıtlığı iyiden iyiye artmış, Müslümanlarda bir bakıma bir zamanlar Babürlü yönetimi altında bile olmayan bir bilinçlilik hali tezahür etmiş ve uzun yıllar mensubu olup da bir türlü kıymetini hakkıyla bilemedikleri İslâmî değerleri yeniden kazanma veya var olanı güçlendirme azmi iyice belirmişti. O dönemde adından önder, lider, imam ve başkan diye bahsedilebilecek çok sayıda ilim, fikir, siyaset ve dava adamı da yetişmiştir."[98]

Bu durum, öte yandan bazı olumsuz değişim ve oluşumlara da sebep olmuştur. Müslümanlarda meydana gelen bu dine/öze dönüş hareketi kitleler arasında farklı temayüller doğurmuştur. Bu süreçte Hint Müslümanları bu temayüllerle farklı gruplara bölünmüş, bu ayrışma ötekini tekfir edecek kadar ileri boyuta ulaşmıştır. Bu ayrışmayı misyoner/oryantal faaliyetler de derinleştirmiştir. Müslümanlar arasında tam manada bir birlikten söz etmek mümkün olmamıştır.

Bu dönemde Mevdûdî'den önce Kur'ân-ı Kerîm ve tefsir ilmi ile ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Mevdûdi'nin Kur'ân yorumunu etkileyen faktörlerden biri de kendisinden önce yapılmış olan bu çalışmalar olmuştur. Hint Alt Kıtası'nda Kur'ân'a ve Sünnet'e dönüş taleplerinin asrın başlarına tekabül etmektedir. Bunda en büyük pay Şah Veliyyullâh Dihlevî'ye, çocuklarına ve öğrencilerine ait olmuştur. "Veliyyullâhî Okul" Hint Alt Kıtası'nda ciddi bir mukavemet sağlayan misyonerlik faaliyetleri ve Hristiyanlaştırma çabaları üzerine başta Kur'ân'a ve Sünnet'e dönüşü bunun yanı sıra İslâm âlimlerinden tevarüs eden bilgilerin çağın şartlarını göz önünde bulundurarak yeniden değerlendirilmesi ve Müslümanların ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesini esas gaye edinmiştir. Şah Veliyyullah Dihlevî'nin Kur'ân'a yaklaşımı ve onu yorumlama metodu kendisinden sonraki müfessirleri farklı şekillerde etkilemiştir. Bazı müfessirler onun Kur'ân'a akılcı yaklaşımından etkilenirken bazısı da onun hadis

[98] Abdülhamit Birışık, Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler, **Uludağ Üniversitesi Dergisi**, c. 20, s. 2, 2011, s., 4.

düşüncesini merkeze alarak Kur'ân'ı buna göre yorumlamaya çalışmıştır. Bu cihetle Mevdûdi de Dihlevî'nin Kur'ân'a yaklaşımından etkilenmiştir.[99]

Mevdûdi, Kur'ân'ı anlamaya çalışmadan sadece sevap kazanmak, cinlere ve kötü ruhlara karşı korunmak için okumakla yetinmeyi Kur'ân'a hürmetsizlik olarak addetmiştir. Hz. Peygamber, vahyi insanlara tebliğ etmenin yanı sıra söylem ve eylemleriyle ilâhî emirleri açıklamak, bireyleri yetiştirmek, ümmet şuurunu kazandırmak, salih ve ıslah edici bir yönetim biçimi ve mükemmel bir kültür nizamının nasıl kurulacağını göstermekle de mükellef olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber, dinî ve dünyevî her hususta olduğu gibi siyasi konularda da örnek alınmalıdır.[100]

Mevdûdî ve çağdaşı olan kimi müfessirlerin, Kur'ân'a yaklaşımındaki en temel değişim; Kur'ân'ı İslâm kelâmının, İslâm hukûkunun, İslâm ahlâkının temel kitabı olarak görmenin yanı sıra İslâmî hareketin de el kitabı olarak görmek olmuştur. Kur'ân'ı İslâm hareketinin el kitabı olarak kabul etmek anayasadan yönetmeliklere kadar bütün kanun ve kaidelerin Kur'ân'a ve Sahih Sünnet'e dayandırılmasını gerektirmektedir. Bu gereklilikle Mevdûdi de Kur'ân ve Sünnet'e mütabık bir devlet yönetimi için mücadelede bulunmuştur. Mevdûdî'ye göre Kur'ân evrenseldir, Kur'ân'ın muayyen bir zamanda, muayyen bir dilde ve muayyen bir toplumda inzali onun sırf muayyen bir zamana ve topluma aidiyeti için geçerli bir kriter olamaz. Çünkü o tüm insanlığın muhtaç olduğu temel prensipleri ve ana ilkeleri içinde taşıdığı için evrenseldir. Mevdûdî Kur'ân'ın hem lafzı hem de ihtiva ettiği evrensel mesaj itibariyle mucize olduğu düşüncesinde olmuştur.[101]

Mevdûdi, Hint Alt Kıtasındaki meşum Sünnet'e ittibadaki keyfiliklere mukabil, ilmî çalışmalarında bu hususta ciddi mücadele göstermiştir. Bu durumda misyonerlerin Kur'ân ve Sünnet'e yönelik propagandalarının yanı sıra Ehl-i Kur'ân gibi grupların çalışmaları da etkili olmuştur. Eleştirel bir zihin yapısına sahip olan Mevdûdî İslâm'ın kaynaklarını ele alırken kaynakları ince bir tenkit süzgecinden geçirmekle birlikte hiçbir zaman Hz. Peygamber'in konumunu zayıflatacak ve sünnetini hiçe sayacak bir tavır içerisinde olmamış aksi tavır içinde olanlarla ciddi

[99] Birışık, **Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân**..., s. 9.
[100] Anıs, '**Mevdûdî'**, DİA, c. 29, s .435.
[101] Birışık, **Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân**..., s. 10.

mücadelelere girişmiştir.[102] "*Tecdidle tahrifi birbirinden ayıran Mevdûdi Kur'ân'ın Allah'ın değişmez son mesajı, Sünnet'in ise kamil ve kusursuz bir İslâmlaştırma örneği olduğunu söylemektedir. Bu amaçla kaleme aldığı eserlerinde İslâm'ın ana kaynaklarından saydığı Sünnet'i bütün samimiyetiyle müdafaa etmiştir. Ancak ona göre hadis rivayetlerinin sıhhat derecesini ölçmek için muhaddislerin benimsediği klasik usullere yenileri eklenebilir. Mevdûdi, Hint Alt Kıtası'nda Hz. Peygamber'in sözlerinin otoritesini ve önemini reddedenlere karşı mücadele vermiş. onlarla Tercümanü'l-Kur'ân'da uzun tartışmalara girişmiştir.*"[103]

Mevdûdî içinde bulunduğu zamanın ve zeminin şartlarının şuurunda olan bir âlim olmuştur. O dönemde kaleme alınan Kur'ân tefsiri ve meal çalışmalarında daha çok lâfzî tercümeye, parça tercümeye veya satır altı tercümeye önem verildiği ve bunun dışına çıkılmaya cesaret edilmediği halde kendisi bu yöntemleri bilinçli bir şekilde tercih etmemiştir. O, Hint Alt Kıtasında yaşayan okuyucunun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, nasıl ki iyi Arapça bilen bir kişi Kur'ân'ı kendi ana dilinde okurken farklı bir algı ve his dünyasına kavuşup manalardaki bütünlüğe ve akıcılığı idrak edebiliyorsa, Urduca Kur'ân tercümesini okuyan kişi de yaklaşık aynı akıcılıkla ve algı düzeyiyle Kur'ân tercümesini okuyabilmesinin, anlamı gönlünce ve aklınca idrak edebilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Urduca okuyucusunun bunu yakalayabilmesi için Mevdûdî, mefhum tercümeye ehemmiyet vermiş, âyetlerden birbiri ile alakalı olanları birleştirerek daha büyük metinler oluşturmaya özen göstermiştir. Böylece Kur'ân metninde kendi ilâhî üslubu gereği var olan ve başka dillere tercüme edildiğinde anlaşılması güç olan geçişleri ve bağlantıları kurmuş ve okuyucuya bütünlüğü olan bir tercüme metni sunmuştur.[104] Mevdûdî, tefsirinde akıcı bir üslup kullanmaya özellikle Kur'ân mealini duru bir Urduca ile kaleme almaya özen göstermiştir. Mevdûdî'nin bu durumu ifade ederken "*Arabî-i mübîn ile inen Kur'ân'ı Urdû-i mübîn ile yansıtmaya çalıştım, konu Kur'ân olduğu için de çok dikkat ettim*" dediği kaydedilmiştir.[105]

[102] Birışık, **Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân**..., s. 11-12.
[103] Anıs, '**Mevdûdî'**, DİA, c. 29, s. 465.
[104] Birışık, **Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân...,** s. 13.
[105] Birışık, **Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân...,** s. 17.

Mevdudî tefsirinin dibacesinde, bu tefsiri yazmasındaki gayenin medrese eğitimi almış, Arapça'ya vakıf kimselerin Kur'ân'ı tetkik etmesi için değil, orta seviyede eğitim görmüş, Arapça bilmeyen, Kur'ân ilimlerinden istifade edemeyen aydınlara hitap etmeyi hedeflediğini ifade etmiştir. Tefsir metodunu izah ederken, Kur'ân mealini hazırlarken kelime kelime tercüme yapmak yerine serbest bir dil kullanmayı tercih ettiğini, önceki müfessirlerin bu şeklide yaptığı çalışmaların yeterli olmasının böyle bir tercihi doğurduğunu belirtmiştir.[106]

Mevdûdî, Kur'ân'ı tercüme metodunu şöyle ifade etmiştir:*"Ben motamot tercümenin bazı zaaflarını giderebilmek amacıyla Kur'ân'ı kelime kelime Urduca'ya çevirmek yerine, şöyle bir yöntem takip ettim: önce Kur'ân'ın orijinal ibaresini okuyup ne demek istediğini kavradıktan sonra, onun üzerimdeki etkisini olduğu gibi, eksiksiz kendi dilime aktardım. Doğrudan motamot tercüme etmek yerine Kur'ân'ı apaçık (mübîn) Arapçadan, apaçık ve (mübîn) Urducaya aktarmaya çalıştım. Arada kopukluklar oluşmaması için de konuşma dilini yazı diline dönüştürdüm. Bunu yaparken İlâhî Kelâm'ın anlam ve karşılığını, güzelliğini ve büyüleyici etkisini açıkça ve gücü nispetinde okuyucuya da vermek için uğraştım."*[107]

Sûre başlarında, bir giriş bölümü yazmasının bu bölümde sûrenin sebeb-i nüzulünü aktarma gereğini ve bazı sûrelere açıklama notu eklemesinin sebebini şöyle belirtmiştir: "*Kur'ân-ı Kerîm'in mesajını tam anlamıyla kavrayabilmek için âyetlerin indiği dönemin arka planını göz önüne almak gerekir. Ancak tüm bunları salt bir meâl bölümü ile vermek mümkün olmadığından, her sûrenin başına ayrıca bir giriş bölümü yazarak, bu giriş bölümünde sûrenin nüzul zamanını, o dönemin şartlarını, İslâm davetinin hangi merhalede olduğunu ve davetin karşılaştığı zorlukları ele aldım. Bunun yanı sıra sûrenin içinde ayrı dönemlerde nâzil olmuş âyetler bulunuyorsa gücüm yettiğince araştırdıktan sonra onlarla ilgili bilgileri Açıklama Notları'nda verdim. Açıklama Notları'nı hazırlarken en büyük hedefim, okuyucuyu Kur'ân'ın asıl maksadından uzaklaştırıp, ayrıntılarla uğraştıracak konulardan kaçınmak oldu. Açıklama Notları'nı; biri, okuyucunun açıklamaya gerek duyup zihnine soru takılacağını hissettiğim yerlere; diğeri, okuyucunun hiç dikkat etmeksizin geçebileceği*

[106] Mevdûdi, **Tefhimü'l-Kur'ân**, Çeviri Kurulu (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, c. 1, s. 8-9.
[107] Mevûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 11.

ve böylelikle Kur'ân'ın gerçek ruhunun kendisine kapalı kalacağını tahmin ettiğim yerleri olmak üzere iki nedenle yerleştirdim."[108]

Tefsirinin dibacesini tefsirinin yazım tarihi ile ilgili bilgi vererek tamamlamıştır: "*Ben bu çalışmayı Hicrî 1361 senesinin Muharrem ayında (Mîlâdî 1942, Şubat) hazırlamaya başlayıp beş sene içerisinde Yusuf Sûresi'nin sonuna kadar Meâl ve Açıklama Notları bölümlerini hazırladım. Daha sonra bir takım sebepler yüzünden bu bölümü gözden geçirip yayınlayamadım. Ancak kaderin bir cilvesi olsa gerek 1948'in Ekim ayında Milli Güvenlik Yasası gereğince cezaevine girdim ve orada fırsat bulup bu eseri basılacak duruma getirebildim."*[109]

Tefsir yazma sebebi, metodu ve sürecini kendi ifadesiyle aktardığımız Mevdûdî'nin kaleme aldığı bu eserinin muhtevası pek çok cihetle diğer tefsirlerden farklı ve ilgi çekici olmuştur. Gerek kullanılan klasik ve modern kaynak eserler açısından gerekse mukayeseli dinler tarihi, coğrafî bilgi ve haritalar, arkeolojik malzeme açısından zengin bir kaynak dünyasına sahip olmuştur. Bu muhteva zenginliğinin yanı sıra kendisine has bir üslup ile kaleme alınmış olması da onu diğer tefsirlerden ayırmıştır.

Tefhîmü'l-Kur'ân'ın kendine özgü özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

a. Tefsir İlmi tarihinde ilk kez bir müfessir Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin yaşadığı coğrafyaya bir araştırma-inceleme seyahatinde bulunarak tefsir yazmıştır.[110]
b. Mevdûdî'nin Kur'ân'da geçen tarihî olayların daha sahih bir zeminde değerlendirilebilmesi için vuku bulduğu coğrafyaların haritalarına yer vermiştir; modern eğitimde kullanılan böylesi bir metot, böylece Kur'ân tefsirinde de yerini almıştır.[111]
c. Kur'ân'da geçen tarihî vakıalarla ilgili o günün şartlarında ulaşılmış olan arkeolojik verî ve bulgular da ayetlerin tefsirinde kullanılmıştır.

[108] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 12.
[109] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 12-13.
[110] Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 362.
[111] Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 89, 141, 143, 193, 392.

d. Kur'ân-ı Kerîm ile Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'un mukayese edilmesi ve kimi ayetlerin tefsirinde de Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan iktibaslar yapılmıştır.
e. Mevdûdî, özelde yaşadığı coğrafyanın oryantalist/misyonerlik faaliyetlerinin yoğun olması genelde de İslâm coğrafyasının oryantalizmin İslâm ve değerlerine karşı olan olumsuz propagandalarını eleştirmiş ve kimi ayetlerin tefsirinde reddiye niteliğinde açıklamalarda bulunmuştur.[112]
f. Topluma sosyal ve idarî manada sunduğu ideal devlet modeline uygun olarak İslâmî hayat tarzına temel oluşturma gayreti olmuştur.
g. Kur'ân'ı tefsir ederken onun sadece iman, ibadet, muamelat'ın teorik boyutunu değil, zaman ve zeminin şartlarına mutabık pratik boyutuyla İslâm hayat tarzını ortaya koymaya çalışmıştır.
h. Sûre Girişleri'nde okuyucuya genel olarak sûrenin adı, nüzul zamanı, sebebi, konusu, arka planı hakkında bilgi verilerek sûrenin özeti verilmiştir. Ayrıca bazı surelerin sonunda ayrı bir başlık altında sûrede eksik kaldığına kanaat getirdiği hususları ikmal etmeye çalışmıştır.[113]

[112] Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân,** c. 3, s. 154-157.
[113] Bkz. Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 1, s.42-47.

İKİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİZM

2.1. Oryantalizm Kavramı

Etimolojik cihetiyle Latin kökünden gelen Orient doğan, doğan güneş, dünyanın veya göğün doğu kısmı, parlayan manalarının yanı sıra yöneltmek, yönlendirmek, bir kimseyi belirli bir konuma ve şartlara alıştırmak, belli bir yere yerleştirmek manalarına gelmektedir.[114]

Orient, kelimesi isim olarak güneşin doğuşunu ifade ederken; Doğu, Asya, Doğu Asya ülkeleri, Güney ve Güneydoğu Akdeniz ülkeleri gibi belli bir coğrafyayı tanımlamada da kullanılmıştır. Oriental ise Doğusal, Doğu'ya özgü; gökyüzünün doğusunda gözlemlenen, Doğu usul ve üslûbunda olan manasındadır.[115]

Batı literatüründe **Oriantalism**, Doğu âdetleri, töre ve usulleri; Doğulu halkların karakter ve vasıfları; Doğu bilimi, şarkiyat, Doğu dilleri edebiyatı ve kültürü anlamlarının mukabili olarak kullanılmaktadır. Ayrıca doğululaştırmak, doğu kimliğinde tanımlamak manasında da **Orientalize**; Orientalism kaygısı taşıyan, Doğu ve Doğu'ya dair herhangi bir alanla iştigal eden, Doğu bilimcisi, Doğu dilleri/edebiyatı/tarihi uzmanı olan kimseler için de **Orientalist** kelimesi kullanılmaktadır.[116]

Sözlük manası itibariyle oryantalizm kavramı, insan, dil, coğrafya, toplum, edebiyat vs. gibi somut bir zeminde yapılan bilimsel araştırma ve incelemeleri ifade

[114] İngilizce-Türkçe Sözlük, Hâmit Atalay, **Orient**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2004.
[115] Atalay, **Oriental**, c. 2, s. 2438.
[116] Atalay, **Orientalist**, c. 2, s. 2438.

etse de kendisine yüklenen vizyon ve misyonun zamanla değişmesine mutâbık olarak tanımı da mana aşımına uğramıştır.

Oryantalist kavramı tarihi süreçte farklı kullanımlara bağlı olarak mana aşımı ve değişimi göstermiştir. "*1863'te oryantalist terimiyle kastedilen Doğu veya Yunan Kilisesinin bir üyesi idi. 1691'de, Anthony Wood, Samuel Clark'ı bazı Doğu dillerini bilen anlamında "tanınmış bir orientalian"olarak tanıtmakdaydı. Oryantalist, sömürgecilik dönemi Hindistan'ında Hint eğitiminin temelinin İngilizce olması gerektiğini savunan İngiliz taraftarları karşısında Hint kültürünü önerenleri adlandırmak için de kullanılmıştır."*[117]

"Gerhad Endress, orientalist sözcüğünün İngiltere'de ilk defa 1779'da Edvard Pocock üzerine kaleme almış bir makalede karşımıza çıktığını belirtmektedir. 1838'de ise Orientalisme, Dictonnaire de l'Académie Française'in bir maddesi oldu. Bu dönemde oryantalizm terimi, bütünüyle Doğu'nun –hem Yakın Doğu'nun hem de Uzak Doğu'nun- incelenmesi anlamında kullanılmaktaydı." (Gerhard Endress, An Introduction to Islam, İng. Trc. Carole Hillenbard, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1988), s.11.)[118]

Oryantal araştırma ve çalışmaların başlangıcı çok öncelere dayanmasına rağmen bu kavram Avrupa'da 18. yy sonlarına doğru öncelikle İngiltere'de, daha sonra Fransa'da kullanılmaya başlanmıştır. Oryantalizm, 1878'de Fransız Dil Akademisi'nin sözlüğüne girmiştir.[119]

Oryantalizme karşılık Türkçe'de ilk dönemlerde şarkiyat, daha sonra ise doğu bilimi; Arapça'da istişrâk kelimeleri, oryantalist için de müsteşrik kavramı kullanılmıştır.[120]

---

[117] Yücel Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s.3.
[118] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 3.
[119] M. Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm (Bir Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**), Abdülaziz Hatip (Çev.), Işık Yayınları, İzmir 1993, s. 8.
[120] Yücel Bulut, "**Oryantalizm**", DİA, TDV Araştırmaları Merkezi Yayınlarrı, İstanbul, 2007, c. 33, s. 428

2.2.Oryantalizm Tanımları

Oryantalizm, Tarihî seyir içinde değişen çalışma alanları, çeşitleri ve disiplinleri dikkate alınarak farklı şekillerde tanımlanmıştır.

2.2.1. Akademik Oryantalizm

Her ne cihetle olursa olsun sosyolog, antropolog, tarihçi yahut filolog olarak Şark ile ilgili araştırma yapan, ders veren yahut Şark hakkında yazan kişiye oryantalist; yaptığı işe de oryantalizm denir.[121] *"Oryantalizm Doğu bilimi veya Doğu Dünyası Bilimi ya da Şark ilmi demektir."*[122] Oryantalistler, kimliklerini oluşturmada referans almak ve oryantal çalışmalarına masum ve makul bir imaj oluşturmak için kendilerini bu zeminde tanımlamaktadırlar.

2.2.2. İmgesel Oryantalizm

Bu tanımlamada oryantalizm, ontolojik ve epistemolojik zeminde izah edilir. Şark, Garp'ın ontolojik ve epistemolojik kıstaslarıyla Garp'ın ötekisi olarak tanımlanır. Bu tanımlama en çok filozofların, ozanların, siyaset kuramcıların, iktisatçıların ve imparatorluk yöneticilerinin de bulunduğu bir yazar topluluğunun Şark'a, Şarklılara, Şark'ın töresine, aklına vs. ilişkin yargılarını şekillendirmede etkili olmuştur.[123]

Promete efsanesiyle Tanrılara karşı özgürlüğü sağlanan; Hz.İsa'nın çarmıha gerilmesiyle günahının kefareti ödenmiş olan Batı, yeryüzündeki bütün özgürlüklerin, tahakkümlerin maliki ve müdebbiri olmuştur.[124] Bu vasfıyla Batı, yeryüzündeki her şeyi kendi kıstaslarına göre algılama, değerlendirme, tahakküm kurma hatta dilediğince değiştirip dönüştürmeye de hak sahibi olduğu zehabında olmuştur. Batı öznedir, onun dışındaki/öteki nesnelerdir. Öznenin nesne üzerindeki bütün tasarrufları meşru addedilmiştir.

---

[121] Edward Said, **Şarkiyatçılık**, Berna Yıldırım (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 12.
[122] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 8.
[123] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 12.
[124] İsmail Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm**, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara, 2018, s. 13-14.

Garplı muhayyilenin menşe'i ve mesnedi olan bu düşünme biçimi, nesneye/ötekine dair hem kolektif bir şuuru hem de söylem müktesebatı sağlamaktadır. Öteki üzerinde oluşturulacak tahakkümün seyir haritasını belirleyen oryantalizm, bu bağlamda ideolojileri, akademik ve sivil araştırmaları araç olarak kullanır. Hassaten ötekini tanımlama, kim'liğine ve ne'liğine karar verme; ötekinin varlığından gayrı, sun'i bir kimliğe evirerek takdim etmeye dayanır. Ayrıca onu hayaller ve fantazmalardan müşekkil bir mekânın mekîni olarak zikreder. Batı, kendi gerçekçi ve hakikat menşe'li dünyasında olmayan, olması ihtimalinin dahi nahoş görüleceği bütün süflî vasıfları ötekine hamleder. Özne/Batı, kendisini tanımlamak, varlığını, azametini ve üstünlüğünü inşa ve teyit etmek için Şark'a yakıştırdığı süflî vasıflar üzerinden kendisini takdir ve takdis eder. Şarklı'nın duygusallığını betimlerken kendisinin akılcılığının ve gerçekçiliğinin altını çizer. Şarklı kendisini yönetebilmekten acizdir iddiasıyla Garp'ın yönetme maharetini ifade ederken, Şark'a tahakküm edebilme yetisini ve hakkını da meşru kılma gayreti içinde olur.[125]

Oryantal zihniyet, öteki/Şarklı'yı henüz insan olmaklığında yetkinliğe erişememiş, mit/masal dünyasının ehli olarak imgeler. Modern çağda yetkinliğini ispatlamış olan öznenin geçirmiş olduğu zamansal, bilimsel, kültürel, medenî vb. evrimi tamamlamış bir güruh olarak Şarklılar ve ellerindeki her türlü kaynak, Garp'ın sömürü nesnesidir, Garp'ın tahakkümüne açık ve muhtaçtır.[126]

Batılılar, İslâm toplumunu tanımlamak için modernleşme kıstasını kullanarak, bir kısım mefhumlar üzerinde ısrarla durup, İslâm toplumlarının gelişememiş, durağan ve miadı dolmuş bir toplum yapısına sahip olduğunu iddia etmişlerdir. İslâm toplumunun sadece 7. yüzyıldaki Arap bedevilerini mutmain kılacak bir ideoloji olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Tüm ortaçağ boyunca İslâm'ın Garp'a olan üstünlüğü ve Garp'ın gelişmeye yönelik düşünce kaynaklarını İslâm'dan iktibas ettiği gerçeğini çarpıtmak için de; İslâm'ın yapıcı ve yaratıcı gücünün 13. yüzyıldan sonra tükendiğini, artık hiçbir şeyi ortaya koyamadığı düşüncesini savunmuşlardır. Bu cihetle İslâm'ın köhnemiş ve

[125] Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm,** s. 16.
[126] Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm,** s. 17.

tükenmiş bir ideoloji olmasının en önemli delili olarak da bugünkü İslâm toplumlarının ahvali göstermişlerdir. İslâm toplumlarında görülen yoksulluk, cehalet, hastalıklar ve geri kalmışlık bu iddiayı desteklemiştir. Bu cihetle Batı, İslâm dünyasının bu halini ıslah etmek için çeşitli reçeteler sunmuştur.[127]

"*Avrupa'nın bir kimlik olarak kendini inşa edebilmesi için, 'öteki'ne ihtiyacı olduğu öteden beri biliniyor. Bu öteki 'Doğu' olarak işaretlenir Batı'dan farklı; ama ondan aşağı barbar ve ilkel bir Doğu imgesi oluşturulmuştur. Doğu'nun 'öteki' olarak kurulmasının (ya da işaretlenmesinin) oryantalist tarihi, Batılı öznenin kendini merkeze çekmesiyle belirlenen tarihinden başka bir şey değildir. Oryantalizm gücünü yoktan bir şey var etmesinden değil, olan bir şeyi olmayana indirgemesinden alır. Tıpkı Müslümanların tarihinin bir tarihsizliğe mahkûm edilmesi gibi."*[128]

Şark'ın ontolojik "nesne"liği ve Garp'ın ontolojik "özne"liği, oryantalizmin de ontolojik temelidir. Bu algıya matuf olarak Doğu ne kendisini ne de Batı'yı anlama ve tanımlama yetisine sahip değildir. Özne konumundaki Batı hem kendisini hem de ötekini/Doğu'yu tanımlama yetisine ve hakkına sahiptir. Bunu hem kendisi hem de Doğu'nun maslahatı için gönüllü olarak yapar. Öteki'ne bu gönüllü temsil ve tanımlama hakkını teyit ettirmek üzere, Batılılaşma ile birlikte oryantalistleşmeyi kabul etmesini dayatır. Batı'nın olağandışı gayret ve çabaları neticesinde Şarklı aydınlar Batılılaşmadıklarını fakat oryantalistleştiklerini yani kendilerine Batı'nın gözüyle bakıp onların kıstaslarıyla kendilerini değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.[129]

2.2.3. Bir Söylem Olarak Oryantalizm

"*Şarkiyatçılık, Şark'la -Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek -uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta Şark üzerinde yetki kurmakta kullanılan bir Batı biçemi*

[127] Meryem Cemile, **İslâm ve Oryantalizm,** Faruk Yılmaz, Ahmet Deniz (Çev.), Berikan Yayınları, Ankara, 2011, s. 19.
[128] Hilmi Yavuz, **Modernleşme, Oryantalizm ve İslâm**, Boyut Kitapları Yayınları, İstanbul, 1998, s. 56.
[129] Yavuz, **Modernleşme, Oryantalizm ve İslâm,** s. 44.

olarak incelebilir çözümlenebilir."[130] E. Said'e göre bu, en sahih ve yerinde tanımlama, söylem biçemi olarak oryantalizmdir. Şarkiyatçılık bir söylem olarak incelenmedikçe, Aydınlanmadan sonra Garplı'nın Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve imgesel olarak dilediği gibi tanımlayıp tahakküm kurmasını sağlayan sistemin anlaşılması mümkün değildir.[131]

Oryantalizmin akademik tanımı, Şark'la ilgili yapılan her türlü bilimsel inceleme ve çalışmaları ifade ederken; Şark'ı ontolojik açıdan ele alan ve imgelerle izah eden bir tanım olan imgesel tanım somut bir şeye tekabül etmez. Bir söylem biçimi olarak Oryantalizm ise, hem ontolojik boyutu dikkate alır hem de buna dayanarak yapılmış akademik çalışmalardan siyasi yapı ve kurumlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu cihetle oryantalizm, sadece akademik çalışmalara konu olan bilimsel bir alan olmaktan ziyade hâkim bir kitle tarafından desteklenen, güçlendirilen, kurumsal boyutları olan, çağdaş kurum ve bilimlerle karşılıklı etkileşim ve koordinasyon içinde olan önemli bir yapı olarak ele alınır.[132]

Dikkat edilirse her üç kavram da birbirine yakın tanımlara sahiptir. Fakat söylem kavramında Foucault'tan alınan bilgi-iktidar ilişkisi vurgusu tanımlamanın ana çerçevesini belirlemektedir. Oryantalizm, Batı'nın kendi kıstasları ve maslahatları ekseninde Doğu'yu temsili, yönetimi, belirlemesi ve dönüştürmesi manasında bir söylem olarak incelendiği takdirde bu kavramın hegemonik boyutu da idrak edilmektedir. Bu tanımlama oryantalizmin konusunu sadece sosyal bilimlerin ve felsefenin gündemine taşımamış bununla birlikte global politikalarda Batı'nın belirleyiciliği sorgulanmaya başlanmıştır.[133]

2.2.4. Oryantalizmi Doğuran Sebepler

Batılı bir araştırmacıyı zaman, çaba ve mal sarf ederek kendisine tamamen yabancı olan bir coğrafyayı araştırmaya, kendi dilinden farklı bir dil öğrenmeye, o

[130] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 13.
[131] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 13.
[132] Şevket Yıldız, **Oryantalizm ve İslâm Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar**, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002., s. 11-12
[133] Yıldız, **Oryantalizm ve İslâm...,** s. 13-14.

coğrafyanın halkının inancını, edebiyatını incelemeye sevk edecek sebepleri olması gerekmektedir.[134]

2.2.4.1. Dinî Sebepler

Oryantalizmin menşe'i addedilebilecek dinî hedefler şu şekilde sıralanabilir:

a) Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kelâmı olduğu hakkında şüphe uyandırmak, Kur'ân'a olan i'tibar ve i'timadı zedelemek,

b) Hz. Peygamber'in risâletinin sıhhati hakkında Müslümanları şüpheye düşürmek ve hadislerin ilk üç asırda Müslümanlar tarafından uydurulduğunu iddia etmek,

c) İslâm dininin, Yahudi ve Hristiyan kaynaklardan mülhem oluşturulduğunu iddia etmek,

d) İslâm fıkhının, önceki dinlerden yahut Roma hukukundan iktibasla oluşturulduğu iddiasıyla İslâm hukukunun değerini sarsmak,

e) Arapça'yı küçümseyerek, muğlak ve anlaşılmaz bir dil olduğunu iddia etmek,

f) Gayr-i Müslimlerin İslâm'a intisap etmelerini engellemek.

g) Misyonerlik faaliyetleri ile Müslümanları Hristiyanlaştırmaktır.

2.2.4.2. Siyasî/ Emperyal Sebepler

Dinî saîklerle başlayan oryantalizm, tarihi seyirle siyasî hüvviyete bürünmüş ve siyasî hedef ve kaygılar edinmiştir.

a) Kendisini yönetmekten aciz olan Şarklı'nın ülkeleri ve ellerinde heder olan kaynakları sömürgeleştirmek, buraları en iyi biçimde değerlendirebilmek ve yönetebilmek için memurların yerli halkın dillerini, dinlerini, edebiyatlarını öğrenmeye teşvik etmek,

b) Zaaflı olan Şarklılar'ı birbirine karşı kışkırtarak cemaat ruhunu zayıflatmak, birbirlerinden ayırmak suretiyle Batı tahakkümünü kabul ettirmek, kolaylaştırmak,

[134] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 62-63.

c) Yerli şiveleri önemsemek, yaygın adetleri öğrenerek kitle kontrolünü kolaylaştırmaktır.

2.2.4.3. Ticarî Sebepler

Batı'da Sanayi Devrimi'nden sonra gerek ham madde bulmak gerekse üretilen malları sürebilecek pazar bulabilmek kaygısıyla Batılı büyük şirketler, İslâm ülkelerini tanıyabilmek için bu ülkeler hakkında malûmat sahibi araştırmacılara yüklü miktarda malî destek sağlamışlardır. Bu da oryantal çalışmaları güçlendirmiştir.

2.2.4.4. İlmî Sebepler

Şark'a saydığımız kaygılardan uzak sadece ilmî iştiyakla teveccüh eden çok az oryantalist olmuştur. Bu kimseler, Şarklı kavimlerin medeniyetlerini, dinlerini, kültürlerini, dillerini öğrenmek için araştırmaya ve tetkik etmeye yönelmiştir. Bunlar asıl oryantalist amaç ve hedeflerine hizmet etmedikleri için çalışmaları kapsamlı ve sürekli olmamıştır.[135]

3. ORYANTALİZM TARİHİ

Oryantalizmin tanımlanmasında görülen farklılıklar, oryantalizm tarihi ve başlangıcı hususunda çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zikredilen her bir tanıma göre oryantalizmin mebdei ve seyri farklı olmuştur.

Akademik tanımlamadan hareketle oryantalizm başlangıcı, resmi olarak bu alanda bilimsel araştırma ve incelemelerin başladığı tarihe tekabül etmelidir. E. Said, resmî olarak oryantalizm tarihinin başlangıcının 1312 Viyana Konsülü'nde beş Avrupa üniversitesinde Arapça kürsüsünün kurulmasına karar verilmesi olduğunu söyler.[136] Batı, Oryantalizmin başlangıcı olarak bu tarihi ileri sürüyor olsa da Şark'ta iddialar daha eski zamanlara tekâbül etmektedir.

---

[135] Hüseyin Yaşar, **Alman Oryantalizminde Kur'ân'a Bakış**, İz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21-22.; Adnan Muhammed Vezzan, , **Oryantalizm ve Oryantalistler**, Yavuz Fırat (Çev.), Tezmer Yayınları, Kayseri, 2013, s. 23-52.

[136] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 59.

Bazı âlimler, oryantalizmin bidâyetini çok daha eskiye dayandırmışlardır. Hz. Peygamber döneminde, Necran Hristiyanlarına kadar ya da; egemen İslâm idaresinin tebaasına tanıdığı haklar olarak anlaşılırsa Raşit Halifeler dönemine kadar inebilmektedir. Eğer Oryantalizm, Müslümanların ve Hristiyanların entelektüel tartışmalarına dayandırılırsa Şarkçılık tarihi Emeviler Dönemine, Yuhanna Dımeşkî'ye kadar götürülebilr.[137]

Araştırmacıların bir kısmı oryantalizmin başlangıcını ve çalışmalarını, Müslümanların İspanya'ya, Güney İtalya'ya ve Orta Çağlar'da Sicilya'ya giriş tarihine kadar uzandığı görüşünde olmuşlardır. Kimi, Haçlı seferleri'nin başlangıcını, kimisi Fransızların M.1789'da Mısır'a sefer düzenlemesini, kimisi de 17. yy başında Avrupa'daki dini ıslahatlarla başladığı görüşünde olmuştur.[138]

Oryantalist Rudi Paret, bilimsel oryantalizmin başlangıcı olarak Petrus Venerabilis tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in Latince ilk tercümesinin tamamlandığı 1143 tarihini önermiştir.[139]

Bazıları da, 1231-1315 yılları arasında yaşayan misyoner yetiştirmek için Mayorka adasında Arapça öğreten bir okul kuran Hristiyan âlimi Raymond Lulle'ü Batı oryantalizminin kurucusu olarak niteler.[140]

Necib el-Akîkî, oryantalistlerle ilgili yazdığı eserinde oryantalizmin başlangıcını 10.yy'a kadar geriye götürmüştür. O asırda yaşamış olan Gerard de Oraliac eğitim için Endülüs'e gitmiştir. O dönemde Avrupa'da Arapça, Matematik ve Astronomiyi en iyi bilen kişi olarak meşhûr olmuştur. Vefat edinceye kadar da papalık vazifesini idame ettirmiştir.[141]

İmgesel tanımdan yola çıkıldığında ise oryantalizm tarihinin Antik Çağ'a kadar götürülmesi mümkündür. Yunan ve Roma Avrupası'nın Şark algısı İslâm ile birlikte değişime uğramıştır. Tarihî seyir içerisinde Şark, İslâm ve Arap kavramları aynı

[137] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 19.
[138] Vezzan, **Oryantalizm ve Oryantalistler**, s. 18-19.
[139] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 19.
[140] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…**, s. 21.
[141] Zakzuk, **Oryantalizm,** s. 10

ontolojik zeminde değerlendirilmiştir. Önceki dönemlerde Şark, Garp için bilumum ötekinin adı iken; İslâm fetihleri ile birlikte Şark denilince İslâm ve hassaten Arap anlaşılmıştır. Bu cihetle Garp'ın öteden berî var olan Şark algısı öteki vasfını muhafaza etmekle beraber sadece daha özel bir kitle üzerinden devam etmiştir.

Oryantalizm, birdenbire ortaya çıkan, gerek ismi gerek tanımı gerekse ideolojik hedef ve metotlarıyla tekdüze bir şey olmamıştır. Onu takdir, tanzim ve tağyir eden dönemler olmuştur. Yunan'dan başlayarak Orta Çağ, Haçlılar, Coğrafî Keşifler, Rönesans, Reform ve Aydınlanma şeklinde dönemlere ayrılan Şark tarihinin zaman içerisindeki değişim ve dönüşümlerini koruyarak modern çağa taşımıştır.[142]

Oryantalizmin tarihî seyirle beraber geçirdiği esas değişim ve dönüşümler göz önünde bulundurarak üç aşamada incelenebilir.

Birinci Aşama: Antik Çağdan Aydınlanma Çağına kadar Oryantalizm

İkinci Aşama: Aydınlanma Çağından Modern Çağa kadar Oryantalizm

Üçüncü Aşama: Modern Çağ ve sonrası

3.1. Antik Çağdan Aydınlanmaya Oryantalizm

Şark ile Garp ayrımı, Antik Çağ'dan beri var olan günümüze kadar korunmuş bir gerçekliktir. Aiskhylos'un "Persler"i ve Eurigides'in "Bakkhalar"ı Antik Çağ Atina'sına ait iki tiyatro oyunu olarak Şark algısını ortaya koymaktadır. Bu oyunlarda Avrupa, düşman olan ötekini Asya'yı yenmiştir. Said'in ifadesiyle: "*Şark'ın bu oyun çiftin de onu Batı'dan ayıran iki yüzü, Avrupa'nın imgesel coğrafyasının temel motifleri olarak varlığını sürdürecektir. İki kıta arasına bir hat çekilir. Avrupa güçlü, dillendirilmiş olandır; Asya bozguna uğrayandır uzakta belirsiz kalandır. Şark'ı dillendiren Avrupa'dır; bu dinlendirme, bir kuklacının yaptığı işe benzemez: bir yaratıcının araya girmemesi halinde alışılmış sınırların ötesinde sessiz, tehlikeli bir alan olarak kalacak olan bir uzamı kendi yaşam verici gücüyle temsil eden, canlandıran, kuran gerçek bir yaratıcının ayrıcalığıdır*."[143] Asya denilince ümitsizlik,

[142] Yıldız, **Oryantalizm ve İslâm…,** s. 15-16.
[143] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 66.

mağlubiyet duygusu tasavvur edilirken; Avrupa buna mukabil güçlü, dimdik duran, her türlü meydan okumaya karşılık verebilendir. Avrupa'nın akılcılığına karşılık Asya'nın hırsı belirgindir.

Antik Çağ, gerek "Yakın Şark" ile yapılan savaşçıların gerekse Şark'a seyahat eden gezginlerin algı ve anlatımları Avrupa'da bir Şark tasavvurunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bilge ve sanatçılar ise kaleme aldıkları eserleri ile hiç gitmedikleri Şark'a dair kendi muhayyilelerinin fevkalade gücü ile kendi (özne/Batı'nın) gölgesinde yapay bir şark inşa etmişlerdir. Eserlerinde Garp'a karşı Şark'ı konu edinmiş, Şarklıyı dilediği kisveye büründürmüş, uygun bulduğu tarzda konuşma hakkı tanımıştır. Bu dönemde görülen Şark adına konuşma, Şark'ı temsil etme salahiyeti modern batı zihniyetine de tevarüs ettiği görülmektedir.[144]

Miladi 7. asırda Ceziretü'l-Arap'ta ortaya çıkan İslâm, kısa bir sürede hem Doğu'da hem Batı'da hızla yayılarak gerek kültürel gerekse siyasal alanda büyük değişimler meydana getirmiştir. İslâm fetihleri, Garp'ın daha önce karşılaştığı saldırılardan çok daha güçlü ve kalıcı olmuştur. Asya ve Avrupa'ya düzenlenen fetihler hızla ilerlemiş, Roma ve Bizans'a ait pek çok ülke fethedilmiştir. Bu fetihler, istilâ, tahrip nev'inden değil bilâkis tahakküm altına alınan coğrafyalarda ticari, ekonomik ve idarî düzen inşa edilmiş ya da var olan düzen idame ettirilmiştir.[145]

İslâm Dünyası ile Hristiyan Batı arasındaki diyalog, Haçlı Seferleri'ne kadar itidal üzere devam etmiştir. İslâm'ın neş'et edip yayıldığı yerlerde Hristiyanlık da dindar addedilebilecek Hristiyanlar da varlığını korumuştur. İslâm'ın Gayr-ı Müslîmlerin haklarına riâyet etmesi, koruyup kollaması bu itidalin esas zeminin oluşturmuştur. Haçlı Savaşları'na kadar bu mutedil diyalog süreci içerisinde Hristiyan teslis inancına mükâbil İslâm'ın tevhîd anlayışı ileri sürülmüş fakat bu durum iki grup arasında bir savaşa sebep olmamıştır. Fakat bu tartışmalar, devletlerarası bir düzeye taşındıktan sonra siyasal sebepler, toprak elde etme yahut kaybetme endişesi, dinin

[144] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 65-67.
[145] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 27.

özünü gölgede bırakmış, tartışma ve uzlaşma zemini savaşa ve siyasî kargaşaya kaymıştır.[146]

Bazı Tarihçiler, 7. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasındaki Batı'nın İslâm algısını, cehalet evresi olarak tanımlamışlardır. Bu dönemdeki algının mimarı, Kitab-ı Mukaddes âlimi olan Bede'dir. Hristiyan olmayan manasında Sarazenler olarak vasıflandırdığı Müslümanlar ilk kez onun döneminde dikkat çekmiştir. Daha önceki dönemlerde Hristiyan Avrupa Sarazenler'e dair pek bilgi sahibi olmamıştır. İslâm'dan önce Şarklılar'ı geçimlerini yağma ve çapulla sağlayan bir kavim olarak nitelemişlerdir. Bundan fazlasını öğrenmeye de gerek duymamışlardır. Alim Bede de Müslümanları, vahşi ve barbar olmaktan ziyade bir vasıf taşımayan, inançsız bir güruhtan ibaret görmüştür. Kutsal kitap menşe'li görüşe göre; Mesih ve onun soyunu temsil eden kilise, İbrahim'in hür olan eşinden olan İshak'a dayanırken Yahudilerin ve Sarazenler'in soyu ise İbrahim'in cariye olan eşi Hacer'den olan İsmail'e dayanmaktadır. İbrahim'in hür eşiyle giriştiği kavgasında mağlup olup, çöle terk edilen Hacer'in günahları, terk edilmişliği ve kınanmışlığı gibi yargılar İsmail ve onun soyundan gelen Müslümanlara da hamledilmiştir. Bu yargılar Hagarizm olarak adlandırılmış ve her türlü barbarlık bu kitleye nispet edilmiştir.[147]

7. Asırda yazıldığı iddia edilen eserlerde, Hristiyanların Müslümanlara tepkilerinin çok sert olmadığı ileri sürülmüştür. 8.yy'ın ortalarında Muaviye'nin sarayında yetişmiş olan Yuhanna ed-Dımeşkî tarafından kaleme alınan risale İslâm'a karşı yazılmış ilk reddiye olarak nitelendirilmiştir. Bu risâle, tarihî seyir içinde Müslümanlara karşı ileri sürülen reddiye ve iddialara kaynaklık teşkil etmiştir. Dımeşkî, Hacer-i Esved ve Greklerin Afrodit Kültü arasında ilgi kurmuş, Müslümanların bu taşa kudsiyet atfettiklerini, taptıklarını iddia etmiştir. Hz. Peygamber'in vahiy olarak nitelediği şeyin uykuda görülen bir rüyadan farksız olduğunu, esasında Hz. Peygamber'in Eski ve Yeni Ahid'den istifade ettiğini ispatlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra İslâm Peygamberi'nin azadlı kölesi Zeyd'in eşi Zeyneb'i baştan çıkardığı iddiasını ortaya atmıştır. Dımeşkî'den sonra Theodore

[146] Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm,** s. 85.
[147] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 26-27.; Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 29.

Ebu Kurra, Theophane le Confesseur, Yakubî filozof Yahya b. Adiyy vd. benzer iddialar ekseninde reddiyeler kaleme almışlardır.[148]

Dikkat edilmesi gereken mühim bir nokta da Batı'da fethedilerek İslâm dairesine eklenmiş olan Endülüs ve Sicilya gibi beldelerde İslâm-Müslüman algısının beslenmesine zemin katkı sağlamıştır. Bu beldelerde Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında meydana gelen tartışmalar da oryantalizme zemin oluşturmuştur.[149]

İslâm ile Batı arasındaki kavganın bidayetinin İspanya'nın Müslüman tahakkümünde bulunduğu dönemde başladığını ileri sürenler de olmuştur. H.236/850 senesinde Perfektus adında bir papazın Hz. Peygamber hakkında galiz tahkirde bulunması, Kurtuba'da yaşanan bu olayda Hz. İsa'ya bağlılıklarının ispatı için bir kısım Hristiyan da Perfektus'u desteklemiştir. Bir süre hapsedilen papaz daha sonra idam edilmiştir. Bir grup Hristiyan ele geçirdikleri papazın naaşını parçalara ayırarak, onu Hristiyanlığın şehidi olarak takdis etmeye başlamışlardır. Bu süreçte Müslümanlar sönmeye yüz tutmuş dinlerin bu nev'i manipülasyonlarla yeniden güç kazanmasına fırsat vermemek adına daha dikkatli davranmışlardır.[150]

Batılılar, 10. asra kadar devam eden, muntazam ve istikrarlı İslâm fetihlerini, başlangıçta geçmişte maruz kaldıkları barbar akınlara benzetmişlerdir. Fakat meselenin bu kadar basite alınmayacak kadar ciddi ve mühim olduğunu kısa sürede idrak etmişlerdir. Müslümanların Batılılara takdim ettiği bu tarihî tecrübe Orta Çağ Batılı zihniyetinin İslâm'ı ve Müslümanları düşman olarak algılamasında belirleyici etken olmuştur. Avrupa devletleri düşmanlarına/İslâm güçlerine karşı koyabilmek, Akdeniz'de kaybettikleri ticarî üstünlüklerini geri kazanabilmek için güç birliği içinde hareket etmeleri gerektiğine kanaat getirmişlerdir. Bu minvalde birlikte hareket edebilmek için ortak, ideolojik bir çatı olarak Hristiyanlık mensubiyeti üzerinden birlik çağrısı yapılmıştır. Gerek ekonomik kaygılar gerekse siyasî menfaatler ve zahirde Hristiyanlık adına/uğruna cihat ve müdafaa etmek için Haçlı Seferleri'nin başlamasına zemin hazırlanmıştır.[151]

---

[148] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 30-31
[149] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 11.
[150] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 28-29.
[151] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 31-32.

Tarihin şahitlik ettiği en uzun ve büyük din savaşları olan Haçlı Seferleri için ilk çağrı, Papa II. Urbain tarafından 1096 yılında Avrupa'da, korkunç bir İslâm/Müslüman algısı oluşturularak yapılmıştır. Papa, bu seferin amacının kutsal toprakları Müslümanların işgalinden kurtarmak ve Doğu Hristiyanlarına yardım etmek olarak lanse etmiştir. İslâm'ın sahte ve dalâlet dini, şiddet ve kılıç dini ve hatta laubali bir din olduğu iddialarının yanı sıra Hz. Peygamber'in deccal olduğu gibi iddialarla İslâm ve kutsalları çarpıtılarak savaş çağrısı yapılmıştır.[152]

Haçlı Seferleri, öncelikle Şark'ın zenginliği, cennetin Şark'ta bulunduğu, Kudüs'ün kurtuluşa giden yolda olduğu muhayyilesi doğrultusunda başlamıştır. Burada amaç, İslâm düşmanlığını uyandırmak ve bu bahaneyle Hristiyan birliğini tesis etmek olmuştur. Garp muhayyilesindeki Doğu algı ve imajları Haçlı Seferleri'nden sonra İslâm'a yöneltilmiştir. Önceleri Batı'nın Doğu'ya karşı olan üstünlüğü yerini Batı Medeniyetinin ve Hristiyanlığın İslâm'a karşı olan üstünlüğüne evrilmiştir. Bu süreçte Batı kendi üstünlüğü gibi dininin üstünlüğünü ve Doğu için de bir kurtuluş reçetesi olduğunu iddia etmiştir. Doğulu kavimleri kötülüğe meyyal ve her türlü şeytanlığın üreticisi olarak gören Batılılar; Hristiyanlığı ise kötülüklere ve şeytanlıklara karşı mücadele eden, Şarklının müzmin hastalıklarını sağaltabilecek bir inanç olarak görmüştür.[153]

Haçlı Seferleri ile İslâm dünyasının zenginliklerine şahit olan Avrupalılar için, yüzlerce yıldır mahrum kaldıkları Şark'ın hazinelerinin kapısı açılmıştır. Maddi zenginliğin yanı sıra İslâm dünyasının bilimde, tıpta, edebiyatta, felsefede göstermiş oldukları gelişmişlik karşısında da hayran kalmışlardır. Şark'tan Avrupa'ya sadece maddi zenginliklerini değil Şark medeniyetini de taşımışlardır. Bu da karanlık çağ olarak adlandırdıkları Orta Çağ'dan Aydınlanma Çağı'na erişmelerine zemin hazırlamıştır.[154]

Şark medeniyetinin zenginliğine hayran kalan ve bundan istifade eden Hristiyanların düşmanlık algılarında herhangi bir tağyir görülmemiştir. İslâm ile mücadeleleri sadece kılıç ile savaşmaktan ibaret olmamıştır. Bunun yanı sıra İslâm'ı

[152] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 30.
[153] Süphandağı, **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm,** s. 87-89.
[154] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 35-36.

çarpıtarak ilmî araştırmalar yapmak ve edebî eserler ortaya koymak gayretinde olmuşlardır. 10. Asır sonlarında Endülüs'te yaşamış, medreselerinde eğitim görmüş bir grup rahip oryantalizmin öncüleri kabul edilmiştir. Bunlardan biri olan Jerbert de Oraliac İşbiliyye ve Kurtuba'daki âlimlerden ilim tedris etmiş, daha sonra kendi döneminin Avrupa'sında Arapça, Matematik, Astronomide otorite addedilebilecek bir donanıma sahip olmuştur. 999-1003 yılları arasında ise II. Sylvester ismiyle Roma'da papalık makamında görev yapmıştır.[155] Yine o dönemlerde, İslâm'ı tanıtmak için kaleme alınmış eserlerin hepsinde anlatılanlar, yazarların hayal ve sapıklıklarından ibaret olmuştur. Bu dönemin ileri gelen bilginlerinden biri olan Gulbert de Nogent İslâmiyet'e dair kaleme aldığı fikirlerinin hiçbir yazılı dayanağı olmadığını aksine sadece halk arasında söylenegelen düşüncelerden esinlendiğini itiraf etmiştir. Yine Southern, "Orta Çağ'da Batı'nın İslâm'a Bakışı" adlı eserinde bu dönemi "Cehalet Asrı" olarak niteleyerek onu " bilimsellikten ve objektiflikten berî bir asır" olarak kabul ettiğini dile getirmiştir.[156]

Batı'da Hz. Peygamber'i Tanrı değil de Tanrı'nın elçisi olarak 1120 senesinde ilk kez vurgulayan Petrus Alfonsi'dir. Doğu ile ilgili efsaneleri, Arap literatürünü Latince'ye kazandırarak, Müslüman olmanın putperestlikten evla olduğunu ifade etmiş ve Hz. Peygamber ile ilgili ilk kalıcı risâleyi kaleme almıştır.[157]

1130 yılından sonra Hristiyan âlimler, Avrupa'da hummalı bir çalışma ile felsefe ve tabiat ilimleriyle ilgili Arapça kaynakları tercüme etmeye gayret etmişlerdir. Bu gayretin ilk temsilcileri Toledo keşişleri olmuştur. Bu dönemde mevzû bâhis olan eserlerin Latince'ye tercüme edilmesi Abbasi halifesi Me'mun ve önceki halifelerin döneminde Yunanca ve diğer dillerden Arapça'ya yapılan tercümelere benzetilmiştir.[158]

12. Asırda İslâm'a objektif bir yaklaşım sergilemeye dönük bazı girişimler olmuştur. İspanya'da Cluny Ruhbanlarının başkanı Pierre le Vénérable objektif, bilimsel İslâmî araştırmalar yapmak üzere bir tercüme kurulu oluşturmuştur. Bu kurul

[155] Zakzuk, **Oryantalizm,** s. 10.
[156] Zakzuk, **Oryantalizm,** s. 12.
[157] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 31.
[158] Zakzuk, **Oryantalizm,** s. 14.

Rahip Vénérable başkanlığında Kur'ân-ı Kerîm'i Latince'ye tercüme etmiştir. İngiliz Rahip Robert of Ketton'un yüklendiği ve 1143 senesinde Toledo'da tamamlanan Latince tercüme, İslâmî araştırmalar için bir dönüm noktası olarak addedilmiştir. Bu tercüme ile Batı Hristiyan dünyası ilk kez ciddi bir İslâm araştırması için malzemeye ve vasıtaya sahip olmuştur.[159]

Objektiflik iddiasıyla başlayan bu hareketin, maksadına vasıl olduğunu söylemek güç olmuştur. Nitekim Hamdî Zakzuk'un kitabında alıntıladığı üzere Rudi Paret bu süreci şu şekilde değerlendirmiştir:" *Gerçekten Ortaçağ'da bilginler ve Hristiyan din adamları, İslâmiyet'i tanıma konusunda ilk kaynaklara dayanıyor ve geniş çapta bunlardan yararlanıyorlardı. Ancak bu kaynakları bir çeşit objektiflikle değerlendirme çabaları, Hristiyanlığa düşman olan bu dinde iyilik ve hayır adına hiçbir şeyin bulunamayacağı şeklindeki eski kanaat ve peşin hükme çarpıp geri dönüyordu. Böylece insanlar, daha önce edindikleri bu kanaate uygun düşen bilgilerden başkasına doğru gözle bakmıyor, İslâm Peygamberi ve İslâmiyet hakkında kötülük içeren bütün dedikoduları dilden dile dolaştırıyorlardı."* Bu dönemde, Garplının Şark'a dair muhayyilesinde iki ayrı eğilim ve hedeften söz edilmiştir. Birincisi: Hurafe ve efsanelerin penceresinden İslâm'a bakan, taraflı ve subjektif bir tavırla mücadele yolunu izleyen dinî eğilimdir. İkincisi ise, birincisine göre objektifliğe ve bilimselliğe daha yakın olabilecek bir tavırla İslâm dinini tabiat, tıp, felsefe gibi ilimlerin memba'ı olarak gören ve istifade etme gayretinde olan eğilimdir. Fakat birinci eğilim Batılı muhayyilenin başat hareket noktası olmuştur. Bunun etkisi günümüze kadar sirayet etmiştir.[160]

13. Asırda ortaya çıkan Moğol istilâsı dünya tarihini dinî ve siyasî açıdan etkilemiştir. Moğollar'ın İslâm beldelerine saldırması Hristiyanların düşmanı Sarazenler'in egemenliğine vurduğu her bir darbeden dolayı Batı için umut olmuştur. Nitekim gerek Haçlı Seferleri'nin maksadına ulaşmaması, Şark'ın gerek ekonomik gerekse entelektüel birikim ve zenginliği Batı dünyasını dumura uğratmıştır. Bağdat'ın yağmalanmasından sonra otoritesiz kalan İslâm dünyası Batılılarca Müslümanların sonunun geldiği inancını pekiştirmiştir. Fakat Moğollar'ın Hristiyanlık'tan yüz çevirip

[159] Yaşar, **Alman Oryantalizminde….,** s. 31.
[160] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 15-16.

İslâm dinine intisap etmeleri Batı'nın umutlarını söndürmüş, Batı siyasî, askerî yöntemlerle İslâm'a engel olmanın mümkün olmadığını kabul etmiş; misyonerlik hareketinin başlatılması gerektiğini idrak etmiştir.

Oryantalizm, Şark medeniyetini ve dinlerini öğrenebilmenin esas şartı olan Şark dillerini öğrenmek üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada misyonerlikle aynı noktada birleşmektedirler. Çünkü misyonerlikte de bir kavmi Hristiyanlaştırabilmek için öncelikle o kavmin dilini bilmek gerekmektedir. 13.yy'da Misyonerlerde Müslümanları Hristiyanlaştırabilmek için onların dillerini öğrenmenin zorunlu olduğuna dair kesin bir kanaat oluşmuştur. Daha sonraki süreçte pratiğe geçirilen bu kanaat, oryantalizmin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu dönemde oryantalizm ile misyonerlik birbirinden farklı şeyler olarak addedilememiştir. Nitekim oryantalizmin ortaya çıktığı ilk dönemde en önemli saik/faktör dinî kaygı olmuştur. Misyonerlik faaliyeti için Müslüman kavimlerin dillerinin öğrenilmesini elzem görenlerden biri, Roger Bacon'dır. Bacon'a göre Hristiyan coğrafyasını genişletmenin yegâne yolu misyonerliktir, bunun için de gerekli dilleri öğrenmek, inkâr çeşitlerini öğrenmek ve bunlar arasındaki farkları çok iyi bilmek, bunları çürütebilmek için mukâbil delilleri çürütebilmek şartlarını ileri sürmüştür.[161]

Raymond Lulle de Bacon'un düşüncelerine katılmıştır. Raymond İspanya'da doğmuş, Arapçayı da Arap bir köleden öğrenmiştir. Misyonerlik faaliyetlerine öncülük etmiş, Florasanlı Ricoldo ve Moute Croce ile birlikte çalışmıştır. Ricoldo 1290 yıllarında Bağdat'ta Arap dili ve İslâm teolojisi eğitimi alarak Kur'ân-ı Kerîm tercümesi yapmıştır. Ayrıca Raymond Arapça öğretilmesi için çeşitli yerlerde akademik kürsüler kurulması için çabalamıştır.[162]

Şark'ı Hristiyanlaştırmak için 1312'de Viyana Konsili yapılmıştır. Bu konsilde Raymond'un görüşleri dikkate alınmış, Batı Kilisesinin resmî politikası olarak Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca'da Arapça, Grekçe, İbranice ve Süryanice öğretimi için akademik kürsüler açılmıştır. Fakat konsil kararı uygulanmasına rağmen

[161] Zakzuk**, Oryantalizm,** s. 17.
[162] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…**, s. 34.

bir sonuca ulaşılmamıştır. 14. Asırda Batı muhayyilesinde İslâm'ın Hristiyanlıktan farklı ve sapkın din olduğu algısı hüküm sürmeye devam etmiştir.[163]

14. yüzyılda Balkanlara doğru genişlemeye başlayan Osmanlı Devleti'nin, 15. yy'ın ortalarına doğru İstanbul'u fethetmesi, Doğu Roma başkentinin düşmesi Batı dünyasını iyice sarsmıştır. John Segovia ve Kuesli Nikolas İslâm-Türk akınlarını durdurmanın tek yolunun Kur'ân'ı anlayıp Müslümanların silahıyla silahlanmak olduğunu savunmuşlardır. Sgovia Kur'ân'ı tercüme etmeye girişmiş, Nikolas da Cribratio Al-Koranî'yi kaleme almıştır.[164]

3.2. Aydınlanma Çağından Modern Çağa Oryantalizm

Ortaçağ'ın sonlarına doğru Osmanlı Devleti ile olan siyasî ilişkilerinin yanı sıra Doğu ile Batı arasındaki ekonomik ilişkiler, Doğu'yu gezen seyyahların ve misyonerlerin sayısındaki artış da oryantalizm çalışmalarının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. 16.yy ve sonraki yüzyıllarda meydana gelen Rönesans Hareketi ile ortaya çıkan hümanist eğilimler Avrupa'nın Şark'la ilgili yaptığı çalışmalarda daha objektif davranmasını sağlamıştır. Bu yeni gelişen bilim, sanat ve düşünce faaliyetleri kilise etkisinde olmaması hasebiyle Hristiyanlık taassubunun etkisi önceki dönemler kadar aşırı olmamıştır.[165]

1539 senesinde Paris'te kurulan College de France für Cenillanme Pastel okulunda Arapça öğretimine başlanmıştır. Bu öğretim işi ilk gerçek oryantalist addedilen Guillame Postel getirilmiştir. Postel, Doğu'da bulunduğu süreçte aralarında Ahd-i Cedid nüshalarının da bulunduğu pek çok Arapça, Süryanice el yazması eser biriktirmiştir.[166] Zakzuk kitabında Postel'in Arapça'nın gerek misyonerlik gerekse oryantalizm için gerekli olduğuna dikkat çekmek için şu sözlerine yer vermiştir: "*Arapça uluslararası dil olması niteliği ile Mağribli, Mısırlı, Suriyeli, İranlı, Türk, Tatar ve Hintlilerle yapılacak iletişim ve ilişkilerde yarar sağlar. Zengin bir edebiyata sahiptir. Onu güzelce öğrenen kimse, Kitab-ı Mukaddes kılıcıyla bütün Hristiyanlık*

[163] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 34.
[164] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 35.
[165] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 58-59.
[166] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 60.

düşmanlarını yenip onların kendi inanç ilkeleriyle karşılarına çıkarak mağlup edebilir bir tek dili (Arapça) bilmek suretiyle kişi bütün dünyayla ilişki kurabilir."[167]

İlk Arapça gramer kitabı Thomes von Erpeinus tarafından yazılmıştır. 1586 yılında, Büyük Toscana Dükü Kardinal de Medici'nin kurduğu matbaalar aracılığıyla Avrupa'da Arapça kitapların basımı ve yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. O dönemde İbn-i Sina'nın tıp ve felsefe eserlerinin de aralarında bulunduğu pek çok eserin basımı yapılmıştır.[168]

1613 Yılında Hollanda Leiden Üniversitesi'nde bir Arapça kürsüsü açılmıştır. Bu kürsünün ilk sahibi Thomas Erpenius olmuştur. Erpenius, Ebu'l-Fida'nın coğrafyasını, Mirhand'ın Farsça tarihini incelemiş; ilk dönem İslâm Tarihi için önemli olan Taberî tarihinin Türkçesine sahip olmuş Avrupa'daki oryantalist araştırmalara önemli katkılarda bulunmuştur.[169] Levinus Warnerus, Leiden'deki kütüphaneye 1000 civarında el yazması eser hibe etmiştir. Böylece Leiden Avrupa'daki Arabiyat araştırmalarının merkezi haline gelmiştir.[170] Daha sonra 1632'de Cambridge'de kurulan Arapça kürsüsünün kuruluş gerekçesi ticareti geliştirmek ve Hristiyanlığı yaymak gayesi olmuştur.[171] 1634'te Oxford'da Edward Pocock tarafından ilk kez Arapça kürsüsü kurulmuştur.[172]

17. Asırda akademik çalışmaların yanı sıra ipek ve değerli taşlar için İran'a seyahat eden tüccarlar, diplomatlar ve Şark'a seyahat eden maceraperestler de gerek İslâm dini gerekse Müslümanlara dair din, dil ve kültürle ilgili birikim ve tecrübelerini Avrupa'ya taşıyarak oryantalizmi beslemiştir.[173]

17. yüzyıl sonlarına doğru, misyonerlik hedefleri ve İslâm düşmanlığı vasıflarını korumakla beraber oryantalizmde yeni bir eğilime şahit olunmuştur. Bu eğilim 18.yy'da da devam etmiştir. Bu temayülde olan oryantalistler, İslâm'a karşı sempati içeren objektif ve tarafsız bir gözle araştırma yapma gayreti içinde

[167] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 19.
[168] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 19-20.
[169] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 52
[170] Bulut, **Oryantalizm**, DİA, c.33, s. 430.
[171] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 20.
[172] Yaşar, **Alman Oryantalizminde**…, s. 36.
[173] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 62.

olmuşlardır. Bu duruma zemin hazırlanmasında, kilise hegemonyasından kurtulan düşünce sisteminin rasyonalist çehreye evrilmesi etkili olmuştur. Böylece Avrupalı rasyonalistler, Ortaçağ'ın İslâm'a karşı gösterdiği zulüm ve haksızlığı telafi etmeye çalışmışlar, İslâm'a ve Müslümanlara daha ılımlı ve vicdanlı bir yaklaşım sergilemişlerdir.[174]

Batı'da Rönesans ve Reform'dan sonra din algısı da değişime uğramıştır. Daha önce sadece ibadet ve âyin ritüelleri için kullanılan "din (religion)" kavramı, bu dönemde insanlar tarafından kurulan itikat ve amelden oluşan sistemin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri din, ilâhî menşe'li ve aşkın olana dönük eylem/ibadetleri olan bir inanç biçimi iken; beşer menşe'li inanç ve amelden oluşan bir sisteme evrilmiştir.

Aydınlanma düşünür ve yazarlarından kimisi, Hristiyanlığı ve Kilise'yi eleştirirken, Hz. Peygamber ve ashâbının cesaretini, asaletini ve sadakatini vurgulamak suretiyle İslâm dinini kullanmıştır. Rasyonalist düşüncenin yayılmasıyla birlikte 17. ve 18. yüzyıllarda İslâm'a yaklaşımlar ılımlılaşmış ve objektif olmaya çalışılmıştır.[175]

18. yüzyılda J.J. Reiske'nin bu ılımlı tutumun bir öncüsü olmuştur. Almanya'da ilk ciddi Arap Dili araştırmaları yapan müesseseyi kurmuştur. Latince kaleme aldığı eserinde İslâm dinini methetmiş, Hz. Peygamber'i yalancı ve sapık olarak niteleyenlere karşı çıkmıştır. Bu yaklaşımı, din adamlarınca tekfir edilmesine sebebiyet vermiştir.[176]

Zakzuk 18.yy Batılı anlayışındaki sınırlı değişimi ifade ederken Maxime Rodinson'un şu ifadesine yer vermiştir: "*Gerçek şu ki, 18. asır, Müslüman Şark'a kardeşçe ve anlayışlı bir gözle bakıyordu. Bütün insanlardaki kabiliyet ve mevhibelerin eşit olduğunu söyleyen fikir, insanlara eski asırların İslâm dünyasına yönelttiği ithamları tenkitli bir gözle inceleme imkânı verdi. O asrın gerçek dini olan bu fikrin yayılmasına canlı bir ümitlilik yardım ediyordu. Rönesans devrinde,*

[174] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 21-22.
[175] Yıldız, **Oryantalizm ve İslâm**…, s. 24.
[176] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 25.

Müslümanlar da başkaları gibi insan kabul edilmeye başlandı hatta onlardan pek çoğu Avrupalılardan üstün bile görülüyordu." Rodonson daha sonraki süreçte bu değişimin esas Şark algısını yıkmaya muktedir olamadığını, Garb'ın hüviyet değiştirse de özünü koruyan algısını şöyle dile getirmiştir: "*19. sırada da Müslüman Doğu, hâlâ düşman kalmaya devam ediyordu. Fakat hezimet ve mağlubiyete mahkûm bir düşman… Şark memleketleri, daha çok, güçlü bir mazinin yıkılmış ve dağılmış kalıntılarına benziyordu."*[177]

1705 senesinde İslâm ile ilgili ilk eser "ed-Diyânetü'l-Muhammediye" Oryantalist Adrian Reland tarafından yayımlanmış, pek çok Batı diline tercüme edilmiştir. Reland, bu eseriyle Batı'daki İslâm ve Müslümanlara karşı olan yanlış algıyı tashih etmeye gayret etmiştir.[178] Arapça kaynaklara dayanılarak kaleme alınmış olan bu eser Rönesans Batısının İslâm ile ilgili ilk bilimsel kitabı addedilmiştir. Yine aslına uygun İlk İngilizce Kur'ân tercümesi de George Sale tarafından1734 yılında Londra'da yayımlanmıştır.[179]

Şark dünyasının geleneklerini, hayal ve gerçeklerini, zenginliklerini, fakirliklerini, iyilik ve kötülüklerini, efendi ile kölelerini vs. fantezi ve gerçeklikleriyle birlikte ilgi uyandıracak şekilde konu edinen "Bin Bir Gece Masalları (Arabian Nights)" Antoine Galland tarafından tercüme edilmiştir.[180] Bu eserde, Müslümanlar gerçekten uzak, hovarda, maceraperest ve entrikacı kimseler olarak tasvir edilmiştir. Bu kitap, pek çok nesil tarafından rağbet görmüş, okunmuştur.[181]

3.3. Modern Çağ ve Sonrası Oryantalizm

19. asır, gerek Batı tarihi gerekse dünyanın geri kalanı için bir dönüm noktası olmuştur. 18. ve 19. asırda Batı'da vukû bulan devrimler de bütün dünyayı etkilemiştir. Bu yüzyıl, Avrupa'nın pek çok yönüyle dünyanın kalan kısmı üzerinde belirleyici bir tahakküm kurduğunun kesinleştiği bir dönem olmuştur. Avrupa'da bu çağda görülen

[177] Zakzuk, **Oryantalizm,** s. 26-27.
[178] Zakzuk, **Oryantalizm…**, s. 23
[179] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 37.
[180] Yaşar, **Alman Oryantalizminde…,** s. 37.
[181] Hüseyin Asaf, , **Batı'nın İslâmla Kavgası**, Mesut Karaşahin (Çev.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 39-40.

toplumsal, ekonomik, siyasî vs. alanlardaki kargaşa yeni kurum ve yeni bilim dallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa, bu dönemde gerek içte gerekse dışarıda karşılaştığı problemleri anlamak ve çözmek çabası içinde olmuştur. Mevcut disiplinler yetersiz kalınca yenileri de üretilmiştir.[182]

Bu asırda, oryantalist geleneğin oluşması açısından da önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Oryantalizm, Modern Batılı Sosyal Bilimler'den de destek alarak akademik bir disiplin olarak bu dönemde kurumsallaşmıştır. Önceki yüzyıllarda Avrupa'da yaygın olan İslâm ve Şark hakkındaki imaj, yeni söylemler ve yöntemler bilimsel zeminde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde görülen bir diğer önemli husus, Batı'nın üstünlüğünün ve Batı'daki Şark imajının Şarklılara da kabul ettirilmesidir. Artık Batı kendisini, Doğu'yu çürümüşlükten kurtaracak ve onu biçimlendirecek bir konum ve kudrette görmeye başlamıştır. Batı bir yandan Doğu'nun çürümüşlüğüne dikkat çekerken bir yandan da ona olan hayranlığını dile getirmiştir. Bunu Doğu'ya olan ilgiyi diri tutmak ve Batı'nın muhtaç olduğu, Doğulu'nun elinde telef olan ve insanlık için kullanılması elzem olan zenginliklere ulaşma gayreti için yapmıştır. [183]

1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal denemesi başarısızlığına rağmen Batı'nın İslâm dünyası, özelde de Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay oryantalist çalışmalarla sömürgecilik faaliyetlerinin birlikteliğini simgeler. Sefere çıkarken yanına çok sayıda oryantalist alan Napolyon Mısır'da lnstitut d'Egypte'i kurmuştur. Kimyacılar, tarihçiler, biyologlar, arkeologlar, tıpçılar ve eski eser toplayıcılarını bünyesinde barındıran enstitünün araştırmaları ünlü Description de l'Egypte'i Paris (809- 828) ortaya çıkarmıştır. Mısır'ın işgali resmi tarihçiler tarafından "Fransız orduları Mısır'ı işgal etmediler, kurtardılar" şeklinde anlatılmıştır. Volney, uygarlığının üstünlüğü içine işlemiş ve bu üstünlüğün başka halklara karşı yüklediği sorumluluktan emin bir Avrupalı olarak düşmüş Doğu'nun zor da olsa ayağa kaldırılabileceğine ve Batı'nın bilimi sayesinde o eski büyüklüğüne yaraşır yeni bir refaha ulaştırılabileceğini ifade etmiştir.[184]

---

[182] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 86.
[183] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 86.
[184] Bulut, **Oryantalizm,** DİA, s. 431.

Napolyon'un 1789'da Mısır'ı işgal girişimi, Batı'nın İslâm dünyası ile ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Napolyon, geciktiği sömürge yarışında İngiltere'ye ciddi bir darbe indirme, Hindistan yolunu kontrol edebilecek bir kanal elde etmek amacıyla stratejik konumu itibariyle uygun olan Mısır'a sefer düzenlemiştir. Bu seferin bir başka önemli özelliği, bilimin silahla, kalemin kılıçla müttefik olduğu bir taktiğin uygulanması olmuştur. Napolyon evvela, Arap Müslümanların ve halifelerinin dostu olarak Mısır'a geldiğini, bir amacının Mısırlıları, Memlükler'in baskısından kurtarmak diğer amacının ise Hindistan'ı İslâm düşmanı İngilizlerin tahakkümünden kurtarmak olduğunu ifade ettiği, Allah'a ve Kur'ân'a saygı duyduğunu, halkın itikat ve ibadetine karışılmayacağına dair teminat verdiği, besmele ile başlayan, oryantalistlerce Arapça'ya tercüme edilen bir bildiri yayımlamıştır. Napolyon bu seferden önce Mısır ile ilgili okumalar yapmıştır. En çok etkilendiği ve istifade ettiği, kendisine Mısır'da karşılaşabileceği problemlerin listesini sunan C.F. Volney'in Voyage en Egypte et en Syrie Pendat Les Annéesadlı eser olmuştur. Ayrıca bu sefere çıkarken yanında pek çok oryantalist bilim adamını da götürmüştür.[185]

Napolyon her yerde İslâm adına savaştığını kanıtlamaya çalışmış, söylediği her söz Kur'ân Arapçası'na tercüme edilmiştir. Mısır halkına kendisini cebren benimsetemeyeceğini idrak edince yerel imamlara, kadılara ve müftülere, ulemaya Kur'ân'ı Fransız Ordusu lehinden tefsir ettirmeye çalışmıştır. Kur'ân'a, Hz. Peygambere olan sempatisini ve birikimini bu yerli İslâm bilginlerine sunarak, kendisini onlara kabul ettirmiştir. Nitekim bir süre sonra Mısır halkının bir kısmının Fransa'ya karşı tutumu değişmiştir.[186]

Napolyon'un talimatıyla 1809-1828 yılları arasında Mısır hakkında 23 ciltlik bir eser telif edilmiştir. Bu eser, oryantal çalışmalar için önemli bir kaynak niteliği taşımıştır. Bu vesileyle Mısır, Batılı seyyah, araştırmacı ve seferler aracılığıyla ikinci elden malûmat edinilen bir Şark beldesi olmaktan çıkmış, Fransız bilim dünyasının bir cüzü haline gelmiştir. Bunun neticesinde "Mısıroloji" denilen bir disiplin dalı kurulmuştur.[187]

---

[185] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 88-90.
[186] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 122.
[187] Yıldız, **Oryantalizm ve İslâm**…, s. 25-26.

1795'te Louis Lanlées'in gayretleriyle Paris'te "Ecole Des Langues Orientales Vivantes (Yaşayan Doğu dilleri Okulu)" kurulmuştur. Bu okul, dönemin kiliseden bağımsız, laik ve bilimsel oryantalizm çalışmalarının merkezi olmuştur. Okula bu hüviyeti kazandıran, Arapça, Süryanice, Kildanice ve İbranice bilen, İbn Haldun'un Mukaddime'sinin bir kısmını Fransızcaya tercüme eden, Modern İslâm ve Arabiyat araştırmalarının (bilimsel oryantalizm) kurucusu kabul edilen Sylvestre de Sacy olmuştur.[188]

İslâmiyât çalışmalarının bağımsız bir disiplin haline gelişi uzun bir zaman gerektirmiştir. Birçok üniversitede bu araştırmalar yalnız İbranice ve Kitab-ı Mukaddes incelemelerinin bir yan kolu durumunda olmuştur. Avrupa dışındaki dünyaya ilişkin bilgilerin artması tabiatla ilgili entelektüel merakın yaygınlık kazanması, filologların ve kutsal kitaplar üzerinde çalışan uzmanların incelemeleri bağımsız bir İslâmiyât araştırmaları geleneğinin doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır.[189]

Oryantalizmin iki önemli bilgini olan Sacy ve Renan modern oryantalizmin kurucuları ve onu sistematize eden kahramanları olarak kabul edilmiştir. Oryantalizmi kilise tahakkümünden uzak laiklik zeminine taşıyarak ve bu minvalde pek çok oryantalist yetiştirerek oryantalizmin kapsam ve işlem/pratik alanını genişletmişlerdir. Said, Sacy ve Renan'ın modern oryantalizm çalışmalarını şöyle değerlendirmiştir:

"Sacy, Arapları Şark'ın içine yerleştirdi, Şark da genel modern eğitim tablosuna yerleştirilmişti zaten. Dolayısıyla Şarkıyatçılık Avrupa araştırmacılığının bir parçasıydı; ama bu çarşının kemeraltlarında Helen Uygarlığı ve Latince araştırmacılığının yanında yer alabilmesi için önce malzemesinin Şarkiyatçılar tarafından yeniden yaratılması gerekiyordu. Her şarkiyatçı, ilk kez Sacy'nin getirdiği ve uyguladığı temel epistemolojik kurala (yitik olanı elde etme kuralına) göre kendi Şark'ını yeniden yarattı. Nasıl şarkiyatçılığın babası olduysa, bu disiplinin ilk kurbanı da oldu Sacy; çünkü ardından gelen Şarkiyatçılar, yeni metinler, yeni fragmanlar, yeni seçilmiş parçalar çevirerek kendi yenilenmiş Şarkılarını sunmakla, Sacy'nin

[188] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 103.
[189] Bulut, **Oryantalizm,** DİA, s. 432.

çalışmalarını da tümden yerinden etmiş oldular. Bununla birlikte onun başlattığı süreç devam ettirilecekti; filoloji, Sacy'nin hiç yararlanmadığı sistematik ve kurumsal bir güç kazanacaktı. Bu Renan'ın başarısıydı: Başta filoloji olmak üzere yeni karşılaştırmalı disiplinlerle Şark'ı ilişkilendirecekti Renan. Sacy, Başlatan Renan ise sürdürendir, aralarındaki fark budur. Sacy kaynaktır; Çalışmaları Şarkıyat alanının, kökleri devrimci romantizme uzanan bir 19. yüzyıl disiplin olarak ortaya çıkışının statüsünün temsilcisidir. Renan şarkiyatçılığın ikinci kuşağındandır: Resmî Şarkiyatçı söylemi kuvvetlendirmek, bu söylemin kavrayış biçimlerini dizgeleştirmek, düşünsel ve nesnel kurumları oluşturmak Renan'ın görevi olmuştur."[190]

18. asrın son dönemlerinde bir disiplin olarak oryantalizm, İngiltere ve Fransa'nın hegemonyasında bir seyir göstermiştir. Bu süreçte, karşılaştırmalı dilbilgisi alanında Jones, Franz Bopp, Jakop Grimm tarafından yapılan çalışmalar ve yapılan diğer filolojik keşifler, Şark'tan Paris'e getirilen el yazmalarına borçlu olunan keşifler olmuştur. Ayrıca hemen hemen her oryantalist, mesleğe filoloji ile başlamıştır. Nitekim Oryantalizm başlangıcından itibaren iki özelliğin aktarıcısı olmuştur. Birincisi, Avrupa için Şark'ın taşıdığı öneme dayanan, yeni oluşturulmuş bir bilimsel öz bilinç; İkincisi ise, şarkın hep aynı kalan, değişmeyen, tek biçimliği ve kökten yabancı, tuhaf bir nesne olduğu yolundaki düşünüşünü hiç değiştirmeksizin konu malzemesini bölümleri, alt bölümlere ayırma ve yeniden bölümleme eğilimi olmuştur. Örneğin, bu süreçte dil ile ırk birbirinden ayırt edilmemiş, bunun üzerinden yeni tanımlama ve söylem oluşturma yoluna gidilmiştir. Nitekim "iyi" Şark ve "kötü" şark ayrımının zemininde de bu tavır olmuştur. İyi Şark, Hindistan'ın uzak geçmişinde bir yerlerde bir klasik dönemi temsil ederken; kötü Şark ise, o dönemin Asya'sında, Kuzey Afrika'sının bazı kısımlarında ve bütün İslâm coğrafyasında varlığını sürdürmekteydi.[191]

19. yüzyılın ilk yarısında, Avrupa ve Amerika'nın çeşitli yerlerinde Oryantalizm çalışmalarını sürdürmek amacıyla cemiyetler ve dernekler kurulmaya başlamıştır. İlk kurulan cemiyetler olarak şunlar sıralanabilir: 1822'de Paris'te Asya

[190] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 140-141.
[191] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 108-109.

Cemiyeti, 1845'te İngiltere ve İrlanda'da Asya Kraliyet Cemiyetleri, 1842'de Amerikan Şark Cemiyeti, 1845'te Alman Şark Cemiyeti kurulmuştur.[192]

Bu cemiyetler, bir süre sonra çeşitli dergi ve yayınlar çıkarmak için çalışmaya girişmişlerdir. Avrupa'da ilk oryantalist dergisi, Hammer tarafından çıkarılan "Şark Dergileri (Menâbi'u'ş-Şark)" dergisidir. 1895 Senesinde Paris'te İslâm dünyasına ağırlık veren "İslâm Dergisi", 1910'da Almanca İslâm Dergisi, 1911'de Ortadoğu misyonerlerinin başı olan Samuel Zweimer tarafından İngiltere'de İslâm dergisi yayınlanmıştır.[193]

Oryantalistlerin kolektif olarak gerçekleştirdikleri bir diğer çalışma da kongrelerdir. Uluslararası ilk kongre 1873'te Paris'te yapılmıştır. Bu kongrelere, farklı alanlarda mütehassıs olan pek çok bilim adamının iştirak etmesiyle gerçekleştirilmiştir.[194]

Oryantal çalışmaların yoğunlaştığı bir diğer faaliyet ise derneklerde bir araya gelen uzman oryantalistler Arapça'yı ve İslâm kültürünün öteki dillerini öğrenmek, öğretmek, bu dillerde telif edilmiş eserleri anlamak için araçlar temin etmek olmuştur. Sacy ve William Wright'inkiler gibi gramerle, Lane'in Arapça-İngilizce ve Redhause'un Türkçe-İngilizce sözlükleri gibi sözlükler hazırlanmış, Büyük Avrupa kütüphanelerindeki Şark'tan getirilen yazma eserler kataloglandırılmış, İslâm dünyasına, kültürüne dair ilahiyat, hukuk, tarih ve edebiyat alanında gerekli görülenleri aynı şekilde basılmıştır.[195]

Oryantalistler, çalışmalarını farklı ülkelerle işbirliği içinde yürütmüşlerdir. 1879-1901 yılları arasında M.J. de Goeje Leiden'de Hollandalı, Alman, İtalyan, Arabiyatçı meslektaşları ile beraber, Taberî'nin Tarihi'ni yayınlamıştır. 1887'de Eduard Sachau, İbn Sa'd'ın Tabakât'ını Berlin'de yayınlamıştır. 1844-1862 'de W.M. Slane tarafından İbn Haldun'un Mukaddime'si Fransızca'ya tercüme edilmiştir. Firdevsî'nin Şahname'si J. Mohl tarafından Fransızcaya tercüme edilip basılmıştır.

[192] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 31.
[193] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 31.
[194] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 32.
[195] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 106.

Cahiliye dönemi Arap şiiri Heinrich Fredrich Rückert tarafından Almanca'ya, C. J. Lyall tarafından da İngilizce'ye tercüme edilmiştir. [196]

19. Asrın ortasından itibaren İslâm dünyasının maruz kaldığı işgallerin, Batı'nın Şark'a olan bakış açısını belirlemede büyük etkisi olmuştur. Sömürgecilik, oryantalizmin Şark'a dair bilgi, birikim ve tecrübelerinden istifade etmiştir. Ayrıca Batı'nın Doğu üzerindeki tahakkümünün artması da oryantalizmi güçlendirmiş, Doğu'daki siyasi güçle doğru orantılı olarak oryantalizm de kurum ve muhteva bakımından büyük gelişmeler kaydetmiştir. [197]

19. yüzyıl, Batılı sömürgecilerin, İslâm coğrafyasının geniş bir bölümünü istilâ etmesine şahit olmuştur. 1857 senesinde, Hindistan resmen İngiltere Kraliyeti'nin tahakkümü altına girmiştir. 1830'dan itibaren Fransız istilâsına maruz kalan Cezayir, 1857 yılında bütünüyle Fransızların tebaiyetine girmiştir. Hollanda da 17. asrın başında Hollanda-Hint Şirketi aracılığıyla, Endonezya'yı sömürgeleştirmiştir. Yine 1881'den sonra Mısır ve Tunus da Batılılarca istilâ edilmiştir. Şark, İslâm hâkimiyetinden parça parça koparılıp sömürgeleştirilerek Batı'nın tahakkümüne mahkûm kılınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hemen hemen İslâm dünyasının tamamı, Garp'ın istilâ ve sömürgesinin nüfuzuna boyun eğmek zorunda kalmıştır.[198]

19. Asrın ortalarında Batı'nın Doğu'ya yaklaşımını belirleyen, emperyalist tutum olmuştur. Sömürgecilik, görünüşte dinî, gerçekte ise emperyalist olan Haçlı Savaşları'nın bir uzantısı olmuştur. Böylece emperyalizm ile oryantalizm birbirine destek sağlayarak; siyasî, askerî olarak istilâ ettikleri İslâm coğrafyasında Batı medeniyetine tam bir itaat sağlama hedefine yoğunlaşmışlardır.

Batılı sömürgeciler, kendi menfaat ve maksatlarına hizmet ettirmek, Müslüman coğrafyasında tahakkümünü korumak ve sağlamlaştırmak için bir kısım oryantalistleri kullanmıştır. Bu oryantalistler, tedris ettikleri ilimlerini Müslümanların zelil kılınmasına ve İslâm dininin şan ve değerinin, ona olan itimadın zayıflatılmasına vasıta edilmesine razı olmuşlardır. Örneğin, İslâmiyat alanında bilgili Hollandalı Snouck

[196] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 106.
[197] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 33
[198] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 33.

Hurgronje sömürge faaliyetlerine hizmet edebilmek için 1885 senesinde "Abdülgaffâr" müstear ismiyle Mekke'de bir buçuk sene kalmıştır. Yine Oryantalist Sacy, 1830'da Cezayir'in işgal edilirken Fransız Dış İşleri Başkanlığı'ndaki oryantalist makamında olup, Şark'la alakalı hususlarda kendisine danışılmıştır. Ayrıca Cezayir halkına hitaben yayınlanan bildirilerin Arapça tercümesini yapan kişidir.[199]

Ortaçağ Avrupalı muhayyilesinde cennet Şark'ta yer almaktaydı. 19. Asırda Doğu merakı, romantizmle birlikte bir zorunluluk hali almıştır. Doğu egzotik, cazibeli, eğlencelik bir merak konusu olmaktan çıkmıştır. Nitekim bu dönemde Doğu'ya gidenler, ne okudukları romanlardaki fantastik Doğu'yu ne de düşledikleri Doğu'yu bulamamış, hayal kırıklığı içinde geri dönmüşlerdir.[200]

Edward Said, Modern Şark'ın metinlere hiç benzememesinin Batılılar'da oluşturduğu hayal kırıklığını ve hayaldeki Şark'ın gerçek Şark'a tercih edildiğini ifade etmek üzere Gérard Nerval'in Théeophile Gauiter'e şöyle yazdığını nakletmiştir: "*Dünyanın o güzel yarımını, krallık krallık ardına, diyar diyar ardına yitirdim çoktan, yakında hayallerime sığınak olacak hiçbir yer bulamaz hale geleceğim; en çok da Mısır için üzülüyorum, onu hayal dünyamdan kovup içim acıyarak anılarıma gömdüğüm için!... Sense hâlâ ibise, al lotus çiçeğine, sarı Nil'e inanıyorsun; Zümrüt palmiyeleri, frenk incilerine inanıyorsun, develere belki de… Heyhat! İbis yırtıcı bir kuş sadece, lotus ise adi bir soğan; Nil kurşuni pırıltılı kızıl bir su, palmiye bir tutam cılız tüy, frenk inciri ise şu bildiğimiz kaktüs[...] ah! Paris'e gidip Philastre ve Cambon'un Kahire'sini görmek için sabırsızlanıyorum; eminim ki o benim eski Kahire'm, kaç kez düşlerime giren, sana da olduğu gibi, bilmem ne kadar bir zaman Sultan Baybars ya da Halife Hakim'in saltanatı zamanında yaşamışım gibi gelen Kahire!... Artık kafamızdan atalım onu! O Kahire küller ve tozlar altında yatıyor, akıl ve modern gereksinimler tıpkı ölüm gibi alt etti onu."*[201]

Bu dönemde, Şarklı'ya dair algıda da yer yer değişiklik göstermiştir. Fakat Şarklı, en nihayetinde asırlardır varolan Şarklı tasavvurundan arınık değerlendirilemez. Said'in ifadesiyle: *"Münferit Şarklı etrafını kuşatan engelleri*

[199] Zakzuk, **Oryantalizm**, s. 34-36.
[200] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 121.
[201] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 110. ; Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 121.

aşmakta ne denli başarı gösterirse göstersin, o önce bir şarkılıdır, ikinci olarak bir insandır ve son olarak da gene bir şarklıdır."[202]

19. Asır, oryantalizmin altın çağı olmuştur. Bu dönemde oryantalist sayısının artmasının yanı sıra, Batı'da eğitimi verilen dillerin, yayına hazırlanan, tercüme edilen, yorumlanan el yazmalarının sayısı da artmış, Sanskritçe dilbilgisi, Fenike paraları, Arap şiiri gibi alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Bilimsel araştırmaların yanı sıra sömürgecilik cihetiyle de 19. ve 20. yüzyıl oryantalizm alanının genişlemesi ve emperyal ideallere evrilme/hizmet etme süreci olmuştur.[203]

20. yüzyılın ikinci yarısında itibaren Batılı muhayyilesindeki Şark'ın çehresi değişmiştir. Bu, Batı'yı pek de razı etmeyen fakat kabullenmek zorunda olduğu bir değişim olmuştur. Uzun süre kendisini yeryüzündeki özne ve geri kalan kavimleri öteki/nesne konumunda gören, öteki üzerindeki her türlü tasarrufu haklı ve meşru bulan ve bu tahakküme alışmış olan Batı ilk defa karşısında Şark'ı, öteki/nesne rolüne başkaldıran, iradesini kullanabilen incinmiş ve talepkâr bir özne olarak bulmuştur. Nitekim önceki dönemlerde Şark bir nevi üryan ve Garplı tarafından giydirilmeye muhtaçtı, "Garp neyi uygun görürse, Şark o kisveye bürünmelidir bu onun için en uygun olandır" algısı hâkim olmuştur. Batı'nın sömürgeci tahakkümüne başkaldıran pek çok Müslüman coğrafya İslâm'ı, sömürgeci zihniyete Batı'dan silah temin etmeden Batı'ya karşı başkaldırabilecek kudrette bir ideoloji olarak nakşetmiştir. Batı zihniyetindeki bu tasavvur, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirginleşmiştir. Nitekim bu savaş, Avrupa birliğinin ve bütünlüğünün, evrensel değerlerinin çöküşü olarak değerlendirilmiştir.[204]

Afrika ve Asya topraklarına hükmetme hırsı, Batılı devletler arasında ciddi bir mücadeleye dönüşmüştür. İşgal edilen toprakları elde tutmak ve tahakkümünü güçlendirmek için sömürgeci zihniyetin yeni çalışmalar yapmasını, yeni taktik ve metot geliştirmesini gerekli kılmıştır. Yeni topraklar, yeni halklar, yeni kültürler demekti. İşgal edilen toprakları idare edebilmek, otoriteyi devam ettirmek ve güçlendirmek için bu coğrafyaların halklarını, kültürlerini, zenginliklerini bilmek

[202] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 112.
[203] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 106.
[204] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 122.

gerekmiştir. Eski oryantalist ve sömürgeci zihniyetle bu kavimlere yaklaşmanın ve bu yöndeki hedeflerine ulaşmanın mümkün olmadığını idrak etmişlerdir. Bu kültürleri, önceki dönemlerdeki gibi tarih dışı sayarak, durağan, gelişmekten uzak görerek, öteki/nesne kalıbında değerlendirerek bir yere varamayacaklarını fark etmişlerdir. Bu algının değişmesine zemin hazırlayan en büyük etken, İslâm coğrafyasında sömürgecilere karşı gösterilen direniş ve mücadele olmuştur. Bu süreçte Goldziher ve Hurgonje gibi oryantalistler Müslüman toplulukları "yaşayan, canlı bir organizma" olarak tanımlayıp incelemişlerdir.[205]

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı medeniyetinin son asırlarda Şark/öteki üzerinde kurduğu tahakkümle kamçıladığı özgüveni sarsılmıştır. Batı'nın ilerlemeci bir temayülde olduğu, hep daha iyiye doğru ilerlediği algısı tartışılır hale gelmiştir.[206]

19. asır, Avrupa'nın tüm dünyaya hükmettiği bir dönem olmuştur. 20. yüzyılın en önemli özelliği Avrupa'nın, Şark'ta başarısız hamlelerinin neticesi olarak üstünlüğünü yavaş yavaş yitirmeye başlamasıdır. Bu dönemde etkili güç olarak tarih sahnesine Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) çıkmıştır.[207]

Bu dönemde değişen güç dengelerinin yanı sıra sömürgelerde görülen direnme ve mücadele mukavemeti, sömürge sisteminin yeniden düzenlenmesi, bu mukavemet karşısında yeni stratejiler belirleme hususunda sömürge güçlerini harekete geçirmiştir. Kolonyalist devletlerde özellikle İngiltere, Fransa ve ABD'de kolonyal sistemin problemlerine çözüm getirebilmek için öneriler sunulmuştur.[208]

20. yüzyıl oryantalizminin esas hedefi, sadece Doğu'nun anlaşılması olmuştur. Bu süreçte, bir oryantalistten beklenen Şark'ı çalışan bir makine haline getirmesi ve onu tüm potansiyeli ile Batı'nın menfaat ve maslahatının hizmetine sunması olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Afrika ve Doğu, Batı zihniyetinde entelektüel bir özellik taşımasından ziyade kolonyal menfaat ve hedefleri

[205] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 123.
[206] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 126.
[207] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 131.
[208] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 132.

doğrultusunda her türlü sömürüye açık bir toprak parçası tasavvuru hâkim olmuştur. Fakat 1920'den sonra sömürge konumundaki coğrafyalarda görülen gerek imparatorluklara gerekse emperyalizme karşı gösterilen mukavemet bu tasavvurun değişmesine zemin hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945), yayıldığı alan ve kapsam itibariyle Birinci Dünya Savaşı'na göre daha geniş bir etkiye sebep olmuştur. Bu savaş, gerek ekonomi cihetiyle gerekse insan kayıpları cihetiyle çok büyük bir yıkım getirmiştir. Bu savaşta yaklaşık olarak 40-50 milyon insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu dönemde, Avrupa'nın her yerinde ekonomide ciddi krizler görülmüştür. Fakat bu savaştan karlı çıkan devletler de olmuştur. ABD, savaşta yıkılmayan tek büyük sanayi ülkesi olmuştur.[209]

Bu süreçten sonra, çok geniş bir çıkar ağı, eski sömürgeleştirilmiş dünyanın her bir parçası ABD hâkimiyetine bağlanmıştır. Hakeza, akademik ihtisaslaşmalarda olduğu gibi oryantalizm de ABD güdümünde gelişim ve seyir göstermiştir.[210]

İki savaş arası dönemde müfredat programlarında bir reform gerçekleştirilmiştir. ll. Dünya Savaşı sonrası şartlarında Amerika'nın Ortadoğu 'ya yönelik ekonomik ve siyasal ilgileri şekillenmiştir. Bu süreçte vakıfların ve hükümetin desteğiyle beşeri bilimlerden sosyal bilimlere, Eskiçağ araştırmalarından modern araştırmalara varıncaya kadar her alanda çalışmalar arttırılmıştır. Oryantalizm, artık dar bölgesel temelli olarak ve interdisipliner bir mantık çerçevesinde teşkilatlanmaya başlamıştır. Savaş sonrasında vakıf burslarının ve Ulusal Savunma Eğitim Anlaşması (1958) tarafından desteklenen hükümet fonlarının da desteğiyle Ortadoğu incelemeleri yeni bir teşkilat yapısına ve amaçlara sahip hale gelmişti.[211]

Savaş sonrası, ABD'nin tahakkümünü devraldığı sömürge coğrafyasına ilişkin bilgi ihtiyacını karşılamak üzere art arda araştırma merkezleri kurulmaya başlanmıştır. 1946'da Washington'da Orta Doğu Enstitüsü, ardından 1949'da New York'ta "Orta Doğu Sorunları İçin Konsey" kurulmuştur. Ayrıca üniversite müfredatlarına Orta

[209] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 133.
[210] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 298.
[211] Bulut, **Oryantalizm**, DİA, s.434.

Doğu toplumlarının yapısı, tarihi, dilleri ve dinlerini ihtiva eden dersler konulmuştur.[212]

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı öncesinde Şark'ı bilme ve tanımaya dönük birikim ve deneyimleri sınırlı olmuştur. Nitekim büyük yatırımlar yapılmış bir oryantalizm geleneğine de sahip olmamıştır. Bu nedenle ABD'de oryantalizm, Avrupa'da olduğu gibi, filolojik araştırmalarla başlayan inceltici, şebekeleştirici ve yeniden kurucu aşamalardan geçmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD için Şark, Avrupa için asırlar boyu olduğu gibi geniş ve kapsamlı bir mesele değil; bir yönetim meselesi, bir siyaset meselesi haline gelmiştir. Bu dönemde oryantalist, oryantalizm kisvesiyle bir sosyal bilimci kimliğiyle sahneye çıkmıştır.[213]

ABD'de oryantalist çalışmaların kurumlaşmasında ve teşkilatlanmanın gerçekleştirilmesinde Avrupa oryantalizm ve oryantalistlerin Şark külliyatından istifade etmesi etkili olmuştur. Avrupa oryantalist geleneğinin ABD'ye taşınmasında Gibb, Grunebaum, Bernard Lewis gibi kimi Avrupalı oryantalistler de köprü işlevi görmüşlerdir.[214]

ABD oryantalizminin diğer bir özelliği ise bölge (Orta Doğu) siyaset ve çalışmaları ile özdeşleşmiş olmasıdır. ABD'deki Orta Doğu Bölge araştırmaları 1946 senesinde, Columbia Üniversitesi'nde uluslararası kamu yönetimi ile ilgili bir eğitim programının kurulmasıyla başlamıştır. Princeton, Michigan, Indiana, ve Pennsylvania üniversitelerinde kurulan dil bölümleri ile bu çabalar sürdürülmüştür. 1960'da Sosyal Bilim Araştırma Konseyi'nin Yakın ve Orta Doğu Müşterek Komitesi ve Amerikan Akademik Dernekler Konseyi, Orta Doğu konusunda çalışan uzmanları bir araya getirilerek 1966'da Orta Doğu Araştırmaları Derneği (MESA) kurulmuştur. [215]

[212] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 155.
[213] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 304.
[214] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 155.
[215] Bulut**, Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 157-158.

4. ORYANTALİZME YÖNELİK ELEŞTRİLER

19. Asrın sonlarından itibaren oryantalistler arasında dillendirilmeye başlanan oryantal çalışma alanlarının yöntemlerine ve bakış açılarına yönelik eleştiriler ve itirazlar iki savaş arası dönemde, özellikle de 1945'ten sonra artmıştır. Batılı olmayan entelektüellerin de katılmasıyla oryantalizmin temellerini sorgulanmaya başlamıştır. 1945 senesinden sonra oryantalizm eleştirilerinde bazı ortak özelliklerle karşılaşılmaktadır. İlk eleştiriler, temelde 19. yüzyıl oryantalizmini hedef almıştır. Bu yüzyılın oryantalizminin ideolojik bir zemine taşınmış olması ve Avrupa merkezci olması hasebiyle eleştiri konusu olmuştur. Nihayet bu yönelim, 1973'te Paris'te düzenlenmiş olan Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde "oryantalist" kelimesinin kullanımdan kaldırılması ve kongrenin adının Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşeri Bilimler kongresi olarak değiştirilmesi ile sonuçlandırılmıştır. Bu eleştirilerin rahatlıkla dile getirilmesinde ve kabul görmesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1945 yılından sonra süper güç olarak ortaya çıkması da belirleyici olmuştur. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nin oryantalizmin eleştirilen yaklaşım ve ilişkilere tarihsel olarak aktif olmaması hasebiyle yeni dönemde Batı dışı toplumlar nezdinde sempati beslenen bir ülke olarak görülmesine zemin hazırlamış ve ABD'ye bir avantaj sağlamıştır.[216]

Oryantalizm çalışmalarına yöneltilen eleştirilerde bir diğer ortak husus bu çalışmalardaki İslâm, Müslüman toplumlar, Doğu ve Doğulular hakkındaki bilgilerin gerçeklikten uzak, saptırılmış, eksik ve yanlış olması, oryantalistlerin yetişme şartlarının yetersizliği ve kullandıkları yöntemlerin kusurlu olması olmuştur.[217]

Oryantalizme yönelik kimi eleştirileri ve reddiyeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası dile getirenlerle sınırlamak, sahih bir değerlendirme olarak kabul edilemez. Oryantalistler, İslâm'a dair çalışmalarını yayınlamaya ya da iddialarını ifade etmeye başladıkları andan itibaren, İslâm dünyasından pek çok alim ve akademisyen oryantalistlere reddiyeler ve cevaplar kaleme almışlardır. Hamdi Zakzuk, Meryem

[216] Bulut, **Oryantalizm**, DİA, s.345.
[217] Bulut, **Oryantalizm,** DİA, s. 435.

Cemile, Mustafa Sıbaî, M. El-A'zamî, Naif Yaşar, Hilmi Yavuz, Selahaddin Sönmezsoy… vd. [218]

Bu eserlerde oryantalizm; kullandığı yöntem, bakış açısı, araçları, arkasındaki kurumlar ve ilişkiler ağından oluşan bir bütün olarak ele alınmamış, tarihi bir bütünlük içinde sunulmamıştır. Bu çalışmalarda mütemadiyen oryantalistlerin asıl hedefi üzerinde durmuşlardır. Bu eserler oryantalistlerin İslâm dininin kutsal değerlerini "bilinçli bir şekilde yanlış tanıttıkları, bu değerlere dair Müslümanları şüpheye düşürmek " gibi hedeflerine karşı teyakkuzda olma gereğinin hassasiyetiyle kaleme alınmıştır.

Bu çalışmalarda oryantalizm, tamamıyla kötü olarak addedilmemiş, yapılan çalışmaların ilmî hüviyeti ve istifadesi göz ardı edilmemiştir. Bu hususta Meryem Cemile şunları söylemiştir: "*Oryantalizm (Şarkıyatçılık-Doğubilim) bütünüyle kötü müdür? Eğer buna ihtiyatlı cevap verecek olursak; şüphesiz ki hayır. Batı'da göze çarpan birkaç okul, gerçekten İslâmî bilimler alanında çalışma yapmaktadırlar. Bunların yaptıkları çalışmalar elbette çok değerlidir. Eski İslâm elyazmaları, uzun zamandan beri unutulmuş ve karanlıkta kalmış birçok bilgi kaynağı, bu çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Örneğin son İngiliz oryantalistlerinden Reynold Nicholson ve Arthur Arberry, klasik İslâm eserlerinin tercümeleri konusunda önemli görevler başarmışlar, temel klasiklerin Batı dillerine çevrilmesi ve okuyucularına tanıtılması konusunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Genelde oryantalistler, tercüme konusunda gerçekten iyi iş başarmaktadırlar. Onların yıkıcı çalışmaları ile ilgili faaliyet alanlarını bir kenara bırakacak olursak, bazı kitapların tanıtılması ve bu konularda bilgi verilmesi hususunda çalışmalarının çok faydalı olduğunu söyleyebiliriz.*"[219]

İki savaş arası dönemde başlayan, fakat asıl etkisini İkinci Dünya Savaşı neticesinde sömürge ülkelerinin bağımsızlık talepleri ve bu yöndeki mukavemet

[218] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 161.
[219] Cemile, **İslâm ve Oryantalizm**, s. 24-25.

göstermeleri bazı semboller oluşturmuştur. Avrupa merkezcilik karşıtı talepleri olan bu ülkeleri anlayabilmek için bu semboller etrafında incelemek önem arz etmiştir.[220]

Afrika halkları, Batı'nın emperyalist tahakkümüne boyun eğmeyerek direniş gösteren halklardan olmuştur. Bu direnişi kaleme alan ve bu minvalde sembolleşen Cezayir asıllı Frantz Fanon, *"Tarihi, ekonomik ve belli pisko-dinamik unsurlar dikkate alınmadığı takdirde sömürgeciliğin ortaya çıkardığı psikolojik ve sosyo-psikolojik problemlerin yeterince cevaplandırılamayacağı inancında olmuştur. Ve sömürgeciliğin getirdiği düşünme mekanizması ve neticeleri göz önünde tutulduğu takdirde sömürgecilikten kurtuluşun siyasi dinamiğin doğru olarak ortaya konabileceğini öne sürmüştür*."[221]

Fanon, "Yeryüzünün Lanetlileri" adıyla kaleme aldığı eserde sömürülen halkın sömürgecilik karşıtı tavır ve mücadelesini ve sömürgecinin reflekslerinin de bu direnişe mukabil şekil aldığını ifade ederken şöyle yazmıştır: "*Sömürge halkı yularını çekmeye ve sömürgeciliğe tehdit oluşturmaya başlar başlamaz, "Kültür Kongreleri"nde ona Batı değerlerinin özgüllüğünü ve zenginliğini sergileyen temiz ruhlu insanların ellerine teslim edilir. Ama ne zaman Batı değerlerinden söz edilse, sömürge halkı gerginleşir, kaskatı kesilir. Sömürgesizleştirme döneminde sömürge halkı akla davet edilir. Ona kesin değerler sunulur, sömürgesizleştirmenin gerileme anlamına gelmemesi gerektiği, denenmiş, sağlam ve saygın olduğu kanıtlanmış değerlere güvenmek gerektiği en ince ayrıntısına kadar anlatılır. Ama sonunda öyle bir hal alır ki, sömürge halkı Batı kültürü üzerine her söylev işittiğinde maçetasını çeker ya da en azından elini attığında bulabileceğinden emin olur. Beyaz değerlerin üstünlüğü öyle bir şiddetle dile getirilir ve bu değerlerin sömürge insanının yaşam ve düşünce biçimleri ile muzaffer karşılaşması öyle bir saldırganlıkla doludur ki, ne zaman bunlardan söz edilse, karşılığında sömürge halkı haklı olarak alay eder. Sömürgecilik koşullarında sömürgeci sömürge halkını yerden yere vurmaya ancak bu halk beyaz değerlerinin üstünlüğünü açık seçik kabul ettiğinde son verir.*

[220] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 162.
[221] Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, s. 162.

Sömürgesizleştirme döneminde, sömürgeleştirilen yığınlar bu değerlere nanik yapar, onları hakaret yağmuruna tutar ve üstlerine kusar."[222]

Oryantalizm eleştirisi ile pek çok eleştiriye de maruz kalan Edward Said, ilk baskısı 1978'de yapılan ve "paradigma kurucu bir eser" olarak nitelendirilen Oryantalizm/Şarkçılık' ı kaleme almıştır. Bu eser, oryantalizm ve oryantalist kritiği yapılan ilk eser olmamasına rağmen çok ses getirmiştir. Said, Foucault'un kavramlarından istifade ederek bilginin nesnel değil, siyasal niteliğini vurgulamıştır. İngiltere ve Fransa'dan sonra ABD'de gelişen oryantalist çabaları ve çalışmaları ile bu ülkelerin Orta Doğu'daki emperyal idealleri arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır. Said, oryantalizmi tanımsal çerçevesini geniş tutarak izah etmeye çalışmıştır: *"Şarkiyatçılık, kültür, araştırmalar ya da kurumlar tarafından edilgence yansıtılan, salt siyasal bir konu ya da alan değildir; Şark hakkında yazılanlardan oluşmuş geniş, sınırları belirsiz bir metinler yığını da değildir; Şark dünyasını baskı altında tutmaya yarayan, çirkin bir Batı emperyalizmi tezgâhının temsilcisi, ifadesi de değildir. Daha çok, jeopolitik bilincin araştırma metinlerine, estetik, iktisat, sosyoloji, tarih, filoloji metinlerine dağılımıdır; yalnızca temel, coğrafi bir ayrımın ('dünya eşit olmayan iki yarımdan, Şark ile Garp'tan oluşur' diyen ayrımın) değil, araştırmaya dayalı buluş, filoloji yeniden yapılandırma, psikolojik çözümleme, manzara betimi ile sosyolojik betimleme gibi araçlarla Şarkiyatçılık tarafından yaratılıp kalıcı kılınan bir 'çıkar' öbeğinin de işlenip inceltilmesidir; düpedüz farklı (ya da alternatif, yeni) bir dünyaya yönelik, belirli bir anlama, kimi durumda denetleme, değiştirme, hatta şekillendirme istencinin ya da niyetinin dile getirilişi olmaktan öte, bu istencin, niyetin ta kendisidir; tüm bunların ötesinde, kesinlikle doğal halindeki siyasal iktidarla doğrudan, karşılıklı bir ilişki içinde olmayan, çeşitli iktidar türleri ile gelgitli bir alışverişte üretilip var olan, bir yere kadar siyasal iktidarla (bir sömürge ya da imparatorluk kuruluşuyla), düşünsel iktidarla (karşılaştırmalı dilbilim ve anatomi ya da model yönetim birimlerinden biri gibi egemen bilimlerle), kültürel iktidarla (beğeni, metin, değer görenekleri, ölçütleriyle), ahlaki iktidarla ('bizim' ne*

[222] Frantz Fanon, **Yeryüzünün Lanetlileri**, Şen Süer (Çev.), Versus Yayınları, İstanbul, 2013, s. 49-50.

yaptığımıza, 'onların' ne yapmadığına ya da neleri 'bizim' gibi anlayamadıklarına ilişkin fikirlerle) alışverişinde biçimlenen bir söylemdir."[223]

Said, ontolojik ve epistemolojik zeminde özne/belirleyici konumdaki Garp ve nesne konumundaki öznenin güdümüne muhtaç Şark kıyaslaması üzerinde de durmuştur. Oryantalizmin 'gerçek Şark' ile olan bağlantısından ziyade, onun Şark'a dair düşüncelerinin tutarlılığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Oryantalizmin Şark ve Şarklı betimlemeleri üzerinden Batı muhayyilesindeki Şark tasavvurunun çarpıklığını göstermeye çalışmıştır: "*Şark'ı, varlığı Batı için sergilenmekle kalmayan, zaman ve mekânda sabitlenmiş de olan bir şey gibi görür. Şarkiyatçılık, Şark'ın kültürel, siyasal, toplumsal tarihindeki bütün dönemlerin salt Batı'ya verilen karşılıklar olarak görülmesi bakımından, çok etkileyici betimsel ve metinsel başarılar ulaşmıştır. Batı başoyuncudur, Şark ise edilgen tepki vericidir. Şark'a özgü davranışların bir yönünün izleyicisi, yargıcı, jürisidir Batı."*[224]

Edward Said oryantalizmi tek tek yazarlar ve iki büyük imparatorluğun (İngiltere, Fransa) şekillendirdiği geniş siyasî varlıklar arasındaki dinamik alışveriş olarak da ele almaktadır. Bu alışverişi sadece Araplar ve İslâm üzerinden tanımlamak ve değerlendirmekle sınırlamaktadır. Nitekim bu cihetle pek çok eleştriye de maruz kalmıştır.

Bu eseri, oryantalizmi tanımsal çerçevede izah edip tarihi seyirle birlikte gelişim aşamalarını ele alarak ansiklopedik bir bilgi sunumu şeklinde kaleme almamıştır. Esas hedefi bu çalışmaların, siyasî ve ideolojik temayüllerle ilişkisini gözler önüne sermek olmuştur.

Günümüzde pek çok cihetle meşruiyeti tartışılan bir disiplin haline gelen oryantalizmde araç, yöntem ve söylem düzeyinde yaşanan değişikliklere, 1973 yılında Paris'te toplanan 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde "oryantalist" kavramının kullanılmaması ile ilgili alınan karara yahut dünyanın dört bir yanından yükselen oryantalizm eleştirilerine bakarak oryantalizmin sona erdiği zehabına kapılmak yanıltıcı olacaktır. Bilakis oryantal çalışmalar günümüzde de sıkı bir ilişki ağı

[223] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 21-22.
[224] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 119.

içerisinde güçlü ve sistemli bir şekilde sürdürülmektedir. 11 Eylül olayları neticesinde hassaten ABD'de dile getirilen "oryantalist çalışmalar yapan kurumların yetersizliği" ile ilgili resmî nitelikteki eleştiriler aynı zamanda bu çalışmaların Batı dünyası için taşıdığı hayati öneme işaret etmektedir. Ayrıca bu eleştiriler, oryantalizmin genel yaklaşımları, araştırma araçları ve metotları gibi konularda kendisini revize etmesi gerektiğine yönelik bir uyarı ve teşvik özelliği taşımaktadır.[225]

Oryantalizm çeşitli oryantalist dernekler ve kongreler çağın ve şartlarının ruhuna uygun bir şekilde isimlerini değiştirmiş de olsalar faaliyetlerini aynı hızla, fakat daha fazla uzmanlaşmış olarak idame ettirmektedir. Bu alandaki faaliyetleri ile tanınan pek çok enstitü Avrupa ve Amerikan üniversiteleri bünyesinde varlığını korumaktadır. Emperyalizmin hala bütün dünyada olduğu gibi Doğu'nun çeşitli bölgelerinde, özellikle de Ortadoğu'da menfaatlerinin sürekliliği için çalışması, bu münasebetle bölgenin devlet ve toplumları hakkında yapılacak araştırmalara ve araştırmacılara her türlü desteği sağlaması, oryantalizm açısından zamanın ve zeminin ihtiyaçlarına mutabık yenileyici ve diriltici bir işlev görmektedir.[226]

ORYANTALİST İDDİALARA MEVDÛDÎ'NİN REDDİYESİ

5. HİNT ALT KITASI VE ORYANTALİZM

Hindistan, coğrafi konum itibariyle Uman deniziyle Bengal körfezi arasında, kuzeyde Himalaya sıradağlarından güneyde Hint Okyanusu'na doğru giderek daralan bir üçgen biçiminde uzanıp büyük kısmının devasa boyutlarda (kuzeygüney32 14 km., doğu-batı 2977 km.) bir yarımada şeklinde olup geniş topraklar üzerinde kurulmuştur. Çok önemli deniz, kara ve hava yolları üzerinde yer alması hasebiyle aynı zamanda bütün dünyanın en geniş topraklara sahip olan ülkelerinden biri olmuştur.[227]

Hindistan yarı kıtasının baharat ve ipek yolları üzerinde bulunması ve değerli taş, kereste ve madenlere sahip olması sebebiyle Avrupalı tüccar ve kâşif denizciler buraya ulaşmak için yollar aramışlardır. Batı muhayyilesindeki esrarlı, zengin ve şaşâlı

[225] Bulut, **Oryantalizm,** DİA, s.436.
[226] Bulut, O**ryantalizm,** DİA, s.436.
[227] Sırrı Erinç, Hindistan, DİA, c. 18, s. 69.

masallar ülkesi Hint diyarı pek çok cihetle cazip ve tahakküm kurmak uğruna mücadele edilmiş bir coğrafya olmuştur. Çok uzun ve karmaşık tarihi boyunca siyasi bakımdan Babürlüler ve İngiliz hâkimiyeti dönemleri hariç genellikle, parçalanmış bir manzara göstermiştir.[228]

Hindistan, tarih boyunca farklı ırkların istilasına uğramış ve istilacılar için adeta bir çıkmaz sokak teşkil etmiştir. Bu istilaların da etkisiyle Hindistan etnik yapısı itibariyle çeşitli bir nitelik göstermiştir. Ülkenin en eski halklarından biri koyu renkli Dravidler ve Avustraloidler, daha sonra bu topraklara milattan önce ll. binyılın ortalarında Hint Ârî kökenli beyazlar, milattan önce VI. yüzyılda Persler, milattan önce IV. Yüzyılda Yunanlılar ve Makedonlar, ardından Akhunlar, Moğollar, Türkler ve Afganlar gelmiştir. Değişik ırk, dil ve dinden insanların gelişi ve mevcut halkla karışarak buraya yerleşmesi Hindistan'da dil ve kültür bakımından büyük bir çeşitliliğe sebep olmuştur. Hindistan dinî açıdan da çok çeşitlilik gösteren bir coğrafya olmuştur. En büyük din grubunu Hindular ile Müslümanlar, geri kalanı da Sihler, Hristiyanlar, Budistler ve Jainistler'den oluşmaktadır.[229]

Büyük İskender'den Perslere, Çinlilere ve Türklere kadar pek çok millet Hint Alt kıtasına ilgi duymuştur. Bu coğrafya son olarak Müslümanların ve Batılıların ilgi alanına girmiştir. Bu iki grup, Alt kıtaya tahakküm kurdukça kendi medeniyet ve ideolojilerine ait öğeleri bu toplumda hayata geçirme gayreti içinde olmuşlardır.[230]

Müslümanların Hint Alt Kıtası'na yönelik yapılan ilk tebliğ faaliyetlerinin başlangıcı Hulefâ-i Raşidîn dönemine kadar uzanmaktadır. Bu faaliyetleri başlatanlar, özellikle kıyı şeridinde ticarî koloniler kuran Müslüman tüccarlar olmuştur. Bunlar, ticarî işlerinin yanı sıra bölge halkına İslâmî davet ve tebliğ yaparak bölge halkının bir kısmının Müslüman olmasına vesile olmuştur. Bu dönemde Hint Alt Kıtası'na birkaç kara ve deniz seferi yapılmışsa da ciddi bir sonuç elde edilmemiştir. Emevîler döneminde Muhammed b. Kâsım es-Sekafî'nin 96/715 senesinde tamamlanan seferiyle Sind bölgesi ve Güney-Batı Hindistan Müslümanların egemenliğine

[228] Erinç, Hindistan, DİA, c. 18, s. 70.
[229] Erinç, Hindistan, DİA, c. 18, s. 71.
[230] Abdülhamit Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 21.

girmiştir. Bu süreçte bölge halkına karşı gösterilen şefkat ve ılımlı yaklaşım bölgenin İslâmlaşmasına zemin hazırlamıştır.[231]

Müslîm Araplardan sonra bölgenin hâkimiyeti Gazneliler'e geçmiştir. Gaznelilerin yoğun İslâmlaştırma faaliyetlerinden sonra bu süreci, zamanla güçlenen tasavvufî tarikatlar devam ettirmiştir. Özellikle Çiştiyye ve Sühreverdiyye tarikatlarının bu minvaldeki faaliyetleri bölgenin İslâmının şekillenmesinde büyük rol almıştır. Gazneliler'den sonra bölge çeşitli dönem ve zaman aralıklarıyla Gurlular, Delhî Sultanları, Tuğluklar, Behmenîler ve Babürlüler'in tahakkümüne girmiştir.[232]

Batılıların Hint Alt Kıtası ile ilişkileri 16. asra kadar daha çok ticarî boyutta seyir göstermiştir. Portekizliler, 1510'da Vasco de Gama'dan sonra Hindistan'ın kıyı şeridindeki Kalikut ve Goa şehirlerini ele geçirerek, ticarî ve askerî faaliyetleri için üs yapmışlardır. Bu süreçte Hint Okyanusu'nda Portekizlilerin izni olmaksızın hiçbir ticaret gemisine müsaade edilmemiştir. Böylece bölgenin bütün ticaretini kendi kontrolünde tutan Portekizliler, buradan aldığı ucuz ham maddeyi Avrupa'ya taşımışlardır. Bu dönemde Portekizlilerin herhangi ciddi bir dinî kaygı gütmedikleri, sadece ticarî faaliyet gösterdikleri kaydedilmiştir.[233]

Bölgedeki ticarî Batılı hakimiyeti, Portekizlilerden sonra Venedik, Hollanda, Fransız, İtalyan, ve İngiliz devletleri ile seyir göstermiştir. Hint Alt Kıtası'nın zenginlikleri, dinî ve kültürel yapısı bu devletlerin denizcileri aracılığıyla Avrupa'ya taşınmıştır. Bu anlatılar, Hindistan'ı Batılı muhayyilede ekonomik, kültürel ve dinî açıdan cazip ve keşfedilmeye değer kılmıştır. Hindistan'da tüccar ve seyyahların seyahatleriyle misyonerlik faaliyetlerine kapı aralanmıştır. Böylece Hint Alt Kıtası Avrupalıların misyonerlik ve ticarî faaliyetlerinde hedef bölgelerden biri olmuştur.[234]

Misyonerlik en geniş manasıyla, inançları ve düşünceleri 'ötekiler'e ulaştırmak, öğretmek ve hatta kabul ettirmektir. Bu ideolojik faaliyet Hristiyanlara münhasır bir durum değildir. Aksine Uzak Doğu ve Doğu dinlerinde de bulunan bir

[231] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 22.
[232] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 23.
[233] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 24.
[234] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 25.

faaliyet olmuştur. İslâm dinindeki karşılığı 'tebliğ' ve 'emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i 'ani'l-münker' olup Kur'ân'da emredilmiş bir farziyettir. Bu faaliyet, inançlarını yaymak için insanların başvurduğu kökeni çok eskilere dayanan bir gelenektir.[235]

Hristiyanlıkta, misyonerlik faaliyetini sistemli bir şekilde ilk kez gerçekleştirenler Cizvit tarikatı mensupları olmuştur. Bu Tarikat, Ignatius Loyola tarafından 1534 senesinde Roma'da kurulmuştur. Kısa sürede kurumsallaşan Cizvitlik, Hristiyanlığın en mutaassıp tarikatıdır. Dünyanın pek çok yerinde teşkilatlanmış, misyonerlik okulları açmışlardır. Günümüzde de varlığını sürdüren Cizvitler, çoğunlukla ilmî ve entelektüel faaliyetleriyle misyonerliği sürdürmektedirler.[236]

Cizvitler, Hint Alt Kıtası'nda ilk sistemli misyonerlik faaliyetlerine 1540 yılında başladıkları kaydedilmiştir. Buradaki çalışmaları üç döneme ayrılarak değerlendirilmiştir. Cizvitlerin esas faaliyetlerine başlamaları, ılımlı tutumundan dolayı Babür hükümdarlarından Ekber Şâh dönemine tekabül etmektedir. Bu süreçte Cizvitler ilmî ve entelektüel faaliyetlerini güven içinde sürdürmüşlerdir. Ekber Şâh'ın isteği üzerine, oğlu Murad'a ve bazı soylu ailelerin çocukları da bu faaliyetlerden istifade etmişlerdir.[237]

Ekber Şâh Dönemi misyonerlik faaliyetleri için her açıdan önemli ve verimli bir dönem olmuştur. Nitekim Şah, Cizvit misyonerlerin her türlü faaliyetlerine destek vermiştir. Misyonerlik faaliyetinde bulunan Hristiyanlara kilise açma izni vermiş, bu izinle Agra, Lahor, Cambay gibi yerlerde kiliseler açılmıştır. Cizvit rahiplerine Hindistan'da kaldıkları sürece yıllık ödenekler tahsis edilmiştir. Hristiyanlara tanınan bu ayrıcalıklara mukabil, Müslümanlara müsamaha gösterilmemiştir. Ekber Şah'ın tahakkümünün son dönemlerinde Lahor'da Müslümanların ibadet edebilecekleri hiçbir caminin dahi bırakılmadığı, var olanların ise ahır ya da tahıl ambarı olarak kullanıldığı da kaydedilmiştir.[238]

[235] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 15-16.
[236] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 25.
[237] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 26.
[238] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 32.

Ekber Şâh'tan sonra başa geçen oğlu Murad (Cihangir) de Cizvitlerin propaganda yapmalarına müsaade etmiş, bu minvalde çalışmalarını kolaylaştıracak imkânlar sunmuştur. Yine bu dönemde kuruluş imtiyazı alan İngiliz Doğu Hint Şirketi sebebiyle İngilizler, siyasetçi, papaz, sanatçı, bilim adamı gibi vasıflarla Babürlü devletinde yer edinmişlerdir. İngiliz Protestan William Hawkins, Babürlü Şâh ile konuşabilecek kadar Türkçe öğrenmiştir. Böylece Babür Hükümdarı, Protestanlıkla da tanışmıştır. [239]

Şah Cihan'ın hüküm sürdüğü 1627-1657 yılları arasında misyonerlik faaliyetlerine kısıtlamalar getirilmiş, bazı kiliseler de kapatılmıştır. Müslümanlar arasında yürütülen din değiştirme faaliyetlerine müsaade etmediği gibi Hinduların Hrıstiyanlaşmasını da hoş karşılamamıştır. 1632'de Hugli şehrinde halkın cebren Hristiyanlaştırıldığı haberi üzerine Portekizlilerin üzerine ordu göndererek şehri bu zorbalıktan kurtarmıştır. Fakat bu tavrında çok katı olmamış yer yer kilise açılmasına da müsaade etmiştir.[240]

Avrupalı seyyahların kayıtlarına göre, Âlemgir Evrengzib döneminde Müslümanlar dışındaki dinlere baskı arttırılmış, kiliseler ve Hindu mabedleri tahrip edilmiş, devlet kademelerindeki Hinduların yerine Müslümanlar getirilmiş, Hindulara yeni vergiler konulmuştur. Bu dönemde bir kısım Hristiyanlaştırılmış halk eski dinine dönmüştür. Böylece Cizvitler, bölgeyi Hristiyanlaştırmaya dair umutları epey zayıflamıştır. İyice zayıflayan Cizvit misyonerlik hareketi Cizvit papazı Wendel'in 1803'te vefat etmesiyle sona ermiştir.[241]

Cizvitler İslâm'a dair düşünce ve iddialarını çoğunlukla sözlü olarak ifade etmişlerdir. Özellikle Ekber Şâh döneminde, sarayda düzenlenen Hükümdar'ın herkesin kendi düşüncesini rahatça ifade etmesine müsaade ettiği "Sulh-ı Kül" prensibi gereğince rahipler İslâm, Kur'ân, Hz. Peygamber ve Müslümanlarla ilgili düşünce ve iddialarını ifade etmişleridir. Bu dönemde Hükümdarın emri dâhilinde Acquaviva adındaki Cizvit, Ebû'l-Feyz Feyzî'den Farsça öğrenerek saraydaki tartışmalara katılmıştır. Bu süreçte, Hz. Peygamber'in karakteri, Kur'ân ve İncil'in

[239] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 34.
[240] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 35.
[241] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 36-37.

kaynağı, İslâm'ın ahiret inancı vs. konularda tartışılmıştır. Cizvitler gerek sarayda gerekse halka yönelik yapılan vaazlarda Hz. Peygamber'i yalancı peygamber, çok kötü bir sahtekâr, şeytanların tercümanı gibi kaba ve yakışıksız ifadelerle tavsif etmişleridir. Müslüman âlimler ilmî zeminde bunlara karşılık verme gayretinde olmuştur, fakat saray himayesindeki bu kitleye karşı şiddetli bir muhalefet sağlanması da zor olmuştur.[242]

Dört İncil'in ilk tercümesi 1609 yılında Cihangir döneminde misyonerler tarafından yapılmış ve ona da hediye edilmiştir. Hristiyan alimi olan Jerome Xavier, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra eser telifi ile de alakadar olmuştur. İslâm'ı da konu edindiği bazı eserler yazmıştır. Bunlardan Mirror of Truth adını verdiği eserini "hakikati arayan filozof" olarak nitelediği Ekber Şâh'a ithaf etmiştir. Eserlerini Latince, Farsça olarak kaleme almıştır. Xavier'in Mirror of Truth adlı eserinin İsbât-ı Teslîs adıyla hazırlanmış özeti Ahmed b. Zeynelabidîn adlı bir İslâm âliminin eline geçince o da 1623 senesinde Meskale-i Safâ der Tecelliye-i Âine-i Haknümâ adıyla bir reddiye yazmıştır. Cizvitler, Hint Alt Kıtası'nda astronimi, matematik, fizik, coğrafya gibi ilimlere de katkıda bulunmuşlardır. [243]

Protestanların Ekber Şâh döneminde Hint Alt Kıtası'na geldikleri fakat başlangıçta ciddi bir dinî/misyonerlik faaliyeti girişimlerinin olmadığı kanaati hâkim olmuştur. Fakat İngilizlerin ilk kez 1570'lerde Cizvitlere bağlı olarak kıtaya gelmeye başladığı, Cihangir zamanında da devlet kademelerinde görev almanın yanı sıra Protestan inancını yayma çabası gösterdikleri de kaydedilmiştir. Hindistan'da başlayan güç devşirme, nüfuz elde etme, sömürgeleştirme yarışına İngilizlerden sonra zamanla Portekiz, Hollanda ve Fransa da katılmıştır. Bu yarışın galibi olan İngiltere, kendi ülkelerinde aktif olan Protestan inancını yaymak için faaliyetlere başlamıştır. Kendi propagandalarını yapmanın yanı sıra bölgede mevcut İslâm, Hinduizm, Budizm, diğer din ve mezhepler, mahalli diller, kültürel ve siyasal tarih, hukuk ve sosyal hayat gibi pek çok ilmî cihetle de meşgul olmuşlardır. Bunun yanı sıra ideolojileri doğrultusunda kurumsal manada da güçlenebilmek, halka nüfuz

[242] Birışık**, Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 40-41.
[243] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 43-44.

edebilmeyi kolaylaştırmak için tıp ve eğitimin uygulanması kabilinden hastaneler, tıbbiye mektepleri ve her türden okullar açmışlardır.[244]

1600 yılında kuruluşunu tamamlayan Britanya Krallığı'na ait British East India Company'nin yöneticilerinin büyük çoğunluğunu Protestan mensuplarından oluşmuştur. Başlangıçta, herhangi bir dinî/misyonerlik kaygısı taşımayan şirketin yönetim kurulu başkanı ve milletvekili olan Charles Grant 1787 senesinde misyonerlik faaliyetleri için hükümete sunduğu teklif reddedilmiştir. William Wilberforce Grant ile aynı görüşte olmuştur. Misyonerlik faaliyetlerinin, kıta halkının İngiliz tahakkümüne itaatini arttıracağını ve böylece bölgedeki hâkimiyetin güçlenmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Şirketin müsaadesi olmamasına rağmen bu tarihlerden sonra Protestan misyonerler gruplar halinde bölgeye gelmeye başlamıştır.[245]

Hindistan'da ilk Protestan kilisesi 1711 yılında kurulmuştur. Bölgenin dili, dini ve kültürel yapısına vakıf olmayan misyonerler ilk zamanlarda zorlanmışlardır. Bu süreçte bir yandan bölge ile ilgili bilgilerini arttırırken bir yandan da İncil'i bölge halkının diline tercüme etmeye çalışmışlardır.[246]

İngiliz William Carey, Hindistan misyonerlik ve oryantalist çalışmalar tarihi cihetiyle önemli olan şahsiyetlerden biridir. Carey 1973 senesinde, eşi, beş çocuğu ve kız kardeşiyle birlikte Hindistan'a gelmiştir. Misyonerlik faaliyetleri uğruna çıktığı bu yolda kendi imkânlarıyla sürdürme gayreti içinde olmuştur. Kısa bir süre sonra ciddi maddi sıkıntılar içerisine düşmüş, dilenciliğe kadar varan bir sefillik evresinden sonra toparlanmıştır. İlk olarak Bengali dilini öğrenmiş, ardından Hinduizm üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte oluşturduğu misyoner cemiyetiyle, Kitab-ı Mukaddes tercümesi ve basımına ağırlık vermiştir. 1818 senesinde Carey'in Baptist Cemiyeti'nin bünyesinde 126 okul barındırmış olduğu, on bin kadar öğrencinin eğitimini üstlendiği kaydedilmiştir. 1818 yılında ayrıca Serampore Koleji de kurulmuştur. Bu kolej, müfredatında bilime ek olarak din, felsefe, tarih ve sosyal hayat ile ilgili dersleri

[244] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 52.
[245] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s.53-54.
[246] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 55.

barındırmanın yanında bir Batı üniversitesi tarafından denkliği kabul edilen ilk Hindistan eğitim kurumu olma vasfını da taşımıştır.[247]

Hin Alt Kıtası'nda pek çok misyoner cemiyeti faaliyet göstermiştir. Bu cemiyetlerin ortak hedefi, bu bölgenin insanlarının İncil'in güzelliklerinden ve Hristiyan medeniyetinden istifade etmesini sağlamak olmuştur. İngilizler, bölgedeki hakimiyetlerini sağladıktan sonra, misyonerlik faaliyetlerini doğrudan yürütmek yerine daha çok okullar, hastaneler, eğitim merkezleri aracığıyla yürütmeyi tercih etmişlerdir.[248]

1900 Nisan ayında New York'ta üç bin misyonerin iştirakıyla tüm kiliseler ve cemiyetleri temsilen toplanan Ecumenical Conference misyonerlerin birliklerini güçlendirmiştir. Bu konferansın en önemli çağrısı "Şimdi bizim görevimiz çok hızlı bir şekilde tüm dünyaya İncil'in mesajlarını duyurmaktır" şeklinde olmuştur. Bu konferansta misyonerler bir nev'i amentülerini teyit ederek, faaliyetlerine durmadan, yılmadan devam edecekleri mesajını vermişlerdir.[249]

İngilizler kendi çalışmalarının yanı sıra, bölgede hâkim yapı ve kurumları da kontrol altında tutma gayreti içinde olmuştur. Gerek resmî gerekse sivil çabalarla Müslümanların medrese eğitimini destekleyerek, bazı yerlerde medreseler açarken bazı yerlerde de mevcut medreseleri kendi maslahatları doğrultusunda kanalize etmişlerdir. Rampur'daki Medrese-i Âliye, Kalküta'daki Medrese-i Âliye, Patna'daki Medrese-i Islâmiye Şemsü'l-Hüdâ bunlardan bazısıdır.[250]

Kalküta'da 1800 yılında açılan Fort William College, bölgede yürütülen misyonerlik ve oryantalist faaliyetlerin üssü olarak kullanılmıştır. Bu okul, pek çok ilmî faaliyetin yapıldığı merkez olmuştur. Ahd-i Cedid'in bazı kitapları bölgenin çeşitli dillere tercüme edilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in Urduca'ya tercüme dilmesine öncülük etmiştir. Dinî çalışmaların yanı sıra bilimsel çalışmalar da yapılmıştır. Pek çok sayıda Sanskritçe eser basılmış, Kopernik'in astronomisi de Farsça'ya tercüme

[247] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 57.
[248] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 59-60.
[249] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 62.
[250] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 63.

ettirilerek yayımlanmıştır. Bu tercümeler ilerleyen zamanlarda astronomi çalışmalarına ve Kur'ân tefsirini ciddi boyutta etkilemiştir. Yine Hanefî fıkhının önemli kaynaklarından Mergînani'nin el-Hidaye adlı eseri de İngilizce çevirisi bu kolej tarafından yaptırılmıştır.[251]

1863 yılında Seyyid Ahmed Han tarafından İngiliz destekleriyle kurulan, zaman içinde farklı isimler alan Aligarh Koleji de misyonerliğin güçlenmesinde rol oynamıştır. İngilizce eğitim veren kolejde İslâmî ilimler Arapça olarak okutulmuş, Farsça ve Urduca da öğretilmiştir. Thomas W. Arnold, Joseph Horovitz, A. Tritton ve O. Spies gibi oryantalistler de bu okullarda eğitim vermişlerdir. Yine 1784'te kurulan Asiatic Society of Bengal de oryantalistlerin ilk önemli bilimsel araştırma ve yayın kuruluşu olma niteliğini taşımaktadır.[252]

Misyonerler ve oryantalistler kendi ideolojileri doğrultusunda, Hristiyanlaştırma öncesi halka ulaşabilmek için çeşitli yol ve yöntemler denemişlerdir. Bölgedeki en eski yöntemler okul açmak, tıbbî yardımda bulunmak, kimsesizleri barındırmak vs. şeklinde olmuştur. Bir kısmı ise daha çok eser yayımlama ve entelektüel kitle üzerinde Hristiyanlıkla ilgili bir etki oluşturmayı tercih etmiştir. Fakat bu faaliyetlerden en etkili olan eğitim kurumlarındaki faaliyetler olmuştur. Gençlere empoze edilen fikirler toplumu temelden yıkmak ve Batı ideolojisi ile inşa etme gayretinde olmuşlardır.[253]

Oryantalistler, Alt Kıta'da kendi tahakkümünü güçlendirmek için gerekli kargaşaya zemin hazırlamak üzere Hinduları, Hindistan'ın yerlisi olduklarına, Müslümanların ise Hindistan'ın istilacısı, gasıbı olduğuna ikna etme gayretinde olmuşlardır.[254]

1857'de İngilizler'in Hint Alt Kıtası'nda iyice güçlenmesi ve tüm ülkeye tahakküm kurmasıyla Müslümanlar ile daha çok ilgilenmeye başlamışlardır. Bu süreçte Müslümanları Hristiyanlaştırmak için ciddi propagandalar yapmaya

[251] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 64.
[252] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 65.
[253] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 66-68.
[254] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 67.

başlamışlardır. Fakat bu hususta Hindulardan aldıkları verimi Müslümanlardan alamamışlardır. Türk bir aileye mensup olan, 1790 senesinde Delhi'de doğan Şeyh Salih isimli, aristokratlara hocalık yapmış bir aileden gelen, arapça ve farsça eğitimini bizzat babasından alan bu şahıs 1811 yılında İngiliz Şirketi papazı David Brown'un eliyle vaftiz olmuş ve Abdülmesih adını almıştır. Bu şahıs Müslüman entelektüeller arasında Protestanlar eliyle ilk Hristiyan olan kişi olarak addedilmiştir. Yine Hırsitiyanlaştıktan sonra yazdığı eserler ve özellikle Kur'ân tercümesiyle şöhret kazanmış olan İmâdüddîn ilmiye sınıfına mensup bir aileden gelmiştir. İsmi zikredilen şahıslar gibi bir kısım Müslüman, gerek avam gerekse havas arasında oryantalist çalışmalar sonucu Hristiyanlığı tercih etmiştir.[255]

Hint Alt Kıtası'nda faal olan misyonerlerin İslâm'a dair olan bilgilerinin temelinde asırlarca Kur'ân aleyhine yazılmış reddiyeler, yanlış Kur'ân tercümeleri ve İslâm'a dair objektif olmayan yaklaşımlarla kaleme alınmış eserler etkili olmuştur. Misyonerler, İslâm'a dair sağlam ilmî zemine ve sahih bilgilere sahip olmadıklarını Müslümanlarla yaptıkları münazaralarda idrak etmiş ve bunu telafi etme gayreti içinde olmuşlardır. Hint Alt Kıtası misyonerlerinin en çok itibar ettikleri ve İslâm' a dair en temel kaynakları olan Kur'ân tercümesi George Sale'nin İngilizce tercümesidir. [256]

İngilizce'nin eğitim dili olması hasebiyle pek çok Hindistanlı bu dil aracılığıyla kısa sürede Batı'nın dinî düşünce ve literatürüne vakıf olmuştur. İngilizce İncil'e olan rağbet daha önce mahalli dillere tercüme edilen İncillerden daha fazla olmuştur. Bu, ileriki zamanlarda Kur'ân-ı Kerîm tefsirlerinde geniş bir biçimde Kitab-ı Mukaddes'e atıflar yapılmasına ve ondan istifade edilmesine zemin hazırlamıştır. Sömürge coğrafyası olması hasebiyle, son iki yüz yılda tefsirde en fazla Kitab-ı Mukaddes'ten iktibaslar yapan, Kur'ân'ı anlamada istifade eden müfessirler, Hint Alt Kıtası müfessirleri olmuştur.[257]

Oryantalistler, sadece kendi kutsal kitaplarını bölge halkına benimsetmeye çalışmakla yetinmemiş, mevcut dinleri ve kaynakları üzerine de çalışmalar

[255] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 72-73.
[256] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 80-81.
[257] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 92-93.

yapmışlardır. Nitekim kendi dinlerinin hak, ötekilerin batıl olduğuna ikna edebilmek için böyle bir çalışma elzem görülmüştür.

Hristiyanlaştırılmak istenen bölge halkından Müslümanlar dışındakilerin dinî metinlerinin dili Sanskritçe olduğu için misyonerler bu dili öğrenmek, bu metinlere vakıf olmak için ciddi çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Sir William Jones Sanskritçe'nin yapısını tanımaya çalışırken dilin gelişimi için gramer ve sözlük çalışmaları yapmaya başlamıştır. Ayrıca bu kutsal kitaplar, Avrupa dillerine de tercüme edilmiştir. Bu çalışmalarla Hinduların dinine neredeyse tamamıyla vakıf olan misyonerler, çalışmalarında Hindulardan ciddi bir tepkiyle/mukavemetle karşılaşmamışlardır. Fakat İslâm dini ile ilgili çalışmalarında aynı sonucu alamamışlardır.[258]

Avrupalıların Kur'ân ile ilgili çalışmaları çok eski tarihlere dayanmaktadır. 18. Asra gelindiğinde neredeyse bütün Avrupa dillerinde Kur'ân tercümesinin bulunduğu kaydedilmiştir. Bu çalışmaları misyonerlerin büyük bir kısmı Hindistan'a gelmeden önce bir kısmı ise geldikten sonra inceleme imkânı bulmuştur. Bu tercümelerden en çok itibar edilen George Sale'nin tercümesi olmuştur. İslâm ve Kur'ân ile ilgili yapılan araştırma ve çalışmalarda ilk kaynak ve referans olarak değer görmüştür. Bu tercümeyi ötekilerden ayıran en önemli özelliği, Kur'ân'ın orijinalinden (Arapça'dan) tercüme edilmiş olması ve bir diğer özelliği ise Sale'nin tercümenin giriş bölümünde İslâm dini ile ilgili titizlikle yaptığı araştırma ve çalışmalarına yer vermiş olmasıdır.[259]

1813 yılında misyonerliğin serbest bırakılmasıyla İngilizce tercümeler ve bölge Müslümanlarında bulunan Farsça ve Urduca tercümeler misyonerlik idealleri için yeterli görülmemeye başlanmıştır. Nitekim bu kaynaklar ekseninde sınırlı kalmak, Müslüman muarızlarla baş etmelerini imkânsız kılmıştır. Misyonerler de Kur'ân'ı, bölge halkının dilinde kendi ideolojileri doğrultusunda yorumlayarak tercüme etmeye başlamışlardır. Bu hususta ilk girişim Fort William College'nde açılan tercüme bürosunda Mevlevî Emânetullah Şeyda, Mir Bahadır Ali, Gavs Ali Hafız gibi şahıslardan oluşan bir heyetin çalışması olmuştur. Bu tercümenin 1803-1804 yılları

[258] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 116.
[259] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 116.

arasında tamamlandığı "Tercüme-i Kur'ân-ı Şerîf be Zebân-ı Hindî" olmasına rağmen "Tercüme-i Kur'ân Vilyım Kalıc" adıyla meşhur olduğu kaydedilmiştir.[260]

Müslüman olup Hristiyanlığı tercih eden Peder İmâdüddin Lâhiz Tercüme-i Kur'ân, Peder Dr. Ahmet Şah Tercümetü'l-Kur'ân ve Peder Ali Bahş Tefsir-i Kur'ân adlarıyla birer Kur'ân tercümesi hazırladıkları kaydedilmiştir. Bölge Müslümanları tarafından Batılıların yaptığı tercümelere rağbet gösterilmemesi üzerine misyonerler de Şah Veliyullah Dihlevî ve oğulları tarafından hazırlanmış ve halkça da benimsenmiş olan Kur'ân tercümesini kullanmaya başlamışlardır. Fakat bu tercümeyi yayımlarken de kendi emelleri doğrultusunda bazı müdahale girişimlerinin olduğu da kaydedilmiştir.[261]

Hint Alt Kıtası oryantalistleri daha çok Kur'ân'ın kaynağı ve metnin güvenilirliği ile ilgilenmiş ve bu minvalde çalışmalar yapmış, çeşitli eserler kaleme almışlardır. Bu iki meseleye yoğunlaşmış olmalarının çeşitli sebepleri olmuştur. Kur'ân'ın İlahî menşe'li bir kitap olduğunun ve sahih bir şekilde intikal ettiğinin kabul edilmesi Hristiyanlık dininin hükmünü yitirdiğini, Allah'a iman edenlerin Kur'ân'a tabi olması gerektiğini kabul etmeyi gerektirecektir. Diğer bir sebep ise Müslümanların Hristiyanlarla yaptıkları münazaralarda Kur'ân dışındaki ilâhî kaynaklı kitapların tahrif edildiğini vurgulamaları olmuştur. [262]

En şedid Kur'ân muarızları Hintli Hristiyanlardan olmuştur. Bunlardan biri olan Ram Çandar'ın İ'câz-ı Kur'ân ve Tahrîf-i Kur'ân adıyla kaleme aldığı bu eserlerde çok fazla saldırgan olduğu ve düşmanının sınırından içeri girerek onların metodu ile onlara cevap verdiği kaydedilmiştir. İ'câzul Kur'ân adlı kitabında Hz. Peygamber'e Kur'ân'da ilk defa bildirildiği iddia edilen hususların denildiği gibi olmadığını ifade etmiş, Hz. Muhammed'e bilgi sağlayan varlıkların kimlik ve kişiliğini tartışmış, burada Cebrail'den hem de insanlardan söz etmiştir. Çandar, Cebrail tarafından Hazreti Muhammed'e getirildiği ifade edilen din ile Hz. İbrahim'e getirilen dinin aynı olup olmadığını irdelemiş, Kur'an'ın mucize olarak nitelediği hususların mucize sayılıp saymayacağını tartışıp Kur'an'ın mucize olmadığını ileri

[260] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 117.
[261] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 118.
[262] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 119.

sürdüğü ifade edilmiştir. Velûd bir misyoner olan rahip İmâdüddîn Lahiz da Kur'ân tefsiri ile alakalı "Tenkidü'l- Kur'ân" ve "Tenkidü'l- Hayâlât ismiyle iki kitap kaleme almıştır.[263]

Thakur Dass, "Adem-i Zarûret-i Kur'ân ismiyle yazdığı eserinde büyük bir şecaat ile Kur'ân'ın münzel bir kitap olmadığını, beşeriyetin de böyle bir kitaba ihtiyacının olmadığını ileri sürdüğü, Kur'ân'ın getirdiği ahlâkî ilkelerin ve dinî öğretilerin yeni olmadığı, bir çok yönüyle İncil ile birebir örtüştüğü, asla vuku bulmamış kıssa ve olayları ihtiva ettiği, doğru ile yalanı bir arada barındırdığı gibi fikirleri savunduğu kaydedilmiştir.[264]

Hint Altı Kıtası'nda görev yapan Batılı misyonerler tarafından hazırlanan ilk ve en zengin muhtevaya sahip tefsir Rahip Elwood Morris Wherry'nin 1881 yılında Hindistan'da dört cilt olarak kaleme aldığı "A Comprehensive Commentary on the Quran Comprising Sale's Translation and Preliminary Discourse" olduğu, Wherry'nin bu eseri niçin yazdığını izah ederken kendisinin ve Müslümanlar arasında çalışan misyonerlerin Kur'ân ile ilgili bilgi eksikliklerini tamamlamayı hedeflediğini ifade ettiği kaydedilmiştir. Tefsirinde Müslümanlar arasında kabul görmüş ve çokça kullanılan eserlerden yararlanarak misyonerlere İslâm hakkında daha sahih bilgi sunmaya çalıştığını da ifade etmiştir.[265]

Hint Alt Kıtası'nda oryantalist misyonerlerin İslâm dini, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber ile ilgili çalışmalarına mukabil, Müslüman âlimler sessiz kalmamışlardır. Bu iddialara gerek münazara şeklinde yapılan ilmî tartışmalarda gerekse reddiye niteliğinde eserler kaleme alarak hem oryantalistlere yanıt vermek hem de bölge halkının zihninde İslâm'a ve değerlerine karşı oluşturulmak istenen muğlaklığı ve şüpheyi izale etme gayreti içinde olmuşlardır.

Misyonerlik faaliyetlerinin yaygınlaşmasından önce Hint Alt Kıtası'nda Kur'ân-ı Kerîm'e yönelik ciddi bir tercüme çalışması yapılmamıştır. 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bir amme cüzü tercümesi, Kadı Muhammed Muazzam

[263] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 119.
[264] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 121.
[265] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 126.

Senbelî'nin 1719 yılında yazdığı Kur'ân tercümesi ve 1737 yılındaki kim tarafından yazıldığı bilinmeyen bir Kur'ân-ı Kerîm çevirisi dışında başka bir çalışmanın yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılmadığı kaydedilmiştir.[266]

Babürlü Devleti döneminde, Batılı tahakkümün güçlenmesiyle misyonerler, kendi ideolojileri doğrultusunda bölge halkını gerek dinî gerekse toplumsal cihetiyle pek çok yönüyle etkilemişlerdir. Bu süreçte hem Hindulardan hem de Müslümanlardan kendi dinlerinden irtidat eden pek çok kimse olmuştur. Batılılar karşısında kendi dinini ve kültürünü koruyabilmek, müdafaa edebilmek kolay olmamıştır. Buna mukabil o günün şartlarında ilim ve kültürün merkezi konumunda olan Delhi'de çok iyi bir din eğitimi almış olan Şah Veliyullah Dihlevî kendisini Kur'ân ve Sünnet'e dönüş hareketi başlatma mecburiyetinde hissetmiştir. Dihlevî'nin bu hareketi başlatmasının sebebinin hem Müslümanlar arasında bid'at ve hurâfelerin yaygınlaşmış olması hem de Batılı güçlerin bölgedeki Müslümanların dini ve toplumsal yaşamları üzerindeki deformasyonu belli oranda gidermeye çalışmak olduğu kaydedilmiştir. Hadis alanında yetkinleşmiş olan Dihlevî, tefsir alanında da eserler kaleme almıştır.[267]

Şah Veliyullah kendisi Kur'ân'ın Farsça tercümesini kaleme alırken onun tavsiye ve telkinleri doğrultusunda oğlu Şâh Abdülkadir tarafında Urdu dilinin en önemli Kur'ân çevirisini yazmıştır. Şâh Refîüddin de Urduca bir Kur'ân tercümesi ve tefsiri kaleme almıştır. Yine büyük oğlu Şâh Abdülaziz de Kur'ân'ın Farsça tefsirini kaleme almış, İngiliz tahakkümünün şiddetlendiği dönemde bu durumun tehlikesinin bilincinde olmuş, kendisi bizzat misyonerlerle münazaralarda bulunmuş, Hint Alt Kıtası'nın bir kısmı için darü'l- küfr fetvası vermiş, İngilizlere karşı cihada teşvik etmiştir.[268]

1800'lü yıllardan sonra Hint Alt Kıtası'ndaki oryantalist çalışmalar bölge Müslümanları İslâm'a dair ilmî çalışmalara sevk etmiştir. Bu süreçten sonra pek çok Kur'ân tefsiri ve tercümesi kaleme alınmıştır. Gerek yazılan tefsirlerde gerekse İslâm ile ilgili telif edilen eserlerde Kitab-ı Mukaddes tartışmaları, Kur'ân'ın kaynağı, Kur'ân'ın tertibi, Kur'ân kıssaları gibi oryantalistlerin en çok üzerinde durduğu ve

[266] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 154.
[267] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 155.
[268] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 156.

Müslüman zihin ve vicdanında tekinsiz hale getirmeye çalıştığı İslâm dini ve değerleri ile ilgili hususlar ele alınmıştır.[269]

Mevdûdî de böyle bir coğrafyada doğmuş, eğitim görmüş, toplumsal yapıya şahit olmuştur. Bu şartlarda, gerek ailesinden gerekse kurumlardan aldığı dinî eğitim ve şuur, onu Müslüman âlimlerden tevarüs eden, Batılı tahakkümün bölge üzerinde oluşturduğu dini ve toplumsal yozlaşmayı tashih etme sorumluluğunu yüklenmeye sevk etmiştir. Birinci bölümde genel manada gerçekleştirdiği ilmî, kültürel, toplumsal ve siyasî faaliyetlerinden bahsedilmekle beraber üçüncü bölümde Tefhimü'l-Kur'ân adıyla kaleme aldığı tefsirinde İslâm muarızı oryantalistlere karşı ileri sürdüğü reddiyeler üzerinden Mevdûdî'nin Kur'ân müdafaasındaki misyonu izah edilmeye çalışılacaktır.

Mevdûdî kendisine yöneltilen. *'Hristiyan misyonerlerine Müslüman ülkelerin kapıları açık mı tutulmalıdır?'* sorusuna şöyle yanıt vermiştir*: "Bu soruyu ileri sürerken arkadaşınız belki de biz eğer Batı ülkelerini ve İslâm davetçilerine açık tutmak istiyorsak bizim de Batılı misyonerlere kaplarımızı açık tutmamız gerekir yoksa onların misyonerlerini kapımıza kapatırsak bizim onlara dinimizi yaymak için, kapılarınızı bize açık tutun dememiz insaf ve adalete sığmaz diye düşünmüş olabilir. Ama benim anlayış ve düşüncem bunun aksidir. Hristiyan misyonerliği yüzlerce seneden beri dünyanın çeşitli ülkelerinde tebliğlerini sürdürmektedir. Bütün Batı dünyasından maddi kaynak alan bu insanların deneme tahtası yaptıkları ülkelerde çıkardıkları rezaletleri gören mantıklı bir insan insaf ve adalet adına bizden misyonerlere kapılarımızı açmamızı isteyemez. Aksine insaf ve adalet gereği, bizim gecikmeden bütün yabancı misyonerleri ülkemizden kapı dışarı ederek gelecekte de hiçbirini içeri almamamızdır. Buna karşılık eğer Batı ülkeleri intikam olarak İslâm davetçilerini ve mesajını ülkelerine sokmazlarsa buna hiç değer vermemeliyiz. Ama onların bu intikam alma davranışı bizatihi kesin ve kati olarak mantıksız ve insaf dışı bir davranış olacaktır. Çünkü dünyanın hiçbir yerinde Müslümanlar dini tebliğ etme adı altında doğru olmayan hiçbir yola başvurmamıştır. Hristiyan misyonerlerin alnında onlara özgü bir leke olan bu suçu Müslüman davetçiler hiçbir devirde işlememişlerdir. Benim bu sözlerimden şüphe eden olursa Asya ve Afrika'daki*

[269] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 157.

Hristiyan misyonerlerinin yaptıkları işleri bir araştırıp görsün ve çeşitli ülkelerde onların kullandıkları metotları bin bir hile ve düzenbazlıklara nasıl başvurduklarını incelesin de durumu bir anlasın. Tarih şahittir ki bu misyoner teşkilatı dünyanın pek çok ülkelerinde Batı sömürgeciliğin öncülüğünü yapmıştır. Afrika'nın liderlerinden biri kendi kıtasına bu teşkilatın yaptıklarını şu sözlerle özetlemiştir: 'Batılıların buraya ilk gelişlerinde ellerinde kitap (İncil), bizim elimizde de toprak (servet) vardı. Bir süre sonra görüldü ki kitap bizim elimizde toprak (servetimiz) de onların eline geçmiştir.' Bu insanlar, bir Batılı milleti bir Asya veya Afrika ülkesinin başına musallat etmeyi başardıktan sonra yönetimin ve servetin yardımı ile, iki yoldan zorla kendi dinlerini o ezdikleri milletlere kabul ettirmeye çalışmışlar ve para gücüyle o milletlerin vicdanını satın almışlardır. Bazı ülkelerde sömürgeci yönetimler, eğitimi tamamen bu misyonerlerin ellerine vermiş ve yöre insanlarının eğitimini ve istikbalini Hristiyanlığı kabul etme şartına bağlamışlardır. Bazı ülkelerde kanun yolu ile her yeri kendi kontrollerini alıp, oraya başka bir dinin davetiyesini sokmak şöyle dursun, o dine bağlı olanların dahi oralara girmesini yasaklanmışlardır. Güney Sudan bunun en kötü ve en açık örneğidir. İngiliz yönetimi orayı tamamen Hristiyan misyonerlerinin emrine vermiş ve Kuzey Sudan'dan bir Müslümanın özel izin almadan oraya girmesi kesinlikle yasaklamıştı. İsterse o, İslâm'ı tebliğ için değil kişisel bir işini yürütmek için oraya gelmek istemiş olsun yine de giremezdi. Bizim kendi ülkemizde İngiliz sömürge yönetimi idareyi ele alır almaz ilk yapılan şey bu misyonerlerin Müslümanların dinine son derece vahşice saldırmaları oldu. Daha sonra İngiliz idaresi bunun siyasi ve idari tehlikelerini hissedince politikasını değiştirerek misyonerlerin okullarına, kolejlerine, hastanelerine değişik cinsten faaliyet organlarına geniş çapta yardımlar yapmaya başladı. Bedava ya da düşük fiyatlar karşılığında araziler, arsalar verdi. Yüksek değerde mal bağışları yapıldı. Dış ülkelerden de onlara para yağdırıldı durdu. Bu imkânlarla misyonerler bir taraftan hırs ve aç gözlükle yoksul kimselerin din ve imanını satın aldılar. Diğer taraftan ele geçirdikleri Müslümanları eğer Hristiyan yapamadılarsa Müslüman olarak da kalmaması (dinsizleşmesi) için ellerinden geleni yapmaktan geri durmadılar. Şimdi bu hareketler gerçekten dini yayma gibi temiz bir ifadeyle adlandırılabilir mi? Bu suçu işleyenler din adına işlerini yürütmeleri için serbestlik verilmeye layık mıdırlar? Bunların eski tarihlerini, yaptıkları işleri, çevirdikleri dolapları, görüp bilen insaf sahibi mantıklı bir insanın nasıl olup da

dünyanın her tarafında onların 'dini yayma hakları' korunmalı diyebilmesi mümkün olabilir. Bu bilgiler ışığında, eğer biz kendi ülkemize bu misyonerlerin girişine engellersek Batılı ülkeler de kendi ülkelerine bizim daha da içeri sokmamakta haklı olacaklar görüşü ileri sürülebilir anlamıyorum."[270]

[270] Ebu'l- A'lâ Mevdûdî, **Meseleler ve Çözümleri**, Yusuf Karaca (Çev.), Risale Yayınları, İstanbul, 1990, c. 5, s. 250-253.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORYANTALİST İDDİALARA MEVDÛDÎ'NİN REDDİYESİ

Batı, kendisini yeryüzünün yegâne öznesi/malikî olarak addetmiş, kendisi dışında kalan bütün ırkları nesne/öteki olarak görmüş ve değerlendirmiştir. Yeryüzünde her şey üzerinde söz söyleme, tahakküm kurma ve vasıflandırma salahiyetini kendinde bulmuştur. Dünyanın bütün zemin/coğrafyasını ve zamanını/tarihini, Batı/özne merkezinde değerlendirip konumlandırmış hatta adlandırmıştır. Bu konumlandırma ve adlandırma bilgi-güç-iktidar otoritesiyle öteki/nesne tarafından kabul edilip benimsenmiştir. Bu tahakküm sadece zaman/zemin üzerinden değil ırklar, diller, dinler, kültürler açısından da söz konusu olmuştur. Batı, ötekine/nesneye hükmetmeyi kendisi için hak ve sorumluluk olarak görmüş, bunu ifa edebilmek için pek çok yolu denemiştir. Bu yol kimi zaman Haçlı Seferleri gibi kılıç zoruyla, kimi zaman dinî kaygı kisvesinde misyonerlik faaliyetlerle kimi zamanda ilmî araştırma (oryantalizm) adı altında öteki/nesne üzerinde tahakküm kurma gayreti olmuştur.

Başlangıcı itibariyle Hz. Peygamber dönemine kadar götürülebileceği ifade edilen oryantalizm, Batılı zihniyetin İslâm karşısında duyduğu korku ve tedirginliğin göstergesi ve bir nev'i savunma mekanizması olmuştur. Bunun yanı sıra Haçlı Seferleri'nin mağlubiyeti ve Doğu'nun maddi ve manevî zenginliğinin idrak edilmesi ile Garb'ın Şark'a ve onu tahakküm altına almaya iştahasını arttırmıştır.

Batı, Müslüman Doğu'yu dize getirip kendi boyunduruğu altında tutmak, kendi maslahatı doğrultusunda kullanabilmek için oryantalizm kalesini inşa etmiş, bu kaleden Şarklı Müslümanlara esas niyetini hissettirmeden ilmî çalışma adı altında Şark'a, Şarklıya, İslâm ve İslâm'ın değerlerine yönelik kendi muhayyilesindeki dinamikleri esas alıp kendi menfaat ve idealleri üzerinden araştırmalar yapmış ve

kendi kıstasları üzerinden yeni bir Şark ve İslâm kurup değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu kurmaca Şark ve İslâm'ı hem Doğu hem de Batı'ya takdim etmiştir. Batı'da Doğu'ya dair var olan öteki/nesne algı zemininde bu takdim memnuniyetle kabul edilmiştir. Aynı memnuniyet ve kabulleniş Doğu'dan da beklenmiştir. Nitekim bu çalışma ve değerlendirmenin esas sebep ve muhatabı Doğulu zihniyeti olmuştur. Yeni Şark'ı Doğulu aklına ve vicdanına empoze etmek, öteki/nesne'ye dinini diyanetini öğretmek gibi kaygılar gütmüşlerdir. Kaldı ki Batı bunu kendi sorumluluğu ve vazifesi olarak addetmiştir. Bu vazifesini titizlikle yerine getirebilmek için ciddi bir çaba ve çalışma içinde olmuştur. Bu vazifeyi yerine getirmekle Batılı ve onun maslahatı için tehlike arz eden İslâm dinini tamamıyla ortadan kaldıramasa dahi İslâm ve onun değerlerine dair Müslüman zihin ve vicdanına ekilecek şek ve şüphe tohumları ile İslâm'ın etkisini en aza indirgemeyi hedeflemişlerdir.

İslâm devletlerinde oryantalist düşüncelerin etkisi, yayılması ve Müslümanların tutumları ile ilgili Mevdûdî şunları ifade etmiştir: *"İşte bu zamanın inkılâbın, devirlerin değişmesidir. Bir zamanlar Avrupa'nın Hristiyan İspanyası, Müslümanlara giderek İncil dersi alıyordu. Şimdi durum ters döndü; Müslümanlar, İslâm nedir, İslâm tarihi nedir, İslâm medeniyeti nedir, diye Avrupalılardan soruyor, öğreniyor. Hatta Arapça bile Batılı hocalardan öğreniliyor. Avrupa ülkelerinden üstatlar, bilginler getirtilerek onlara İslâm tarihi dersleri verdiriliyor. İslâm ve Müslümanlar hakkında yazdıkları sadece okutulmakla kalmıyor, hatta onlara iman ettiriliyor. Hâlbuki bu adamlar kendi dinlerine ve tarihlerine, kendi dindaşlarından başka kimsenin görüşünün zerre kadar müdahalesine izin vermiyorlar. Yahudiler kendi ansiklopedilerini yayınladılar. Orada bir tek konu bile, bırak Müslümanı bir Hristiyan tarafından dahi yazılmamış, İncil'in tercümesi bile bu ansiklopedide Yahudiler tarafından yazılmamış, Hristiyanların yaptığı tercümeye başvurulmamıştır. Bunun aksine Yahudi yazarlar İslâm hakkında makale ve kitaplar yazmakta Müslümanlar da onları elden ele dolaştırmakta ve bizim dinimiz, fıkhımız, medeniyetimiz ve büyüklerimizin tarihi ile ilgili araştırmacı pozisyonunda sözler söylemelerine ve onların bize bunları öğretme hakları olduğuna inanmaktadırlar. Böyle bir durum gerçek bir İslâm devletinde devam edemez, devam da etmemelidir, devam etmesine de zaten hiçbir sebep yok. Bir taraftan İslâm devleti olsun, diğer*

taraftan o devlette İslâm ve Müslüman, kimsesiz, yetim halde kalsın, bu mümkün değildir. Bu tamamen bir çelişkidir."[271]

Mevdûdî, oryantalistler ve hedefleri ile ilgili ise şunları kaleme almıştır: Bu art niyetli ve kasıtlı davranan kimseler ilim adına yaptıkları çalışmalardan önce, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kitabı olmadığını ispatlamak için adeta and içmişlerdir. Amaçları, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in muhayyilesinin bir ürünü olduğunu ispatlamaktır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bu kitapta falanca yerden şu sözleri ve falanca kişiden duyduğu hikâyeleri cem' ettiğini daha iddia ederler. Bu tür peşin hükümlü ve ön yargılı bilimsel çalışmalarını haklı çıkarmak için de yakışıksız yollara başvurarak saçma sapan iddialarda bulunurlar. İslâm, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sîreti hakkında oryantalistlerin yaptıkları çalışmalarda sayısız yanlışlık, eksiklik ve mantıksız değerlendirme ve yorumlara rastlanılmaktadır. Bu çalışmalar ve bunların ürünleri, ilmî inceleme ve bilimsel araştırmalar gibi güzel isimler altında dünyaya takdim edilmektedir. Bu sözde bilimsel araştırmacılar çerçevesine, William Muir gibi önyargılı, taraflı ve mutaassıp yazar ile Montgomery Watt gibi nispeten daha alımlı ve tarafsız araştırmacılar girmektedir. Ve bu sözde bilimsel gerçekler adı altında İslâmiyet ve Peygamber hakkında öylesine uydurma, saçma sapan ve komik şeyler yazılıyor çiziliyor ki, biraz bilinçli ve akıllı bir okuyucu oryantalistlerin bütün "ilmî çalışmalarını" rahatlıkla reddedebilir ve değerlendirebilir. Aslında bu çalışmaların bir amacı, Hristiyan dünyasının içinde bir türlü atamadığı Haçlı zihniyetiyle kendisine tehdit olarak gördüğü İslâm'a ve Müslümanlara karşı kendini korumaktır. Oryantalistlerin ikinci gayesi, İslâmiyet hakkında nitelikli bilgi sahibi olmayan Müslümanları bir takım tereddüt, şüphe ve kuşkulara sevk etmektir. Nitekim İslâmiyetten bîhaber Müslümanlar da tereddüde düşmekte ve şüpheye kapılarak İslâm ve Peygamberi hakkında ilginç soru ve itirazlarda bulunmaktadırlar.[272]

İslâm dininin birincil membaı ve mesnedi olan Kur'ân-ı Kerîm, oryantalistlerin çalışmalarının mebdei olmuştur. Bu cihetle öncelikle Müslüman akıl ve vicdanlarda Kur'ân'a dair şüphe ve güvensizlik oluşturma çabasında olmuşlardır. Kur'ân

[271] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 31.; Mevdûdî, **Meseleler ve Çözümleri**, c. 4, s. 140-141.
[272] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, Ahmed Asrar (Çev.), Pınar Yayınları, 1992, c. 1, s. 409.

tercümeleri, Kur'ân'ın kaynağı, Kur'ân'ın cem'i, ilâhî vahiy, Kur'ân metninin sıhhati, yedi harf, Kur'ân'ın tertibi, nesh vs. konuları çalışma alanları olmuştur. Oryantalistler bu çalışmalarını ilmî hassasiyetten, bilimsel objektiflikten, bilim adamında olması gereken ilmî birikim ve yeterlilikten uzak bir zeminde gerçekleştirmişlerdir.

3.1. ORYANTALİSTLERİN YAPTIĞI KUR'ÂN-I KERÎM TERCÜMELERİ VE KRİTİĞİ

3.2. Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm Tercümleriyle İlgili Çalışmaları

Asırlarca özellikle Haçlı Seferleri'ne kadar Hristiyan âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm hakkında ciddi bir bilgiye sahip olmamışlardır. İslâm'a karşı olan garaz ve taassupları sebebiyle sadece Ortaçağ'da değil, 17. yüzyılın sonlarına kadar Kur'ân-ı Kerîm'i tedirginlikle karşılamışlar ve böyle bir kitaptan bahsetmeyi mahsurlu ve tehlikeli görmüşlerdir. Nitekim Batı'nın bu algısı doğrultusunda A.Pagganin' in 1530 senesinde Venedik'te telif ettiği Kur'ân-ı Kerîm, Papa'nın emriyle yakılmıştır. Papa 7. Aleksandr da Kur'ân'ın tercüme edilmesini yasaklamıştır. Aynı yüzyılda 1694 senesinde hem Kur'ân-ı Kerîm'i tenkit etmek ve hükümlerini reddedebilmek, hem de Hristiyanlığı İslâm coğrafyasında yayabilmek için papaz Abraham Hincekelman Kur'ân'ın iyi bilinmesi gerektiğini savunmuş ve al- Coranus adıyla Kur'ân'ı tercüme etmeye çalışmıştır.[273]

Daha önce ifade edildiği üzere Batı'da ilk Kur'ân tercümesi 1141- 1143 yılları arasında Cluny Ruhbanlarının başkanı Pierre le Vénérable gözetiminde Latince'ye yapılmıştır. Bu tercümenin Kur'ân ayetlerinde bazı eklemeler, eksiltmeler ve değişiklikler, pek çok tahrif, yanlış ve mesnetsiz eleştiri ve yorumlar ihtiva ettiği kaydedilmiştir. Nitekim bu eserin kaleme alınmasındaki esas maksat, Kur'ân'ı Batı dünyasına tanıtmak, yaymak değil, Kur'ân'ı tahrif etmek, ona muhalefet etmek ve hakikatini çarpıtarak Hristiyanlar arasında itibar edilmesine engel olmak vs. olduğu ifade edilmiştir.[274]

---

[273] Tayyib Okiç, **Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı meseleleri**, Nûn Yayınları, İstanbul, 1995, s. 96-97.
[274] Selahattin Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler,** Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s. 55.

Kimi tarihçilerin ise ilk Latince Kur'ân tercümesinin Yuhans Ebortyos tarafından, 1542 senesinde Bâle şehrinde yapıldığını ifade etmişlerdir. Fakat bu iddia kabul görmemiştir. Vénérable başkanlığında yapılan tercümeden sonra Batı'da aynı sebep ve amaçlara hizmet ederek peyderpey Kur'ân tercümeleri kaleme alınmıştır.[275]

İngiliz Robert de Retines ile Dalmaçyalı Hermannus 1143 yılında Kur'ânı Latinceye tercüme etmişlerdir. Bu tercümenin ve müşterek çalışmalar ile yapılan diğer tercümelerin, ilerideki İslâmî araştırmalar için ciddi bir ehemmiyet arz etmediği, daha sonra yapılan islâmi araştırmalarda kaynak olarak kullanılmadığı kaydedilmiştir. Bu süreçte kaleme alınan Kur'ân tercümelerinin ilmî nitelikten yoksun münakaşalardan öteye gidemediği, bazen bu münakaşaların açık küfürlere kadar vardığı ifade edilmiştir. 12. ve 13. asırlarda Latince'ye yapılan Kur'ân tercümelerinin daha çok adavet ve muhalefet bilinciyle yazıldığı, ilmî ehliyet ve bilimsel objektiflikten uzak eserler olduğu belirtilmiştir. Daha sonra Avrupa'da Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca Kur'ân tercümeleri yapılmışsa da bunlar, bizzat Batılı araştırmacıların eleştirisine maruz kalacak kadar bilimsel nitelikten yoksun olmuştur.[276]

Avrupa'da gerçekleştirilen Rönesans ve Reform devrimleri Batı'nın bütün fikir ve yaklaşımlarını revize ettiği gibi Şark, İslâm ve İslâmî değerlere yaklaşımını da değiştirmiştir. Ortaçağ Kilisesi'nin mutaassıp tutum ve önyargılardan kurtulup bağımsızlığını kazanan Batı zihniyeti, bu süreçten sonra Kilise hegemonyasında şekillenen fikir ve his dünyasında gerçekleşen değişimler, ilmî araştırma ve çalışmalarına da yansımıştır. Bu dönemden sonra Kur'ân'a yaklaşımları da daha ilmî ve objektifliğe yakın bir nitelik kazanmaya başlamıştır.

Batılı âlimler Kur'ân'a yaklaşımlarında Ortaçağ Kilisesi'nin mutaassıp düşünce ve önyargılardan sıyrılabildikleri ölçüde objektif ve ilmî nitelik ve değerde çalışmalar ortaya koymuşlardır. Rönesans hareketinin Avrupa'yı uyandırması, matbaanın keşfi ve Türklerin Avrupa içlerine doğru ilerlemesi, Avrupa'da 16. asırdan itibaren İslâm üzerindeki çalışmaların birleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

---

[275] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 55.

[276] Cerrahoğlu, İsmail, Oryantalizm ve Batı'da Kur'ân ve Kur'ân İlimleri Üzerine Araştırmalar, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 31, s. 105.

Batı dillerine yapılan en önemli Kur'ân tercümeleri şöyledir:

1143'te Vénérable'nin başkanlığında yapılan Latince tercümeden sonra, Oryantalistlerin yaptığı T. Hınklemann'ın 1694 senesinde yaptığı tercüme, en önemli Kur'ân tercümelerinden addedilmiştir. Daha sonra yapılan araştırmalarda L. Maracci'nin Arapça asıl kaynaklardan istifade ederek yaptığı Latince Kur'ân tercümesi ve G. Flügel'in Latince tercümesi de muteber addedilen tercümelerden olmuştur.[277]

Batı'da yapılan Kur'ân tercümelerinden ilmî ve objektif bir çalışma addedilerek itibar gören bir diğer çalışma da George Sale'nin, 1734 senesinde Londra'da yayımlanan İngilizce Kur'ân tercümesidir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu tercüme, Sale'nin İslâm'a dair araştırmalarının hülâsasını ihtiva eden bir mukaddime ile birlikte neşredilmiştir. Sale'nin bu tercümesinde, Müslüman müfessirlerin çalışmalarından istifade ederek referans aldığı ve hassaten e1-Beydavi'den etkilendiği kaydedilmiştir. Bu tercümeyi diğerlerinden farklı kılan bir diğer özelliği ise izahlı notlarla birlikte neşredilmiş olmasıdır. Daha sonraki dönemlerde pek çok kez yeniden yayımlanmış olan bu tercümeden ve hülasa notlarından oryantalistlerin hala faydalandıkları belirtilmiştir.[278]

İngilizce'ye yapılan en önemli tercümelerden biri olarak kabul gören Alexander Ross'un 1648 yılında yaptığı Kur'ân tercümesinde Sale'nin çalışmasından istifade ettiği kaydedilmiştir.[279] Nitekim Sale'nin de hayatını oryantalist ve kolonyal hedef ve çalışmalara adayan E. H. Palmer'in Kur'ân tercümesinden referans aldığı ifade edilmiştir. Bazı tenkitlere tabi tutulmasına rağmen Palmer'in tercümesi muteber bir kaynak olarak değer görmüştür. Selahattin Sönmezsoy, Palmer'in Kur'ân'ın İngiliz diline tercüme edilmesinde karşılaşılan meşakkati şöyle ifade ettiğini nakletmiştir: *"Kur'ân'ı gereği gibi tercüme etmek gerçekten çetin bir iştir. Kâfiyeyi aktarıp ifade etmek, İngiliz okuyucuya Arapça aslında bulunmayan yapmacık bir ses gibi gelir. Aynı itiraz Kitab-ı Mukaddes'in resmi tercüme uslûbunun kullanılışına karşı da geçerlidir. Kitab-ı Mukaddes'in parlak veya kaba bir dille aktarılması aslında*

[277] Cerrahoğlu, **Oryantalizm ve Batı'da...,** s.106-107.
[278] Cerrahoğlu, **Oryantalizm ve Batı'da…,** s.107.
[279] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 60.

ruhuna garip bir iş olacaktır" Kur'ân'ı tercüme ederken kullandığı metodu ise şöyle belirtmiştir: "Her cümle, iki dil arasındaki farklılığın el vermesi ölçüsünde harfî tercüme edildi. Tabir Arapça'da kaba ve basit olunca, harfî nakil okuyucuya çarpıcı gelse bile, benzeri bir İngilizce tabir aktarmasında tereddüt edilmedi."[280]

Almanca'ya yapılan tercümeler, Salomon Schwigger'in 1608, Boysen'in 1773, Ullman'ın 1840, Ruckert'in 1888, Hening'in 1901 tarihlerinde yayımladıkları eserlerdir. Almanca'ya yapılan Kur'ân tercümelerinden en çok itibar edilen Rudi Paret'in Taberî, Zemahşerî, Beydâvî gibi müfessirlerin tefsirleri üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde kaleme aldığı Kur'ân tercümesi olduğu ifade edilmiştir. Oryantalist Paret, Bu tercümeyi yaparken Kur'ân'ı tahrif edecek eklemelerde bulunmuştur. Sönmezsoy, Paret'in bu tahrif girişimini şöyle aklamaya çalıştığını -ifade ettiğini- nakletmiştir: *"Kur'ân'ın ifade tarzı çok defa kesik oluyor. Bazen de sözün siyakında süratli bir işaretli veya işaretsiz olarak bir fikir gelir. Okuyucu sözün gelişini gerekli ilavelerle bağlamaya çalışmalı… Sözün gelişini bağlamak için tercümenin şurasına burasına belli ilavelerde bulundum."*[281]

Fransızcaya yapılan tercümeler, Deryer'in 1647, A. B. Kazımırskı'nin 1832, E. Montet'nin 1925 ve R. Blachére'nin başına bir mukaddime ekleyerek 1947 yılında kaleme aldıkları eserlerdir.[282]

3.3. Oryantalist Kur'ân-ı Kerîm Tercümelerinin Kritiği

Kur'ân-ı Kerîm'in Batı dillerine tercüme edilmesinin ilmî ve bilimsel kaygılarla yapılmadığını aksine her şeyden önce siyasî, iktisadî ve özellikle de İslâm coğrafyalarında yürütülen misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetlerine hizmet etmek hedefi olmuştur. Bu cihetle yapılan bu çalışmalar Kur'ân'ın aslî hüviyetine ve sahih muhtevasına sadık kalınarak yapılmamıştır. Aksine bu çalışmalarda diller arası tercüme etmenin meşakkat ve aksaklıklarına sığınılarak Kur'ân'da ciddi tahriflerde ve bir takım eklemelerde bulunulmuştur.

---

[280] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 61.
[281] Sönmezsoy**, Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 59.
[282] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 60.; Ayrıca Batılılarca Yapılan Kur'ân Tercümeleri Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: Okiç, **Tefsir ve Hadis,…,** s. 99-104.

Rahip Vénérable'nin danışmanlığında tamamlanan ilk Kur'ân tercümesinin hazırlanmasındaki amaç, Kur'ân'ı yanlış tanıtmak, hükümlerini tekinsiz ve geçersiz kılmak, muhtevasına dair şüpheler oluşturmak, mu'cize olan belagatına muhalefet etmek, oryantalist ideallerine hizmet edebilecek bilgiler izafe etmek vs. olmuştur. Fakat Vénérable ve ekibinin yanı sıra diğer Batılı Kur'ân mütercimlerin bu amaçlara hizmette tam manasıyla başarıyı sağlayamamışlardır. Nitekim bu çalışmalara rağmen Batı'da Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevasına ve hükümlerine muttali olan pek çok Batılı Müslüman olmuştur.[283]

Netice itibariyle oryantalistlerce yapılan tercümeler İslâm dini ve Müslümanların selameti ve maslahatı için ciddi tehlike arz eden sonuçlar doğurmuştur. İslâm dini ile bu tercümeler vesilesiyle tanışan kavimler ve toplumlar, sıhhatinde ciddi problemler olan bu metinlere istinaden İslâm ile ilgili dinî ve ilmî açıdan son derece olumsuz çıkarımlarda bulunmuşlardır. İslâm'ı anlamak için ciddi çalışmalara ömürlerini adayan Batılı araştırmacıların çalışmalarındaki başlangıç noktaları bu tercümeler olduğu için, araştırmalarında İslâm'ın hakikatine ermeleri imkânsız olmuş, bütün çalışmalarına rağmen herhangi bir hakikate vasıl olamamışlardır.[284]

Neşredilen tercümeler, Doğu'yu tahakküm altına almak isteyen Batılı istilacılar/emperyalistler için Doğuluları tanımak ve itaatlerini sağlamak için istifade ettikleri kaynaklar olmuştur. yine bu tercümeleri esas alan oryantalistler İslâm ve onun kutsal değerleri hakkında pek çok şüphe ve mesnetsiz iddialar ortaya koymuşlardır. Kur'ân'ın beşer eseri olduğu hükmünü ileri sürmüş, Kur'ân'a dahilî ve haricî kaynaklar bulma gayretinde olmuşlardır. Onun i'caz, üslup düzenini ve belagatinin eşsizliğini inkâr etmişlerdir.[285]

Önceki bölümde ifade edildiği üzere, misyonerlik faaliyetlerinin yaygınlaşmasından önce Hint Alt Kıtasında Kur'ân-ı Kerîm'e yönelik ciddi bir tercüme çalışması yapılmamıştır. 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bir amme cüzü tercümesi, Kadı Muhammed Muazzam Senbelî'nin 1719 yılında yazdığı Kur'ân tercümesi ve 1737 yılındaki kim tarafından yazıldığı bilinmeyen bir Kur'ân-ı Kerîm

[283] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 62.
[284] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 67.
[285] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 67.

çevirisi dışında başka bir çalışmanın yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılmadığı kaydedilmiştir. 1800'lü yıllardan sonra oryantalizm/misyonerlik Hint Alt Kıtası'nda ciddi bir tahakküm kurmuş, bölge halkının dinlerine ve dillerine yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Bu süreçte kendi ideolojilerini halka benimsetebilmek adına Kur'ân tercüme çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. 1813 yılında misyonerliğin serbest bırakılmasıyla İngilizce tercümeler ve bölge Müslümanlarında bulunan Farsça ve Urduca tercümeler misyonerlik idealleri için yeterli görülmemeye başlanmıştır. Nitekim bu kaynaklar ekseninde sınırlı kalmak, onların Müslümanlarla yaptıkları tartışmalarda başarılı olmalarını imkânsız kılmıştır. Misyonerler de Kur'ân'ı, bölge halkının dilinde kendi ideolojileri doğrultusunda yorumlayarak tercüme etmeye başlamışlardır. Bu hususta ilk girişim Fort William College'nde açılan tercüme bürosunda Mevlevî Emânetullah Şeyda, Mir Bahadır Ali, Gavs Ali Hafız gibi şahıslardan oluşan bir heyetin çalışması olmuştur. Bu tercümenin 1803-1804 yılları arasında tamamlandığı "Tercüme-i Kur'ân-ı Şerîf be Zebân-ı Hindî" olmasına rağmen "Tercüme-i Kur'ân Vilyım Kalıc" adıyla meşhur olduğu kaydedilmiştir.[286]

Kur'ân çalışmalarının bu şekilde seyretmesi, diğer İslâm âlimlerini harekete geçirdiği gibi Mevdûdi'yi de Hint Alt Kıtası Müslümanlarının istifadesine sunabileceği "Tercüme-i Kur'âni Mecîd mea Muhtasar Havaşî " adında Urduca bir Kur'ân tercümesi hazırlamaya sevk etmiştir. Mevdûdî'nin Kur'ân'a yaklaşımı ve Tefhîmü'l- Kur'ân'ın muhtevasında Kur'ân'ı tercüme metodunu ve onu öteki tercümelerden farklı kılan özellikleri birinci bölümde zikredilmiştir.[287]

[286] Birışık, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** s. 117.

[287] Ayrıca bkz., Ebû'l-Alâ Mevdûdî, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli Tercümânu'l-Kur'ân**, Muhammed Han Kayanî (Çev.), İnkılab Yayınları, İstanbul, 2004., s.11-14.

4. VAHYİN KAYNAĞI

Batılı bilginlerden kilise eğitimi görmüş pek çok kimse, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan gelen vahiy kaynaklı bir kitap olduğuna, Hz. Peygamber'in Allah'ın resûlü olarak seçildiğine ve gönderildiğine iman etmemiştir; çünkü Hristiyanlık dininin en efdal ve en son din olduğuna, onun dışında hiçbir dinin kurtuluşa eriştiremeyeceğine ve dolayısıyla, ondan sonra başka bir dinin gelemeyeceği kanaatinde olmuşlardır. Bu cihetle dinlerinin dayandığı birçok temel itikada muhalif olan, onları şiddetle reddeden, batıl gören yeni bir dini kolayca kabul etmeleri yahut ona karşı duyarsız kalmaları mümkün olmamıştır.[288]

Oryantalistler İslâm ve onun değerlerine karşı şüphe oluşturmak ve itibarını zedelemeye İslâm dininin birincil kaynağı olan Kur'ân'ın kaynağı ile ilgili mesnetsiz iddialar ileri sürerek başlamışlardır. Nitekim İslâm muarızlarının iddialarına başlangıç noktası olarak Kur'ân'ın kaynağı meselesinden başlamaları da makul olandır. Eleştiriye ve muhalefete tabi tutulacak bir ideolojinin kritiğine onun temel dinamiğinden -aslî kaynağından- başlamak bu meselede muteber bir sonuç almayı kolaylaştıracağı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Kur'ân'ın ilâhi menşe'li olduğunu reddeden oryantalistler, Kur'ân'a pek çok kaynak bulma gayreti içinde olmuşlardır. Bu cihetle Kur'ân'ın dahilî ve haricî menşe'lerinin ve mesnetlerinin olduğuna kendilerini ikna ettikleri gibi gerek Batılı gayr-ı müslimlere gerekse Doğulu Müslümanlara da ispatlamaya çalışmışlardır. Oryantalistler, Kur'ân-ı Kerîm'in ana kaynağı ile ilgili genel itibariyle şu iddiaları ileri sürmüşlerdir: Bir kısmı Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı bizzat kendisinin telif ettiğini iddia etmiştir, bir kısmı Kur'ân'ın şeytanın ilhamı/telkini olduğunu ileri sürmüştür, oryantalistlerin kimisi Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağında ve ihtivasında Yahudiliğin tesirinde olduğu kanaatinde olmuştur, kimisi de Hristiyanlığın tesirinde olduğunu fikrini benimserken, bazıları hem Hristiyan hem Yahudi tesirinin olduğunu savunmuş, bazı oryantalistler de Putperestliğin tesirinde olduğu düşüncesinde kimisi de

[288] Salih Akdemir, Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed'e (SAV)'e Yaklaşımları, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 31, s. 189.

oryantalistlerin ileri sürdükleri bu iddiaları reddetmiş bunların dışında farklı iddialar ve metotlar benimsemiştir.[289]

4.1. Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm'in Kaynağının Hz. Peygamber Olduğu İle İlgili İddiaları ve Kritiği

Hz. Peygamber döneminde Mekkeli müşriklerden günümüz oryantalistlerine kadar İslâm muarızlarının yegâne iddialarından biri de Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'i bizzat kendisinin telif ettiği iddiası olmuştur.[290] Mevdûdî, kıyamete kadar her ayetiyle kaîm olan Kur'ân ayetlerinin o dönemde İslâm muarızlarına karşı geliştirdiği cevapları günümüz garazkâr İslâm aleyhtarı kimselerin iddialarına da reddiye olabilecek nitelikte tahlil ve tefsir etmiştir. Bu cihetle Mevdûdî, gerek kendi ülkesinde gerekse diğer İslâm devletlerinde fitneye sebebiyet veren oryantal iddialara karşı ciddi reddiyeler sunmuştur.

Mevdûdî, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e nispet ettiği iddialara mukabil nazil olan Necm Sûresi 1-4 ayetleri: *"Battığı zaman yıldıza and olsun; Sahibiniz (olan peygamber) şaşırıp-sapmadı ve azmadı. O, hevadan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) konuşmaz. O (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir."*[291] şöyle izah etmiştir: "*Bu ayetlerde muhatap Hz. Muhammed ve Kureyşlilerdir. 'صَاحِبُكُمْ' ifadesinden maksat 'sizinle birlikte uzun müddet yaşamış olan arkadaşınız Muhammed.' Burada, 'Rasûlüllah' yahud 'Rasûlümuz' ifadeleri yerine, 'arkadaşınız' şeklinde bir ifadenin kullanılmış olmasında ince manalar bulunmaktadır. Nitekim böyle bir vasıflandırmayla Kureyşlilere Hz. Peygamber'in yabancı bir kimse olmadığı, bilakis Mekke halkı tarafından ulvî meziyetleri ve güzel ahlâkı ile maruf, kendi kavimlerine mensup bir kimse olduğu vurgulanmaktadır. İlk ayette batan yıldızlar üzerine yemin edilmesinin asıl nedeni budur. 'ضلّ', bir kimsenin doğru yolu bilmeden, 'غوى' ise bilerek yanlış bir yolu tercih etmesi manasındadır. Mekkeli müşriklere "Hz. Muhammed sizlerin bilmediği, tanımadığı bir kimse değildir. Dolayısıyla O'nu itham ettiğiniz şeyler, sadece bir iftiradır. 'Sizlerin de çok iyi bildiği*

---

[289] Akdemir**, Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim,** s. 193.; Naif Yaşar, **Oryantalistlere Göre Kur'ân'ın Kaynağı ve Metinleşmesi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 29.
[290] Yaşar, **Oryantalistlere Göre...,** s. 66.
[291] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 11.

gibi, arkadaşınız fıtratı temiz, akıllı ve kavrayışı derin birisidir. Bu özelliklerine rağmen, Onun doğru yoldan saptığından nasıl kuşku duyulabilir? Ayrıca sizler, Onun gayet dürüst ve iyi niyet sahibi bir kişiliği olduğunu da bilirsiniz. O halde, yüksek meziyetleri olan, iyi niyetli, fıtratı temiz bir insanın doğru yoldan saptığını ve hatta başkalarını da saptırmaya çalıştığını nasıl iddia edebilirsiniz? Sizler, Hz. Muhammed'e sırf insanlara Kur'ân'ı tebliğ ettiği için öfke duyuyorsunuz. Oysa bu Kur'ân'ı o uydurmamıştır ve onu kendi çıkarları için tebliğ etmemektedir. Bu Kur'ân, Ona Allah tarafından vahyolunmuştur ve vahyolunmaya devam edilmektedir. O, peygamberliğini peygamber olma hevesiyle değil, Allah kendisine emrettiği ve risaleti tebliğ etmesini buyurduğu için ilan etmiştir. Dolayısıyla O, sizlere bir peygamber sıfatıyla tebliğ etmektedir. İslâm'ın, tevhid, ahiret, kıyamet gününde ceza ve mükâfatın verileceği haberi, kâinatta insanın bulunduğu mevki ve salih bir hayat sürmenin prensipleri hakkındaki mesajı, Onun kendi uydurduğu düşünceler olmayıp, Allah'ın kendisine vahyettiği hakikatlerdir."[292]

Mevdûdî ayette geçen *"O hevadan konuşmaz. O Kur'ân kendisine vahyedilen bir vahiyden başka değildir."* ifadesine binaen yöneltilebilecek sorulara mukabil şunları ifade etmiştir*:* Hz. Peygamber'in tüm söyledikleri vahiy midir? Değilse şayet, Hz. Peygamber'in sözlerinden hangisi kendisine ait, hangisi Allah'ın vahyidir? Böyle bir sorunun cevabını şu şekilde verebilebilir: Kur'ân kesinlikle bir vahiydir. Hz. Peygamber'in kendi sözleri ise üç kategoriye ayrılabilir:

1) Hz. Peygamber'in İslâm dinin tebliğ, Kur'ân'ı beyan ve izah vasfını taşıyan sözlerinin hepsinin vahiy menşe'li olduğuna dair şüphe yoktur. Vahiy, kelimesi kelimesine Kur'ân gibi nazil olmasa dahi, Hz. Peygamber'den sadır olan sözler yine de vahye dayanmaktadır. Ancak Kur'ân lafzı ve Hz. Peygamber'in sözleri arasındaki fark, Kur'ân'ın manası ve lafzı itibariyle Allah tarafından nazil olması, buna mukabil Hz. Peygamber'in vahyi izah mahiyetindeki sözlerinin mana olarak Allah tarafından öğretilmiş olması lafzının ise Hz. Peygamber'e ait olmasıdır. Bu cihetle Kur'ân'a "Vahy-i Celî" Hz. Peygamber'in bu nevi sözlerine de "Vahy-i Hafî" denilmiştir.

[292] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 12.

2) Hz. Peygamber, onların lideri olması hasebiyle muhtelif zamanlarda ve konularda sahabeyle istişarelerde bulunmuştur. Bu istişareler sonucunda Hz. Peygamber, bazı meselelerde kendi re'yinden vazgeçip, sahabilerin reyini kabul etmiştir. Bazen de sahabeler "Bu sizin kendi sözünüz mü yoksa Allah'ın vahyi midir?" diye sormuşlar, O da "Benim sözümdür." cevabını vermiştir. Bazen de Hz. Peygamber içtihat edip, bu doğrultuda hüküm verdikten sonra, Allah Onun ictihadının aksini bildiren ayetler inzal etmiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in yanlış olan içtihadını tashih etmiştir. Buraya kadar yapılan izahlardan anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber'in sözleri kendi hevasından olmayıp, vahyin tasdikiyle kesinlik kazanmıştır. "Hz. Peygamber'in her söylediği vahiy midir?" sualine mukabil ise, Onun bir insan olmasından ötürü söylediği sözler, sahabeleriyle istişare sonucu aldığı kararlar veya Allah'ın aksini emrettiği konulardaki içtihatları vahiy değildir. Fakat bunların dışında söylediği sözler "vahyi hafî" olarak kabul edilir. Hz. Peygamber'in kendi içtihatlarına istinaden aldığı kararlar ve uygulamaları da Allah tarafından teyit edilmiştir. Fakat içtihadında isabet etmeyince Allah Teâlâ hemen Onun söz konusu yanlışlığını "Vahyî Celî" ile tashih etmiştir. Bu cihetle Rasûlullah'ın kendisinin yaptığı içtihatların Allah'ın rızasına muvafık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim böyle olmasaydı, muhakkak Allah kendisini ikaz eder, hatasını tashih ederdi.

3) Bir insan olması itibariyle Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce ya da sonra, nübüvvet ile ilgili olmayan sözleri mevcuttur. Kâfirlerin, Rasûlullah'ın bu tür sözleriyle ilgili itirazlarını olmamıştır. Onlar Hz. Peygamber'i, yukarıdaki iki kategoriye giren sözlerinden ötürü, dalaletle itham etmişlerdir. Dolayısıyla mezkûr ayette Hz. Peygamber'in nübüvvet ile ilgisi olmayan söylemleri kastedilmemektedir. Fakat belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber'in bu tür sözleri de hakikatten başka bir şey değildir. Çünkü Allah, Onu üsve-i hasene bir peygamber olarak göndermiştir. Mevdûdî bu yorumlarını şu rivayetle teyit ettirmiştir: *"Nitekim Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Rasûlullah "Ben Hak'tan başka hiç bir şey söylemem" dediğinde ashabtan biri "Ya Rasûlallah ama siz bazen bizlerle şakalaşıyorsunuz" diye sorunca O, "Ben gerçekten de Hak'tan başka bir şey söylemem" demiştir. (Müsned-i Ahmed, Ebu Davud) Amr b. el-As'ın oğlu Abdullah şunları anlatıyor: "Ben Hz. Peygamber'in ağzından çıkan her sözü yazıyordum. Bunun üzerine bazı kimseler bana, "Sen Rasûlullah'ın söylediği her sözü yazıyorsun. Oysa O, bazen kızgın bir halde de*

konuşur" deyince, ben de yazmaktan vazgeçtim. Bir defasında da bu hususu Rasûlullah'a arzettim. Bunun üzerine O, "Sen yaz. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, benim ağzımdan Hak'tan başka bir şey çıkmaz" dedi."[293] Bu açıklamalarda Mevdûdî bu ayetlerin ilk muhatapları olan Mekkeli müşriklerin inkârları üzerine nazil olan vahyin lafzında onları düşünmeye ve ikna olmaya sevk eden ifadelere dikkat çekmiştir. Bununla beraber gerek vahyin mahiyeti ve üslubu cihetiyle gerekse makul bir zeminde oryantalist iddialara da yanıt olabilecek açıklama ve yorumlarda bulunmuştur.

Mevdûdî Yunus sûresi 16. ayetinin *"De ki: Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdi. Ben ondan önce sizin içinizde bir ömür sürdüm. Siz yine akıl erdirmeyecek misiniz?"* Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın müellifi olduğu ancak kitabı Allah'a nispet ettiği iddiasına karşı çok güçlü bir delil olduğunu ifade etmiştir. Mezkûr ayette şunlara dikkat çekilmiştir, siz müşrikler bizzat kendiniz onun risaletten önceki kırk yılına şahittiniz. Sizin şehrinizde doğdu, çocukluğunu sizin aranızda geçirdi, gençlik ve orta yaşlarına gözlerinizin önünde erişti. Aranızda yaşadı ve sizinle sosyal, ailevî, iktisadî muamelelerde bulundu. Onu o denli tanıyorsunuz ki onun hayatının sizin açınızdan bilinmeyen hiçbir yönü yoktur. Bu cihetle şahidi olduğunuz hayatı içinde onun bu kitabın müellifi olduğunu gösterebilecek herhangi bir emareye rastladınız mı? Aklınızı kullanmıyor musunuz?[294]

Bu ayet Hz. Muhammed'in Mekke'deki herkesin iyi bildiği iki vasfını ihtiva etmekteydi: Evvela; risaletten önceki hayatının kırk yılı boyunca kendisi ne bir eğitim ve öğretim almıştı; ne de kendisini birlikte yaşadığı insanların bilmediği eşsiz hakikatlerle dolu öyle bir kitabın yazarı haline getirecek bir çevreyle birlikte bulunmuştu. Kur'ân'ın muhtevasındaki farklı meseleler hakkında hiç kimse ondan hiçbir şey işitmemişti. Ne yakın akrabaları ne de şehrinin insanları onun risaletten önce bu hakikatlere dair herhangi bir tedrici gelişme gösterdiğine dair bir alamete şahit olmamışlardır. Bu, Kur'ân'ın kendi aklının ürünü olmayıp aksine kendisine, aşkın bir kaynaktan ulaştırıldığının bir deliliydi. Zira bir insanın Kur'ân'a benzer bir şeyi aniden ve daha önceki hayatında da buna dair hiçbir gelişme emaresi göstermeksizin ortaya

[293] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 13-14.
[294] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 317.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca …,** c. 1, s. 97-102.

koyabilmesi muhâldir. Nitekim Mekkeli müşrikler, bu sözleri kendisine öğreten birinin olduğunu ileri sürmeye başladıklarında Mekke'nin akl-ı selim zevatı da bu ithamı mesnetsiz ve saçma bulmuşlardır. Ancak bundan daha saçma olan başka bir şey daha vardı ki müşrikler, bırakın Mekke'yi bütün Arabistan'da bile, Kur'ân'daki sözlerin bir benzerini ortaya koyabilen tek bir kişiyi gösteremiyorlardı. Kendileri de biliyorlardı ki böyle yüksek değerde bir kişi, kırk yıl süresince bilinmeyen bir köşede gizli kalmış olamazdı.[295]

Hz. Peygamber'i kırk yıl boyunca, Mekke toplumunda temayüz ettiren ikinci haslet, onun hem icabî hem de selbî açıdan sahip olduğu asil karakteri olmuştur. Onun bir kere dahi yalan söylediğine hiç kimse şahit olmamıştır. Aynı şekilde sahtekârlığa da hiçbir biçimde başvurduğu görülmemiştir. Mekke toplumunda onunla herhangi bir vesileyle iletişim kurmuş insanların hepsi, onun hakşinaslığına, mütevâzi ve güvenirliğine, hiçbir kusur atfetmeksizin şahit olmuşlardır. Nitekim Mekke toplumunun malum hakem olayındaki itibarı da buna delildir. Bu cihetle Allah, Resûlünden onların bu saçma ithamını çürütmek için ayette geçtiği üzere, yalnızca şunu söylemesini istemiştir: Ey kavmim! Bu saçma ithamda bulunmadan önce, aklınızı kullanın. Çünkü ben ne kavminiz dışında biriyim ne de yabancıyım. Bana Allah tarafından vahyolunduğunu bildirmeden önce kırk yıl boyunca aranızda yaşadım. Bu geçmişime bakarak Allah'tan bir emir gelmeksizin Kur'ân'ı Allah'ın kitabı olarak sizlere sunabileceğimi kestirebiliyor musunuz? [296]

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği ayetlerin vahiy olmadığını aksine Peygamber'in bir şair ve söylediklerinin de şiirden ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna mukabil Hakka Sûresi 41 ve 52. ayetlerde : *"O, bir şairin sözü değildir. Ne kadar az inanıyorsunuz? Bir kâhinin de sözü değildir. Ne kadar az öğüt alıp-düşünüyorsunuz? Âlemlerin Rabbinden indirilmedir. Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup-söylemiş olsaydı, muhakkak onun sağ elini (bütün güç ve kudretini) çekip-alıverirdik. Sonra onun can damarını elbette keserdik. O zaman, sizden hiç kimse araya girerek bunu kendisinden engelleyip-uzaklaştıramazdı. Çünkü o (Kur'ân, Allah'tan sakınan) muttakiler için bir öğüttür. Elbette biz, içinizde yalanlayanların*

[295] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân,** c. 2, s. 317.
[296] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 317.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 1, s. 83-84.

bulunduğunu biliyoruz. Gerçekten o (Kur'ân), kâfirler için (kahırlı) bir hasrettir. Ve şüphesiz o, kesin bir gerçektir (hakku'l-yakin). Öyleyse, büyük Rabbi'ni ismiyle tesbih et."[297] ifadesi, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı bizzat kendisinin uydurduğu iddialarına yanıt niteliğindedir. Mevdûdî bu ayetleri şu şekilde izah etmiştir:

Ayette geçen "Ne kadar az inanıyorsunuz" ifadesi "inanmıyorsunuz" manasında kullanılmıştır. Yine bu ifade, vahyi işitince "bu insan sözü olamaz" diyorsunuz ama sonra da garaz ve inadınızın şiddetinden bu sözün Allah'tan geldiğine iman etmiyor ve hakkı inkâr ediyorsunuz manasında da kullanılmıştır. Ayette Kur'ân'ın bir büyücü veya kâhinin sözü olmadığı aksine diğer peygamberlere olduğu gibi Hz. Peygamber'e de inzal edildiği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği vahyi kendisinin uydurmadığı aksine kendisine inzal edildiğine dair Mevdûdî şunları sıralamıştır:

1) Mekkeli müşriklere kendilerine tebliğde bulunan kimsenin Mekkelilerin yabancısı olmadığı, o toplumun ahlak ve erdem cihetiyle en üstün şahsiyeti olduğuna işaret edilmişti. Bu vasıflara haiz bir kimsenin kendi uydurduğu şeyleri Allah'a izafe etmesi mümkün değildir.

2) Mekkeliler, Hz. Peygamber'in vazettiği ve tebliğ ettiği şeylerden herhangi bir menfaat talep ve temin etmediğini aksine pek çok eziyet ve maddi-manevi zarara uğradığını bilmekteydiler. Bunlara rağmen bir insanın mesnetsiz bir iddiada bu kadar ısrarcı olması makul değildir.

3) Ayrıca İslâm'a tabi olan kimselerde şahit oldukları radikal değişim ve dönüşümler de risaletin kâhin ve şair sözü olmadığına bir delil olmuştur. Nitekim bir şair ya da kâhin sözü bir insanda bu kadar köklü ahlakî, itikadî, amelî bir değişim hatta uğrunda her türlü tehlikeyi göze alacak bir tesiri oluşturmaya muktedir olamamıştır.

4) Şair ve kâhinin üslubunu çok iyi bilmelerine rağmen ancak inatçı olan kimseler hâlâ Kur'ân'a "bir şiir veya kehanet dilidir" diyebilmiştir.

[297] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 453.

5) Arabistan'da hiçbir kimsenin Kur'ân'a muadil olabilecek nitelikte fasih ve beliğ bir sözü getiremeyeceğini, hatta onun fesahat ve belagatinin yanına bile yaklaşamayacaklarının bilincinde olmuşlardır.

6) Hz. Peygamber'in konuşma üslubu ile Kur'ân üslubunun birbirinden farklı olduğu dil âlimleri tarafından da kabul edilmektedir. Bu da Kur'ân'ın Hz. Peygamber'den sadır olamayacağının bir diğer göstergesidir.

7) Mekkeliler, Hz. Peygamber'in kırk yaşına kadar Kur'ân'ın muhtevasına dair herhangi bir söylem ve eyleminin bulunduğuna şahit olmamışlardır. Ayrıca bu malumatları farklı kaynaklardan tedarik edemeyeceğini de çok iyi bilmekteydiler; muarızları her ne kadar farklı kaynaklardan iktibasla bu iddialarda bulunduğunu ileri sürseler de Mekkelileri buna ikna edememişlerdir.[298]

Mekkeli muarızların iddialarına mukabil, yukarıda belirttiğimiz ayette geçen *"Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı, muhakkak onun sağ- elini (bütün güç ve kudretini) çekip alıverirdik. Sonra onun can damarını elbette keserdik"* ifadesi ile ilgili Mevdûdî şunları ifade etmiştir: *"Bundan asıl maksat, peygamberin kendi kendine vahiy üzerinde herhangi bir eksiltme ya da artırma yetkisinin olmadığıdır. Eğer böyle yapacak olsa biz onu şiddetle cezalandırırız. Bu husus öyle bir üslupla söylenmekte ki gözünün önüne sanki, kendi tayin ettiği bir memura "Eğer benim adımı kullanarak sahtekarlık yaparsan senin kafanı uçururum" diyen bir kralın manzarası gelmektedir. Bazı kimseler bu ayetten yanlış bir istidlalle "Peygamberlik iddiasında bulunanlar eğer bu konuda yalancı ve sahtekâr iseler Allah'ın, hemen onların şah damarını koparıp boğazlarını keseceğini ve eğer kesmemişse o zaman onların iddialarında haklı olduklarını gösterdiğini" ileri sürmekteler. Hâlbuki bu ayet gerçek bir peygamber hakkındadır. Yalancı peygamberler hakkında değildir. Bırakın yalancı peygamberleri, ilahlığını iddia eden insanlar bile bu dünyada yıllarca hüküm sürebilmektedirler. Ama bu onların hak olduklarına delalet etmez."*[299]

Mekkeli müşriklerin Kur'ân'ın vahiy kaynaklı olduğunu inkâr etmelerine karşılık Yunus Sûresi 38. Ayette geçen *"Yoksa "bunu kendisi yalan olarak uydurdu*

[298] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 454.
[299] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 454.

mu diyorlar?"de ki: "Bunun benzeri olan bir sûre getirin eğer gerçekten doğru sözlüler iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi çağırın." bağlamında Mevdûdî, Kur'ân'da geçen onun bir sûresinin bile benzerinin getirilemeyeceği hususundaki tahaddinin, Kur'ân'ın fesahat ve belagatı ile ilgili olduğu konusunda yaygın olan anlayışın doğru olmadığını ileri sürer. Ona göre bu yaklaşım, Kur'ân'ın mucizevi niteliğinin ispatı için girişilen gayretkeşliklerin tabii bir neticesidir. Fakat Kur'ân böyle bir sınırlandırmanın ve savunmanın ötesindedir. Kur'ân'ın esas iddiası, mükemmel bir ifade yapısına sahip olmasından gelen eşsizlik ve benzersizlikten ibaret değildir. Kur'ân'ın asıl iddiası, gerek öğretisi ve gerekse ele aldığı meseleler açısından bir benzerinin hiçbir insan aklı ürünü olmamasıdır. Bu açıdan Kur'ân'da Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini vurgulamak ve insan icadı olduğu iddiasını çürütmek için çeşitli bölümlerde bu meydan okuyuşa yer verilmektedir.[300] Bu söylemleri itibariyle Mevdûdî'nin sarfe nazariyesini[301] savunan âlimlere benzer nitelikte bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilmektedir.

İslâm düşmanlarının, Kur'ân'ın vahiy ürünü olmadığını iddia edebilmek için dayanacakları iki şey vardı. Fakat her ikisi de batıldır: Birincisi, Kur'ân'ın Allah katından inmediği, ikincisi ise, kitapta serdedilen hakikatlerin ve verilen malumatların yanlış olduğu iddiasıdır. Ne var ki akl-ı selim hiç kimse Kur'ân'ın sahiden uydurulmuş olduğunu ve sonra Allah'a izafe edildiğini söyleyemezdi. Hiç kimse de, Allah Resûlünün gayb perdeler arasında gizlice gözetlemede bulunup sonra (kitapta bildirildiğinin aksine) tek bir Allah'ın değil semalarda birçok tanrıyı keşfettiğini iddia edemezdi. Yine hiç kimse, Allah'ın olmadığını meleklerin olmadığını, vahyin gerçek dışı olduğunu ve ileri süremezdi. Bunlar olsa olsa bir takım doğrudan muhayyile sahiplerince uydurulmuş kurgular olabilirdi. Ayrıca hiç kimse ahirete gidip görmek sûretiyle şahit olmamıştı ki, mükâfat ve ceza konusunda bilgilerin yanlış olduğunu iddia edebilsin. Aksine, bu bildirilenleri çürütecek karşı delil sahip olmamanın yanı sıra, söz konusu iddia sahipleri, Kur'ân'ın eşsizliği hakkında tam bir güven duygusuyla ve meydan okuyucu tarzda dile getiren gerçeklikle karşı karşıyaydılar.[302]

---

[300] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 334-335.

[301] Ayrıca bkz. Yusuf Şevkî Yavuz, **Sarfe**, DİA, TDV Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2009. c. 37 s. 140-141

[302] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 334-335.

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'in Kur'an'ı kendisinin telif ettiği iftirasındaki ısrarlarına mukabil Hud Sûresi 13. ayette *"Yoksa "Onu kendisi uydurdu mu diyorlar?" De ki: "Haydi siz, yalan üzere uydurulmuş olarak onun benzeri on sûre getirin ve eğer doğru sözlüler iseniz, Allah'tan başka güç çağırabildiklerinizi çağırın."* buyrulmuştur. Mevdûdî bu ayette, Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerin batıl iddialarına mukabil tahaddide bulunulduğunu ifade etmiştir. Siz (müşrikler) diyorsunuz ki Kur'ân Allah tarafından vahyedilmedi; aksine Peygamber tarafından uydurulup icat edildi ve sonra Allah'a izafe edildi. Sizin iddianızın aslı astarı olsaydı, size tekrar tekrar meydan okunmasına bir karşılık olarak, sizin de buna benzer bir kitap icat etmeye gücünüz yeterdi. Tüm kaynak ve güçlerinizi birleştirmenize rağmen bunu başaramadığınıza göre, Kur'ân'ın Allah'ın vahyi olduğuna dair iddiam kesin olarak, tamamen kanıtlanmış oluyor, şeklinde izah etmiştir.[303]

Kur'ân'ın bir beşerin telif edebileceği mahiyette olmadığını ifade etmek için nazil olan İsrâ sûresi 88. ayette geçen: *"De ki: "Eğer bütün ins ve cin toplulukları, bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansa, -onların bir kısmı bir kısmına destek olsa bile- onun bir benzerini getiremezler."*ifadesinin tefsirinde Mevdûdî, bu ayetten yola çıkarak Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna dair üç delil ileri sürmüştür:

a) Kur'ân, dil, üslup, ileri sürdüğü deliller, konular, ana fikir, öğretiler ve gayba dair verdiği haberler cihetiyle öyle bir mucizedir ki, onun mislini ortaya koymak beşer istidadını aşmaktadır. Ayette Mekkeli müşriklere "siz bunu bir insanın yazdığını söylüyorsunuz" fakat bütün insanlar birleşse, bunun bir benzerini yazamaz; hatta müşriklerin Allah'a ortak koştukları cinler de kâfirlerin yardımına gelse, yine de bu meydan okumaya mukabil ona benzer bir kitap ortaya koyamazlar.

b) Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı bizzat kendisinin telif ettiği iddiasına gelince; Kur'ân, bu mesnetsiz iddiaya şöyle yanıt verir: "Muhammed sizin aranızdan biridir ve yabancı değildir. Kur'ân'ın nüzulünden önce, o sizlerin arasında kırk yıl boyunca yaşadı. O peygamberliğini ilan etmeden - velev ki bir gün önce dahi olsa- O'ndan Kur'ân'a dair herhangi bir şey işittiniz mi veya onun hiç Kur'ân'daki meselelere dair

[303] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 380.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 344-345.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 11-14.

bir fikir beyan ettiğine şahit oldunuz mu hiç? Eğer meseleyi bu cihetle ele alırsanız, Peygamber'in dili, fikirleri, bilgisi, üslubu ve düşünme biçimi ile ilgili bu ani değişimin ilâhî kudret olmaksızın gerçekleşemeyeceğini idrak edersiniz.

c) Kur'ân'ı size tebliğ ettikten sonra, aranızdan yok olmadığını ve aranızda yaşamaya devam ettiğini görmüyor musunuz? Sizler Hz. Peygamberden Kur'ân dışında sözler de işitiyorsunuz, her iki ifade türü arasındaki farkın, hiç kimsenin aynı anda bu iki üsluba sahip olamayacağını idrak edemiyor musunuz? Kur'ân ile Hz. Peygamber'in hadisleri arasındaki uslup farkı bugün dahi anlaşılabilmektedir. Arap dili ve edebiyatını iyi bilen kimse, bu iki ifade türünün aynı kişiye ait olmayacak kadar birbirinden farklı olduğunu ayırt edebilir.[304]

Mevdûdî tefsirinde, Hz. Peygamber'in Taif yolculuğundan sonra nazil olan Ahkaf sûresinin muhtevası ile ilgili bilgileri sunarken şunları söylemiştir: O şartları göz önüne alarak bu sûreyi mütalaa eden herkesin, bu kitabın gerçekten Muhammed'in sözü olmadığına, bunu nazil edenin kudret ve hikmet sahibi Allah olduğuna dair hiçbir şüphesi kalmayacaktır. Sûrenin başından sonuna kadar hiçbir yerinde zor şartlardan henüz çıkmış olan bir insanın taşıyabileceği beşerî hislerden bir eser görülemez. Eğer bu kitap, peş peşe bu darbelere ve musibetlere maruz kalan ve şiddetli ıstırap içerisinde olan Hz. Muhammed'in kelamı olsaydı, muhakkak bu hadiseler Kur'ân'a da yansırdı. Aksine bu sûrede onlardan bir eser dahi yoktur.[305]

Tur sûresi 32 ve 34. ayette *"Yoksa bunu kendilerine saçma akılları mı emrediyor? Yoksa onlar azgın bir kavim midir? Yoksa: "Onu kendisi uydurup söyledi mi diyorlar? Hayır, onlar iman etmiyorlar. Şu halde, eğer doğru söylüyor iseler, benzeri bir söz getirsinler."* ifadesiyle de yine Kur'ân muarızlarına tahaddide bulunulmuştur. Mevdûdî bu ayeti tefsir ederken şunları ifade etmiştir: Kureyş'in ileri gelenleri Hz. Peygamber'e şair, kâhin, deli gibi vasıflar isnat ederek itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. Fakat birbirine tamamen zıt ve uyuşmayan iddialarıyla doğru sözlü kimseler olmadıklarını ispatlamışlardır. Nitekim deli olan bir kimse, ne kâhin olabilir ne de şair. Kâhin olan kimse şair olamaz, şairse kâhin olamaz. Çünkü şiir dili, üslûbu

[304] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 136-137.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 1, s. 85-86.
[305] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 337-338.

ve anlattığı konular ayrı şeylerdir. Kâhinliğin dili, üslûbu, konuları ise apayrı şeylerdir. Bir söze aynı anda hem bir şiirdir demek, hem de kâhinliktir diye takdirde bulunmak, şiir ve kâhin sözleri arasındaki farkı bilen bir kimsenin işi değildir. Hz. Peygamber'e karşı koymak için birbirine zıt olan bu sözleri ileri sürmek, akl-ı selim kararı ile değil tamamıyla inat ve vicdansızlıktan kaynaklanmaktadır.[306]

Mekkeli müşrikler Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber tarafından yazılıp çizildiğini ileri sürmüşlerdir. Fakat Hz. Peygamber'i tanıyan, makûl kimseler bu sözlerin sahibinin Hz. Peygamber olmayacağının farkında olmuştur. Bu iddiayı ileri sürenler gerçekte iman etmek istemeyen kimselerdir. Bu yüzden de çeşitli, asılsız bahaneler ileri sürerek inkâr yolunu tercih etmişlerdir. Yukarıda verdiğimiz ayette eğer bu Kur'ân'ın, insan kelâmı olduğunu iddia ediyorsanız sizler de onun bir benzerinin getirin denmiştir. Bu ayet sadece Kureyş'e değil bütün dünya inkârcılarına karşı bir meydan okuyuştur. Kur'ân, Mekkeli nüşriklere karşı tahaddiyi bu ayetten sonra üç defa Mekke'de daha sonra da Medine'de son kez tekrarlamıştır. Nitekim o dönemden günümüze kadar hiç kimse Kur'ân'a muadil olabilecek, insan eseri bir kitabı ileri sürme cesaretini gösterememiştir. Bazı insanlar bu meydan okuyuşun esas mahiyetini idrak etmedikleri için derler ki; *"Sadece Kur'ân değil, bir kişinin tarzında bile, başka bir nesir veya nazım yazılamaz. Homer, Mevlana, Shakespeare, Goethe, Galib, Tagore, İkbal gibi kişiler benzersiz kimselerdir. Onları taklit ederek, onlar gibi şey söyleyip yazmak kimsenin harcı işi değildir."* Kur'ân'ın meydan okuyuşuna bu yanıtı veren kimseler, bu meydan okuyuşu sadece buna benzer bir kitap telif etmek şeklinde anlamışlardır. Hâlbuki Kur'ân'ın meydan okuyuşundaki maksat, üslupta aynîlik değil, bilâkis Kur'ân'ı mucize kılan özellikler cihetiyle ona muadil olabilecek seviyede bir kitabın getirilebilmesidir.[307]

Mevdûdî, müşriklerin Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı uyduran bir şair olduğuna dair iddiasına Kur'ân'da *" 'Hayır' dediler. (Bunlar) Karmakarışık düşlerdir; hayır, onu kendisi düzüp-uydurmuştur; hayır o bir şairdir. Böyle değilse, öncekilere*

[306] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 541.
[307] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 541-543.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 1, s. 102-103.

gönderildiği gibi bize de bir ayet (mucize) getirsin"[308] şeklindeki ayeti şöyle izah etmiştir:

"Bu, Peygamber (s.a) tarafından onların karşı propagandalarına verilen cevaptır.. Bu ayetin arka planı şöyledir: "Peygamber'in getirdiği mesaj taraftar kazanmaya başladığında Mekke'nin ileri gelenleri bu akıma karşı bir propaganda geliştirmeyi planladılar. Bu amaçla Hac için Mekke'ye gelen her ziyaretçinin zihnini Peygamber'e (s.a) karşı bulandırıp onu dinlememesini sağlamaya karar verdiler. Hac mevsiminde, çadırlarına kadar gidip insanları Peygamber'e karşı uyaran adamlar tayin edilmişti. Bu konuşmalar sırasında bazen onun bir sihirbaz olduğu, veya Kur'ân'ı kendisinin uydurduğu ve Allah'a isnad ettiği söyleniyordu. Bazıları onun okuduğu (vahyin) deli bir insanın sözleri olduğunu ve içinde saçma fikirler bulunduğunu söylüyorlardı. Bazıları da bunların Allah'ın sözleri şekline sokulmuş sıradan şiirler olduklarını söylüyorlardı. Onların yapmak istedikleri tek şey, kendi görüşlerinin doğruluğuna aldırmaksızın ziyaretçilerin zihinlerini bulandırıp zehirlemekti. Bunlara rağmen bu karşı propaganda tam tersi bir etki uyandırdı. Mekkeli müşriklerin bu kötü davranışları sonucu Peygamber'in adı tüm ülkede duyuldu ve Hz. Muhammed tanındı. O yıllarda Kureyş'in propagandasının sağladığı bu şöhreti, Müslümanların yapacağı hiçbir olumlu propaganda bu hızla sağlayamazdı. Kureyş'in tutumu herkesi düşünmeye sevk ediyordu: "Hakkında böyle bir kötü propaganda başlatılan adam acaba kim?" Aralarında ciddi olanlar: "Biz hemen büyüye kapılacak kadar çocuk muyuz?" deyip en azından Peygamber'i dinlemeye karar veriyorlardı.

Mesela İbn İshak, Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin başından geçenleri kendi ağzından şöyle anlatır: "Ben Devs kabilesinden bir şairdim. Mekke'ye gittiğimde çevremi Peygamber hakkında birçok şeyler söyleyen bir yığın Kureyşli sardı. Bunun üzerine şüphelendim ve mümkün olduğu kadar ondan kaçmaya çalıştım. Ertesi gün Kâbe'ye gittiğimde onu namaz kılarken gördüm. Şans eseri birkaç cümle duydum ve okuduklarının olağanüstü mükemmellikte sözler olduğunu hissettim. Kendi kendime: "Ben bir şairim, aklı başında genç bir adamım ve doğru ile yanlışı ayırt edemeyecek bir çocuk değilim. O halde neden yanına gidip de okuduğu şey hakkında sorular sormayayım? dedim. Hemen sonra onu evine kadar takip ettim ve: "İnsanlar senin

[308] Enbiya sûresi, 21/5.

aleyhinde o kadar çok şeyler söylediler ki, senin sesini duymamak için kulaklarıma pamuk tıkadım. Fakat bugün şans eseri senden duyduğum şeyler o denli etkileyiciydi ki mesajını daha ayrıntılı bir şekilde öğrenmeye kendimde cesaret buldum," dedim. Bunun üzerine Peygamber Kur'ân'dan bir bölüm okudu, ben de hemen orada o anda Müslüman oldum. Eve döndüğümde karımı ve babamı İslâm'a davet ettim, onlar da kabul ettiler. Daha sonra kabilemi İslâm'a davet ettim. Hendek Savaşı'na dek kabilemden 80 kadar aile Müslüman olmuştu." (İbn Hişam c. II, s. 22-24). İbn İshak'ın naklettiği diğer bir rivayete göre, Kureyş'in ileri gelenleri yaptıkları bir toplantıda Peygamber'e yöneltilen bütün suçlamaların asılsız olduğunu ikrar etmişlerdi. İbn İshak'a göre bir gün Nadr b. Haris topluluğa hitaben: "Siz bu metotlarla Muhammed'i alt edemezsiniz. O genç bir adamken onu aranızda en iyi huylu kimse olarak kabul ediyor ve onu en doğru ve şereflimiz diye saygı duyuyordunuz. Şimdi ise o olgunluk yaşına ulaştı ve siz ona: 'Büyücü, kahin, şair, büyülenmiş mecnun' diyorsunuz. Tanrıya and olsun o bir büyücü değil, çünkü biz sihirbazların ne tür insanlar olduklarını ve ne tür hilelere başvurduklarını biliriz. Tanrı'ya and olsun o bir kâhin de değil, çünkü biz kâhinlerin tahmine dayalı bilgilerinden de haberdarız. Tanrıya and olsun o bir şair de değil, çünkü şiir sanatı onun sözlerinin şiir sınıfına dâhil edilemeyeceğini takdir etmektedir. Tanrıya and olsun o bir mecnun da değil. Çünkü biz mecnunların ne kadar saçma ve anlamsız şeyler söylediklerini biliyoruz. O halde Ey Kureyş ulusları, onu alt etmek için başka bir plan bulalım" dedi. Bundan sonra insanların dikkatini Kur'ân'dan çevirmek için Rüstem ve İsfendiyar gibi İran kültürüne ait hikâyeleri toplumda yayma önerisinde bulundu. Bunun üzerine bu planı uygulamaya koydular ve Nadr bu hikâyeleri insanların toplu bulundukları yerlerde anlatmaya başladı. (İbn Hişam c. I, s.320-321)."[309]

Oryantalistlerin Kur'ân'ın kaynağı ile ilgili ileri sürdükleri iddiaların, tutarsız yorum ve te'villerin bir kısmı da telakki-i vahiy esnasında Hz. Peygamber'de görülen haller ile ilgilidir.

Oryantalist Gustave Le Bon, Hz. Peygamber'de vahiy alma esnasında arız olan hallerin, sara hastalığının göstergesi olduğunu, bu cihetle Hz. Peygamber'i, kendisini büyük din kurucularından biri olmak için gayret eden biri olarak takdim etmiştir.

[309] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 296-97.

Alman oryantalist H. Grimme de Hz. Peygamber'in yeni bir din müjdelemediğini, Mekke toplumunun içinde bulunduğu sapkınlığı ıslah etme zaruretine binaen İslâmî öğretileri geliştirdiğini ileri sürmüştür.[310]

Oryantalistler Hz. Peygamber'in vahiy alma esnasındaki halinin önceleri sara hastalığına delalet ettiğini söylemişler fakat daha sonraki süreçte ise onu histeri (halüsinasyon) krizi göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Bunlardan biri olan Dozy, kaleme aldığı eserinde bu hastalığa düçar olan kimsede kasların kasılması, dudakların ve dilin titremesi, gözlerin sağa sola dönmesi, başın kendi kendine hareket etmesi, şiddetli zamanlarında yere düşmesi, nefes alma zorluğu gibi fiziksel; yalan ve aldatmaya meyyal olmak, şehvetli ve heyecanlı olmak, uyanıkken rüya görmek, halüsinasyon görmek ve işitmek gibi psikolojik rahatsızlıkların hasıl olduğunu ifade etmiştir.[311]

Oryantalist Edward Henry Palmer Hz. Peygamber'in çok asabi, mütemadiyen endişeli, melankoliye meyilli, en küçük bir rahatsız edici koku veya acıya tahammül edemeyecek kadar hassas bir insan olduğunu ifade etmiştir. Palmer'e göre Hz. Peygamber öğretisinden ziyade, kibar ve güzel davranışlarıyla pek çok kişinin güvenini kazanmıştır. Muhammed'in sözleri, onun yaşantısının ve fikir yapısının tabi sonuçlarıydı. Nitekim rivayetlere göre o, gençliğinden itibaren epilepsi olarak adlandırılan sinir bozukluğu hastalığına yakalanmıştır. Fakat hastalığının belirtileri halüsünasyon, anormal zihinsel işlev bozuklukları ve duyu yanılsamalarının eşlik ettiği bir nev'i histeri hastalığına düçar olduğunu göstermektedir. Muhammed uzun süre derin tefekkürlere dalarak ve halkının içinde bulunduğu kötü hallerden tedirgin olmuştur. İlk vahyi kendisine geldiğinde cinlerin/ kötü ruhların kendisine musallat olduğunu düşünerek çok korkmuştur. Nitekim epilepsi yahut histeri hastalığının belirtilerini gösteren insanlar hem o dönem Arapları hem de pek çok millet tarafından kötü ruhlar tarafından ele geçirilmiş olarak addediliyordu. Bu cihetle Kur'ân'da da ifade edildiği gibi Mekkeliler onu mecnun sanmışlar ve bu cihetle isra yahut miraç olayları da bu zihinsel atakların neticesinde olmuştur, dediler. Muhammed, özellikle

[310] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 139-140.
[311] Hakan Uğur, Osmanlının Son Döneminde Oryantalistlerin Kur'ân Hakkındaki İddialarına Karşı Osmanlı Ulemasının Yaptığı Çalışmalar-İsmail Fennî Ertuğrul Örneği-, **Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları,** c. 2, s. 516.

ilk zamanlarda mecnun olduğu iddiasına karşı çok çaba sarf ettiyse de zamanla kendisinin söylediği sözlerin hakikat olduğuna kani olduğu kesindir. Daha sonraki dönemlere ait vahiyler daha sakin bir ruh halinde oluşturulmuştur. Muhammed, vahyin bir süre kesilmesi ile intiharın eşiğine gelmiştir. Bu dönemde melek kendisine tekrar görününce hemen eve koşmuş ve örtüleri bürünmüştür. Bu örtünme davranışını da histeri atakları nüksettiği zamanlarda alışkanlık olarak yapmıştır. Bu örtünme davranışının tedavi yahut kendisini kötü ruhlardan korumak için yapmıştır. Bu aşamadan sonra vahiyler devam etmiş ve artık kendisi de vahyin hakikatinden emin olmuştur. Muhammed Medine'ye hicret ettikten sonra Medine'de ikamet eden Yahudilerin de kendisine biat etmesi için onların metinlerinden alıntılar yapmıştır. Fakat Yahudilerin kendisine itibar etmediğine kani olduktan sonra bundan vazgeçmiş ve kıblenin yönünü Kâbe'ye çevirmek gibi alternatif uygulamalar üretmiştir.[312]

İslâm âlimleri bu iddiaların tutarsızlığını şöyle ifade etmişlerdir: Bir hastalığın teşhis edilebilmesi için hastanın bizzat muayene edilmesi gerekmektedir. Muayene edilmesine rağmen pek çok hastalığın teşhis edilememesi de mümkündür. Böyle bir durumun Hz. Peygamber ile ilgili mevzu bahis edilmesi mümkün değildir. Siyer kaynakları incelendiği takdirde Hz. Peygamber'de oryantalistlerce ileri sürülen hastalık iddialarını tasdik edecek bir durum vuku' bulmamıştır. Nitekim böyle bir hastalığa haiz bir kimsenin pek çok yönden dalalet içinde ve paramparça olan Arap kavimleri arasında İslâm zemininde birliği sağlaması ve bu toplumu ıslah etmesi, putperest ve kötü adetlerini ortadan kaldırması, onlara hem yöneticilik hem komutanlık etmesi mümkün değildir. Bütün bunlar ancak ve ancak Allah'ın nusretine mazhar olmuş kimsenin başarabileceği bir şeydir.[313]

Mevdûdî, oryantalistlerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri sara hastalığı iddiasına Mü'minun Sûresi 70. Ayette geçen: *"Yahut onda bir delilik var mı demektedirler? Hayır! O, onlara hak ile gelmiş bulunmaktadır ve onların çoğu hakkı çirkin karşılıyorlar."* İfadesinin tefsirini yaparken şunları ifade etmiştir: Bu ayette de vurgulandığı gibi Hz. Muhammed'de delilik var diye mi risâleti reddediyorlar? Bu doğru değildir; çünkü kendi vicdanlarında onun akıllı ve zeki bir kimse olduğunu itiraf

[312] Yaşar,**Oryantalistlere Göre…,** s. 36-37.
[313] Uğur, **Osmanlının Son Döneminde...,** s. 516.

etmektedirler. O halde böylesi hikmetli ve güzel sözler söyleyen ve soylu davranışlar sergileyen bir kimse nasıl deli olabilir, nasıl onu cin çarpmış olabilir? Mecnun ya da Batılı oryantalistlerinin tabiriyle sara nöbetleri tutan bir kimsenin Kur'ân gibi yüce ve eşsiz bir kitabı okuması ve yalnız kendi kavminin değil, tüm dünya insanlarının hayatında devrim yapan bir hareketi başlatıp başarıyla sonuçlandırmasından tuhaf ne olabilir? Şeklinde reddiye sunmuştur.[314]

Mevdûdî, *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik…"* şeklindeki Nisa sûresi 163. ayeti ele alırken, Hz. Muhammed'in yeni bir şey getirmediğini, tarihte ilk defa yeni bir şey iddia etmediğini, onun gerçekte kendisinden önce gelen tüm peygamberlerle aynı kaynaktan vahyi aldığını ve dünyanın her tarafına gelen bütün peygamberlerin getirdiği hak bir gerçeğin aynısını getirdiğini ifade etmektedir.[315] Böylece hem Mekkeli müşrikler hem günümüz İslâm muarızlarının iddialarına mukabil Hz. Peygamberin risaletinin ilâhî menşe'li olduğuna dair deliller ileri sürmüştür.

"Kesin olarak biliyoruz ki, onların söyledikleri seni gerçekten üzüyor. Doğrusu onlar, seni yalanlamıyorlar; ancak zalimler, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar."[316] ayetinin tefsirinde Mevdûdî şöyle demiştir: Allah'ın kendisine vahiy ettiklerini onlara tebliğ etmeden önce tüm kabile halkının Hz. Peygamber'i doğru ve dürüst bir insan olarak kabul ettiği gerçektir. Ne vakit Allah'ın mesajını tebliğ etmeye başlamış o zaman yalanlanmaya başlanmıştır. Fakat o zaman bile kimse Hz. Muhammed'i sahtekârlıkla suçlamaya cüret edememiş, en azılı düşmanları bile hiçbir zaman onu dünyevî bir konuda yalan söylemekle töhmet altında bırakmamıştır. Hz. Peygamber'in en azılı muarızlarından olan Ebu Cehil, Hz. Peygamber ile olan bir konuşmasında *"Biz sana yalancı demiyoruz fakat ileri sürdüğün şeye sahte diyoruz"* demiştir. Bedir Savaşında Ahnes bin Şerik, Ebu Cehil'e gizlice şöyle sormuştur: *"Burada ikimizden başka üçüncü bir kişi yok. Doğru söyle; Muhammed'i bir yalancı olarak mı görüyorsun, yoksa gerçekten doğru biri olarak mı?*" Ebu Cehil şöyle cevap vermiştir: *"Allah'a and olsun ki, Muhammed doğru bir insandır. Ve hayatı boyunca bir tek yalan*

[314] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 426-427.
[315] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 4.
[316] En'âm sûresi, 6/33.

dahi söylememiştir. Fakat zaten kabilenin bayrağını taşıma, hacıların su verme ve Kâbe'nin anahtarını ellerinde bulundurma ayrıcalığına sahip olan Kusayyoğulları, peygamberliğin vazifelileri olarak da kabul edilirse, Kureyş'ten geriye kalanlara ne düşer?" İşte bu nedenle Allah, yalancı olarak addettikleri, reddettikleri sen değilsin onlar bizim mesajımızı reddediyorlar; biz her şeye sabreder ve onlara süre üstüne süre tanırız derken, sen ne diye kaygılanırsın diye Resûlünü teselli etmektedir.[317]

Yine En'âm sûresi 105. Ayetinde, *"İşte biz, ayetleri çeşitli biçimlerde böyle açıklamaktayız. Öyle ki onlar sana: "Sen ders almışsın desinler ve biz de bilebilen bir topluluğa onu açıkça göstermiş olalım."* şeklinde geçen ifadeyi Mevdûdî şu şekilde yorumlamıştır*:* Vahyin sunulduğu çeşitli ifade biçimleri, sahteyi gerçekten ayırmak için insanları denemeyi yöneliktir. Nasıl önemsiz şeylerin anlaşılması arayana gerçeği bulmada yardım ediyorsa, aynı şekilde, değişik ifade biçimleri de bilgi sahibi olup onu kullananları amaç ve hedefler üzerinde derinliğine düşünme ve kendi yararlarına dersler çıkarmada yardımcı olur. Tersine, bağnaz olanlar konuya dikkat etmezler de satırlar üzerine düşünmeye başlarlar. Sözgelimi bu okuma yazma bilmez kişinin böyle olağanüstü sözleri nasıl bir araya getirebildiği konusunda tahminlerde bulunurlar. Böylece işlediği olağanüstü konulardan, Kur'ân'ın Allah'ın vahyi olduğu yargısına ulaşacaklarına; her mümkün kaynağa başvurarak "bunu sen falancadan filancadan öğrenmişsin" derler. Sonra da Kur'ân'ın kaynağıyla ilgili bu sözde başarılı araştırmalarının ışığında(!) onun Allah'ın kitabı olmayacağı sonucuna varırlar.[318]

4.2. Oryantalistlerin Kur'ân'ı Kerîm'i Dâhilî ve Haricî Kaynaklara Dayandırma İddiaları ve Kritiği

Kur'ân'ın kaynağı ile ilgili oryantalistlerin ileri sürdükleri iddialar iki grupta değerlendirilmiştir. Birincisi dahilî kaynaklar, cahiliye örf ve dinleri, atalarının

[317] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân,** c.1, s.544.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c.5, s.58; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 2, s. 393-395.
[318] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 581.

emirleri (atalar dini), Cahiliye Arap kavminin ileri gelenlerinin görüş ve hükümleri iken ikinci kaynak ise harici olup Yahudi ve Hristiyan ve diğer dinlerden oluşmaktadır.

Akdemir, makalesinde Kur'ân'ı Kerîm'in Yahudiliğin tesirinde şekillendiği iddiasının çok eskiye dayandığı ifade etmiştir. Sa'diye, Musa b. Meymun, Semmun b. Devra Ortaçağ'da bu görüşü savunan kimselerdir. 19. asırda oryantalistlerinden Abraham Geiger'in 1833'de kaleme aldığı "Was hat Muhammed aus dem Judenthumc Aufgenommen" adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in Yahudilikten bazı unsurlar ihtiva ettiğini iddia etmiştir. Rahib Thery, bu hususta ileri sürdüğü nazariyesiyle herkesi geride bırakmıştır. Rahip Thery, bu ilginç nazariyesini, 1955 yılında, "Hanna Zakarias" müstear ismiyle kaleme aldığı "L'Islam, EntrepriseJuive, De Moise a Muhammed" adlı, iki büyük ciltten oluşan çalışmasında açıklar. Ona göre oryantalist seleflerinin yazmış olduğu bütün kitaplar, Kur'ân-ı Kerîm'i hariçten tahlil ettikleri için, hatalarla doludur. Oysa o, Kur'ân-ı Kerîm'i içeriden incelemiştir. Rahip Thery'nin iddiasına göre, Hz. Peygamber Yahudi asıllı olan Hz. Hatice ile izdivacından sonra, gerek hanımının teşvikleri ve telkinleri gerekse Mekke'de yaşayan bir Yahudi âliminin irşad ve daveti üzerine Yahudi dinine tabi olmuştur. Bu Yahudi âlime irşat ve davette yardım ederek, Arap yarımadasının Yahudileşmesi için gayret etmiştir. Bu asılsız iddiaya göre Hz. Peygamber Allah tarafından görevlendirilmiş bir elçi olmadığı aksine bu Yahudi âlimin güdümünde olan ve onun istediği gibi yönlendirdiği bir kimse olarak vasıflandırılmıştır. Hz. Peygamber'in mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'in ise, bu Yahudi âlimin kitabından başka bir şey olmadığı ileri sürülmüştür. Yahudi âlim, Hz. Musa'nın İbranice yazılmış kitabını Arapça'ya tercüme etmiştir. Ancak bugün itibar edilen Kur'ân-ı Kerîm, bu âlimin Arapça'ya çevirdiği hakiki Kur'ân değildir. Yahudi âlimin Arapça'ya tercüme ettiği hakikî Kur'ân-ı Kerîm ise kaybolmuştur.[319]

Kur'ân-ı Kerîm'in asıl kaynağının Hristiyanlık dini olduğunu iddia eden görüş de çok eski dönemlerde savunulmaya başlanmıştır. Bu iddianın ilk sahibi olan Yuhanna ed-Dımeşkî, Hz. Peygamber'in dinini Bahira isimli bir rahiple görüştükten sonra kurduğunu ileri sürmüştür. Kaynakların bildirdiğine göre, Hz. Peygamber 12 yaşında iken, amcası Ebu Talib ile birlikte çıktığı Suriye seferinden dönüş esnasında, bu rahiple karşılaşmıştır. Akl-ı selim, bu kısa karşılaşmanın Kur'ân-ı Kerîm'e

[319] Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s. 194.

kaynaklık teşkil edebilecek mahiyette ve süreçte olduğunu kabul edemez. 12 yaşını geçmeyen bir çocuğun böylesine kısa bir karşılaşmada Kur'ân-ı Kerîm gibi, beşeriyet tarihinin en büyük şaheserini oluşturacak bilgileri öğrenebilmesinin tasavvur edilmesi dahi güçtür. Nitekim bu karşılaşmada, Hz. Peygamber Rahib Bahira'ya hiçbir şey sormamış aksine soruları soran Rahip Bahira olmuştur. Hz. Peygamber de sadece sorulan sorulara cevap vermiştir. Rahip Bahira da bu konuşmanın neticesinde bu gencin ilerde peygamber olacağı düşüncesine varmıştır.[320]

Kur'ân'ın kaynağında ve şekillenmesinde Hristiyanlık ve Yahudilik etkisinin olduğunu ileri süren oryantalistlere göre, İslâm, Yahudi ve Hristiyanların yaşadığı, onların örf ve geleneklerinin yaygın olduğu bir bölgede neş'et etmiştir. Hz. Peygamber de İslâm dininin öğretilerini bu iki dinin mensuplarının dini inançlarından, örf ve geleneklerden istifade ederek oluşturmuştur. Bu cihetle bu iddiayı ileri süren oryantalistler İslâm'ı yeni bir din olarak değil, sapkın, batıl bir Yahudi-Hristiyan mezhebi olarak telakki etmişlerdir. Bilhassa H. Massc, Lammens ve Montgomery Watt gibi oryantalistler bu eklektik görüşün sıkı savunucuları olmuştur. Bu iddianın da diğer iddialardan bir farkı yoktur. Zira iddia sahipleri iddialarını destekleyecek delil getirememişlerdir.[321]

Montgomary Watt, vahdaniyetten bahseden Kur'ân'ın ilk sûrelerinden hareketle, yaratıcı ilâh olarak Allah, yeniden diriliş (ba's), hesap günü gibi bazı mefhumlar cihetiyle Kur'ân'daki öğretilerin Hristiyanlık ve Yahudiliğin öğretilerine benzediğini ileri sürmüştür. Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu kabul eden Watt, bu iki dinden iktibas edilen öğretilerin Hz. Peygamber tarafından şifahî olarak edindiği görüşünde olmuştur. Watt bu iddiasını, Hz. Peygamber'in bu dinlerin mensuplarıyla bir araya gelip tartışarak edinmiş olabileceğini, ticaret merkezi olan Mekke'ye gelen Hristiyan ve Yahudi tüccarlarla bazı dinî ve fikrî alışverişte bulunmuş olabileceği ve Medine'ye hicretten sonra orada meskûn Yahudilerden etkilenmiş olabileceği ihtimaline istinaden ileri sürmüştür.[322]

---

[320] Akdemir**, Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim,** s. 196-197.
[321] Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s.197.
[322] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 82-83.

Ladovico Marraccio, kaleme aldığı Kur'ân-ı Kerîm tercümesinde Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı ile ilgili şunları ileri sürmüştür: Muhammed Kur'ân'ı oluşturmak için Yahudi ve Hristiyan kaynaklarını ve bunlara bağlı uydurma malumatı, tahrif edilmiş ve birbirine karışmış dini kıssaları ve özellikle Talmud kaynaklı bilgileri kullanmıştır. Kur'ân'da birçok saçma efsane yer almaktadır. Muhammed Kur'ân'ı oluştururken kutsal metinlerin içeriğini bilen Nasturi rahibi Bahira ve Yahudi âlimleri ona yardım etmiştir. Marraccio bu iddiasına Kur'ân'ın *"Andolsun ki biz, onların: "Bunu ancak kendisine bir beşer öğretmektedir" dediklerini biliyoruz. Saparak kendisine yöneldikleri (kimse)nin dili a'cemidir, bu ise açıkça Arapça olan bir dildir."*[323] ayetini delil olarak getirmektedir. Buradan hareketle "Dolayısıyla ona kutsal metinlerin içeriğini veren kişi veya kişiler Kur'ân dili olan Arapça'yı iyi konuşamayan ve fakat Yunanca ve İbranice konuşan birileri olmalıdır." Demektedir.[324]

Louis Massignon ve onun etkisinde kalan bir kısım oryantalist ise, Kur'ân'ın kaynağı ile ilgili diğer iddialara muhalefet etmiş ve kullandıkları metodu reddetmiş, muhalefet etmişlerdir. Nitekim bu oryantalistler Kur'ân'a bir beşer kitabı olarak bakmış ve bu tasavvurla Kur'ân'a yaklaşmışlardır. Nitekim bu durum da Kur'ân'ın sahih bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılmamıştır. Dolayısıyla, Kur'ân'ın ancak Allah'ın kitabı olarak kabul edilerek tetkik edilmesi suretiyle sahih olarak anlaşılmasının mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir.[325]

Massignon ve onunla aynı düşüncede olan oryantalistler, Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî kaynaklı bir kitap olduğunu ve Hz. Peygamber'in de Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat Müslümanların aksine, Kur'ân-ı Kerîm'in, Hristiyanlığın dayandığı temel itikadî hükümleri reddetmediği düşüncesinde olmuşlardır. Bu oryantalistler, teslis inancının Kur'ân-ı Kerîm'in reddettiği gibi bizzat Ortodoks kilisesinin de reddettiği bir inanç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Aslında Kur'ân-ı Kerîm Ortodoks Hristiyanlığın kabul ettiği teslise karşı çıkmamaktadır. Akdemir G. Parrinder, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *"Çok defa Kur'ân-*

[323] Nahl Sûresi, 16/103.
[324] Yaşar, **Oryantalistlere Göre**…, s. 33.
[325] Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s. 199.

ı Kerîm'in, Hristiyanlığın teslis öğretisini reddettiği sanılmıştır. Müfessirler onun kelimelerini Ortodoks teslis öğretisinin bir reddi olarak kabul etmişlerdir. Ancak, daha mantıklı, görünen o ki, Kur'ân'da reddedilen sapık öğretilerdir ve dolayısıyla Ortodoks Hristiyanlar onun ifadelerinin çoğunu kabul edebilirler. Muhtelif ayetlerin incelenmesi bu hususun doğru olduğunu gösterecektir"[326].

Bir takım oryantalistler de Kur'ân'ın ilâhî menşe'li olmadığını kanıtlamak için farklı iddia ve deliller öne sürmüşlerdir. Bunlardan biri olan oryantalist Goldziher, Hz. Peygamber'in hayatının ilk yarısında işleri gereği gittiği çevrelerden, uzleti/inzivası esnasında derin tefekküre dalıp nefsinin derinliklerine işlediği bazı fikirler edindiğini ileri sürmüştür. Ona göre bu fikirler, Hz. Peygamber'in Mekke toplumunun içinde bulunduğu ahlakî çarpıklıklar, güç sahibi kimselerin haksız zulümleri ve dinî hususlaki sapkınlıklar ve itikadî bozukluklar ile birleşmiş kavminin apaçık bir dalalete ve sapkınlıkta olduğunu gören Hz. Peygamber Allah'ın onu kavminin ıslahı için inzar ve tebliğde bulunmasını emrettiği şuuruna kapılmıştır yani o karşı koyamadığı bir gücün kuvvetin kendisini halkın eğiticisi uyarıcı ve müjdeleyicisi olmaya ittiği zehabına kapılmıştır.[327]

Kur'ân'ı haricî kaynaklara dayandıran Oryantalistler, Kur'ân'da bulunan hikmet, mev'ize, ilke, emir, nehiy ve kıssaları Tevrat ve İncil gibi harici kaynaklardaki verilerle kıyaslayarak aralarında mutabakat bulmak ve Kur'ân'ın ilâhi menşe'li olmadığına iknaya gayret etmişlerdir. Tevhit, akait, putlara ibadetin reddi ibadetlerle ilgili bazı hükümler, bir kısım cezai hükümler, geçmiş peygamber ve kavimlere dair kıssalar gibi meselelerde semavî dinler arasında pek çok benzerlikler olmuştur. Bunun sebebi bütün dinlerin menşeinin ilâhî olmasıdır. İslâm gibi tahrif edilmemiş Yahudilik ve Hristiyanlığın kaynağı da Allah'tır. Pek çok oryantalist Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerin sıhhatine ve geçerliliğine itibar ederken kasıtlı olarak Hz. Peygamber'in risaletini ve Kur'ân'ın ilâhî kaynaklı oluşunu ketmetmek ve inkâr etmek çabasında olmuşlardır. Bu tutum, Yahudilerin tarih boyunca kendisini diğer din ve etnik gruplardan üstün görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu cihetle oryantalistlerin ilmî olmaktan uzak, taraflı, peşin hükümlülük, taassuba dayanan, şüphe dolu yorumları ve

[326] Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s. 199.
[327] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 82-83.

ileri sürdükleri iddialar makul değildir. Zira onlar iddialarında samimi ve dürüst olsalardı asırlardan beri bütün insanlığa meydan okuyan Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koyacak, uygun olmayan yollara başvurmayacak ve bu şekilde kolayca haklı olduklarını ortaya koymuş olacaklardı. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır: *"Eğer o kulumuza indirdiğimiz bu kitap hakkında şüphe duyuyorsanız, o halde siz de onun benzeri bir sûre meydana getirin ve bunun için bütün yandaşlarınızı ve Allah'tan başka herkesi yardıma çağırın. Eğer doğru iseniz bunu yapın. Kesinlikle bunu yapamazsınız, yapamayacaksınız da..."*[328]

Alman oryantalist T. Nöldeke de Kur'ân-ı Kerîm'e harici kaynaklar bulmak için çalışmalar yapmıştır. Netice olarak Kur'ân'ın Yahudi ve Hristiyan kaynaklı bir kitap olduğunu iddia etmiştir. Nöldeke'ye göre Arap coğrafyasında ikamet eden Hristiyan ve Yahudilerin etkisiyle bu iki dinin öğretileri yayılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm de telif edilirken bu dinin tesirinde kalınmıştır. Fakat Nöldeke, Yahudi ve Hristiyanlığın öğreti ve kıssalarına Hz. Peygamber'in nasıl ulaştığı, onlardan nasıl etkilendiği, Kur'ân-ı Kerîm de bulunan, haricî kaynaklardan alıntılandığı iddia edilen öğreti ve kıssaların dışındaki malumatın kaynağını izah edememiştir.[329]

Kur'ân ile İncil arasında yapılacak bir mukayese neticesinde Hz. Peygamber'in oryantalistlerin iddia ettiği gibi İncilleri okumadığı hatta okuryazar bile olmadığını M. Watt da itiraf etmektedir. Fakat Watt da Hristiyanlıktan Kur'ân-ı Kerîm'e yazılı bir intikali reddetse de şifahî olarak bir intikalin gerçekleştiğini iddia etmektedir. Nitekim bu iddia da geçersizdir çünkü Kur'ân'da kıssa, mev'ize, şeriat ve akide ile ilgili son derece tafsilatlı, muntazam ve ince malumatlar bulunmaktadır. İncillerde mevcut olmayan pek çok malumatın Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmuş olması bile İncil'in Kur'ân'a kaynaklık teşkil edemeyeceğinin göstergesidir.[330]

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in ümmîliği hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Mevdûdî gerek tefsirinde gerekse kaleme aldığı bazı eserlerinde bu hususa da değinmiştir. Ankebut Sûresi 48-49: *"Ey nebi, sen bundan evvel ne bir kitap okuyordun ne elinle yazıyordun. Eğer böyle olsaydı, batıla tapanlar şüpheye düşebilirlerdi*

[328] Mevdûdî, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm…,** s. 4.
[329] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 119.
[330] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 120.

aslında bunlar ilim sahiplerine parlayan birer işarettirler." Mevdûdî bu ayeti şöyle yorumlamıştır: Bu ayette Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmediği vurgulanmıştır. Eğer bunun aksi söz konusu olsaydı bütün ömrünü aralarında geçirdiği kabilesi ve şehrinin insanları bunu bilir ve şahitlik ederlerdi ama onun okuma yazma bilmediğini biliyorlardı. Semavî kitapların öğretileri, geçmiş peygamberlerin kıssaları, çeşitli dönemlerde ortaya çıkan din, mezhep, akidelerin mahiyeti, kavimler ve medeniyetlerin tarihi, siyaset, toplum ve ekonominin karmaşık meseleleriyle alakalı olarak bir ümmînin ağzından çıkan bu hakikatler vahiyden başka bir şey olamaz. Zira Hz. Peygamber azıcık okuma yazma bilseydi çevresindekiler onun herhangi bir zaman diliminde eline bir kitap aldığına, inceleme ve araştırma yaptığına şahit olmuş olsalardı, İslâm muarızları belki de diyebilirlerdi ki mezkûr meselelerde belirli bazı malumatlar toplamıştır. Fakat Hz. Peygamber'in ümmîliği bu gibi ihtimalleri tamamıyla izale ettirmiştir. Ümmî bir kimsenin, Kur'ân-ı Kerîm gibi yüce bir kitabı insanlara takdim etmesi ve geçmişte kendisinde olmayan meziyet ve kabiliyetlere sahip olması, makul her insan için peygamberliğinin bir delilidir. Dünyada tarihi kişilerden hangisinin durumunu araştıracak olursak, yaşadığı zaman ve zemin ile o zamanki şartların onun yetiştirmesinde büyük rol oynadıklarını görürüz. Fakat Hz. Peygamber, kendi dönemi ve çevresinin ürünü olmamıştır. Onun kişiliğindeki ani, büyük değişimin ve devrimin mutlaka ilâhî bir menşeî vardır.[331]

Mevdûdî, Oryantalistlerin ileri sürdüğü Kur'ân-ı Kerîm'in haricî menşe'li olduğu meselesine de eleştiriler getirmiştir. Yunus Sûresi 37. ayet: "*Bu Kur'ân, Allah'tandır; başkası tarafından yalan olarak uydurulmuş değildir. Ancak o önündekileri doğrulayan ve kitabı ayrıntılı olarak açıklayandır. Bunda hiç şüphe yoktur, âlemlerin Rabbindendir."* Bu ayette ileri sürülen delil şöyle ele alınabilir: Evvela Kur'ân kendisinden önce aynı şeyin vahyedildiğini teyit eder Hz. Muhammed'den önceki peygamberler tarafından talim ve tebliğ edilmiş temel ilke ve öğretilerin aynısını ileri sürer. Eğer Hz. Resûl, Kur'ân'ı kendisi icat etmiş olsaydı, önceki kitapların temel öğretilerinden (haşa) kendisininkinin daha cazip görülmesini sağlayacak eklemeler yapardı. Diğer bir husus ise Kur'ân, daha önceki peygamberlerin getirdiği yazılarda ihtiva edilen temel ilke ve öğretileri daha tafsilatlı ve bariz şekilde

[331] Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 1, s. 94-95.

açıklar; daha rahat anlaşılsın ve kolay uygulansın diye daha fazla delil ve açıklamalar getirir.[332]

Mevdûdî, Haşr Sûresi'nin tarihî arka planını ele alırken Medine Yahudilerinden de bahsetmiştir. Bu hususta oryantalistlerin Yahudilerle ilgili ileri sürdükleri iddialara da yanıt vermiştir. Medine'ye yerleşen Yahudilerin Araplaştığını, Benî Za'urâ'nın dışında hiçbir kabilenin adının İbranice olmadığını bu derece öz kimliklerini yitirdiğini, fakat asıl itibariyle Yahudi olduklarını ifade etmiştir. Buna mukabil oryantalistler, bu kimselerin Yahudi olmadıklarını ve Yahudiliği kabul etmiş Araplar olduklarını iddia etmişlerdir. Fakat Yahudilerin Arabistan'da kendi dinlerini yaymaya çalıştıklarını veya onların din âlimlerinin, Hristiyan papazları gibi Araplar'a Yahudilik propagandası yaptıklarını gösteren herhangi tarihî bir veri yoktur. Aksine Yahudilerde milli gurur ve tekebbürün olduğu açıkça görülmüştür. Bu yönden Araplara vahşi ve cahil manasına gelen "gentile" (Ümmî) olarak adlandırmışlardır. Onlar ümmîlerin Yahudiler gibi insanî haklara sahip olduklarını kabul etmemiş, onların mallarının meşru ya da gayrimeşru yolla elde edilebileceğini, mallarına el koymanın Yahudilere helal olduğu görüşünde olmuşlardır. Araplar'ın ileri gelenlerinden birkaçı dışında diğer Arapların Yahudiliğe girip kendileriyle eşit konumda olacaklarına ihtimal dahi vermemişlerdir. Birkaç kişinin Yahudiliğe girdiğini gösteren özel durumlar dışında herhangi bir Arap kabilesinin Yahudiliğe intisap ettiğine dair hiçbir tarihî delil yoktur. Üstelik Yahudiler de, dinini tebliğ etme gibi bir kaygıları da olmamıştır. Dolayısıyla Arabistan'da Yahudilik bir din olarak yayılmamış ve birkaç kabilenin milli gurur aracı olmaktan öte bir anlam taşımamıştır. Bu cihetle Medine de yaşayan Yahudilerin ve kutsal kitaplarının Kur'ân-ı Kerîm'e kaynaklık teşkil etmeleri söz konusu değildir.[333]

Kasas Sûresi 44-46: *"Musa'ya o işi (ilâhî vahyi verip) gerçekleştirdiğimiz zaman, sen (Tûr'un) batı yanında değildin ve sen (buna) şahid olanlardan da değildin. Ancak biz birçok kuşaklar inşa ettik de onların üzerinde (nice) ömür(ler) uzayıp geçti. Ve sen Medyen halkı içinde yaşayıp da ayetlerimizi onlardan okuyarak öğrenmiş değilsin. Ancak (bu bilgileri sana) gönderen biziz. (Musa'ya) seslendiğimiz zaman da,*

[332] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 333.
[333] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 189.

sen Tur'un yanında değildin. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere senden önce kendilerine bir uyarıcı-korkutucu gelmemiş olan bir kavmi uyarıp korkutman için (gönderildin) umulur ki, öğüt alıp-düşünürler diye." Mevdûdî, bu ayetlerin Hz. Peygamber'in risâletini ispatlamak için nazil olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu olayların anlatıldığı zamana ve zemine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Zira tam o süreçte Mekke'nin bütün ileri gelenleri, özellikle kabile reisleri ve diğer kâfirler ne olursa olsun Hz. Peygamber'in vahiy almadığını, yalancı olduğunu ispatlamaya çabalamışlardır. Onlara yardım etmek için Hicaz'ın bütün Yahudi âlimleri ve Hristiyan papazları da seferber olmuşlardır. Hz. Peygamber Mekke dışından gelip tebliğde bulunan bir kimse değil, bilakis Mekkeli olup hayatının hiçbir ciheti bu insanlara meçhul olmamıştır. Bu sebepledir ki, Hz. Peygamber'in risaletinin delili bu üç olay Anlatılınca o dönemin Mekke'sinde, Hicaz'ında ve bütün Arabistan'ında kimse çıkıp da günümüzdeki oryantalistlerin yaptıkları gibi mesnetsiz ve saçma iddialarda bulunmamıştır. O dönemin Yahudi, Hristiyan ve kâfirleri de yalan dolan şeyleri ileri sürmekte kimseden geri kalmazlardı, lakin bir an bile ömrü olmayacağı belli olmayan bir yalanı nasıl ileri sürebilirlerdi? Onlar da *"Ey Muhammed! sen bu bilgileri falanca Yahudi veya Hristiyan rahiplerden toplamışsın"* diyebilecek kadar ne basiretsizlik ne de cesaretleri olmuştur. Çünkü bu hususta ileri sürecekleri herhangi bir delilleri yoktu. Muhammed'in hangi rahip ve din adamıyla görüştüğünü iddia edebilirlerdi ki? Zira hangi rahip ve din adamının ismini verseler, onların Hz. Peygamber ile hiç karşılaşmadıkları ortaya çıkmış olurdu. Bugünkü oryantalistler ve sözde bilim adamlarının iddialarındaki şecaatleri şaşırtıcıdır. Bunlar ne cüretle, Hz. Peygamber'in tarih, coğrafya, edebiyat ve diğer sosyal bilimleri hakkında geniş bir malumata sahip olduğunu nasıl iddia edebiliyorlar? Onların iddiaları, Hz. Peygamber'in bu mevzularla ilgili geniş bir kütüphaneye sahipmiş gibi bir varsayıma dayanmaktadır. Oysa tarihî veriler şahittir ki; kütüphane şöyle dursun, Hz. Peygamber herhangi bir not kâğıdına dahi sahip olmamıştır. Mekkeliler Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu çok iyi biliyorlardı. Kendisinin herhangi bir mütercimin desteği ile İbranice, Süryanice kaynaklardan istifade ettiği öne süremezlerdi. Ayrıca o dönemin Mekkelilerden hiç kimse, Hz. Peygamber'in Şam'a, Filistin'e yaptığı ticari seyahatler esnasında bu nev'i malumatlar edindiğini de iddia edemezdi. Çünkü ticari seyahatler tek başına yapılmaz, genellikle kafileler halinde gerçekleştirilirdi. Her seferinde Mekke'nin tüccarları kafile

halinde Hz. Peygamber'in yanında bulunurlardı. Onun için o sıralarda birileri çıkıp da Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hristiyan din adamlarından malumat aldığını söyleseydi, yüzlerce yol arkadaşı kendisini hemen yalanlayacaktı. Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden iki sene sonra Müslümanlar Bizanslı ve Romalılarla savaşa başlamışlardır. Şayet Hz. Peygamber Filistin'de herhangi bir Hristiyan rahip ve Yahudi rahibi ile herhangi bir malumat alışverişinde bulunmuş olsaydı, Mekkeli müşrikler ve gayr-i müslim olanlar hiçbir zaman bu vakıayı kendi propagandaları için kullanma fırsatını kaçırmazlardı. Kısacası Kur'ân-ı Kerîm'in mesajının Kureyşli kâfir ve müşrikler için bir ölüm fermanı manasını taşıdığı bir asırda, bu ilâhî kitabı yalanlamaya bugünkü oryantalistlerden daha çok fazla ihtiyaç duymuşlardır. Fakat bütün çabalarına rağmen hiç kimse o süreçte Hz. Peygamber'in bilgi kaynağının Allah'ın vahyinden başka bir şey olduğunu kanıtlayabilecek en küçük bir kanıt bulamamıştır. Bu da Hz. Peygamber'e gelen vahyin Allah kelamı olduğunun delilidir.[334] Mevdûdî, o dönemde İslâm'ın en şedit muarızları olan Mekkelilerin böyle bir fırsatı göz ardı edip değerlendirmemiş olmasının imkânsızlığını ifade etmiştir. Oryantalistlerin hiçbir makul zemini olmayan bu iddiayı savunmalarında İslâm'a olan garazlarının aklî melekelerini nasıl körelttiğine dikkat çekmiştir.

Oryantalistler, Kur'ân kıssalarının diğer kutsal kitaplardan alındığı ya da tarihi olaylardan mülhem Hz. Peygamber tarafından Kur'ân muhtevasına dahil edildiğini ileri sürmüşlerdir. Mevdûdî gerek diğer kutsal kitaplardaki kıssaları gerekse tarihî veriler ile Kur'ân kıssalarını kıyaslayarak oryantalistlerin bu nev'i saçma iddialarına reddiyeler sunmuştur

Mevdûdî, Yusuf sûresinde, Hz. Yusuf'un kıssasını ele alan ayetleri tefsir ederken Kitab-ı Mukaddes'teki veriler ile Kur'ân ayetlerini kıyaslayarak ele almıştır. Bu kıyasta Kur'ân-ı Kerîm'in diğer kutsal kitaplardan mülhem oluşturulduğunu ileri süren oryantalistlere de bu iddianın yanlışlığını ispatlamaya çalışmıştır.[335]

Mevdûdî, Enbiya Sûresi'nde 73. Ayetinin tefsirinde Hz. İbrahim kıssasını Kitab-ı Mukaddes'teki karşılığı ile Kur'ân-ı Kerîm'in ihtiva ettiği formuyla kıyaslamış

[334] Mevdûdî, **Tarih Boyunca …,** c. 1, s. 68-70.
[335] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 454-455.

ve her iki kaynağın birbirini destekleyen ve birbirinin aksine işaret eden hususları ele almıştır. Nitekim Kitab-ı Mukaddes'in diğer kıssalarda olduğu gibi bu kıssalarda da tenakuz içinde olduğunu ispatlamış ve makul bir insanın Kitab-ı Mukaddes'in bu anlattıklarını okuduktan sonra bu kitabın Kur'ân'da anlatılan kıssalara kaynaklık teşkil edebileceğini düşünmenin gayr-ı makul olduğunu ifade etmiştir.[336]

Şuara sûresi 149. Ayetinde geçen "*Dağlardan daha ustalıkla zevkli evler yontuyorsunuz*?" ifadenin tefsirinde Mevdûdî, Semûd kavmine atfedilen bu evlere 1959 senesinde yaptığı seyahatlerin birinde şahit olduğunu ifade etmiştir. El-Hicr'de şahit olduğu Semud kavmi'nin anıtlarından birkaçına, Akabe körfezi kıyısında Medyen'de, Ürdün'de ve Petra da rastlamıştır. Özellikle Petra'da Semud ve Nebatîye eserleri bir arada olup üslupları ve mimarî vasıfları, şekilleri birbirinden farklıdır ki bunları inceleyen bir kimsenin aynı çağda ve aynı kavim tarafından yapılmadığını hemen idrak edebileceğini ifade etmiştir. İngiliz oryantalist Daughty'nin, Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy kaynaklı olmadığını ispatlamak için el-Hicr'de bulunan eserlerin Semud kavmi tarafından değil, Nebatîler tarafından oyulduğunu ileri sürmüştür. Oysa kayalardan ev oyma sanatı Semud kavmi ile başlamış ve binlerce yıl sonra Nebatîler tarafından geliştirilmiş, Petra'dan Yaklaşık 700 yıl sonra oyulan Ellora Mağaralarında doruğuna ulaştığını ifade etmiştir.[337] Böylece Mevdûdî, oryantalistlerin tarihî verilere ve hakikatlere muhalif iddialarının geçersiz ve asılsız olduğuna işaret etmiştir.

Oryantalistlerin Kur'ân kıssaları ile ilgili olan iddialarına mukabil Mevdûdî Kehf Sûresi 60. Ayette geçen *"Hani Musa genç yardımcısına: "iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim ya da uzun zamanlar geçireceğim."* ifadeyi tefsirinde Hz. Musa kıssasını İslâm kaynaklarındaki anlatımını sunduktan sonra, Talmud'dan bu hususta iktibasta bulunmaktadır. Her iki kaynağı kıyaslayıp, Bu kıssanın tahrif ve tağyire uğramış olma ihtimali üzerine durduktan sonra bu hususta oryantalist bakış açısını kritize etmektedir.[338]

Oryantalistler, tarih kaynakları ile ilgili araştırmalar sonucunda Kur'ân'da anlatılan Hz. Musa kıssasının şu üç kaynağa dayandırılabileceğini ileri sürmüşleridir:

---

[336] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 319.
[337] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 54-55.
[338] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 183.

Gılgamış Destanı, Süryani İskendername, Elijah ile Levi'nin oğlu Rabbi Joshua ile ilgili Yahudi Efsanesi. Oryantalistler, her şeyden önce bilimsel araştırmalarını, Kur'ân'ın ilâhî kaynaklı bir kitap olmadığını ispatlamak için kullanmışlardır. Böylece onlar, Hz. Peygamber'in vahiy olarak iddia ettiği şeyleri, böyle kaynaklardan elde ettiğini ispatlamaya çalışmışlardır. Bu kimseler öyle makûl ve hileli bir şekilde deliller sunmaktadırlar ki, bu araştırmalarının sıhhatine itibar edilebilmektedir. Mevdûdî, oryantalistlerin bu iddialarına mukabil onlara bazı sorular yöneltmiştir:

1. Kur'ânî bilgilerin bir kısmının eski kitaplara dayandığı konusunda hangi deliliniz var? Böyle bir iddiayı, Kur'ân'da anlatılan bazı olayların sadece bu kitaplardaki verilerin benzerliğine dayandırılması hasebiyle bir araştırma olarak nitelendirilemez.

2. Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Mekke'de, Hz. Peygamber'in malûmat topladığı bir kütüphanenin olduğu hususunda bir bilgiye mi sahipsiniz? Nitekim Kur'ân'ın kıssa ve öğretilerinin kaynağı olarak kabul ettiğiniz çeşitli dillerdeki pek çok kitap toplandığında, yeteri kadar donanımlı bir kütüphane meydana gelir. Hz. Peygamber'in bu kitapları çeşitli dillerden Arapçaya tercüme eden mütercimler tuttuğu hususunda, bir deliliniz var mı? Eğer böyle değilse ve sizin ileri sürdüğünüz iddianız sadece Peygamber'in Arabistan dışına yaptığı birkaç seyahate itimaden ise, şöyle bir soru sorulabilir: Hz. Peygamber risaletten önce böyle kaç kitap derleyebilmiş yahut kaç kitap ezberleyebilmiştir? Risaletten bir gün önce dahi, onun konuşmalarında bu topladığı malumatların etkisi görülmemesi nasıl mümkün olmuştur?

3. Nasıl olmuş da Hz. Peygamber'in çağdaşı Mekkeli Yahudi ve Hristiyanlar, sizin gibi böyle bir delil peşinde oldukları halde Hz. Peygamber'i böyle bir töhmete tabi tutmamışlardır? Nitekim Mekkeli müşrikler o dönemde böyle bir iddiayı ileri sürmüş olsalardı bunu ispatlamaları mümkündü. Bu cihetle Kur'ân, onlara Kur'ân'ın bir benzerini getirebilmeleri hususunda teklifte bulunmuştur. Bu teklif, o dönemin İslâm muarızlarının iddialarını boşa çıkarmış ve Kur'ân'ın dayandığı başka bir kaynak olduğunu delillendirebilecek en ufak makul bir fikir bile ileri sürememişlerdir. Bu gerçeklerden yola çıkarak oryantalistlere şu sorulabilir: *"Hz. Peygamber'in çağdaşları bu araştırmalarında nasıl başarısız oldular da, bin yıllık bir zaman geçtikten sonra, bugün İslâm düşmanları bu iddialarında başarı kazandılar?"*

4. En son ve en mühim soru ise şudur: bu İslâm düşmanlarının Kurân'ı Kerîm'in Allah'tan gelen bir vahiy olduğu ihtimalini göz ardı edip, bütün çabalarını onun ilâhî kaynaklı bir kitap olmadığını ispatlamaya harcamaları onların bağnaz ve garazkâr olduğunun göstergesi değil midir? Kur'ân'da bahsedilen kıssaların diğer ilâhî kitaplardakilere benzemesi gerçeği, aynı şekilde Kur'ân'ın vahyedilmiş olduğu ve geçen süre boyunca onlarda meydana gelen tahrif ve tağyirleri tashih için bu kıssalara değinildiği şeklindeki görüşün ışığında da ele alınabilir. Onların araştırmaları niçin Kur'ân-ı Kerîm'in bu kaynaklardan iktibasla ortaya konduğu üzerinde yoğunlaşırken, Kur'ân'ın vahyedilmiş olması hakikatini hiç dikkate almıyor?

Bu soruları düşünen her objektif kimse, oryantalistlerin bilgi adı altında takdim ettikleri araştırmanın dikkate alınmaya değer olmadığı, ilmî kaygıdan ziyade adavî emellerden ileri gelen iddialar olduğu sonucuna varacaktır.[339]

Taha Sûresi 85. Ayetinde geçen *"Dedi ki: 'Biz senden sonra kavmini denemeden (fitneden) geçirdik, Sâmirî onları şaşırtıp saptırırdı.'"* ifadesini Mevdûdî, "sâmirî" kelimesinin sonunda "ye" harfinin bulunmasının, bu kelimenin o kimsenin asıl ismi olmadığına işaret olduğu şeklinde ifade etmiştir. Nitekim Arapça'da bu harf kişinin memleketi, kavmi ve akrabalarıyla olan alakasını göstermek için kelimenin sonuna eklenir. Bunun yanı sıra belirlilik eki (el takısı) de, aynı kabile veya memlekete mensup pek çok kişiden sadece biri ve altın buzağıya tapmayı ihdas eden kimsenin olduğu anlaşılmaktadır. Bazı Hristiyan misyonerler ve Batılı oryantalistler, Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'i bu meselede tenkit etmişlerdir. Onlar bu eleştirilerin de şunları ileri sürmüşlerdir: *"Bu, Kur'ân'ın müellifi olan Muhammed'in cehaletini gösteren delillerden ve Kur'ân'da yer alan tarihî hatalarından biridir."* Onların bu iddiasının nedeni Sâmirî'nin İsrail krallığının başkenti olan ve bu vakıadan çok sonra M.Ö 925'te kurulan Sâmirîyeli bir adam olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bundan asırlarca yıl sonra İsrailoğulları'nın yabancılarla evlenmeleri neticesinde Samirîyeliler adında bir nesil türemiştir. Bu kavmin de altın buzağıya tapması hasebiyle Batılı oryantalistler, Hz. Peygamber'in bu kavmin haberlerinden mülhem, bu söylemlerde bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu münekkitler, Hz. Peygamber'in komşu kabilelerden bir takım haberler işittiğini ve daha sonra Kur'ân'ın muhtevasına dâhil ettiğini iddia

[339] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 184.

etmektedirler. Onlar sadece bu kıssa da değil, Kisrâ'nın adamlarından biri olan Hâman'nın, Kur'ân'da Firavun'un veziri olarak geçtiğini de söylerler. Bu araştırmacılar, eski dönemlerde bir kabile veya bir yerde aynı isimle zikredilen sadece bir kimse olduğunu ve aynı isme sahip başkası ya da başkalarının olabileceği ihtimalinin yok olduğunu düşünmektedirler. Bu da onların araştırmalarının sebebinin hakikate vasıl olmak değil, kendi adavî duygularına, garazkâr fikirlerine kılıf bulmak olduğunun delilidir.[340]

Mevdûdî, Taha Sûresi'nin 69. ayetinin açıklamasında ise şöyle izahlarda bulunmuştur: Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Harun'u buzağıya tapma hususunda teberrî ederken, Kitab-ı Mukaddes ise buzağıya tapılmasından yalnızca onu sorumlu tutar. Sâmirî'nin gerçek adının Harun olması ve daha sonraları İsrailoğulları'nın bunu peygamber olan Hz. Harun ile karıştırmış olmaları mümkündür. O halde Kur'ân, Hz. Harun'u bu töhmet ve iftiradan temize çıkararak Yahudi ve Hristiyanlara bir lütuf göstermektedir. Fakat Hristiyan misyonerler ve oryantalistler, hala Kur'ân'ın burada ciddi bir tarihî hata yaptığını, buzağının İsrailoğulları arasında mübarek bir peygamber tarafından yapıldığını iddia etmektedirler. Adavet ve garazlarından, bunun kendi kutsal kitaplarında bile büyük bir günah olarak kabul edildiğini unutmaktadırlar. Kitab-ı Mukaddes'te bu kıssanın anlatıldığı diğer bablar okunduğunda Kitab-ı Mukaddes'in de kendi içinde tenakuza düştüğü görülmektedir. Nitekim bu kutsal kitapta Hz. Musa'nın Levililer'e, buzağıya tapanların hepsinin, kardeş ve akrabalarını gözetmeden öldürmeyi emrettiğini, bu emre uyularak o gün üç bin kişinin öldürüldüğü kaydedilmiştir. Bu cihetle, eğer buzağıya tapmayı ihdas eden Harun peygamber ise, niçin bu cezalandırma esnasında öldürülmemiştir, Levililer niçin Hz. Musa'dan, kardeşi ve bu günahın asıl müsebbibi olan Harun'u kendi akrabalarını öldürdükleri gibi öldürmek için izin almadılar? Kitab-ı Mukaddes, bundan sonra Hz. Musa'nın Rabb'e giderek onların günahlarının bağışlanması için dua ettiğini, eğer duası kabul olmazsa Rabb'dan kendi ölümünü temenni ettiği yazmaktadır. Fakat Kitab-ı Mukaddes'ten Harun'un ismini silinmeyeceğini, onun ve sulbundan gelenlerin, mabedin koruyuculuğu ile vazifelendirildiğini öğrenmekteyiz. İşte bu nedenle Kitab-ı

[340] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 265-266.

Mukaddes kendi içinde tenakuza düşmekte ve aslında Harun'un temize çıkarılmasında Kur'ân'ı desteklemektedir.[341]

Mevdûdî, Mü'min Sûresi 26. ayette geçen: *"Firavun dedi ki: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim de o gitsin Rabbi'ne yalvarıp yakarsın. Çünkü ben, sizin dininizi değiştirmesinden ya da yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum."* ifadesini tefsir ederken Kur'ân'da İsrailoğulları'nın Hz. Musa kıssası ile ilgili unutmuş oldukları çok önemli bir olaya değinildiğini ifade etmiştir. Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'da söz konusu olay zikredilmemiş, ancak Kur''an-ı Kerîm bu hadiseyi dünya tarihine aktarmıştır. Bu hadise, Hz. Musa ile Firavun'un mücadele ettikleri dönemde vuku' bulmuştur. Bu kıssayı, objektif olan ve Kur'ân'a karşı taassup içinde olmayan bir kimse okuduğu taktirde olayın hakka davet cihetiyle çok önemli olduğunu görecektir. Ayrıca Hz. Musa gibi yüce bir şahsiyetin getirdiği mesajı kabul ederek, onun gösterdiği mucizelerin de etkisiyle, Firavun'un devlet erkânından bazı kimselerin Hz. Musa'ya iman etmeleri doğal karşılanabilir. Nitekim söz konusu mü'min, Firavun'un Hz. Musa'yı öldürmek istediğini görünce sırf Hz. Musa'yı korumak için, bu ana kadar gizlediği imanını açığa çıkarmıştır. Fakat ilmî çalışma ve araştırmaların objektif olması gerektiğini ileri süren oryantalistler, Kur'ân'ın bu açık ifadelerini nedense anlamak istememişlerdir. Bu, onların Kur'ân'a karşı gösterdikleri garazın ve taassubun apaçık bir göstergesidir. Mesela, İslâm Ansiklopedisi'nde Hz. Musa hakkında makale yazan oryantalist, bu hadise hakkında şunları söylemektedir: Kur'ân'ın bu hikâyesine göre, Firavun'un kavminden bir devlet adamı, Musa'yı savunmaya çalışır. Fakat bu husus sarih değildir. Acaba bu kıssa Haggada'da geçen Yetro'nun Musa'ya yumuşak davranması için Firavun'a rica etmesi olayıyla alakalı olabilir mi? İlmi araştırmalarda objektifliğin gerekliliğinden dem vuran oryantalistler, adeta Kur'ân'ın her ifadesinde bir hata bulabilmek için and içmişlerdir. Öyle ki bir hata bulamazlarsa dahi, en azından bir takım şüpheler meydana getirmek için çaba sarf etmişlerdir. Sözgelimi, Haggada'da zikredilen Yetro' nun kıssası, Hz. Musa'nın doğumundan çok önceleri vuku' bulmuş olmasına rağmen, Hz. Peygamber, bu kıssayı öğrenerek Kur'ân'a almıştır iddiasıyla, "Kur'ân'da bu husus sarih değildir" diyerek şüphe oluşturmak için çabalamışlardır. İşte ilmî araştırmalarda objektiflikten yana olan oryantalistlerin,

[341] Mevdûdî**, Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 269.

İslâm, Kur'ân ve Hz. Muhammed söz konusu olunca ortaya koydukları tavır bu şekilde olmaktadır.[342]

Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağını ve öğretilerini Arap yarımadasında yaygın olan Putperestlikten aldığını iddia eden oryantalistler; Kur'ânî öğretiyi teşkil eden bütün unsurların Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünden önce Hicaz çevresinde mevcut olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iddiaya göre, Hz. Peygamber yeni bir din getirmemiş, aksine o dönemdeki inanç ve uygulamalara tabi olmaktan başka bir şey yapmamıştır. Bu iddianın bayraktarlığını yapan oryantalist Ernest Renan'ın, tarihî gerçekliği ile malum olan putperest Arap kavmini, Allah'ta hiç bir surette çeşitlilik ve çokluk tanımayan ve onu daima doğurmamış ve doğurulmamış tek bir ilâh olarak takdis eden, muvahhit bir kavim olarak tanıttığı; ama bu kavmin saygınlığını sarsacak cahiliye adetlerinin vasıflarından hiç bahsetmediği ifade edilmiştir. Bu toplumu, hakikat hakkında tefekkür etmeye ilgi duymayan, atalarının itibar ettiği batıl fikir ve inançlarda ısrarcı olan, sefih ve kendini beğenmiş bir kavim yerine, sadece bütün din ve medeniyetleri ihtiva eden fakat aynı zamanda dinî konularla ilgili muaraza eden ve bu yüzden dinî kargaşa içinde bulunan bir topluluk olarak tasvir etmiştir.[343]

Bu görüşün kabul görmesi demek Hz. Peygamber'in yeni bir dinî öğreti getirmediği aksine var olan sapkın itikat ve amellere tabi olduğu manasına gelmektedir. Bu iddianın asılsız ve mesnetsiz olduğu barizdir. Nitekim Müslüman yahut Müslüman olmayan bütün tarihçiler, o dönemde Arap kavminin ahlâkî meziyetlerden yoksun, sapıklık ve şirk içinde bulunan bir kavim olduğu hususunda hemfikir olmuşlardır. Bu cihetle müşrik bir kavmi, Allah'ın birliğine inanan muvahhit bir kavim olarak tanıtmaya çalışmak, ilmî yaklaşım ve hakikatten uzak olmaktan ibaret addedilmiştir.[344]

Kimi oryantalistler, Hz. Peygamber'in o dönemin büyücü ve kâhinlerinin üslubundan etkilenerek Kur'ân'ı telif ettiği iddiasında bulunmuşlardır. Mekkeli müşrikler de Hz. Peygambere büyücü, kâhin, mecnun vs. ithamlarda bulunmuşlardır. Kur'ân, bu ithamları yanıtsız bırakmamıştır. Kâhin, Arapça'da falcı, gaybî haberler

[342] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 142- 43.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 1, s. 414-422.
[343] Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s. 198.
[344] Akdemir**, Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim…,** s. 198.

veren, düzenbaz manalarında kullanılmaktadır. Cahiliye döneminde kâhinlik mesleğini icra eden kimseler ruhlar, şeytanlar ve cinlerle özel temasa geçerek gizli bilgiler edindiklerini iddia ediyorlardı. Kaybolan bir şeyi ve nerede olduğunu gösterebileceklerini, çalınan bir şeyin kim tarafından çalındığını haber verebileceklerini, talihini soranlara talihinde neler yazdığını söyleyebilecekleri iddiasında olmuşlardır. Bu kâhinlerin konuşma üslupları da farklı olmuştur. Kafiyeli, seci'li, cümleleri kendilerine münhasır lehçe ile yarı terennümle mırıldandıkları ve genellikle herkesin kendi durumuna göre yorumlanabilecek manalarda cümleler sarf ettikleri kaydedilmiştir. Kureyş'in ileri gelenleri Mekke halkını aldatmak için Hz. Peygamber'in de kâhin olduğu iftirasında bulunmuşlardır. Çünkü Hz. Peygamber'in iddiası, Allah tarafından görevli bir meleğin kendisine vahiy getirdiğiydi. Hz. Peygamber'in ileri sürdüğü Allah'ın kelâmı da kafiyeli idi; ama Arabistan'da hiç kimse onların bu iftirasına kanmamıştır. Nitekim o dönemde kâhinlerin mesleği, kılık kıyafeti, eylemleri itibariyle güvenilir kimseler olmadıkları algısı hâkimdi. Ayrıca hiçbir kâhin, halk arasında yaygın olan inançlarlara dair herhangi bir fikir ileri sürmez ya da herhangi bir dini bir öğretiyi canı pahasına tebliğ etme tehlikesine girmezdi. Bu cihetle Arabistan'ın o dönemdeki şartlarında yaşayan akl-ı selim hiç kimse Hz. Peygamber'e kâhinlik iddiasını yakıştırmazdı. Fakat günümüzde bazı Batılı oryantalistler, İslâm'a karşı kin ve düşmanlıklarından ötürü Hz. Peygamber'in sara nöbeti geçirdiğini ve nöbet esnasında onun ağzından çıkan sözlerin, insanlar tarafından vahiy zannedildiğini iddia etmişlerdir. Akıl sahibi kimseler, böyle manasız iddia ve iftiralara ne o zaman ne de günümüzde itibar etmemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup Hz. Peygamber'in liderliğinin hayret edilecek zaferine şahit olduktan sonra, bunların hepsinin saran nöbetlerinin meydana getirdiği bir durumun tezahürü ve sonucu olduğuna inanmaz.[345]

Mevdûdî Yunus Sûresi 2. Ayetinde geçen : *"... Küfre sapanlar: "Gerçek şu ki bu, açıkça bir büyücüdür" dediler."* ifadesinin tefsirinde şunları ifade etmiştir. Onlar, Allah'ın Resûlü'ne büyücüdür dediler; fakat bu lakabın ona gerçekten denk düşüp düşmediği üzerine gereğince düşünmediler. Oysa apaçıktır ki, Hz.

[345] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 539-540. ; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 452-454.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 509.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 2, s. 416-420.

Peygamber'in belagatıyla inananların zihinlerini etkilediği ve kalplerini çevirdiği olgusu, kendi başına onun amacına büyü ile ulaştığına dair yeterli bir delil teşkil etmez. Ayrıca Hz. Peygamber'in hitap tarzını bir büyücününkinden ayırt etmek zor değildir. Nitekim bu iki hitap, gerek niteliği gerek kullanıldıkları amaç gerekse inananların hayatları üzerindeki tesiri itibariyle çok farklıdır. Sorunsuz ve sorumsuz bir tip olan büyücü, söylediklerinin doğru ve haklı olup olmadığını önemsemez; çünkü onun tek amacı kendi haksız hedefine ulaşmak için dinleyicilerinin kalplerini etkilemektir. Onun, ağzından çıkan şeylerin yanlış, abartılı ya da haksız olmasına aldırmaması bu sebepledir; yeter ki sözleri esas amacına ulaşsın. Çünkü büyücünün yegane amacı, hikmetli sözler etmekten çok sun'i olarak tezyin edilmiş ve abartılmış bir üslûp kullanmak suretiyle dinleyicileri üzerinde duygusal bir tesir uyandırmaktır. Bunun neticesinde, konuşması çelişkili, tutarsız ve düzensiz olmaktadır. Yegâne amacı şahsî çıkarından ibaret olduğu için, hitabetini sömürü gayesiyle bir kesimi diğer bir kesime yamamak ve ya aralarını ayırmak üzere su-i istimal eder bu yüzden büyücü insanların hayatları üzerinde büyük manevi tesirler oluşturabilmesi muhaldir, insanlara doğru düşünceler zerkedemez ve onların yaşantıları üzerinde sağlıklı değişimler oluşturamaz; bilakis büyünün etkisiyle insanlar daha öncekinden daha yanlış tavırlar sergilemeye başlarlar.[346]

Böylece müşriklerin bu adam apaçık bir büyücüdür iddiası çürütülmüş olmaktadır; zira onlara şu denmek istenmektedir: siz de bizzat şahitsiniz ki, bu şahsın sözleri hikmetli, sistemli, tutarlı doğru ve haklıdır. Onun ağzından çıkan her söz bilgece, söylediği her şey çok değerli ve eşsizdir, belagatı insanları ıslah etmekten başka amaç taşımaz. Söylediklerinde şahsî, ailevî, kavmî ya da dünyevî menfaate ilişkin en küçük bir çıkar emaresi yoktur. Yegane niyet ve arzusu yoldan çıkmış insanları uyarmak ve onları dünya ve ahirette kendi hayırlarına olan yola davet etmektir.[347]

Sâd Sûresi 4. Ayette geçen "*İçlerinden kendilerine bir uyarıcı-korkutucunun gelmiş olmasına şaştılar. Kâfirler dedi ki: "Bu, yalan söyleyen bir büyücüdür."* ifadesinde Mevdûdî, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber hakkında sihirbaz ifadesini

[346] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 304.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 516-517.
[347] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 304.

şu sebeplerden kullandıklarını belirtmiştir: Bu adam (Hz. Muhammed) o kadar etkileyici bir kimseydi ki, ona tabi olanlar ne kadar zulüm görürlerse görsünler, yine de onun tebliğ ettiği davadan dönmemişlerdir. Baba oğlunu, oğul babasını sırf bu adam için terk etmiş, kadın kocasından, kocası karısından yine onun uğruna ayrılmıştır. Hatta kendi öz yurtlarını bile terk etmeyi göze almış, işleri ve ticaretleri zarara uğrasa da uğramasa da, akrabalarıyla bir bağları kalsa da kalmasa da, her türlü işkenceye maruz kalmaları durumunda dahi Hz. Muhammed'in kendilerine tebliğ ettiği öğretilerden vazgeçirmeye yetmemiştir İşte bu sebeplerle Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'e olan bu bağlılığı ancak sihrin gücüne bağlamışlardır.[348]

Yine Tûr Sûresi 29 -30. ayetteki *"Şu halde sen, öğüt verip hatırlat; çünkü sen Rabbinin nimeti ile ne bir kâhinsin ne de bir mecnûn. Yoksa onlar: "Bir şairdir, biz ona zamanım felaketlerini gözlüyoruz" mu diyorlar?"* ifadesiyle de Mekkeli müşriklerin iddialarına yanıt verilmiştir. Mevdûdî, bu ayette de Mekkeli müşriklerin vahyin tebliğine karşı tavırlarına değinerek ayeti şu şekilde yorumlamıştır: Hz. Peygamber ne zaman Mekke kâfirlerine kıyamet, haşr, neşr, hesap ve kitap, azap, mükâfat, cennet ve cehennem hakkında bir şeyler söylese ya da bu konuları mevzu alan Kur'ân-ı Kerîm ayetlerini onlara tebliğ etse; Mekkeli müşriklerin liderleri, dinî önderleri ve sapkın adamları bu sözleri ehemmiyet verip üzerinde durmadıkları gibi, halkın da ilgi göstermelerine mani olmuşlardır. Bu cihetle onlar peygambere bazen "o bir kâhin", bazen "o bir deli", bazen "o bir şair", bazen de "o kendi kendine bu enteresan sözleri, sırf kendi otoritesini oluşturmak için uydurarak bunlar "Allah'ın nazil ettiği vahiydir" diyerek bizi aldatıyor demişlerdir. Onlar bu nev'i iftiralarla Mekkelileri Hz. Peygamber'e karşı şüpheye düşürebileceklerini ve böylece bütün sözlerinin boşa gideceğini zannetmişlerdir. Onların bu sözleri üzerine Allah şöyle buyurmaktadır: "*Ey Peygamber! Gerçek olan şeyler sûrenin başından buraya kadar anlatılanlardır. Eğer bu insanlar hala sana kâhin ve mecnûn diyorlarsa önemsememeye devam et. Çünkü Allah'ın lütfu ile sen ne bir kâhinsin ne de bir mecnûn.*"[349]

[348] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 57.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 2, s. 409-412.
[349] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s . 538-539.

Bazı oryantalistler de Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı o dönmede Arap Yarımadasında yaşayan Hanif dinine mensup kimselerden öğrendiğini iddia etmişlerdir. Hz. Peygamber'in Hanif olan Ümeyye b. Salt'ın şiirlerinden, Varaka b. Nevfel gibi Ehl-i Kitap'tan olan din âliminden, Rahip Bahira'dan edindiği malumatlardan iktibasla peygamberlik iddiasında bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.[350]

Oryantalist Nöldeke' e göre, Hz. Peygamber Yahudilik ile ilgili malumatları Varaka b. Nevfel'den; Hristiyanlık ile ilgili bilgileri ise Hristiyan olan Cebr, Yesâr ve Addâs gibi kimselerden şifahî olarak edinmiştir.[351]

Oryantalist Maraccio Ehl-i Kitap'tan olup Ye'iş, Cebr, Yesâr gibi bazı kimselerin Hz. Muhammed'e rehberlik ettiklerini, kutsal metinlerin muhtevasına dair malumatlar verdiklerini iddia etmiştir. Bunların yanı sıra Mekke ve Suriye arasında ticaret yapan ve özellikle Aryanî ve Nasturî gibi sapkın fırkalara müntesip tacirler, Yahudi ve Hristiyanların ikincil kaynaklarından edindikleri malumat ve kıssaların rastgele Kur'ân'a yerleştirildiğini iddia etmiştir.[352]

Hanifler, Araplar arasında putlara tapmayı reddeden ve Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden bir topluluktur. Fakat geçmişten günümüze Haniflerle ve onların şeriati ile ilgili açık ve net herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Allah'ın vahdaniyeti ve ahiret hakkındaki itikatları da bilinmemektedir. İnançlarını, ibadet ve muamelatlarını kendisine göre tanzim ettikleri belli bir kutsal kitapları da olmamıştır. Bu cihetle Kur'ân gibi itikat, ibadet, muamelat gibi her türlü dinî dünyevî meseleyi tanzim eden bir kitabın kaynağının bu dinin mensuplarından olan kimselerin olduğunu ileri sürmek gayr-i makuldür.[353]

CI. Huort ve Power gibi oryantalistler de Kur'ân'ın kaynaklarından birinin Ümeyye b. Ebi Salt'ın şiirleri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iddia da asılsız ve mesnetsizdir. Nitekim Kur'ân gibi belagatı ile mucize olan bir kitabı yazmaya mahir olan bu şairin şiirleri Kur'ân gibi, kendisi de Hz. Peygamber gibi itibar görmemiştir.

[350] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 41-44.
[351] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 56.
[352] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 33.
[353] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 92-93.

Ümeyye b. Ebi Salt da herhangi bir peygamberlik iddiasında bulunmamıştır. Ayrıca Ümeyye, Kur'ân'a kaynaklık edebilmiş olsaydı Hz. Peygamber'e dair şiddetle açık arayan Mekkeli müşrikler bunu ilan ederek davayı kazanmış olacaklardı.[354]

Mevdûdî ileri sürülen bu ithamları tefsirinde şöyle değerlendirmiştir: Furkan sûresi beşinci ayette: "*Ve dediler ki: "bu, geçmişlerin uydurduğu masallardır; bir başkasına yazdırmış olup kendisine sabah akşam okunmaktadır."* Risalet döneminde Mekke müşriklerinin ileri sürdüğü bu iddia, günümüzde modern oryantalistlerin de ileri sürdüğü bir itirazdır. Fakat oryantalistlerin ileri sürdüğü bir takım iddialarda, Mekkeli müşrikler dahi bulunmamışlardır. Mesela, o dönemde hiç kimse Hz. Peygamber'in çocukken Rahip Bahira ile karşılaşıp ondan malumatlar iktibas ettiğini, seyahatlerinde Hristiyan ve Yahudi âlimlerinden bilgiler edindiğini iddia etmemişlerdir. Nitekim Mekkeli müşrikler bu minvalde iddialarda bulunmuş olsalardı, bu seyahatlere katılmış olan çağdaşları tarafından reddedileceklerini biliyorlardı. Kaldı ki o Kur'ân diye ileri sürdüğü bu malumatları yirmi beş yaşında iken Bahira'dan aldıysa niçin kırk yaşına kadar beklemiş olsun? Hz. Peygamber yıllarca aynı şehirde ikamet etmiş ve hiçbir zaman memleketinden ayrılmamıştır. Bu nedenle Mekkeliler kendisine böyle bir ithamda ve itirazda bulunmamışlardır. Bu cihetle Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in tebliğini peygamberlik öncesine değil peygamberlik iddiasından sonrası için eleştiri sunmuşlardır. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu, hiçbir kaynaktan bilgi edinmeyeceğini, kırk yıl boyunca böylesine bir iddiada bulunmamasını göz önünde bulundurarak Hz. Peygamber'e bu malumatları sunan kimselerin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, kitap ehlinden olup Mekke'de ikamet eden ve okuma yazma bilmeyen Addâs (Huveytib bin Abdül'-Uzzâ'nın azadlısı) , Yesâr ('Alâ bin el-Hadramî'nin azadlısı), Cebr (Âmir bin Rabî'a'nın azadlısı) gibi kimselerdi.[355]

Kur'ân, böylesine bir iddiaya karşı bir delil ileri sürmeden doğrudan reddetmiştir. Nitekim müşriklerin töhmeti vakıalara itimaden ileri sürülmüş olsaydı, böyle bir tahkîr ile reddedilmezdi. Çünkü bu durumda gerek müşrikler gerekse Müslümanlar ayrıntılı cevap isterdi. Kur'ân-ı Kerîm'in müşriklerin iddiasını

[354] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 94.
[355] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 574.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 2, s. 458-460.

yanıtlamayıp doğrudan reddetmesi, şu hususlar göz önüne alındığında ha kolayca anlaşılabilir:

a) Bu ithamda bulunan müşrikler iddialarını destekleyecek herhangi bir istidlalde bulunamamışlardır. Eğer bu ithamların sahih ve sağlam bir zemini olsaydı müşrikler, bu durumu ortaya çıkarmak için Hz. Peygamber'in evine baskınlar yapıp aldatmada kullanılan bütün malzemeyi ele geçirir ve peygamberlik iddiasının yalan olduğunu ispatlayabilirlerdi. Çünkü kendilerini hiçbir ahlakî ilkeye bağlı hissetmediklerinden dolayı işkence etmek dahil, Hz. Peygamberi mağlup etmek için her türlü yola başvurmaktan çekinmemişlerdir.

b) Hz. Peygamber'e yardım ettiklerini ileri sürdükleri kimseler yabancı değillerdi. Mekke'de ikamet eden, yaşantıları ve bilgi birikimleri ile herkesçe malum olan kimselerdi. Mekkeli müşrikler, onların bu düzeyde edebî meziyet ve harikulade Kur'ân gibi yüce bir kitabı meydana getirmede bir fonksiyonlarının olmayacağının bilincinde idiler. Kaldı ki, bu sözde yardımcılar bunca meziyete haiz iseler ne için bu peygamberlik iddianın sahibi kendileri olmadı?

c) Hz. Peygamber'e yardımcı oldukları iddia edilen kimseler azatlı kölelerdi. Bunlar, efendileri yaptıklarını itiraf etmeleri için kendilerini zorlayacağından, Hz. Peygamber'e yardım etmezlerdi.

d) Bunun yanı sıra bu sözde yardımcılar, İslâm'ı kabul etmiş kimselerdir. Hz. Peygamber'in bu aldatmacasında başarılı olması için yardımcı olan kimselerin ona bağlanmaları gayr-ı makuldür. Bu kimselerin Hz. Peygamber'e yardımcı oldukları kabul edilse dahi, içlerinden hiç olmazsa bir tanesi bulunduğu yardımın mukabilinde neden büyük bir mertebeye yükseltilemedi? Niçin Addas, Yesar ve Cebr; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Ubeyde'nin statüsüne yükseltilmediler? Ayrıca peygamberlik aldatmacası, sözde yardımcılarının inayetiyle ileri sürülmüşse niçin Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir, Zeyd b. Harise vb. Hz. Peygamber'in en yakın ve en samimi sahâbelerinden nasıl gizli kalabildi? O halde bu itham sadece saçma ve sahte olmakla kalmamakta Kur'ân'ın cevaplandırma onurunun da altına düşmektedir. Dolayısıyla

Kur'ân bu ithamda bulunanların hakikate karşı çıkışlarında hiçbir şey söylemeyecek kadar basiretsiz olduklarını ispatlamak için ondan söz etmektedir.[356]

Mevdûdî, Duhan sûresi 14. Ayette geçen *"Sonra ondan yüz çevirdiler ve dediler ki: bu, öğretilmiş bir delidir."* İfadesini tefsir ederken şunları ifade etmiştir: Muallemun mecnûn (kendisine öğretilmiş) mecnun ifadesiyle Mekkeli müşrikler, *"Muhammed aslında sade bir kimseydi; ancak başkaları onu yoldan çıkartarak, gizlice Kur'ân ayetlerini kendisine öğretiyor ve o da gelip bize tebliğ ediyor. Ona ders verenler arka planda kalırken, cezayı o çekmektedir*" şeklindeki bir anlamı kast ederek Hz. Peygamber'in tüm ciddiyetiyle tebliği ettiği öğretileri ciddiye almamışlardır. Böylece, Kur'ân'ın yüce mukaddes mesajına hiç kulak asmayarak, Kur'ân'ı kendilerine tebliğ eden kimsenin yüce meziyetlere sahip olduğunu ve kendi iddialarının ne kadar saçma temellere dayandığını idrak edememişlerdir. Nitekim dedikleri gibi olsaydı, yani Kur'ân'ı Peygamber'e başkaları gizlice öğretmiş olsaydı; Hz. Hatice, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Hz. Zeyd ve diğer Müslümanlardan bu olayın saklı kalması mümkün olur muydu? Bu insanlar ki her zaman Hz. Peygamber'in yanında bulunmuşlardır. Şayet böyle bir durum olsaydı, onlar Hz. Peygamber'e bu kadar ihlasla nasıl iman edebilirlerdi? Eğer Hz. Peygamber'i bir başkası yönlendirseydi ve böyle bir yöntemle o peygamberlik iddiasında bulunmuş olsaydı yine en önce bu insanlar ona karşı çıkarlardı.[357]

Bazı oryantalistler de Hz. Peygamber'in zevcesinin akrabası olan, Tevrat ve İncil'i Arapça'ya tercüme eden ve Hristiyan olarak vefat etmiş olan Varaka b. Nevfel'den etkilendiğini ileri sürmüştür. Bu iddiaya göre kırk yaşına kadar Hz. Peygamber bu din âliminin yakınında yaşamış ve Kur'ân'daki öğretî ve malumatı bu dönemde iktibas etmiştir.[358] İslâm kaynaklarında Hz. Peygamber'in Hira Mağarasında telakki-i vahiyden sonra, zevcesi Hz. Hatice ile birlikte Varaka b. Nevfel'e gittiği yaşadıklarını anlattığı, Varaka b. Nevfel'in Hz. Peygamber'e gelenin önceki peygamberlere de gelmiş olan Nâmusu'l-Ekber olduğunu, kavminin onu Mekke'den çıkaracağını ve ömrü vefa ederse ona yardımda bulunmayı temenni ettiği

[356] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 575.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 1, s. 411-414.
[357] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 5, s. 300-301.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 2, s. 412-414.
[358] Montgomery Watt, **Kur'ân'a Giriş,** Süleyman Kalkan (Çev.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000, s.40.

kaydedilmiştir.[359] Varaka'nın kendisi Kur'ân'ın kaynağı olması ve bu geleni önceki peygamberlere gelen Nâmusu'l-Ekber olarak nitelemesi abestir. Ayrıca Peygamberlik öğretecek kadar malûmat ve kabiliyete sahip olduğu ileri sürülen Varaka b. Nevfel, peygamberlik gibi saygın bir makama neden başkasını seçmiş olsun? Hiçbir akl-ı selim bu iddiayı makul görmez.

Kur'ân'a kaynaklık teşkil ettiği iddia edilen bir diğer isim ise Rahip Bahira'dır. Bu iddia da diğerleri gibi ilmî sıhhatten ve delilden yoksundur. Nitekim siyer âlimleri Bahîra'dan bahsetmemiş olsaydı tarihte onun hiçbir izi olmayacaktı. Tarihçiler bu rahibin Şam-Kureyş ticaret yolu üzerindeki manastırında inzivaya çekilip, kendisini ibadete adayan biri olarak kaydetmişlerdir. Bu şahsın zaman zaman ticaret kervanlarını ağırladığı, bu yolculara ikramda bulunduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamber on iki yaşındayken amcası Ebu Talip ile birlikte çıktığı ticaret yolculuğunda Rahip Bahira ile tanıştığı, Bahira'nın Hz. Peygamber'e bir takım sorular sorduğu, aldığı cevaplar üzerine onun gelecekteki durumuna muttali olduğunu ve amcasına onu Yahudi tehlikesine karşı uyardığı, Mekke'ye dönmesini salık verdiği ifade edilmiştir. Konu ile ilgili malumat bu kadar olmasına rağmen oryantalistler bu haberleri asılsız ve mesnetsiz te'villerle Kur'ân'a kaynaklık teşkil edebileceğine kadar ileri götürmüşlerdir. Onlara göre Hz. Peygamber'in gençliğine varınca, ticari seferlerinde bu rahibe gidip pek çok dinî hikmet ve marifeti ondan iktibas etmiş, Kur'ân'ı telif etmede de ondan istifade etmiştir. Bu iddianın asılsızlığı şu cihetlerle ifade edilebilir:

-Hz. Peygamber Rahip Bahira ile sadece bir defa, kısa süreliğine ve çok küçük yaşta karşılaşmıştır.

- Bu yaştaki bir çocuğun bu kısa görüşmede, Kur'ân'a kaynaklık teşkil edebilecek kadar malumatı edinmesi ve kırk yaşına kadar mahfuz tutması imkânsızdır.

- Hz. Peygamber'in gençliğinde bir kere daha Hz. Hatice'nin ticaret kervanına katıldığı fakat Rahip Bahira ile görüşmediğine dair tarihçiler ittifak etmişlerdir. Tarihçiler, ilk karşılaşmada epey yaşlı olan Bahira'nın iki seyahat arasındaki uzun süreçte vefat etmiş olması ihtimaline itimat etmişlerdir. Nitekim bu görüşme kabul

[359] M. Said Ramazan el-Bûtî, **Fıkhu's-Siyre**, Ali Nar, Orhan Aktepe (Çev.), İslamî Edebiyat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 92-93.

edilebilir olsa dahi Hz. Peygamber'in bu malumatları tebliğ etmek için 15 sene beklemiş olmasının makul bir izahı yoktur.

-Ümmi olan Peygamber'in bunca malumatı hıfzında muhafaza edebilmesi de mümkün bir ihtimal değildir.

- Hz. Peygamber'in bu seyahatlerde Bahira'dan Kur'ân'ı telif edebilecek kadar malumat edinmesinde yol arkadaşlarının bîhaber olması mümkün değildir. Böyle bir duruma şahit olup Mekkeli müşriklerin bu durumu muarazada kullanmamaları da muhaldir.[360]

Mevdûdî bu ithama mukabil,*"O kâfirler 'Bu Kur'ân, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu hususta ona diğer bir kavim yardım etmiştir.' dediler. Muhakkak bir zülüm ve yalan getirdiler. Yine 'Kur'ân, Muhammed'in yazdırdığı ve ezberlemek için sabah akşam başkalarına okuttuğu geçmiş kavimlere ait efsanelerdir.' dediler. De ki: "Onu göklerde ve yerde bütün esrara vakıf olan Allah indirdi. Muhakkak o, Gafur, Rahimdir."*[361] ayetinin tefsirinde şunları ifade etmiştir: Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde muhaliflerinden hiçkimse, kendisinin Bahira denilen bir Hristiyan rahip ile görüştüğüne dair en ufak bir itirazda bulunmadığı bir gerçektir. Ancak bugün pek çok oryantalistin bu olayı dillerine pelesenk etmeleri akıllara bazı sorular getirmektedir. Mekkeli müşrikler bu nev'i bir itirazda bulunamazlardı, zira onlar işin aslına vakıflardı. Rahip Bahira'nın kim olduğunu, Hz. Peygamber'in onunla görüşüp görüşmediğini, bu rahip dışında başka kimlerle görüştüğünü çok iyi biliyorlardı. Bu görüşmelerin mahiyetinden de haberdar olmuşlardır. Bu nedenle bu görüşmeler ile ilgili sonradan uydurulan masallar onların akıllarına bile gelmemiştir. Onlar, Hz. Peygamber'in Rahip Bahira ile sadece küçük yaşta görüştüğü için, dinî ve dünyevî malumatlar edindiğini iddia edemezlerdi. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in, gençliğinde ticari seyahatleri esnasında diğer bazı din adamları ve Yahudi rahiplerden de bir şey öğrenmediğini çok iyi biliyorlardı. Nitekim bu ticari seyahatleri bir başına yapmamıştır. Bu seyahatler kafile şeklinde yapılmıştır ve yolculuk esnasında olmayan bir şeyi olmuş gibi göstermek isteyenin nasıl tekzip

[360]Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 102.; Akdemir, **Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim...,** s. 196-197.; Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 31.
[361] Furkan Sûresi, 25/ 4-6.

edileceği ve alaya alınacağını Mekkeliler çok iyi biliyorlardı. Hz. Peygamber'in Rahip Bahira ile buluştuğuna dair rivayetlerden, kendisinin ancak o süreçte 12-13 yaşlarında olabileceği tahmin edilmektedir. Bu küçük yaşta Peygamber'in söz konusu din adamından bir şeyler öğrendiğini kabul etsek dahi, bunun 40 yaşına kadar unutulmayacağı iddia edilebilir mi? Peygamber Bahira'dan malumatlar edinmişse bunu niçin 40 yaşına kadar gizli tuttu? Bütün bu süre içerisinde niçin edindiği malumatların en ufak bir örneğini bile tebliği etmedi? Doğrusu şu ki, Mekkeli kâfirler müşrikler bile böylesi gayr-ı makul bir iddiada bulunmaktan imtina etmişler ve bu yüz kızartıcı ve saçma sapan şeyleri çağımızın tutarsız bilim adamlarına bırakmışlardır.[362]

4.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Muhtevasında Şeytanın Dahli Olduğu İddiası/ Garanîk Hadisesi

Bazı oryantalistlere göre, Hz. Muhammed, Mekkeli müşriklere kendisini ve öğretilerini kabul ettirebilmek için onların hoşuna gidecek söylemlerde bulunmuştur. Mekkeli müşriklerin de aralarında bulunduğu bir Kureyşlilere bir ara Lat ve Uzza gibi putların da şefaatlerinin umulabileceğini ifade eden ilhamları okumuştur. Müşrikler bu durumdan memnun olmuş, Müslümanlar ve müşrikler arasında geçici bir süre ittifak sağlanmıştır. O, bununla müşriklerin Allah'a yöneleceğini, putları da melekleri temsil eden semboller olarak addedeceklerini zannetmiştir. Nitekim Peygamber, Mekkelilerin Allah'a yönelmediklerini, aksine putlara tapmaya devam ettiklerini görünce, bu ilhamların Allah katından olmadığını, şeytan tarafından vahye karıştırıldığını ve bu nedenle onları reddettiğini ilan etmiştir.[363]

Hacc Sûresi 52. ayet: *"Biz senden önce hiçbir Resûl ve nebi göndermiş olmayalım ki, o bir dilekte bulunduğu zaman, şeytan, onun dileğine (bir kuşku veya sapma unsuru) katıp bırakmış olmasın. Ama Allah, şeytanın katıp bırakmalarını giderir, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır pekiştirir. Allah, gerçekten bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir*."[364] Mevdûdî, bu ayetin tefsirinde Müslümanlar arasında şüpheye mahal veren ve oryantalistlerin Hz. Peygamber ve Kur'ân'ın sıhhati hususunda kendi asılsız iddialarını desteklemek için kullandıkları Garanik Hadisesi'ne

[362] Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 1, s. 410-411.
[363] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 48.
[364] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 379.

değinmiştir. Bu meselenin rivayet edildiği hadise göre, Hz. Peygamber'in şöyle bir arzusu olmuştur: *"Müşrik Kureyşlilerin, İslâm'a karşı nefretlerini yumuşatacak ve onları İslâm'a yaklaştıracak veya en azından onların düşmanlıklarını kışkırtmayacak şekilde onların inançlarını daha az geliştiren vahiyler nazil olmasını arzu ediyorum."*[365]

Rivayetlere göre, Hz. Peygamber böyle bir şeyi arzularken, bir gün Kureyş'ten bir topluluğun arasında bulunduğu esnada Necm Sûresi nazil olmuş ve Peygamber de bu Sûreyi okumaya başlamıştır. 19. ve 20. ayete gelince: "*Gördünüz mü? Haber verin Lat ve Uzza'yı ve üçüncü (put olan) Menat'ı?"* birden bire "*Bunlar, yüce putlardır ve onlardan şefaat umulabilir."* demiştir. Bundan sonra Necm Sûresi'nin tamamını okuyarak secde etmiştir. Bütün Müslümanlar ve Kureyşli müşrikler de secdeye varmışlardır; çünkü müşrikler*: "Şimdi Muhammed'le aramızda hiçbir fark kalmadı; biz de Allah'ın yaratıcı ve rızık veren olduğunu kabul ediyoruz ve taptığımız putların sadece onunla aramıza şefaatçi olduğuna inanıyoruz."* Demişlerdir. Bundan sonra Hz. Cebrail gelip: *"Ne yaptın? Ben, bu iki cümleyi getirmemiştim."* dediğinde, Peygamber çok üzülmüş ve Allah, İsra Sûresi 73-75 ayetlerini nazil etmiştir: *"Ey Muhammed! Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman da seni dost etmeyeceklerdi. Eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık, sen onlara biraz meyledecektin. O takdirde ise biz sana dünyada bir, ahirette de kat kat azap tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın."* Hz. Peygamber bu duruma çok üzülmüş; Allah, bunların bütün peygamberlerin başına geldiğini belirterek Hz. Peygamber'i teselli ettiği Hacc Sûresi'nin 52. ayetini nazil etmiştir.[366]

Bu süreçte meydana gelen diğer bir hadise de Hz. Peygamber ve Kureyşliler arasında uzlaşma olduğu haberini alan Habeşistan'daki muhacirlerin Mekke'ye geri dönmeleri, Mekke'ye döndükten sonra haberin asılsız olduğunu ve İslâm ile küfür arasındaki savaşın devam ettiğine şahit olmalarıdır.[367]

[365] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 379.
[366] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 379.
[367] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 379.

Mevdûdî, pek çok müfessirin ele aldığı ve birçok hadis kitabında yer alan bu meseleyi şöyle tetkik etmiştir:

1. Bu hadiseyi rivayet edenlerin hiçbiri, İbn-i Abbas hariç sahabe değildir. Ayrıntıları hususunda pek çok farklılık ve tenakuz içeren rivayetler vardır. Peygamberin söylediği rivayet edilen putları tazim eden sözlerin söyleniş biçimi her rivayette farklıdır. Ayrıca bu sözlerin, kaynağıyla ilgili de farklı iddialar da bulunulmuştur; vahiy geldiği esnada bu sözler şeytan tarafından Hz. Peygamber'in sözlerine karıştırılmıştır, Hz. Peygamber de onu Cebrail'in söylediğini zannetmiştir, Hz. Peygamber Kureyşlilerin iman etmesi için bu sözleri kendisi söylemiştir, Peygamber bu sözleri söylediği esnada nüas halinde olduğu, Peygamber bu sözleri bilerek, putların gerçekliğini sorgulamak amacıyla söylemiştir, şeytan bu sözleri vahyin muhtevasına dahletmiş, Peygamber'in okuduğu izlenimi vermiştir, diğer bir iddia da bu sözleri okuyanın herhangi bir müşrik olduğu ile ilgili olmuştur.[368]

İbn-i Hacer gibi hadisçiler, Ebu Bekir el-Cessas gibi fakihler, Zemâhşerî gibi akılcı müfessirler, İbn Cerîr gibi tarihçi ve fakihler de bu hadiseyi sahih olarak kabul etmişlerdir. Bunun yanı sıra bu hadisenin asılsız olduğu düşüncesinde olan pek çok âlim de olmuştur. İbn Kesîr şöyle demiştir: "*Bu hadisin hiçbir isnâdı sahih değildir ve ben bu hadisin sahih bir yolunu bulmadım."*[369] Yine Beyhâki, Kadı Iyâz, İmam Râzî, Kadı Ebû Bekr, İbnü'l Arabî, Alûsî gibi âlimler bu hadisi reddetmişlerdi. Mevdûdî de bu hadiseyi reddederek şu şekilde eleştiri de bulunmuştur:

1. Bu hadise kendi kendisinin asılsız olduğunu ispatlamaktadır:

a) Hikâyeye göre, bu olay Habeşistan'a yapılan birinci hicretten sonra vuku bulmuştur. Çünkü bazı muhacirler bu haberi duyduktan sonra Mekke'ye geri dönmüştür. Habeşistan'a hicret, risâletin beşinci senesinde Recep ayında vuku' bulmuştur ve muhacirlerin bazıları üç ay sonra yani aynı yılın Şevval ayında Mekke'ye geri dönmüşlerdir.

[368] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 380.
[369] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 380.

b) Bu hadise nedeniyle Hz. Peygamber'in azarlandığı ileri sürülen İsrâ Sûresi'nin 73-75. ayetleri ise, risâletin 11. yahut 12. yılında, yani bu olaydan 5 ya da 6 yıl sonra nazil olmuştur.

c) Şeytanın ilkâ ettiği şeylerin iptal edileceğini bildiren Hacc Sûresi'nin 52. ayeti ise, hicretin birinci yılında, yani azarlamadan takriben iki yıl sonra nazil olmuştur. Aklı-ı selim, bu ekleme için Peygamber'in altı yıl sonra azarlanacağını ve bundan iki yıl sonra da bu eklemenin iptal edileceğini kabul edebilir mi?

2. Bu rivayete göre, bu ekleme Necm Sûresi'nde olmuştur. Peygamber "ve üçüncü (put olan) Menât'ı" okurken, şeytanın ilkâ ettiği cümleyi de araya koymuş ve sonra sûreyi okumaya devam etmiştir. Mekkeli müşriklerin bunun üzerine, "şimdi Muhammed'le aramızdaki farklılıklar nihayete erdi" diyecek kadar sevindikleri belirtiliyor. Necm Sûresi'nin 19-23. ayetleri: *"Gördünüz mü -haber verin, Lât ve Uzza'yı ve üçüncü (put olan) Menât'ı?- Bunlar yüce putlardır ve onlardan şefaat beklenilebilir. Erkek evlat sizin de, dişiler onun (Allah'ın) mı? Eğer böyleyse bu adaletsiz bir paylaşma. Bunlar, sizin ve atalarınızın adlandırdığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlara hiçbir delil (otorite) indirmemiştir. Onlar yalnızca zanna ve nefislerinin her arzu ettiklerini uymaktadırlar. Oysa andolsun onlara Rablerinden yol gösterici gelmiştir."*[370] ayetlerden alelade bir okuyucu bile bir tenakuzun olduğunu idrak edebilmektedir. Putları ta'zim ettikten hemen sonra, onlara tapanlara o sert eleştiri gelmektedir: *"Ey akılsızlar! Nasıl oluyor da kızları Allah'a isnat ediyor da erkekleri kendinizi layık görüyorsunuz? Bütün bunlar sizin kendi uydurduğunuz şeylerdir ve Allah'tan bu konuda size hiçbir delil inmemiştir."* Araya eklenen şu cümle, bu pasajı değil Allah'a, sıradan bir insana bile isnat edilmeyecek denli saçma bir iddia olduğunu ifade etmektedir. Bu hikâye, bunu dinleyen bütün Mekkeli müşriklerin akıllarını kaybetmiş olmaları gerektiğini varsaymaktadır. Aksi takdirde onların artık, Peygamber ile aralarında hiçbir farkın kalmadığını söylemeleri muhâldir. İşte hikâyenin kendi içinden çıkan bu deliller onun gayr-ı makûl ve manasız olduğunu ispatlamaktadır.

[370] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 381.

3. Müfessirlerin bu ayetin sebeb-i nüzulü olduğunu ileri sürdükleri olayların Kur'ân'ın kronolojik dizilişiyle uyum içinde olup olmadığını irdelenince şu neticelere ulaşılmaktadır: Hikâyeye göre, Necm Sûresi'ne yapılan bu izafe (tahrif), risaletin beşinci senesinde vuku' bulmuş; azarlama ise İsrâ Sûresi 73-75. ayetlerde olmuş ve bu olayın reddi ve iptalini içeren ayetler, tahrifin meydana geldiği aynı dönemde nazil olmuş yahut da azarlamanın yer aldığı ayet Hacc Sûresi ile birlikte nazil olmuştur. Birinci durumda, bu ayetlerin (İsrâ: 73-75) niçin Necm Sûresi'ne dahil edilmediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Neden bu ayetler nazil olduğu halde altı yıl bekletilip İsrâ Sûresi'ne eklenmiş ve 52-54. ayetler bundan sonra neden iki yıl daha bekletilip Hacc Sûresi'ne izafe edilmiştir? Bu, bir olay üzerine nazil olan ayetlerin yıllarca bekletilip veya bu sûreye gelişigüzel dahil edildiği anlamına mı gelmektedir? İkinci durumda ise şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: tahkir içeren ayetlerin (İsrâ, 73-75) bu olaydan altı yıl sonra, adı geçen olayı iptal eden ayetlerin de (Hacc: 52) olaydan dokuz yıl sonra indirilmiş olmasının makûl bir dayanağı var mıdır? Tahkir ve iptalin İsrâ ve Hacc Sûreleri'nde nazil olmalarının sebebi ne olmuştur?

4. Kur'ân'ın metni hadise aykırı bir delil teşkil ediyor ve hadis, kullandığı ifade tarzına, konunun bütünlüğüne, düzenine vs. mütâbık değilse bu isnat ne kadar sahih olursa olsun hiçbir hadis kabul edilemez. Bu hadise, bu cihetle ele alınırsa, şüphe içinde olan araştırmacı bile bu hadisenin yanlış olduğu sonucuna varacaktır. Mü'minlerin tereddütlerine gelince, o hadisin sadece bu ayete değil, Kur'ân'daki daha pek çok ayete muhalif olduğunu bildiği için bu hadisi asla kabul etmemelidir. Onlar, Peygamber'in değil, belki de hadisin ravilerinin şeytan tarafından aldatılarak dalalete düşürüldüğüne inanmayı tercih etmelidir. Peygamber'in kendi heva ve hevesine uyarak Kur'ân'dan bir tek sözü bile tahrif edebileceğine asla iman ve itibar etmemelidir. Onu kalbinde şirk ve tevhidin bir araya gelip kâfirlerle uzlaşma sağlamak için bir arzu duyan ve Allah'ın kâfirleri rızasını kazanmak için Allah'ın bu minvalde ayetler indirmesini arzu edebileceğini ya da vahye her an şeytanın sanki Cebrail getiriyormuş gibi sözler izafe edebileceğini, Kur'ân'ın şüpheli ve lakayt bir şekilde indirilmiş olabileceğini de asla kabul etmemelidir. Bunlardan her biri, Kur'ân'ın

apaçık ayetlerine ve gerek Kur'ân'dan gerekse peygamberden öğrendiğimiz imanın temel öğretilerine muhaliftir.[371]

Yine Tekvir Sûresi 25. ayetinin *"O (Kur'ân) da kovulmuş şeytanın sözü değildir."* ifadesinin tefsirinde Mevdûdî şunları kaleme almıştır: *"Şeytan, Muhammed'e vahyediyor şeklindeki düşünceniz yanlıştır. Çünkü şeytan insanı şirk, putperestlik, dehriyet ve ilhada doğru yönlendirir. Ona tevhidi öğretmez ve tevhide doğru da yönlendirmez. Ayrıca insana sorumsuzluk aşıladığı gibi, Allah'ın (c.c) huzurunda sorumlu bir kişi olarak yaşamaya da teşvik etmez. Kısaca insanı cahiliyye geleneklerinden, zulüm, ahlaksızlık ve fuhuştan men ederek, pâk ve temiz bir hayata, adalet, takva ve üstün ahlâka yönelmesine yardımcı olmaz."*[372]

5. KUR'ÂN-I KERÎM'İN TESPİTİ, TERTİBİ VE CEM'İ

Oryantalistler, sadece Kur'ân'ın kaynağı ile ilgili değil, te'vil edebildikleri her hususta azılı bir muarız olarak iddialar ileri sürmüşlerdir. Bu iddialarla mümkün mertebe Kur'ân ile ilgili Müslüman aklına ve vicdanına şüpheye ve güvensizliğe kapı aralayacak her mevzuyu kurcalamışlardır. İlmîlikten uzak bir yöntemle adavî bir yaklaşımla bu konulara nüfuz etmişlerdir.

Nazil olan her ayetin işaret olunduğu surelere konulması işini ve bu cihetle sureler içinde ayetlerin tertibinin Hz. Peygamber tarafından yapıldığı bilinmektedir. Buna dair rivayetler mevcuttur. Nazil olan bir ayetin hangi sureye mensup olduğu ve mensup olduğu surenin de neresine konması gerektiği ancak Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir. Buna göre de o, kâtiplere ayetlerin nereye yazılması gerektiğini bildirmiştir. İbn Zübeyir, Hz. Osman'a *"Sizden vefat eden ve karılarını geride bırakanlar ise…"* şeklindeki Bakara Sûresi'nin 234. ayetinin bir başka ayetle nesholunduğu halde niçin mushafa yazıldığını sormuş; bunun üzerine Hz. Osman şu cevabı vermiştir*: "Ben Kur'ân'ın hiçbir şeyini tağyir edemem."* Nitekim Hz. Peygamber, Tevbe Suresinin başında besmelenin konulmasını kâtipleri emretmediği için bu surenin başında besmele konmamıştır. Okiç'ten menkûl İbnü'l-Hisar şöyle

[371] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 381. ; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 17-19.; Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 107-108.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca...,** c. 1, s. 219-222.
[372] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c. 7, s. 55.

demiştir: *"Ayet ve surelerin tertibi, vahiyle belirlenmiştir. Bu tertibe göre sahabeler, Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiş ve birbirlerinin hatalarını ve bu arada tertip hatalarını da tashih etmişlerdir."* [373]

Sönmezsoy'un çalışmasında belirttiği üzere, Fransız oryantalist Régis Blachére, Kur'ân'ın cem' ve tertibini konu alan, Kur'ân'ın telif süreci ile ilgili ciddi çalışmalar yapmıştır. Blachére Kur'ân'ın telif sürecindeki merhalelere şöyle temasta bulunmuştur: Blachére göre birinci merhale, yirmi sene süren Kur'ân'ın Müslümanların sadrında mahfuz tutulma sürecidir. Blachére, Medine'ye hicretten önceki süreçte Kur'ân-ı Kerîm'in yazıya geçirilişini inkâr etmiştir. Bunun yanı sıra Arapların ticarî ilişki kurdukları Ehl-i Kitap'tan kutsal kitaplarıyla ilgili malumat edindiklerini savunmuştur. Blachére, Kur'ân'ın yazımının Medine'ye hicretten sonra zarûrî görüldüğünü ileri sürmüştür. Bu süreçte nazil olan ayetler, hurma dalları, çene kemikleri, deri parçalar vs. üzerine yazılmıştır. Bu süreçte farziyet olmaksızın sahabelerce de yazılmış, Hz. Peygamber bu teşebbüsü nehyetmemiştir. Kur'ân'ın bu şekilde tedvin edilmesi pek çok sıkıntı doğurmuştur. Bu yazılanlar kesin bir koruma altına alınmamış kimi ayetler kaybolmuştur. Blachére'e göre, Kur'ân'ın tedvinin ikinci merhalesi ise Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir döneminde olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen tedvin de sıhhati açısından problemli görmüş, bu cem'i noksan, ziyade ve bazı ayetlerin ise ihtilaf ile mushafa eklendiğini iddia etmiştir. Blachére, Hz. Osman dönemindeki cem'in daha kapsamlı ve daha ilmî olduğunu fakat nokta ve harekeleme olmadığı için, Kur'ân'ın yedi harf ve kıraat üzerine vücuda getirilmesine rağmen, Kur'ân'ın kıraatindeki ihtilaf zail olmamış aksine Müslümanlar arasındaki ihtilafı körüklemiştir.[374]

Blachére'nin vahyin Medine'ye hicretten sonra yazılmaya başladığına dair düşüncesi, ilmî açıdan asılsız ve mesnetsiz bir iddiadır. Nitekim vahiy katipleri hicretten önce görevlerine başlamışlardır. Medine dönemine kadar herhangi bir yazılı kaydın olmaması gayr-ı makuldür, tarihî veriler Mekke'de okuma-yazma bilen insanların bulunduğuna işaret etmektedir. Arap Cahiliye döneminde cahiliye şiir

[373] Okiç, **Tefsir ve Hadis…**, s. 48-49.
[374] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 177-178.

metinlerinin var olması da okuma-yazmanın o toplumda çoğunlukta olmasa da varlığının göstergesidir.[375]

Sözlü olarak vahyedilmesine rağmen Kur'ân, kendisinden yazılı bir şey olarak söz eder ve yazılı bir şekilde mahfuz tutulması gerektiğine işaret eder. Nitekim Kur'ân ayetleri İslâm'ın ilk dönemlerinden, Müslümanların müşriklerin zulmü altındaki sıkıntılarına rağmen kayıt altına alınmıştır.[376]

Tarih kaynaklarında İslâm'ın başlangıcından itibaren vahyin yazıya geçirildiğini, Hz. Peygamber'in ashabından kırk kadar sahabenin vahiy kâtipliği yaptığı ifade edilmiştir. İbn Hacer'in Mekke'de ilk vahiy kâtibinin Abdullah ibn Sa'd ibn Ebi Sarh, Medine de ise ilk vahiy kâtibinin Ubey b. Ka'b olduğunu, ondan sonra bu vazifeyi Zeyd bin Sabit'in yerine getirdiğini naklettiği kaydedilmiştir.[377] Ömer b. Hattab'ın Müslüman olması vakıası anlatılırken yazılı Kur'ân ayetlerinden bahsedilmesi de nazil olan vahyin kitabe olarak mahfuz tutulduğuna delildir.[378]

Blachére, Kur'ânın hicretten sonra yazılmış olmasının pek çok sıkıntılara yol açtığı ve Kur'ân'a pek çok hatanın karışmış olduğunu, tedvin aşamasının sıhhatli bir şekilde gerçekleştirilmemesinden dolayı pek çok ayetin kaybolduğuna dair iddiası da geçersizdir. Nitekim Hz. Peygamber kendisine vahyedilen ayetleri vahiy kâtiplerine kendisine emir edildiği yerlere konulmasını emretmiş, ashabına okumuş ve onları ezberletmiştir. Bu şekilde Kur'ân'ın hıfzı ve tertibi mütevatir hale gelmiştir.[379]

Okiç, bu hususla ilgili şunları ifade etmiştir: Hz. Peygamber'in ümmî olduğuna dair delil teşkil edebilecek iki ayet vardır. *"Sen bundan yani Kur'ân'dan evvel bir kitap okumamış ve sağ elinle de yazmamıştın."* (Ankebut /48) ve *"Onlar ümmi olan resul ve nebiyye tabi olurlar."* (Araf/157) ayetleri O'nun ümmiliğine delil teşkil eder. Hz. Peygamber kendisine nazil olan vahyi aklında tutar, halka tebliğ eder, bilhassa

---

[375] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 182.
[376] M. M. El-A'zami, **Kur'ân Tarihi**, Ömer Türker, Fatih Serenli (Çev.), İz Yayınları, İstanbul, 1014, s. 105.
[377] İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, TDV Yayınları, Ankara, 2014, s. 5.; A'zamî, **Kur'ân Tarihi**, 106-107.
[378] Muhammed Hamidullah, , **İslâm Peygamberi**, Mehmet Yazgan (Çev.), Beyan Yayınları, İstanbul, 2013, s. 100-103.
[379] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 183-184.

vahyi kâtiplerine yazdırırdı. Kâtipler ise bu şekilde ayeti kelimeleri sahifeleri geçirirlerdi. Bu sahifeler, o dönemlerde kağıt yerine kullanılan yassı beyaz taşlar, hurma dalları, kürek kemikleri, işlenmiş deri gibi nesneler üzerine kaydedilmiştir. Kur'ân ayetlerinin işlenmiş deri üzerine yazıldığına dair Kur'ân-ı Kerîm'de "Dağ ve işlenmiş deri üzerine yazılmış kitap ile yemin ederim." (Tur/1-3) Yine Hz. Ömer'in ihtida etmesi hadisesinde, kız kardeşinin elinde Kur'ân'dan bir sahifenin bulunduğu kaydedilmiştir. Ayrıca o dönemde 40'tan fazla vahiy kâtibinin olduğu söylenmiş fakat rivayetlere göre bunların sayısı 29'dur. Bunlar Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Muaviye, Ubey b. Kab, Zeyd b. Sabit, İbn abbas ve İbn Mes'ud'tur.[380]

Mevdûdî, Tefsirinin dibacesinde gerek oryantalistlerin ve diğer Kur'ân muarızlarının bu hususta iddialarına reddiye niteliğinde gerekse Kur'ân'ı anlamaya çalışan bir kimsenin zihninde zuhur edecek müşkülatı izale etmek için bu meseleleri şöyle izah etmeye çalışmıştır:

Okuyucu, Kur'ân'ı incelemeye başlamadan önce, bu kitabın öteki kitaplardan farklı ve eşsiz bir kitap olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Kur'ân, sıradan kitaplar gibi edebî bir sıraya göre tertip edilmiş, belirli konularla ilgili bilgi, fikir ve tartışmaları ihtiva eden bir kitap değildir. Bu cihetle Kur'ân'a yabancı olan bir kimse, onunla ilk karşılaştığı zaman, bölümler ve kısımları ayrılmamış yahut farklı konuların farklı bir üslupla ele alınmamış, hayatın farklı yönleriyle ilgili emir ve hükümlerin düzenli bir şekilde verilmemiş olduğunu görünce hayrete düşer. Buna mukabil, daha önce hiç tecrübe etmediği bir şeyle karşılaşır. Kur'ân'ın imanî hususlarla ilgilendiğini, ahlakî ilkeler sunduğunu, dünyevî ve uhrevî hükümler koyduğunu, insanları İslâm'a davet ettiğini, kâfirleri uyardığını, tarihî olaylardan ibretler sunduğunu, inzâr ve tebşirde bulunduğunu ve bunların hepsini bir ahenk içinde takdim ettiğini görür. Aynı konu farklı şekillerde tekrar edilir ve zahiren hiçbir ilgisi olmayan bir konu ötekini takip eder. Bazen zahirde bir sebep yokken, bir meselenin ortasında başka bir mesele anlatılır. Konuşmacı, hitaplar ve hitabın ciheti hiçbir kurala uymaksızın değişir. Hiçbir yerde bölüm ve konuları birbirinden tefrik eden bir işaret yoktur. Tarihsel olaylardan bahsedilir; fakat bu anlatım tarih kitaplarındaki gibi değildir. Felsefe ve metafizik

[380] Okiç, **Tefsir ve Hadis…**,s .90-91.; Kur'ân'ın cem'i, teksiri ve mushaflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Okiç, **Tefsir ve Hadis…**, s. 91-96.

meseleler bu konularda telif edilmiş kitaplardan çok farklı bir şekilde ele alınır. İnsan ve evrenden, pozitif bilimlerden farklı bir üslupla bahsedilir. Aynı şekilde kültürel, politik, sosyal ve iktisadi problemleri çözmede kendisine has bir metot izler; kanunları ve prensipleri sosyologlardan, hukukçulardan ve hâkimlerden farklı bir usul ile ele alır. Ahlakî ilkeler ilgili telif edilen eserlerden farklı bir üslup ve metot takip edilerek öğretilir.[381]

İşte bu mezkûr sebeplerle yabancı bir okuyucu, kendi kitap mefhumuna hiç uyumayan bu nev'i bir usul ve üslupla karşılaştığında şaşkına döner. Kur'ân'ın ayetleri arasında hiçbir ilgi ve bağlantı olmayan yahut konularında süreklilik sağlanmayan bir kitap olduğunu, muğlak bir şekilde çeşitli konuları ele aldığını ya da kelimenin kabul edilen manasıyla bir kitap olmadığı halde, kitap şeklinde düzenlendiğini düşünebilir. Bunun bir neticesi olarak Kur'ân düşmanları, Kur'ân'a çok garip iddialarla karşı çıkmakta, Kur'ân'ın çağdaş izleyicileri ise bu şüphe ve muhalif iddiaları çürütmek için garip yöntemlere başvurmaktadırlar. Ya kaçış psikolojisine düşmekte ya da zihinleri teskin etmek için tuhaf ve asılsız te'villerde bulunmaktadırlar. Bazen de zahirde aralarında ilişki olmayan ayetleri izah edebilmek için sun'i anlam bağları kurmakta ve nihaî kaçış olarak Kur'ân'ın hiçbir düzen ve anlam sırası olmaksızın çok çeşitli konulara değindiği tezini kabul etmektedirler. Netice olarak, ayetler kendi yerlerinden alınmakta ve anlamda karışıklık ortaya çıkmaktadır.[382]

Bütün bu problemler, okuyucunun Kur'ân'ın eşsiz ve ilâhî bir kitap olduğunu inkâr etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer kitapların aksine Kur'ân başlangıçta ele aldığı konuları ve ulaşmak istediği hedefleri liste halinde sunmaz. Açıklama, üslup ve usulü, genellikle okunan kitaplara benzemez ve diğer kitaplar gibi bir kitap düzenini takip etmez. Bunun da ötesinde, Kur'ân kelimenin genelde anlaşılan manasıyla bir din kitabı değildir. Bu cihetle okuyucu sıradan bir kitap beklentisiyle Kur'ân'a yöneldiğinde onun olayları sunuş üslubu karşısında hayrete düşmektedir. Kur'ân'ın birçok yerinde arka plan tasvir edilmez ve ayetin özel nüzul sebebi olan durum ve olaylara değinilmez. Bunların neticesinde, sıradan okuyucu orada veya burada bir kaç parça cevher keşfetse de Kur'ân'ın değerli hazinelerinden tam olarak istifade

[381] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 15-16.
[382] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 16.

edememektedir. Bu kimseler sadece Kur'ân'ın eşsiz ve kendisine münhasır özelliklerini bilmedikleri için bu tür şüphelerinin kurbanı olurlar. Kur'ân'ın tüm sayfalarına yayılmış halde birbirine benzeyen konulardan oluştuğunu düşünür ve bunu anlamada zorluk çekerler. Hatta manası çok vazıh olan ayetler bile onların nazarında muğlak ve anlamsızdır.[383]

Mevdûdî, Kur'ân'ın kendine has üslûp ve tertibinden bahsetmiş, bu cihetle Kur'ân muarızlarının iddialarına reddiye niteliğinde bir izahta bulunduktan sonra bu meselede daha sahih bir algı oluşturmak için, okuyucuya öneri ve telkinlerde bulunmuştur.

"Okuyucunun bu kitabın üslûbunda bir uyumsuzluk, konu sürekliliğinde bir aksaklık, konuları arasında bir kopukluk olmadığını anlaması için, bu kitabın konusunu, ana fikrini ve amacını göz önünde bulundurmalıdır. Baştan sona ele alman farklı meseleler, ana fikirle öylesine uyum içindedir ki, onları farklı renk ve boyutlarına rağmen aynı kolyenin güzel taşlarına benzetebiliriz. Kur'ân göklerin, yerin ve insanın yaratılışını anlatırken, evrendeki yaratıklara değinirken veya insanlık tarihinden olayları aktarırken, aynı hedefi gözetir. Kur'ân'ın amacı, tabiat bilimlerini, tarihi, felsefeyi, başka bilimleri veya sanat öğretmek değil, insanı doğru yola ulaştırmak olduğundan, Kur'ân bu bilimlerin konularıyla ilgilenmez. Onun ilgilendiği tek şey gerçeği anlatmak, onunla ilgili yanlış anlamaları ortadan kaldırmak, kafalara hakkı işlemek, insanları kötü davranışlarının sonucu ile uyarmak ve tüm insanları doğru yola davet etmektir. Aynı zamanda inançların, insanların ve toplumların amellerinin, metafizikle ilgili tartışmalarının vs. kritiği ile de ilgilenir. Bu nedenle Kur'ân bir şeyi, sadece kendi amaç ve hedefini uygun olduğu ölçüde anlatır, belirtir veya o şey hakkında hüküm verir. Gereksiz ve ilgisiz ayrıntılar üzerinde durmaz ve sözü tekrar tekrar bütün konuların çevresinde döndüğü ana fikre, Hakk'a davete getirir. Kur'ân bu bakış açısıyla incelendiğinde tümünün mantıklı olduğu için kitap boyunca bir konu bütünlüğünün bulunduğu görülür."[384]

[383] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 16-17.
[384] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 20.

Kur'ân-ı Kerîm'i indiren, O'nu ebediyete kadar muhafaza etmeyi de üzerine almıştır. Risaletin başlangıcından Hz. Peygamber'in vefatına kadar ne zaman Kur'ân'dan bir bölüm nazil olsa, Hz. Peygamber tarafından hurma ağaçlarının yaprakları, ağaç kabukları veya kemikler üzerine yazdırılmış ve hepsi bir mahfaza da saklanmıştır. Bunun yanı sıra sahabelerden kimisi kendileri için Kur'ân'dan bazı kısımları yazıya aktarmışlardır. Hz. Peygamber döneminde pek çok sahabe Kur'ân'ı hıfzetmiş ise de, Kur'ân bir kitap halinde derlenmemiştir. Fakat Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra gerçekleşen bazı olaylar bunu zorunlu kılmıştır. Müslümanlar arasında büyük bir isyan baş göstermiş, bu isyanı bastırmaya giden pek çok sahabe öldürülmüştür. Bu sahabeler arasında Kur'ân hafızları da olmuştur. Bu vakıadan sonra Hz. Ömer her türlü tehlikeye karşı Kur'ân'ın aslî hüviyetinin muhafazası için gereken önlemin alınması gerektiği ve sadece onu ezberleyenlere dayanmanın makul bir iş olmadığı sonucuna varmıştır. Bu sebeple Kur'ân'ın tamamının tashih edilmiş bir şekilde cem edilmesini teklif etmiştir. Bu adımın atılması gerektiği hususunda başlangıçta Hz. Peygamber'in yapmadığı bir işi yapmakta tereddüt gösteren Hz. Ebu Bekir'i ikna etmeye gayret etmiştir. Bir süre sonra buna kanî olan Hz. Ebu Bekir bu teklifi kabul etmiş ve bu iş için Hz. Zeyd bin Sabit'i görevlendirmiştir. Hz. Zeyd de Hz. Ebu Bekir gibi aynı kaygıyı taşımış fakat daha sonra bu durumun gerekliliğine ikna olmuştur. Nitekim Hz. Zeyd, bu iş için en yetkin ve uygun bir kimseydi. Hz. Peygamber'e uzun yıllar kâtiplik yapmış ve Kur'ân'ı doğrudan ondan öğrenmiştir. Bu süreçten sonra Hz. Peygamber'in geride bıraktığı ve bazı sahabelerde bulunan yazılı kısımlar toplanmış, Kur'ân'ın tamamını veya bir bölümünü hıfzeden sahabelerin de yardımıyla, bu yazılı bölümler tashih amacıyla birbiriyle kelime kelime karşılaştırılmıştır. Hz. Zeyd üç kaynak birbirine muvafık olmadığı takdirde hiçbir şeyi kendi nüshasına almamıştır. Bu şekilde tashih edilmiş, doğruluğuna itimat edilen ve tam bir nüsha derlenmiştir. Bu nüsha Hz. Hafsa'nın- Hz. Ömer'in kızı ve Hz. Peygamber'in zevcelerinden biri- evine konmuş ve nüsha kopya etmek isteyen ve kendi elindeki nüshanın sıhhatini kontrol etmek isteyen kimselerin bu nüshaya başvurabilecekleri söylenmiştir.[385]

[385] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 27.

Sûrelerin sıralanması hususunda Hz. Zeyd, Hz. Peygamber'in usulünü takip etmiştir. Çünkü onun başka bir yolu tercih etmesi yahut edebilmesi mümkün değildi. O yaptığı her işte Hz. Peygamber'e ittiba konusunda o kadar dikkatli olmuştur ki Hz. Peygamber'in döneminde böyle bir şey yapılmadığı için, Kur'ân'ın derlenmesi konusunda bile ciddi tereddüt yaşamıştır. Bu nedenle Kur'ân'daki sûrelerin sıralanmasının Hz. Peygamber'in vefatından sonra yapıldığını düşünmek yanlıştır. Aynı şekilde, Kur'ân'ı hıfzeden sahabeler de bunu mutlaka belli bir tertibe göre yapmışlardır ve bu da Hz. Peygamber'in onlara öğrettiği düzen ve sıralamadan başka bir şey olamaz.[386]

İmam Malik şöyle demiştir: Kur'ân, sahabelerin Hz. Peygamber'den duyduğu şekilde düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra Kur'ân birçok yerde kendisinden bir kitap olarak söz eder. Mesela, Mekke'de ilk dönemlerde indirilen bir sûre olan Müzemmil Sûresi'nde Allah, peygamberine şöyle emreder: *"Kur'ân'ı belli bir düzen içinde oku."*[387] Bu da Kur'ân'ın daha vahyin başlangıcında bir kitap olmak üzere indirildiğinin delilidir.[388]

5.1. Mekkî ve Medenî Ayet/Sûreler

Oryantalistler, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin nüzulünün kronolojik sıralamasına riayet ederek tertip etmeye çalışmışlardır. Fakat bu çalışmaları yaparken, Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulü ile ilgili sahih rivayetleri inkâr etmiş ve İslâm âlimlerini bu hususta noksan bulup eleştirmişlerdir. Nitekim oryantalistler de bu kronolojik tertibe riayet ederek yaptıkları çalışmalarda, İslâm âlimlerinin takip ettikleri metoda yani rivayetlere dayanmaktan başka bir metot bulamamışlardır. Bu çalışmayı yaparken oryantalistler, konu ile ilgili rivayetlere bağlılık, araştırma, ayıklama ve tahlil etmede objektif ve ilmî bir yaklaşım sergilememişlerdir.[389]

Nöldeke de Kur'ân-ı Kerîm'in kronolojik tertibinin zorunlu olduğu kanısında olmuştur. Kendisi de Kur'ân-ı Kerîm'i bu tertip üzere düzenlemeye dönük çalışmalar

[386] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 28.
[387] Müzemmil Sûresi, 73/ 4.
[388] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 28.
[389] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 233-234.

yapmıştır. Fakat yaptığı tertip, bazen üslup eksenli olup bazen de Kur'ân'ın ihtiva ettiği siyasî ve dinî meseleler üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece büyük çaba harcadığı bu tertip çalışması, konulara göre yapılmış olan bir tertipten öteye geçememiştir.[390]

Goldziher Mekkî ve Medenî ayetler arasında ki üslup farklılığına değinmiştir. Ona göre Hz. Peygamber, Mekke döneminde ateşli ciddiyetinin ona vehmî ve hayalî bir şekilde ilham da bulunduğu sûreleri konu alan vaazlarda bulunmuştur. Bu dönemin ayetlerde, cihada ve harbe dair bir vurgu olmamakla beraber muhatapları muharip ve barış toplulukları da değildir. Aksine muhalif topluluğa kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın birliğine, hesap gününe, inkârcı kavimlerin akıbetlerine vurguda bulunmuştur. Goldziher'e göre nübüvvetin hiddet ve keskinliği Medine dönemindeki ayetlerde belagatin vahiy gücünü yitirmesi ile yavaş yavaş dinmeye başlamıştır. Aynı şekilde bu ayetler ihtivası cihetiyle ele aldığı konu ve meseleler itibari ile daha aşağı seviyede olmuştur. Goldziher, Medenî ayetlerde Hz. Peygamber'in risâletinin muarızlarına karşı koymada evrensel bir bakış ve üslup kullandığını ifade etmiştir. Ayrıca bu dönemde İslâm dairesine giren Müslümanların tanzim edilmesi, bu topluma medenî ve dini kurallar koymaya ve sosyal ilişkilere dair kural ve kaideler belirlenmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber'in özel hayatı, önemli iş ve incelikleri de kendisine gelen vahyin muhtevasını şekillendirmiştir.[391]

Goldziher'e göre: İlk nazil olan ayetler, Mekkeli kâhinlerin haberlerini yazdıkları üsluba benzemektedir. Eğer bu benzerlik olmasaydı hiçbir Arap Hz. Peygamber'in kendisine gelenin vahyi olduğunu ifade etmesinden hoşlanmayacak, iman etmeyecekti. Ancak Mekki Sûreler ile Medenî Sûrelerin üslubu arasında büyük farklar vardır. Mekke döneminde Hz. Peygamber'in ayetlerinin keşf ve ilhamı olan rüyalarını, kafiyeli ve kesik cümlelerle ifade ettiği görülür. Medine döneminde ise ayetlerde aynı kafiyeli şekli edindiği görülmekle beraber, Mekkî Sûreler de ele alınan konuların metotlarının Medenî'de tekrarlandığı hallerde bile Mekkî dönemdeki gibi hiddet ve kuvvetli bir üsluptan yoksundur.[392]

[390] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 234.
[391] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler,** s. 260.
[392] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 261.

Oryantalistler, Mekke ve Medine dönemindeki üslup farkını Kur'ân-ı Kerîm'in telif edilmesinde çevresel faktörlerden etkilendiği ve buna göre şekillendiğini ileri sürerek Kur'ân-ı Kerîm'in harici kaynaklı bir kitap olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Mekkî ayetlerde kesiklik, pasajların kısalığı, mana düzeyinde uyumsuzluk, anlaşılmazlık ve solukların kesik oluşu, bazen de cümlelerin eksik oluşu ile kendini gösterirken; Medine döneminde paragrafların tam olması, mana uyumu, yorucu olmayan akıcı bir üslubun hâkim olması, meselelerdeki açıklık ve arz edişteki akılcılık ile temeyyüz etmiştir. Zira bu da Hz. Peygamber'in mesele üzerinde düşünecek, muhakeme edecek kadar daha geniş bir zamanının olması ve ashâbıyla istişare edebilmesi üslubun bu yönde değişmesini sağlamıştır.[393]

Oryantalistlere göre, Mekke dönemi ayetlerinin kısa olmasının sebebi, Mekke halkının çoğunun bedevi, okuma yazma bilmeyen, cahil kimselerden olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Medine'de ayetlerin daha uzun ve daha fasih bir üslupta olması ise Kur'ân-ı Kerîm'in Medine'de ikamet eden Yahudilerden etkilenmiş olması ve bu toplumun daha kültürlü ve bilinçli olmasının bir yansıması olmuştur.[394]

Diğer bir iddiaları ise: Kur'ân'ın Mekke'de yasa ve hükümler ihtiva etmemesi, Medine'de ise ibadet ve muamelatla ilgili tafsilatı ihtiva etmesi, onun ilâhî menşe'li olmadığı, zamana ve zemine göre ihtiva ve üslup bakımından değişkenlik göstermesi onun Hz. Peygamber ve ashâbı tarafından telif edildiğinin göstergesidir.[395]

Oryantalistler, Mekkî Sûrelerin başında yer alan mukataa harflerinin zahiri ile ilgilenmiş, kendilerine göre her türlü tahlil ve te'vilde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in de bu harflerin manasına muttali olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu durum Medine döneminde ortadan kalkmıştır. Çünkü Hz. Peygamber bu dönemde ortaya çıkan problemleri düşünerek, muhakeme ederek, ashâbıyla istişare ederek sakin bir şekilde Kur'ân ayetlerini telif etmiştir. Bu durumu, mukataa harflerinin kullanılmamasının nedeni olarak ileri sürmüşlerdir.[396]

---

[393] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 261.
[394] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 261.
[395] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 262.
[396] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 263.

Mekke'de indirilen ayetler, risâlet vazifesi ile görevlendirilen Hz. Peygamber'in eğitilmesine yönelik emirler, hakikat ile ilgili temel bilgiler, insanları batıla sevk eden, dalalete düşüren yanlışları tashih etmek ve temel ahlâkî ilkeleri toplumda etkin kılmak, insanlığın dünya ve ahirette kurtuluşa ermesini sağlayacak olan İslâm'a davet etmiştir. Bu ayetler üslup bakımından kısa ve yoğun cümleler, hitap ettikleri topluluğun dil zevkine mütabık olarak akıcı ve etkileyici bir nitelikte olmuştur. Bu mesajlarda evrensel hakikatlerin anlatılmasına rağmen hitaplar yerel niteliklerden de uzak olmamıştır. Bu dönemde indirilen ayetlerin kalıcı ve etkili olabilmesi için hitap kitlesinin yaşadığı çevreden örnekler, olaylar ve görüntülerle desteklenmiştir. Ayrıca bu ayetlerin kalıcı ve etkileyici olmaları için ilk hitaplar, o topluluğun tarihine, geleneklerine, adetlerini, inançlarına, ahlaklarına ve kötü davranışlarına da temas etmiştir. Risaletin bu ilk merhalesi 3-4 yıl sürmüştür. Mekkeli müşriklerin İslâmî davete karşı çıkması ve muarazaya tutuşması, yine bu davetin Mekke sınırlarını aşması ve diğer kabilelere ulaşması vuku' bulmuştur.[397]

İslâmî tebliğ, dokuz yıl süren ikinci merhalesine girmiştir. Bu dönemde cahiliye toplumunun batıl hakikatleri ile İslâm dini arasında sert bir çatışma başlamıştır. Mekkeli müşrikler yanıltıcı propaganda, haksız suçlamalar ve yersiz iddialarla karşı çıkmışlardır. Bu faaliyetleriyle insanları İslâm'dan uzaklaştırmak için şüphe ve kuşkular oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber ve ona inananlara sosyal ve iktisadi manada ciddi boykotlar uygulamaya başlamışlardır. Bu boykotların etkisiyle gerek Habeşistan'a gerekse Medine'ye hicret süreci başlamıştır. Bu uzun ve şiddetli mücadele boyunca vahiy, şartlara mütabık olarak, ayetleri işitenlerin düşünce ve davranışlarını değiştirecek nitelikte inmeye başlamıştır. Bu ayetler bir yandan Müslümanlara önemli vazifelerini bildirirken o bir yandan da onlara dünya ve ahirette bahşedeceği nimetleri müjdeleyerek cesaretlendirmiştir.[398]

Medine'ye hicretten sonra ise risaletin üçüncü merhalesi başlamıştır. İslâm toplumu düzenli bir devlete ve cahiliye düzenini savunanlara karşı muhalefet edecek, savaşacak bir güce sahip olmuştur. Medineli Hristiyanlar ve Yahudiler zahirde Müslümanlarla sulh halinde olmalarına rağmen esasında İslâm ile muaraza ve çatışma

[397] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 21.
[398] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 22-23.

halindeydiler. Bu dönemde değişen zaman ve zemin şartlarının yanı sıra toplumda meydana gelen bu yeni düzen kendine has problemleri beraberinde getirdiği için Allah her özel durum için elçisine ayetler indirmiştir. Bu nedenle bu ayetlerin bazılarında bir korkutucunun hiddetli ifadesi vardır; bazılarında ise bir kanun koyucunun direktifleri yer alır. Bazı ayetler, bir eğitici, öğretici ve ıslah edicinin metodunu benimser ve toplumu tanzim etme, devlet kurma, hayatın çeşitli meselelerinde medeni bir çözüm geliştirme metotlarını ihtiva etmiştir. Bazı ayetlerde kâfirler, münafıklar, ehli kitap ile ilişkilerin nasıl düzenleneceğine dair direktifler verilir. Bunların yanı sıra iman, ibadet, muamelat gibi alanlarda hükümler bildirilmiştir.[399]

Zikredildiği üzere, Mekkî ve Medenî ayetlerin arka planının farklı olması, bu ayetlerin üslubunun da farklı olmasını gerektirmiştir. Bu cihetle böyle bir kitapta diğer sıradan kitaplar ve din kitaplarındaki gibi bir üslup bütünlüğü ve aynîliği aranmamalıdır. Kur'ân'ın çeşitli bölümlerinin indirildiği dönemde küçük risaleler şeklinde yayınlanmak üzere değil, ihtiyaca binaen mübeyyin hitabeler halinde sunulmak üzere gönderilmiş olduğu ve bu hedefe uygun bir şekilde yayıldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle Kur'ân'ın telif edilmiş bir eserin üslubuna sahip olmaması normaldir. Peygamber'in görevi farklı zihin ve his dünyasına sahip pek çok insanla ilgilenmek, birçok farklı ortama uymak ve çok çeşitli meseleleri çözüm sunmak zorunda olması da bu muhteva ve üslup çeşitliliğini doğurmuştur.[400]

Mevdûdî bu mesele ile ilgili yaklaşımını tefsirinde şöyle belirtmiştir*: "Mekkî ve Medenî sûreler arasındaki fark göz önünde bulundurulduğu takdirde, Kur'ân'ın niçin nüzul sırasına göre tertip edilmediği sorusu da cevaplandırılmış olur. Bu soru özellikle İslâm düşmanları tarafından Kur'ân hakkında yanlış izlenimler uyandırmak ve sûrelerin şimdiki tertibi hakkında mesnetsiz ve basit tahminlerde bulunmak üzere yöneltilmektedir. Onlara göre Hz. Peygamber'e uyanlar, Kur'ân'ı ne kronoloji ne de başka bir şeye dayanan bir düzen içinde neşretmişler ve en uzun sûreleri baş tarafa koyma yoluna gitmişlerdir. Bu tip zanlar Kur'ân'ın tertibine dayanak teşkil eden hikmetten habersiz bir cehâlete dayanır. Kur'ân bütün zamanlara hitap eden bir kitap olmasına rağmen 23 yıl boyunca İslâmî hareketin geçtiği çeşitli safhaların*

[399]Mevdûdî**, Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 23-24.
[400] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 24-25.

gerektirdiklerine göre parça parça indirilmek zorundaydı. Bu nedenle, hareketin derece derece meydana gelen gelişimine uygun olarak indiği sırasının, Kur'ân'ın tamamlanmasından sonra uygun olmayacağı açıktır. O halde değişen şartlara uygun yeni bir düzenleme gerekiyordu. Hareketin ilk safhalarında Kur'ân, İslâm'dan tamamen habersiz olan kimselere hitap ediyorken tabii olarak her şeyden önce onları imanın temel ilkelerini öğretmek zorundaydı. Fakat tamamlandıktan sonra Kur'ân çoğunlukla İslâm'ı kabul eden ve kendilerini Hz. Peygamber tarafından emanet eden görevi yürütmek üzere bir toplum oluşturan kimselerle ilgilenmeye başladı. Her dönemdeki İslâm toplumlarının ihtiyaçlarına uygun olması için, tamamlanmış kitabın tertibin kronolojik düzenden farklı olması gerektiği açıktır. Daha sonra Kur'ân her şeyden önce Müslümanları, hayatlarında düzeni sağlamakla ilgili görevleri konusunda da donatmak zorundaydı. Ayrıca onları İslâm'dan habersiz olan kişilere Kur'ân'ın mesajını iletmek üzere de hazırlamalıydı. Devamlı uyanık olmaları için onlara, geçmiş peygamberlerin ümmetleri arasında ortaya çıkan sapıklık ve kötülükleri de hatırlatmalıydı. Bu nedenle "Alâk" ve benzeri Mekkî sûreler değil de Bakara ve benzeri Medenî Sûreler Kur'ân'ın baş kısımlarına yerleştirmeliydi. Bu bağlamda bir şey daha göz ününde bulundurulmalıdır. Birbirine benzer konuları ele alan sûrelerin bir araya toplanması fikri de Kur'ân'ın gayesine aykırıdır. İncelenmesinin herhangi bir ânında tek yönlülükten kaçınmak ve İslâm'ın tamamını okuyucunun gözleri önüne sermek amacıyla, Mekkî sûreler, Medenî sûrelerin arasına serpiştirilmeli; Mekkî sûreleri Medenî sûreler takip etmeli ve hareketin ilk safhalarında nâzil olan sûreler sonra nazil olanların arasına serpiştirilmiş olmalıdır. İşte Kur'ân'ın şimdiki düzenin hikmeti budur."[401]

"Kur'ân'ın sûrelerinin şu anda bizim elimizdeki şekliyle yapılan tertibi hâlifeler tarafından değil aksine Allah'ın yol gösterdiği şekilde Hz. Peygamber tarafından yapılmıştır. Ne zaman bir sûre nazil olsa Hz. Peygamber vahiy kâtiplerini çağırır, kelime kelime onu dikte ettirir ve şu sûrenin, şu sûreden önce veya sonraya yerleştirilmesini emrederdi. Aynı şekilde başlı başına bir sûre oluşturmayan bir pasaj, bir bölüm veya ayet nazil olduğunda onun nereye yerleştirileceğini hangi sûrenin bütünü olduğunu belirtirdi. Namaz sırasında veya başka zamanlarda bu sıralamaya

[401] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 25-26.

göre Kur'ân okur ve ashabına da bu sıralamaya göre ezberle okumalarını söylerdi. O halde, Kur'ân'ın bugünkü sıralamasının Hz. Peygamber tarafından, vahyedenin bildirdiği şekilde tamamlandığı günkü tertiple aynı olduğu tespit edilmiş bir gerçektir."[402]

6. KUR'ÂN-I KERÎM'İN METNİNİN SIHHATİ

Oryantalistlerin, Kur'ân'a dair şüphe oluşturmaya yönelik bulundukları iddialardan biri de Kur'ân metninin sıhhati ile ilgili olmuştur. Tevrat ve İncil'in tahrife ve tağyire uğradığı ispatlanmış bir hakikattir. Oryantalistlerden bir grup, Kur'ân'ın kaynağı ve naklinde oluşturmak istenen yanlış algının başarısızlığını bu iddiayla gidermeye çalışmışlardır. Bu sebeple Kur'ân'ı en azından muharref addedilen diğer iki kutsal kitapla müsavi kılmaya ve bu hususta deliller getirmek için çaba sarf etmiştir. Kur'ân'ın da diğer kitaplar gibi farklı metinleri olup, Hz. Osman'ın mushafı dışında olanların imha edildiğini dolayısıyla Kur'ân'ın da sıhhatini koruyamadığı diğerleri gibi asliyetini yitirdiğini ileri sürmüşlerdir.

6.1. Kur'ân-ı Kerîm'in Tağyiri/Tahrifi

Goldhizer'in Kur'ân metninin istikrarsız, ihtilaflı, tenakuz ihtiva eden ve bir bütünlük arz etmediği iddialarının benzerini Mekkeli müşrikler de ileri sürmüşlerdir. Nitekim Kur'ân'da bu iddialara şöyle yanıt verilmiştir: "*Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman diyorlar ki: 'evet duyduk, biz de istesek bunun gibi hikâyeler anlatabiliriz. Bunlar eskilerin masallarından başka bir şey değildir.*'"[403]

"Onlar büyük bir haksızlık ve iftira da bulunuyorlar. 'Bunlar, eskilerin masallarıdır; bu adam bunları kopya ettiriyor ve bunlar sabah akşam kendisini okunuyor.' diyorlar."[404]

---

[402] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c.1, s. 26-27.
[403] Enfâl Sûresi 8/31.
[404] Furkan Sûresi, 25/5.

Hz. Peygamber'in risâletin tebliğine başladığı zamandan günümüze kadar İslâm muarızları, bu tür mesnetsiz iddialar da bulunmuşlardır. Geçmişten günümüze Kur'ân'ın benzerini getirme hususunda Asr-ı Saadet dönemindeki Mekkeli müşriklerden günümüz Batılı oryantalistlere kadar hiç kimse Kur'ân'a muadil olabilecek nitelikte bir nazire yapmakta aciz kalmışlardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm de bu tehaddi şöyle ifade edilmiştir:

"Eğer kulumuza indirdiğimiz bu kitap hakkında şüphe duyuyorsanız, o halde siz de onun benzeri bir sûre meydana getirin ve bunun için bütün yandaşlarınızı ve Allah'tan başka herkesi yardıma çağırın. Eğer doğru iseniz, bunu yapın. Kesinlikle bunu yapamazsınız, yapamayacaksınız da..."[405]

Mevdûdî de, bu ayetleri tefsir ederken şöyle bir izahta bulunmuştur: *"Bu teklif Mekki ve Medenî sûrelerde tüm Kur'ân boyunca sık sık tekrarlanır. Bununla, edebi yönden ve konusu itibari ile eşsiz bir niteliğe sahip olan Kur'ân'ın bir insan tarafından yazılmış olamayacağı uygulanmak istenir böyle olmayacağına göre Allah tarafından indirilmiş olması gerektir."*[406]

"De ki: 'Bütün insanlar ve cinler bir araya gelip birbirlerine yardım etseler ve bu Kur'ân'a benzer bir şey meydana getirmek için çalışsalar, onu meydana getiremezler.'"[407]

"*Yoksa "peygamber bu kitabı kendisi uydurmuş!" mu, diyorlar? De ki : "Öyleyse siz de benzer on sûre meydana getirin. Allah'tan başka (ilâhlarınızı) da yardıma çağırın. Eğer gerçekten (onlara ilâh olarak) inanıyorsanız ve (ilâhlarınız)size yardımcı olamıyorlarsa, o zaman bilin ki bu, Allah'ın ilmi ile indirilmiştir ve gerçekten Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine de (hakka) teslim olmayacak mısınız?"*[408]

Mezkûr ayetlerde Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerinin getirilmesi için meydan okunmaktadır. Bu tehaddi, risâletin başlangıcından bugüne kadar var olmuş ve bundan sonra devam edecektir. Kur'ân'ın bu meydan okuyuşlarına mukabil belâgat ve fesahat

[405] Bakara Sûresi, 2/23-34
[406] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 58.
[407] İsrâ Sûresi, 17/88.
[408] Hûd Sûresi, 11/13-14.

da zirve yapmış olan Arap kabilelerinin edip ve kâtipleri aciz kalmışlardır, Kur'ân'a muadil olabilecek herhangi bir şey meydana getirememişlerdir. Arap kabileleri belagat, fesahat ve kalem ile karşı duramadıkları bu duruma inkâr, harp ve kılıç ile karşı koymaya başlamışlardır. Onları bu ikinci mücadeleye sürükleyen ilk mücadelede mağlup olmaları olmuştur.[409]

Oryantalistlerin, Kur'ân'ın muhtevasında tenâkuz olduğu ve kendi içinde bir bütünlüğünün olmadığı iddiası da diğer iddialar gibi asılsız ve mesnetsizdir. Zira Kur'ân bu hususla ilgili şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Kur'ân üzerinde düşünmüyorlar mı? Eğer bu, Allah'tan başkasından gelseydi onda birçok çelişkili beyanlar olurdu."*[410] Mevdûdî bu ayetin tercümesini şöyle şerh düşmüştür: *"Bu kelâmın Allah'tan olduğunun şahidi, yine Allah'tır. Çünkü uzun yıllar boyunca çeşitli konu ve şartlarda konuşan bir insanın kelâmında hiçbir çelişki bulunmaması imkânsızdır. Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir çelişki bulunmaması onun* Allah'tan *olduğunun ispatıdır."*[411]

Mevdûdî, Kur'ân'ın tağyiri ile ilgili mülahazaları şu şekilde olmuştur: Kur'ân-ı Kerîm, ayrıntılı bir şekilde tetkik edildiği takdirde hiçbir tağyire ve tahrife uğramadığı anlaşılmaktadır. Bu kitapta Peygamber'in kendi sözlerine hiç yer verilmemiştir. Bunun tamamıyla Allah'ın kelamı olduğuna dikkat çekilmiştir. İncil'in aksine bu kitabın muhtevasına, Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri, Arapların tarihi ve bunun indirilişi tarihinde meydana gelen çeşitli vakıalar, hikâye, masal ya da atasözleri de ilave edilmemiştir. Böylece Allah'ın temiz, nezih ve duru sözleri aynen muhafaza edilmiştir. Ayrıca bu kitapta vahyin dışında herhangi bir kelime eklenmemiş yahut eksiltilmemiştir. Bu kitap Hz. Peygamber döneminde nasıl ise daha sonraki asırlarda da aynı kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünün bidayetinden nihayetine kadar her kelimesi kayda geçirilmiştir. Nitekim Efendimiz vahiy gelir gelmez katipleri çağırıp vahyolunan ayetleri kağıda geçirmelerini emretmiştir. Kur'ân'ın yazıya aktarılmasına Hz. Peygamber bizzat kendisi nezaret etmiştir. Vahyolunan ayet ya da sûre yazıldıktan sonra onları dikkatlice okutup ve dinlemiştir. Daha sonra da en iyi şekilde muhafaza

[409] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 210.
[410] Nisa Sûresi, 4/82.
[411] Mevdûdî, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm...,** s. 91.

edilmesini sağlamıştır. Ayrıca hangi ayetin hangi ayetten sonra yahut sûrenin hangi sûreden sonra yerleştirileceğine dair talimatları da vahiy katiplerine bizzat kendisi -Allah'ın izni dâhilinde- vermiştir. Bu cihetle Kur'ân-ı Kerîm vahyolundukça, Hz. Peygamber Kur'ân'ın toplama, düzenlenme işini de bizzat kendisi yapmıştır. Müslümanlara namazda, Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerinin okunması emredilmiştir. Böylece, indirilen ayetler sahabeler tarafından ezberlenmiştir. Sahabelerin pek çoğu Kur'ân'ı ezberlemişlerdir. Diğerleri de pek çok bölümlerine vakıf olmuşlardır. Okuma yazmayı bilen sahabelerden kimisi ise kendi istifadeleri için bütün sûre ve ayetleri o zaman bulabildikleri malzemelere yazarak kaydetmişlerdir. Bu cihetle Kur'ân-ı Kerîm şu dört sahih bir yolla kesin bir şekilde muhafaza edilmeye çalışılmıştır:

1. Hz Peygamber bizzat kendisi Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını katiplerine yazdırmıştır.

2. Sahabilerin pek çoğu bütün Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemişlerdir.

3. Sahabiler namazlarında Kur'ân ayetlerini okumakla sorumlu oldukları için, bu ilâhî kitabın önemli bir kısmını ezberlemişlerdir. Sahabilerin sayısı da azımsanmayacak kemmiyette olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'in Veda Haccı'nda 140.000 sahabenin bulunduğu kaydedilmiştir. Bunların hepsinin Kur'ân'ın belli bir kısmına vakıf olduğu göz ardı edilmemelidir.

4. Okuma yazma bilen sahabilerin bir kısmı kendileri için, Kur'ân-ı Kerîm'i o günün şartlarında buldukları malzemelere kaydetmiş ve doğru yazıp yazmadıklarını Peygamber'e kontrol ettirmişlerdir.[412]

Günümüzde her Müslümanın evinde bulunan Kur'ân'ın, her kelimesi ile Hz. Peygamber'e nazil olmuş olan Kur'ân'ın aynısı olduğuna dair en ufak bir şüphe yoktur. Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra ilk halife Hz. Ebu Bekir bütün ezberlemiş ve yazılmış metinlere dayanarak Kur'ân-ı Kerîm'i bir kitap haline getirmiş, Hz. Osman devrinde hazırlanan bu resmî nüshanın kopyaları İslâm dünyasının merkezlerine gönderilmiştir. Bu kopyaları hala muhafaza edilmektedir. Bunlardan birisi İstanbul'da ve ikisi Taşkent'te bulunmaktadır. Dileyen kimse elindeki matbu nüshasıyla birlikte

[412] Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 2, s. 160.

bu kopyaları karşılaştırabilir, en ufak bir fark göremeyecektir. Fark olması da muhâldir, çünkü Hz. Peygamber'in yaşadığı devirden başlayarak çağımıza kadar milyonlarca hafız Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona kadar sadırlarında muhafaza etmişlerdir. Kur'ân okunurken en ufak bir hata yahut değişiklik yapıldığı taktirde hafızlar derhal müdahale ederek tashihini yapabilirler. Geçen asrın sonlarına doğru, Batı Almanya'nın Münih Üniversitesi'ne bağlı bir enstitü, İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden toplam 42.000 yazma ve matbu Kur'ân nüshasını toplamıştır. Bu nüshalar üzerinde 50 sene araştırma ve incelemeler yapılmış ve sonunda hazırlanan raporda, bu nüshalarda kitabet yani yazı, dizgi ve baskı hatalarından başka herhangi bir yanlışlık bulunmadığı sonucuna varıldığı açıklanmıştır. Hâlbuki araştırmaya konu olan nüshalar arasında H.1. asırdan H.14. asra ait nüshalar mevcut olmuştur. Maalesef bu değerli çalışmanın yapıldığı enstitü, İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik kuvvetlerin yaptığı bombardıman sırasında yerle bir olmuş, fakat takdire şayan bu çalışmanın sonuçları hala dünyanın gözleri önündedir.[413]

Mevdûdî, Yunus Sûresi 15. ayeti *"Onlara ayetlerimiz apaçık belgeler olarak okunduğunda, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, derler ki: "Bundan başka bir Kur'ân getir veya onu değiştir. De ki: "Benim onu kendi nefsimin bir öngörmesi olarak değiştirmem, benim için olacak şey değildir. Ben, yalnızca bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edersem kuşkusuz ben büyük günün azabından korkarım."* tefsirinde Hz. Peygamber'in Kur'ân üzerinde herhangi bir değiştirme veya ilga etme hakkının olmadığını şöyle ifade etmiştir: *"Benim bu kitaptakilerde herhangi bir değişiklik yapma yetkim yok; çünkü onun sahibi ben değilim. Ancak bu kitabı bana gönderen Allah'tır. Bu yüzden onun hakkında herhangi bir uzlaşmaya mahal yoktur. Onu kabul edecekseniz, nasılsa öyle kabul etmelisiniz. Yoksa ister kabul edin isterseniz reddedin."*[414]

Vakıa Sûresi 77-80*: "Elbette bu Kur'ân-ı Kerîm'dir. Saklanmış-korunmuş bir kitapta (yazılı)'dır. Ona, temizlenip-arınmış olanlardan başkası dokunmaz. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir."* Bu Kur'ân, Levh-i Mahfuz'da korunduğunun göstergesidir. Bu sebeple "Kitab-ı Meknûn" (korunmuş kitap) denilmiştir. Öyle ki hiç kimse ona

[413] Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 2, s. 160-161.
[414] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 2, s. 317.

yaklaşmaya güç yetiremez. Yani Kur'ân Hz. Peygamber'e nazil olmadan önce Allah katında mahfuz idi. Dolayısıyla hiç kimse onda herhangi bir tağyir ya da tahrifte bulunamaz. Bu ayet, kâfirlerin "Kur'ân Muhammed'e Allah tarafından vahyedilmiyor O'na cinler ve şeytanlar ilkâ ediyorlar*"* şeklindeki iftiralarına bir cevaptır. "Ona ancak temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz"dan murad, Kur'ân'ın vahyolunmasına ve nüzulüne, değil şeytanların müdahale etmesi; temiz olan meleklerden başkası onun yanına dahi yaklaşamayacağıdır. Melekler için "mutahharûn" ifadesinin kullanılmasının sebebi, Allah'ın onları her türlü çirkinliklerden ve kötülüklerden arındırmış olmasıdır. Kur'ân yüce bir kitap olduğu ve hiç kimsenin O'na müdahale edemeyeceği hakikatinden hareketle önceki ayetlerde yıldızlar üzerine yemin edilmiştir çünkü O, Allah katında mahfuzdur ve ayrıca Peygamber'e nazil olurken de pak ve mutahhar olan meleklerden başkası O'na yaklaşamaz. Bu ayetlerde kâfirlere seslenilmektedir. Onlara şöyle buyrulmuştur: *"Bu, Allah'ın indinden nazil olan bir sözdür ve Resûlullah'a cinler ve şeytanlar ilkâ ediyorlar şeklindeki düşünceniz batıldır. Zira ona temiz olandan başkası yaklaşamaz."*[415]

Kur'ân'ın korunmuşluğu ile ilgili olan Hicr Suresi: *"Hiç şüphesiz, zikri (Kur'ân'ı biz indirdik biz; onun koruyucuları da gerçekten biziz."*[416] ayetini Mevdûdî şu şekilde tefsir etmiştir: *"Yani, "o zikri biz indirdik." o halde sizin deli dediğiniz elçimiz değil; bilakis bu alaylı ithamınız bizedir. Bunun yanı sıra, onun bizim zikrimiz olduğunu ve onu bizim koruduğunuzu bilmelisiniz. Bu nedenle ona hiçbir zarar veremezsiniz; alaylarınız ve iğneli sözleriniz ve düşmanlığınızla onun değerini düşüremezsiniz. Ona karşı ne yaparsanız yapın onun gelişmesine engelleyemezsiniz. Hiç kimsede onu değiştirmeye veya bozmaya güç yetiremeyecektir."*[417]

6.2. Nesh Meselesi

Nesh, sözlükte değiştirmek, bertaraf etmek, izale etmek, tahvil etmek manalarına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ise, bir ayetin hükmünün daha sonra nazil olmuş bir yahut birkaç ayet ile kaldırılmış olmasına denilmektedir. Nesh meselesi İslâm literatüründe çok mühim ve ihtilaflı bir mesele olmuştur. Hassaten bazı

[415] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 6, s. 107-108.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca…,** c. 2, s. 159.
[416] Hicr Sûresi, 15/ 9.
[417] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 564-565.

oryantalistler neshin keyfiyetine: "Allah, kendi sözünü sonradan nasıl değiştirebilir? Verdiği bir emri nasıl geri alabilir?" gibi sorularla şedit muarazalar da bulunmuşlardır. Nitekim bu durum Hz. Peygamber döneminde müşrik ve Yahudilerin: "Muhammed'in, sahabelerine verdiği bir emrin hilafına daha sonra farklı emirler verdiğini görmüyor musunuz?" gibi itirazlarda bulunmuşlardır.[418]

Oryantalistlerin Kur'ân metni ve muhtevası ile ilgili şüphe oluşturmak için ciddi çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan biri de Kur'ân metninde tenakuz olduğu iddialarında kullandıkları nesh meselesi olmuştur. Mevdûdî tefsirinde bu iddialar doğrultusunda gerek İslâm muarızlarının iddialarına reddiye mahiyetinde gerekse Müslüman zihin dünyasında zuhur edebilecek şüpheleri izale etmek için bu mesele ile ilgili izahlarda bulunmuştur.

Bakara Sûresi 106. ayette "*Biz ondan daha hayırlısını veya bir benzerini getirinceye kadar hiçbir ayeti neshetmez (hükmünü yürürlükten kaldır kaldırmaz) veya unutturmayız(ya da geri bırakmayız). Bilmez misin ki Allah, gerçekten her şeye güç yetirendir."* buyrulmuştur.

Mevdûdî bu ayeti şu şekilde tefsir etmiştir: *"Bu, Yahudilerin mü'minlerin zihinlerinde şüphe uyandırmak için sordukları bir soruya cevaptır. Onlar şöyle diyorlardı: "Kur'ân önceki kitapların Allah tarafından gönderildiğini söylüyor. Eğer böyleyse Kur'ân neden önceki kitaptakilerden değişik emirler veriyor? Nasıl olur da, aynı Allah farklı zamanlarda farklı emirler verir? Ayrıca şöyle de diyorlardı: "Kur'ân Yahudi ve Hristiyanların kendilerine indirilen öğretilerin bir kısmını unuttuklarını söylüyor. Allah'ın öğretilerinin hafızalardan silinmesini nasıl mümkün olur? Onların bu soruları hakka ulaşmak için değil, karışıklık çıkarmak için sordukları açıktır. Allah onlara şöyle cevap verir: "Ben Kadir'im ve benim gücüm sınırsızdır. Ben herhangi bir emrimi değiştirebilirim veya onun unutulmasına izin verebilirim. Fakat onun yerine aynı amacı yerine getiren ondan daha iyi veya denk bir şey koyarım."*[419]

Nesh meselesi ile ilgili Mevdûdî şunları ifade etmiştir: Kur'ân-ı Kerîm'de nesih, hüküm ve emirlerin kademe kademe nazil olması temeline dayanmaktadır. Bu

[418] Okiç, **Tefsir ve Hadis…,** s. 57.
[419] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 103.

nesih sürekli değildir. Çeşitli neshedilmiş hükümler var ki eğer yeniden o günün toplumsal hayat tarzı ile karşılaşılırsa yine o hükümlerin uygulanması meselesi ulemanın gündemine girecektir. Yani geçiş dönemi özellikleri taşıyan bu ara dönemin, o hükümlere ihtiyacı vardır. O hükümlerle gelişen toplum; bir dönem sonra yeni bir hükme hazır hale geldiğinde yeni ve mükemmel ilâhî hükümler ile değiştirilmiştir. Bu zayıf bir vücuda göre dikilen geçici bir elbisenin formunu almış bir bünyeye göre dikilmiş en güzel bir elbise ile değiştirilmesi gibidir. Benim görüşme göre; Kur'ân-ı Kerîm'de lafzı neshedilmiş ama hükmü kalmış bir ayet yoktur. Bazı rivayetlerde anlatılan recm ayeti Kur'ân-ı Kerîm'in değil, ilâhi bir kitap olan Tevrat'ın ayeti idi. O ayetin neshedildiğinin söylenmesinden maksat o ayetin bulunduğu kitabın neshedildiğini fakat recmle ilgili hükmünün devam ettiğini bildirmektir.[420]

Mevdudî, nesh meselesi ile ilgili bu ayetteki yorumunda diğer müfessirlerden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. O, Kur'an ayetlerinde neshin vuku bulduğunu kabul etmekle birlikte, zaman, zemin ve şartlara göre mensûh hükümler ile de hükmedilebileceğini ifade etmiştir. Fakat bunun neticeye çok fazla bir tesiri yoktur. Nitekim bir ayetin mensûh olduğunu kabul etmemek ile mensûh olduğunu kabul ettiği halde, zaman ve şartlara göre yine o ayet ile hükmedilebileceğini ileri sürmek arasında herhangi bir fark yoktur.

Mevdûdî nesh meselesi ile ilgili olan *"Biz bir ayeti, bir başka ayetin yeri ile değiştirdiğimiz zaman,-Allah neyi indirdiğini daha iyi bilmektedir-sen yalnızca iftira edicisin" dediler. Hayır onların çoğu bilmezler."*[421] ayetini şu şekilde tefsir etmiştir: "*Bu ayet şu anlama da gelebilir: "Kur'ân'da emirler parça parça indirildiği için bir emri açıklayan başka bir emir indirdiğimiz zaman." örneğin; "içki yasağı ve zina ile ilgili emirler, yıllarca birbiri ardınca gelen emirlerden oluşmaktadır. Fakat biz bu tefsiri kabul etmekte tereddüt ediyoruz, çünkü Nahl Sûresi Mekki bir sûredir ve bildiğimiz kadarıyla Mekke'de emirlerin böyle derece derece gönderildiğini gösteren bir örnek yoktur. Bu nedenle biz diğer tefsiri kabul ediyoruz. Kur'ân bir konuya farklı yerlerde ayrıntılar ekler ve aynı konuyu farklı yerlerde farklı örneklerle açıklar. Aynı şekilde Kur'ân, aynı hikâyeyi farklı yerlerde farklı kelimelerle anlatır ve değişik*

[420] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 31.; Mevdûdî, **Meseleler ve Çözümleri,** c. 2, s. 82-83.
[421] Nahl Sûresi, 16/101.

yerlerde farklı yön ve ayrıntılarını sunar. Aynı konuyu ispatlamak için bir yerde bir fikir, başka yerde başka bir fikir öne sürer. Bir yerde bir konuyu kısaca, başka bir yerde ayrıntılarıyla ele alır. Mekkelilerin Kur'an'ı Hz. Muhammed'in (s.a) uydurduğunu söylemelerinin nedeni budur. Müşrikler şöyle diyorlardı: "Eğer Kur'ân Allah kelamı olsaydı belirli bir yerde belirli bir konunun tümüne değinirdi, çünkü Allah'ın bilgisi eksik değildir. O, bir konunun ayrıntılarını derece derece düşünmek ve aynı şeyi anlatmak için farklı yaklaşımlar kullanmak zorunda değildir. Bunun aksine insan bilgisi sınırlıdır. İnsan Kur'ân'da *da olduğu gibi merhale merhale düşünmek zorundadır. Bu da Kur'ân'ı senin uydurduğunun bir delilidir."*[422]

Mevdûdî, bu ayette Kur'ân'da İslâm ahkâmının Müslüman birey ve toplum vicdanında sahih ve sağlam bir zeminde yer edinebilmesi için tedrici bir şekilde indirilen ayetler arasında neshin söz konusu olduğu iddiasını benimsememiştir. Nitekim bu ayetin Mekkî olduğunu ve Mekkî ayetlerde tedrici bir nüzulün olmadığını ifade etmiştir. Bu ayette, Kur'ân'ın aynı mevzuyu farklı hitap ve tekrarlarla yinelediği üslup özelliğinden bahsedildiğini söylemiştir. Müşriklerin Kur'ân'ın bu özelliğinden dolayı onu peygamberin iddiasında bulunduklarını ve bu ayetlerin Müşriklerin ithamlarına cevap niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

6.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Yedi Harf Üzerine Nazil Olması ve Kıraat Meselesi

Oryantalist Goldziher'in bu konuyla ilgili iddialarını, Sönmezsoy şöyle nakletmiştir: *"Kur'ân metninde ki istikrarsızlık ve ihtilafın bir benzerini, en eski çağlardan beri dini bir grubun indirilmiş olduğuna inandığı hiçbir dini kitapta bulamazsınız… Kur'ân'ın bütünlük arz eden hiçbir metni yoktur bundan ötürü biz, onun muhtelif ifade şekillerinde tefsirin ilk merhalelerini görebilmekteyiz. Kur'ân'ın geçerli kabul edilen metni ki o, Kur'ân'ın hiçbir parçasında bulunmamaktadır üçüncü halife Osman'ın Allah kelamının muhtelif yerlerde ve çeşitli formlarda rivayet edilmesinde gördüğü tehlikeyi def etmek için göstermiş olduğu titizlikle yazılışı tamamlanan metindir. Bu metnin ibadet vazifelerini ele alışı da uyum göstermeyen bir*

[422] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 60.

tarzdadır. Buna göre ibadet, genel kabulden payı olan bir tevhit isteğinden ibarettir."[423]

Goldhizer, Blachére, F. Buhl gibi oryantalistler, Kur'ân'ın farklı kıraatlerindeki ihtilafa kaynak olarak, harflerdeki noktaların bulunuş yerleri ve i'rabın durumuna göre farklı okunma özelliğine sahip olan Arap yazısını göstermiştir. Muhtelif kıraat vecihlerinden bahsettikten sonra Kur'ân'ın nazil olduğu yedi harf neticesinde, Kur'ân'da varlığını iddia ettiği ihtilafları ele almış, Hz. Osman'ın kıraatinde bizzat kendisinin cem' ettirdiği imam mushafının yazılışına ters düştüğünü ileri sürmüştür. Kur'ân'ın birçok pasajında lafzın uygunluğunun göz ününde bulundurulmaksızın Kur'ân'ın mana ile okunabileceğini ileri sürmüş ve bunun caiziyetini da yedi harf farkına dayandırmıştır. Yedi harf farklılığı, insanların okuyuşunun kişisel hürriyetten kaynaklandığını ileri sürmüş ve Kur'ân'ın asli şekline uymaksızın dilenildiği şekilde okunabileceğini iddia etmiştir.[424]

Okiç, bu hususta şunları kaleme almıştır: Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatini ilgilendiren çok önemli olmakla beraber çok ihtilaflı meselelerden biri de el-Ahrafû Seb'a, yani vahyin yedi harf üzerine nazil olmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de: *"Şüphesiz bu Kur'ân yedi harf üzerine nazil olmuştur. Size kolay geleni okuyun."*[425] ayetinde geçen yedi harf ile neyin kastedildiği hakkında âlimler arasında muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. İbnü'l Cezerî'ye göre, bu meseledeki ihtilafların sayısı 40'a kadar varmaktadır. Bazı âlimler bu yedi harften maksadın, yedi mana, yani zecr, emir, helal, haram, muhkem ve emsalin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kimi âlimler de; " Yedi harf, meşhur yedi kıraat demektir" demişlerdir. Fakat bu da sahih bir görüş değildir nitekim muhtelif kıraatler daha sonradan şüyu' bulmuş ve Ebu Bekir İbn Mücahid ise bu muhtelif kıraatler arasından sadece yedisini tercih etmiştir. Bir kısım âlimler de yedi harften kastedilenin yedi lehçe, yedi lügat olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddia İslâm âlimleri arasında revaç bulmuş ve cumhur tarafından da makbul görülmüştür. Bu âlimlere göre, herkesin kendi lehçesi ile dolayısıyla kendisine en kolay gelen lehçe ile Kur'ân'ı okuması caizdir. Bu yedi lehçe şunlardır: Kureyş, Huzeyl, Sakif, Hevazin,

[423] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 204-205.
[424] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 205-206.
[425] Müzemmil Sûresi, 73/20.

Kinane, Temim, Eymen lehçeleri. Kur'ân-ı Kerîm'in hicretten önce sadece Kureyş lehçesi üzerine okunduğu kaydedilmiştir. Hicretten ve İslam coğrafyasının genişlemesinden sonra İslam'a giren çeşitli Arap kabileleri, Kur'ân-ı Kerîm'i kendi lehçelerine göre okumaya başlamışlardır. Zira bunlar Kureyş lehçesine alışkın olmadıkları için Kur'ân-ı Kerîm'i bu lehçeye uygun olarak okumakta zorlanmışlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerîm'in Kureyş lehçesinin yanında altı lehçe ile daha okunmasına vahye istinaden cevaz vermiştir.[426]

Aslında her kelime her lehçeye göre değişiklik arz etmemiştir. Ancak bu değişiklik bazı kelimelerde görülmüştür. Bu suretle Kur'ân-ı Kerîm'in en fazla yedi farklı şekilde okunması caiz görülmüştür ki buna vech ya da vücuh adı verilir. Buna rağmen bir kelimenin yedi şekilde de okunması nadir durumlardandır. Hz. Peygamber'in vahye istinaden olan bu cevazı bazı şartlara bağlı olmuştur. Mesela, Arap dilinin fesahatinden çıkmamak, manayı bozmamak ve okunuş şekilleri ya da çeşitleri Hz. Peygamber'den sadır olmak, yani bizzat Hz. Peygamber'den duymuş olmak gibi şartlar koşulmuştur.[427]

Goldhizer'in müteaddit kıraatlerdeki farklılara neden olarak Arap yazısını göstermesi asılsız bir iddiadır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatleri vahiy menşe'lidir. Hz. Peygamber'in ve ashâbının, Kur'ân-ı Kerîm'i vahyedildiği şekilde muhafaza edilip sonraki nesillere sahih bir şekilde aktarılması için büyük bir sadakat ve titizlik gösterdiklerine tarih şahitlik etmiştir. Nitekim Arap yazısı, aynı yazı şekliyle farklı sahih kıraatleri ihtiva etme özelliğine sahiptir. Hz. Peygamber, ashâbının çoğunluğunun ümmî olması hasebiyle Kur'ân'ı kendisinden öğrendikleri şekilde, öncelikle ezberden okumuşlardır. Yazıdan okumadıkları için yazının kıraat ihtilafına sebep gösterilmesi de gayr-ı makul görülmüştür.[428]

Oryantalistleri, yedi harf farkına istinaden lafza itibar etmeksizin, Kur'ân'ı mana itibariyle okunabileceği iddiasında bulunmuştur. Fakat dikkat-i nazara almak gerekir ki almak gerekir ki Kur'ân'ın yedi harfe mütabık olarak farklı okunan lafızlar keyfî değil, ilâhî vahiy ile belirlenmiştir. Bu da çoğunluğu ümmî olan Arap

[426] Okiç, **Tefsir ve Hadis…,** s. 66-67.
[427] Okiç, **Tefsir ve Hadis…,** s. 68.
[428] Sönmezsoy, **Kur'ân ve Oryantalistler**, s. 212-213.

toplumunda Kur'ân'ın idrak ve hıfzını kolaylaştırmak için verilmiş bir ruhsat olmuştur. Nitekim bu salahiyet Hz. Osman'ın Kur'ân'ı cem etmesinden önce de olmuştur. Hz. Osman'ın Kur'ân'ı Kureyş lehçesi üzerine cem etmesiyle bu salahiyet de sona ermiştir. Bu cihetle oryantalistlerin neticelendirilmiş olan bu meseleyi ihtilaflı ve şüpheli kılma çabaları Kur'ân metninin sıhhatine dair şek ve şüphe uyandırma gayretinden ibaret addedilmiştir.

Arabistan yarımadasının ortak dili Arapça olmasına rağmen, çeşitli kabile ve bölgelerde farklı lehçeler kullanılmaktaydı. Kur'ân-ı Kerîm Mekkeli Kureyşlilerin lehçesi ile nazil olmuştur. Bununla birlikte risâletin başlangıcında, Arabistan'ın farklı yörelerinde yaşayan Arapların, Kur'ân'ı idrak etmelerini kolay kılmak için, Kur'ân'ı kendi lehçeleri ile okumalarına müsaade edilmiştir. Fakat bu durum herhangi bir anlam farklılığına, karışıklığına neden olmayacak nitelikte olmuştur. İslâm, Arabistan sınırları dışına yayılıp Arap olmayanların da İslâm dairesine girmesiyle, Arap dili de bu gelişmelerden etkilenmeye başlamıştır. Bu nedenle Kur'ân'ın farklı lehçelerinin, pek çok yanlış anlamalara ve farklı lehçelere sahip kimseler arasında anlaşmazlıklara sebep olmasından endişe edilmiştir. Nitekim bu durum, Müslümanlar arasında birbirini Kur'ân'ı değiştirmek ve tahrif etmekle suçlamaya başlama tehlikesinin dahi ortaya çıkmasına zemin oluşturabilirdi. Ayrıca Kur'ân'ın saf ve duru Arapçasının, Arap olmayan Müslümanlarla temasa geçen Araplar tarafından bozulma tehlikesi de muhtemel olmuştur. Bu cihetle Hz. Osman, halifeliği döneminde diğer sahabeler ile de istişare ederek bütün İslâm dünyasında Kur'ân'ın tek bir kopyasının, Hz. Ebu Bekir döneminde derlenen ve tashih edilen nüshasının kullanılması gerektiğini ve diğer tüm lehçelerin yok edilmesine karar vermiştir. İleride herhangi bir karışıklık ve yanlış anlaşılmanın olmasını önlemek amacıyla diğer bütün nüshaları yaktırmıştır.[429]

"Günümüzde dünyanın her yerinde okunan Kur'ân, Hz. Ebu Bekir'in emri ile derlenen nüshanın, Hz. Osman döneminde resmî bir emir ile farklı bölgelere gönderilen nüshaların birer kopyasıdır. Bugün, dünyanın çeşitli bölgelerinde büyük kütüphanelerde çok eski Kur'ân nüshaları bulunmaktadır. Eğer Kur'ân'ın her tür değiştirme ve tahriften korunduğu konusunda şüphe duyan bir kimse varsa Kur'ân'ın herhangi bir kopyasını bu nüshalardan biri ile karşılaştırıp kendi kendini ikna edebilir

[429] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 28-29.

bundan başka, eğer bir kimse Batı Afrika'da, Cezayir'deki bir kitapçıdan bir Kur'ân nüshası alsa ve bunu, Doğu'da Caba'dan aldığı diğer bir nüsha ile karşılaştırsa, ikisinin birbiri ile Hz. Osman döneminde çoğaltılan nüshalarla aynı olduğunu görecektir. Eğer bundan sonra da hala şüphe duyan varsa, ona dünyanın herhangi bir yerinden Kur'ân nüshası alıp, Kur'ân'ı ezbere bilen bir kişinin hafızası ile kelimesi kelimesine karşılaştırması tavsiye edilir. Böyle bir kimse de, okunan metnin, yazılı metne kelimesi kelimesine uyduğunu görecektir. Bu, bugün okunan Kur'ân'ın, Hz. Muhammed'in dünyaya sunduğu Kur'ân'ın aynısı olduğunun açık ve karşı konulamaz bir ispatıdır. Yoldan çıkmış biri, onun Allah'tan geldiği konusunda şüphe duyabilir; fakat hiç kimse onun her türlü ekleme, eksiltme ve değiştirmeden uzak olduğu, sahihliği ve doğruluğu konusunda en ufak bir şüphe bile duyamaz. Çünkü tüm insanlık tarihinde, bu Kur'ân'ın, Hz. Peygamber tarafından insanlığa sunulan Kur'ân'ın aynısı olması gerçeği kadar sahih bir şey yoktur. Aksi halde bu, tarihte Roma İmparatorluğu'nun, bir zamanlar Hindistan'da Moğol hâkimiyetinin ya da Napolyon diye bir hükümdarın mevcudiyetini inkâr etmek kadar cahilce bir iddiadan başka bir şey olarak anlaşılmaz."[430]

Mevdûdî, Kur'ân'ın farklı okunuşlarının mahiyeti ile ilgili şunları ifade etmiştir:

Hz. Peygamber döneminde, vahiy kâtipleri tarafından kullanılan Arapça'da yazıda ne harekeler (sesli okuma işaretleri) ne de noktalar vardı. Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti döneminde Hz. Zeyd tarafından derlenen ve Hz. Osman tarafından farklı bölgelere dağıtılan nüshalar için de aynı durum söz konusuydu. Kur'ân'ın tashihi yazılı bir şekilde yapılmışsa da onun tebliği, okuma yazmanın yaygın olmaması ve kâğıt malzemesinin yeterli olmayışı hasebiyle şifahî olarak yapılmıştır. Fakat bu dönemde okuma yazması olan kimseler de bu metni çözmekte ve anlamakta zorluk çekmemişlerdir. Kur'ân'ı bizzat Hz. Peygamber'in kendisinden öğrenen ve ezberleyen binlerce sahabe olmuştur. Bunlar da Hz. Peygamber ve ashabından öğrendikleri şekilde başkalarına öğretmişlerdir. Hz. Osman, İslâm'ın çeşitli merkezlerine sadece tashih edilmiş Kur'ân-ı Kerîm'in birer nüshasını göndermekle yetinmemiş onunla

[430] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s.29.

birlikte Hz. Peygamber'in öğretmiş olduğu sahih kıraati öğretmesi üzere kurra da göndermiştir.[431]

Zamanla Kur'ân'ın sahih bir şekilde okunmasını muhafaza edebilmek için yazıya hareke konması ihtiyacı belirmiştir. Bunun üzerine Basra Valisi Hz. Zeyd'in emri ile sesli okuma için işaretler konmuştur. Daha sonra Abdülmelik'in (H.65-85) döneminde, Haccac bin Yusuf, sesli okumaya yarayan harekelerle birbirine benzeyen harfleri ayırmaya yarayan noktalar için farklı işaret ve semboller belirlemek üzere bir grup âlimi görevlendirmiştir. O dönemde belirlenen işaretler bugüne kadar kullanılagelmiştir.[432]

Mezkûr tarihî verilerden anlaşılacağı üzere, Kur'ân'ın okunması Hz. Peygamber'in uyguladığı ve öğrettiği kıraatin aynısıdır. Bütün âlimler ve kurrâ sadece şu şartlara uyan okumanın sahih olacağı konusunda görüş birliği içinde olmuşlardır: Okuma, Hz. Osman'ın dağıttığı nüshanın metnine birebir uymak zorundadır. Arapçanın lehçesine, gramerine, üslubuna ve deyimlerine uymalıdır. En önemlisi okunan metin kesintisiz bir isnat zinciri ile Hz. Peygamber'e ulaşmalıdır. Bu nedenle Kur'ân kıraatinde sadece birkaç farklı tarz vardır ve bunlar mana cihetiyle birbirine zıt değil, aksine anlam ve kapsamı zenginleştirecek vasıftadır. O halde, Hz. Peygamber'in bu farklı şekildeki okumaları kendisinin de yaptığında şüphe yoktur. Bu değişiklikler anlamı daha kapsamlı ve anlaşılır kılmaktadır.[433]

7. MUHTELİF İDDİALAR

7.1. Hz. Peygamber'in Zeyneb b. Cahş ile Evliliği Meselesi

Mevdûdî, Nur Sûresi'nin tarihi arka planını izah ederken oryantalistlerin de Hz. Peygamber'in aleyhine iddialarda[434] bulunmalarına sebebiyet veren Zeynep Bint Cahş ile evliliğini değerlendirmiştir.

---

[431] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s.30.
[432] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s. 30.
[433] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 1, s .31.; Mevdûdî, **Meseleler ve Çözümleri**, c. 3, s. 74-82.
[434] Seyfullah Kara, Hz. Peygamber'e Karşı Oryantalist Bakış ve Bu Bakışın Kırılmasında Metodolojik Yaklaşımın Önemi, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum, 2005, c. 23, s. 160.

Hz. Peygamber, evlatlığı Zeyd b. Harise'den boşanmış olan Zeynep Bint Cahş ile evlenmiştir. Fakat bu evliliği, kişinin bizzat kendi öz oğlunun hakkı olan statünün aynısını evlatlığına da tanıyan cahiliye adetlerinden birine bir son vermek için gerçekleştirmiştir. Fakat münafıklar, Hz. Peygamber'i ayıplamak ve karalamak için bu hadiseyi bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Dışarda da Yahudiler ve müşrikler bu iftira ile Hz. Peygamber'in itibarını zedelemek için bu hadiseyi istismar etmişlerdir. Hz. Peygamber'in evlatlığının zevcesini görmüş ve ona aşık olmuş; onun boşanmasını sağlanmış ve sonunda onunla kendisi evlenmiş tarzında hikayeler uydurarak Hz. Peygamber'e ve onun kutsal vazifesine kara çalmak istemişlerdir. Bu hikayeler, o dönemde yayıldığı gibi, bazı müfessirlerce de tefsirlerde kullanılmıştır. İslâm'a karşı ileri sürdükleri iddiaları İslâm literatüründen devşiren oryantalistler de İslâm kaynaklarından hakkında bilgi edindikleri bu hadiseden yola çıkarak Peygamber'e dair çirkin ithamlarda bulunmuşlardır.[435]

Fakat Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'i tevafuken görüp ilk bakışta aşık olacak kadar kendisine yabancı değildi. Nitekim Hz. Zeyneb, Hz. Peygamber'in halası Ümeyme'nin kızıydı ve Hz. Peygamber onu çocukluğundan beri tanımaktaydı. Bu hadiseden bir yıl önce, o toplumda azatlı kölelerin hürlerle eşit statüde olduklarını uygulamada da göstermek için, Hz. Zeyneb istememesine rağmen Hz. Zeyd ile evliliğe bizzat kendisi ikna etmiştir. Oysa Hz. Zeyneb'in kardeşi Abdullah Bin Cahş da bu evliliğe karşı çıkmıştır. Hz. Zeyneb, bir azatlı köleyle evlenmeyi bir türlü sindiremediği için eşiyle geçinememiş ve ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu, meselenin hakikati herkesçe bilinmesine rağmen müfteriler, propagandalarında o kadar başarılı olmuşlardır ki bugün dahi İslâm'ı zemmetmek için bu hadiseyi istismar edenler vardır.[436]

Mevdûdî, Hz. Peygamber ile Hz. Zeyneb'in izdivacının hikmetine binaen nazil olan Ahzab sûresi 37. ayetin tefsirini yaparken bu konu üzerinde durmuştur. *"Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği ve senin de kendisine nimet verdiğin kişiye: eşini yanında tut ve Allah'tan sakın diyordun; insanlardan da çekinerek Allah'ın açığa vuracağı şeyi kendi nefsinde gizli tutuyordun; oysa Allah, kendisinden çekinmene çok daha layıktı. Artık Zeyd, ondan ilişkisini kesince, biz onu seninle evlendirmiş olduk; ki*

[435] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 441.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 1, s. 256-257.
[436] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 3, s. 442

böylelikle evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (kadınları boşadıkları) zaman onlarla evlenme konusunda mü'minler üzerine bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." Bu ayetin Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb ile izdivacından sonra münafıkların, Yahudilerin ve müşriklerin O'nun aleyhinde propaganda yapmaya başlamaları üzerine nazil olduğunu ifade etmiştir. Bu ayetler incelenirken, vahyin Hz. Peygamber'i levm eden, müfteri kimselerin tahkirlerine binaen, onları yola getirmek ya da onları eğitmek için nazil olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu ayetlerin nüzulünün esas sebebi, Müslümanları bu propagandaların oluşturabileceği tereddüt ve şüphelere karşı korumaktır. Nitekim Allah'ın kelamı kâfirleri tatmin etmezdi. Ayette açıkça Hz. Zeyd'den bahsedilmektedir. Hz. Zeyd, sekiz yaşında iken kabileler arasındaki çatışmalardan sonra esir alınmış ve Ukaz Panayırı'nda satılmıştır. Hâkim bin Hizan satın aldığı Zeyd' i halası Hz. Hatice'ye hibe etmiştir. Hz. Peygamber ile Hz. Hatice evlendikten sonra Zeyd, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuştur. Zeyd 15 yaşında iken fidye karşılığı Hz. Peygamber'e serbest bırakmasını teklif eden ailesine mukabil Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Hz. Peygamber Zeyd'in bu davranışından sonra: *"Şahit olun! Şu andan itibaren Zeyd benim oğlumdur. Ben ona varisim, o da bana varistir."* diyerek onu evlatlık edinmiştir. Bu süreçten sonra Mekke'de Zeyd bin Muhammed olarak çağırılmaya başlanmıştır. Tüm bunlar Hz. Peygamber'in risâletinden önce gerçekleşmiştir. Allah, Hz. Peygamber'i risalet vazifesini bahşettikten sonra, ona ilk iman eden dört kişiden biri Hz. Zeyd olmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Zeyd'i halasının kızı Zeynep bint Cahş ile evlendirmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi Hz. Zeynep bu evliliği sindirememiş ve bu cihetle evliliği boşanma ile son bulmuştur.[437]

Mevdûdî, bazı kimselerin bu ayetin manasını yanlış anlayarak şöyle yorumladıklarını belirtmiştir: Hz. peygamber Zeyneb ile evlenmeyi ve Zeyd'in onu boşamasını istiyordu. Fakat Zeyd hanımına boşamak istediğini ifade edince, Hz. Peygamber onu istemeyerek de olsa evliliğini sürdürmesine ikna etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Allah'ın: *"Allah'ın açığa vuracağı bir şeyi içinde gizliyordun."* buyurduğunu ileri sürmüşlerdir. Oysa ayetin gerçek anlamı bunun tam tersidir eğer bu

[437] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s .424.; Mevdûdî, **Tarih Boyunca….,** c. 1, s. 209.; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 565-567.

cümleyi aynı Sûrenin 1-2-3 ve 7. ayetleriyle birlikte okunursa, Hz. Zeyd ile zevcesi arasındaki anlaşmazlık şiddetlendiğinde Allah, Hz. Peygamber'in kalbine; Zeyd Zeyneb'i boşadığında onunla Hz. Peygamber'in evlenmesi gerektiğini ilham etmiştir. Fakat Hz. Peygamber, o dönemin Arap toplumunda evlatlığının dul karısı ile evlenmenin hem de toplumun büyük çoğunluğunun kendisine ve ashabına düşmanlık beslediği bir anda, ne gibi bir zorluğa sebebiyet vereceğini tahmin edebilmiştir. Bu cihetle Zeyd karısını boşamak istediğini söyleyince Hz. Peygamber: "Allah'tan kork, eşini yanında tut!" demiştir. Bu telkinle kastettiği şey şuydu: kendisinin bu imtihandan kurtulabilmesi için Zeyd'in eşini boşamaması gerekiyordu; aksi takdirde boşanma gerçekleştiğinde bu emri yerine getirmek zorunda kalacak ve böylece pek çok iftira ve suçlamalara hedef olacaktı. Fakat Peygamber karşılaşacağı iftira ve suçlamalardan kaçınmak niyetiyle, bilerek Hz. Zeyd'in eşini boşamasına mani olmaya gayret ederken Allah, bu davranışı Peygamber'in yerine getirmesi gereken bir vazife olarak takdir ederek bu evlilik vesilesiyle büyük bir reform yapmayı murad etmiştir. *"İnsanlardan korkuyordun; oysa asıl korkulmaya layık olan Allah idi."* cümlesiyle de aynı noktaya temas edilmektedir.[438]

Mevdûdî, ayette geçen *"Biz, onu seninle evlendirmiş olduk"* cümlesiyle Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb ile izdivacının kişisel bir arzusu sebebiyle değil, Allah'ın muradı ve emri neticesi ile olduğunun gösterdiğini ifade etmiştir. *"Böylelikle evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (kadınları boşadıkları) zaman, onlarla evlenme konusunda mü'minlerin üzerine bir güçlük olmasın."* ifadesiyle de Allah'ın, insanlar tarafından başka türlü kabul edilmesi çok güç ve zor olan bir sosyal ıslahatı elçisi aracılığı ile gerçekleştirdiğini göstermektedir. Nitekim Arap toplumunda evlatlık ilişkileri ile ilgili uygulamada var olan yanlış gelenek ve adetlere son vermenin başka yolu olmamıştır. Bu cihetle Allah, bu nikâhı sadece Peygamber'in ev halkına bir eş daha eklemek için değil önemli bir sosyal ıslahatı gerçekleştirmek için takdir etmiştir.[439]

Mevdûdî, Ahzab Sûresi 40. Ayete geçen *"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiç birinin babası değildir; ancak o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.*

[438] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 425.
[439] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 425.

Allah her şeyi bilendir." İfadesiyle de İslâm muarızlarının, Hz. Peygamber'in izdivacı ile ilgili ileri sürdükleri iftiraların bertaraf edildiğini belirtmiştir. Bu kimselerin karşı çıktığı ilk husus, Hz. Peygamber'in İslâmî ilkelere göre oğlunun karısı ile evlenmek haram olduğu halde, gelini ile evlenmiş olmasıydı. Kur'ân bu itiraza şöyle cevap vermiştir: "*Muhammed, sizin erkeklerinizden birinin babası değildir."* yani Zeyd onun gerçek oğlu değil; bu nedenle Peygamber'in onun eşiyle evlenmesi haram değildir. İkinci itiraz ise; evlatlığı, onun asıl oğlu değilse bile onun karısıyla evlenmemesi gerektiği ile ilgiliydi. Bu itiraza "*Fakat o, Allah'ın Resûlüdür."* ifadesiyle yanıt verilmektedir. Yani gelenek ve göreneklerin haram kabul ettiği helal bir şey hakkındaki tüm önyargıları izale etmenin ve onun helal olduğunu ilan ve tebliğ etmenin Allah Resûlü'nün bir vazifesi olduğu belirtilmiştir. Bu husus "Ve O peygamberlerin sonuncusudur." denilerek uygulanmaktadır. Yani Allah'ın Resûlü olmasının yanı sıra, ondan sonra onun eksik bıraktığı sosyal ıslahatları tamamlayabilecek bir peygamber daha gelmeyecektir, bu nedenle bu toplumda yerleşmiş olan bu kötü geleneğin bizzat peygamber tarafından ortadan kaldırılması icap etmektedir. [440]

7.2. Hz. Lokman Meselesi

İslâm literatüründe var olan Hz. Lokman'ın kimliği meselesi oryantalistlerin de gündeminde yer almıştır. Hz. Lokman ile aynı kişi olduğu iddia edilen kimselerden biri de MÖ. VI. asırda yaşadığına kanaat getirilen Arami asıllı bilge Ahikar olmuştur. Metinleri Aramice ve Ermenice olarak günümüze ulaşmış olan bu şahsiyetin, darb-ı mesel, veciz sözleri ve hikâyeleriyle meşhur olduğu ifade edilmiştir. Yasin Meral'in çalışmasında ifade ettiği üzere Ahikar'ın Hikâyesi adlı metin oryantalistler tarafından Kur'an'daki Hz. Lokman'ın öğütleriyle ilişkilendirilmiştir.[441] Bu cihetle oryantalistler Kur'ân kıssalarından Hz. Lokman kıssasına da harici bir kaynak iddiasında bulunmuşlardır.

Mevdûdî tefsirinde oryantalistlerin Hz. Lokman'a dair iddialarına dair yorumlarda bulunmuştur. *"Andolsun, biz Lokman'a "Allah'a şükret" diye hikmet*

[440] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 426-427.
[441] Yasin Meral, Hz. Lokman'ın Öğütleri ve Antik Mısır'ın Sebayt Metinleri, **Milel ve Nihal Dergisi**, İstanbul, 2018, c. 15, s. 11-12.

verdik. Kim şükrederse, artık o, kendi nefsi lehine şükreder. Kim de küfre saparsa, artık hiç şüphesiz (Allah,) Ganî (hiç kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmayan) dır, Hamîd (hamd da yalnızca O'na ait)dir." ayetinin tefsirinde Lokman'ın kimliğine olduğuna dair malumat sunduktan sonra oryantalist iddiaları da şu şekilde yanıtlamıştır: Lokman, Arabistan'da âlim kimliği ile bilinen bir şahsiyettir. İmra'ul-Kays, Lebid, A'aşa, Tarafa... vd. cahiliye şairleri, şiirlerinde kendisinden bahsetmiştir. Bir takım âlim Araplar da Lokman'ın hikmetli sözlerini ihtiva eden Sahife-i Lokman isimli bir külliyata sahip olan bir kimse olduğunu ifade etmişlerdir. Mevdûdî bu kimseden bahseden farklı rivayetlere de yer vermiştir. *"Rivayetlere göre Hicret'ten üç yıl önce Rasûlullah'ın Medine ahalisinden etkilediği ilk kişilerden biri de Süveyd bin Samit idi. Süveyd Hacc için Mekke'ye gitmişti. Rasûlullah orada her zamanki gibi çeşitli yerlerden gelen hacılara İslâm'ı tebliğ etmekteydi. Süveyd onun konuşmasını dinleyince şu beyanda bulundu: "Ben de senin vaz'ettiğine benzeyen bir şey var." Rasûlullah onun ne olduğunu sorunca "Lokman'ın Külliyatı" dedi. Sonra Rasûlullah'ın (s.a.) isteği üzerine bir kısmını okudu. Rasûlullah bunun üzerine şöyle dedi: "Bu sözler güzel, fakat bende ondan daha güzel bir söz var." Sonra Kur'ân'dan tilâvette bulundu ve Süveyd bunun Lokman'ın hikmetinden daha iyi olduğunu kabul etti. (İbn Hişam cilt: 2, sh: 67-69, Usdu'l-Gabe, cilt: 2, sh: 378) Tarihçilere göre bu şahıs (Süveyd bin Sâmit) kabiliyet, şecaat, asalet ve şairliği sebebiyle Medine'de Kâmil (yetkin) lakabıyla tanınırdı. Fakat Rasûlullah'la karşılaştıktan sonra Medine'ye dönünce bir süre sonra patlak veren Buâs Savaşında öldürüldü. Kabilesinden olanlar onun Rasûlullah ile görüştükten sonra Müslüman olduğu kanaatindeydiler. Tarihî açıdan Lokman tartışmalı bir şahsiyettir. Cehaletin karanlık çağlarında, yazılı tarih diye bir şey yoktu. Tek bilgi kaynağı asırlarca dilden dile dolaşan rivayetlerdi. Bunlara göre bazı insanlar Lokman'ın Ad kavmine mensup olduğu ve Yemen Meliki olduğu düşüncesindeydi. Mevlânâ Seyyid Süleyman Nedvî "Ard el-Kur'an" adlı eserinde bu rivayetlere dayanarak Lokman'ın Ad kavminin ilâhî azaba helâk edilmesinden sonra Hz. Hud'un yanında kurtulan müminlerin kuşağından ve Ad yönetimi altındaki Yemen meliklerinden biri olduğu yolunda görüşünü açıklar. Fakat sahabeden bazı âlimler ve tabiinden bazılarından gelen diğer rivayetler bu görüşü desteklemez. İbn Abbas'a göre Lokman, Habeşî bir köleydi; aynı görüşü Ebu Hureyre, Mücahid, İkrime ve Halid er-Rabi de paylaşır. Cabir bin Abdullah Ensari'ye göre o, Nübah'a mensuptu. Said bin*

el-Müseyyeb ise onun Mısırlı bir Habeşî olduğunu söyler. Bu üç görüş birbirine benzemektedir. Araplar o günlerde genellikle siyahilere "Habeşî" derlerdi ve Nübah, Mısır'ın Güneyinde, Sudan'ın Kuzey'inde bir bölgedir. Dolayısıyla aynı şahsa, "Mısırlı", "Nûbî" yahut "Habeşî" demek kelimelerdeki farklılığa rağmen bir ve aynı şeydir. Ayrıca Süheyli'nin Ravdu el-Unuf'da ve Mes'udi'nin Mürûc'uz Zeheb'te getirdiği açıklamalar bu Sudan'lı kölenin hikmetinin Arabistan'a nasıl yayıldığı meselesine de ışık tutmaktadır. İkisi de menşe itibariyle Nûbî olan bu şahsın Medyen ve Eyle (şimdiki Akabe) yöresinde yaşadığında müttefiktirler. Arapça konuşmasının ve hikmetinin Arabistan'a yayılmasının nedeni budur. Süheyli ayrıca, Lokman el-Hakem ile Lokman bin Ad'ın iki ayrı şahıs olduğunu, ikisini bir ve aynı şahıs olarak mutalaa etmenin doğru olmadığını beyan eder. (Ravd al-Unuf, Cilt 1, sh. 266; Mes'udi, Cilt, 1, sy.57)" Mevdûdî, İslâm kaynaklarında yer alan Hz. Lokman ile ilgili rivayetleri sunduktan sonra oryantalistlerin iddialarına şöyle yer vermiştir: *"Müsteşrik Derenbourg'un Emsal: Lokman Hâkim (Fables De Loqman Le Sage) adıyla neşrettiği Paris'teki Arapça el yazması, Lokman külliyatıyla alakası olmayan uydurma bir nüshadır. Bu masallar M.S. 13.yy. da yaşamış biri tarafından derlenmiş bir kitabın tercümesidir ve yazar yahut mütercimi kitabı Lokman el-Hakim'e izafe etmiştir. Müşteşrikler böyle araştırmaları hep özel bir hedefi gözeterek yaparlar. Kur'an kıssalarının tarihle ilgisi olmayan masallar olduğu ve dolayısıyla onlara güvenilemeyeceğini ispat etmek için böyle sahte ve uydurma metinleri gündeme getirirler. B. Heller'in Eneyclopaedia of Islam'a yazdığı "Lokman" maddesini okuyan, bu adamları harekete geçiren gerçek dürtüyü anlamakta gecikmeyecektir.*[442]

7.3. "Harun'un Kardeşi Meryem" İfadesinin İhtilafı Meselesi

Oryantalistlerin Kur'ân'ın muhtevası ile ilgili ileri sürdükleri iddialardan biri de Hz. Peygamber'in Kur'ân kıssalarını bazı muharref kaynaklardan alıntıladığı söylemidir. Bu cihetle Kur'an'daki Kıssalarda pek çok hata ve eksiklik bulunmaktadır. Bunlardan biri de o Hz. Meryem'in Harun'un kız kardeşi olarak arz edilmesi meselesidir.[443]

[442] Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 326-327.
[443] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 96.

Oryantalist Christiaan Snouck Hurgronje bu konuyla ilgili şunları ileri sürmüştür: *"Muhammed'in Yahudi ve Hristiyan metinlerinin muhtevalarına muttali olduğunu kesin olarak bilemeyiz. O, muhtemelen uzun bir zaman diliminde birçok kişiden malumat edinerek bunu yaptı. Eğitimli bir kişi olmadığından elde ettiği bilgilerin tam olarak içinden çıkamadı ve Musa'nın kardeşi Miryam ile İsa'nın annesi Meryem'i birbirine karıştırmak türünden birçok meseleyi birbirine karıştırdı. Yahudi, Hristiyan ve diğer bazı vahiy türlerine ait görünen bu bilgileri eğitimli Yahudi ve Hristiyan âlimlerinden olsaydı bu bilgiler bu kadar karmaşık olmazdı. Kur'ân'ın insanlığın tarihi ile ilgili olarak verdiği bilgilerin çoğu cahil bir kaynağı, özellikle büyük Hristiyan kiliselerinden uzak yerlerde bulunan Hristiyan efsanelerine, apokrif ve kutsal metin ötesi kaynaklara ve popüler sözlü malumata dayanmaktadır. Muhammed'in eğitimsiz hayalleri tüm bu materyalleri bir araya getirip ondan âdem ile başlayan insan oğlunun düğün tarihini ortaya koydu."*[444]

Shimon ben Tsemah Duran'ın İslâm'a karşı kaleme aldığı reddiyesinde bu meseleye de değinilmiştir. Kur'ân'da geçen Hz. Meryem kıssasında İsa'nın annesi Meryem'le Harun'un kardeşi Meryem'in (Miryam) karıştırıldığını iddia etmiştir. Kur'ânî bilgiye göre Hz. İsa'nın annesi Meryem, İmran'ın kızıdır. Kur'an'da, Yahudiler Hz. Meryem'e Harun'un kız kardeşi (ya uhte Harun)[445] seklinde hitap etmektedir. Duran'a göre Hz. Meryem'in Harun'un kız kardeşi olarak nitelenmesi apaçık bir uydurmadır. Çünkü söz konusu iki Meryem'in arasında bin yıllık zaman farkı vardır. Duran'a göre, Müslüman âlimlerin bu çelişkinin farkında olduklarını, mezkûr Harun'un Musa'nın kardeşi olan Harun olmadığını, Yahudilerin çocuklarına ihtiramen Harun ismi verdiklerini ileri sürerek bu meseleyi çözmeye çalışmışlardır.[446]

Mevdûdî bu mesele ile ilgili Meryem suresindeki *"Ey Harun'un kız kardeşi, senin baban kötü bir kişi değildi ve annen de azgın-utanmaz (bir kadın) değildi."* ayetinin tefsirinde şunları kaleme almıştır: *""Harun'un kız kardeşi" sözleri, ya Meryem'in Harun adında bir erkek kardeşi olduğunu ya da onun Harun ailesine mensup olduğunu ifade eder. Birinci anlam Peygamber'in bir hadisiyle*

[444] Yaşar, **Oryantalistlere Göre…,** s. 61-62.
[445] Meryem Suresi, 19/28.
[446] Yasin Meral, Şim'on Ben Tsemah Duran'ın (Ö. 1444) Keset U-Magen Adlı İslam'a Reddiyesinin Değerlendirmesi, **Dinî Arastırmalar,** İstanbul, 2012, c. 15, S. 41, s.66

desteklenmektedir. İkincisi de makuldür. Çünkü Arapça gramer bunu desteklemektedir. Biz ikinci anlamı daha makul buluyoruz, çünkü söz konusu hadisin sözleri mutlaka onun Harun adında bir kardeşi olduğu anlamına gelmeyebilir. Müslim, Nesai, Tirmizi... vb.'de yer alan hadis şöyledir: "Necran Hristiyanları, Kur'ân'ın Meryem'i Harun'un kardeşi kabul ederek büyük bir yanlışlık yaptığını söyleyip bu soruyu Muğire b. Şube'ye yönelttiklerinde, Muğire yeterli bir cevap veremedi. Çünkü Harun (a.s) yüzyıllarca önce yaşamıştı. Muğire bu soruyu Hz. Peygamber'e yönelttiğinde Allah Rasûlü) şu cevabı verdi: "İsrailoğulları'nın çocuklarına peygamberlerinin ve diğer salih insanların isimlerini verdiklerini neden söylemedin?" Yani onlara böylece cevap verebilirdin." [447]

[447] Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'ân, c:3, s. 217.

SONUÇ

Doğu ile Batı ayırımı tarihin başından günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir. Bu ayırım coğrafî bir ayırımdan ibaret değildir; aksine bu ayırım etnik, dinî, siyasî ve kültürel değerler üzerinden Batı'nın/öznenin ötekine/nesneye üstünlüğünün ve onun hükümranlığının zeminini oluşturmuştur. Bilgi-güç-iktidar düzleminde muktedir olan Batı, bütün dünyaya hükmetme ve kendi menfaat ve maslahatını gözetleyerek öteki/Doğu üzerinde her türlü tasarrufu kendisine mübah hatta vazife bilmiştir. Bu cihetle kendi muhayyilesinde kurguladığı Şark ve Şarklı'ya dair kendi ideoloji ve menfaatleri doğrultusunda her türlü dinî, siyasî, kültürel dayatmayı yapmıştır. Batı, Doğu'ya bu düşünceleriyle tarihi seyir içerisinde muhtelif kimlik ve formlarda müdahalede bulunmuştur. Bu kimi zaman müdahale edilecek coğrafyanın etnik kimliğine bürünerek olmuştur ki bir Arap'tan daha iyi Arapça konuşmuş ve bu halklar arasında kendi ideolojilerine hizmet etmek adına uzun yıllar yaşamışlardır. Kimi zaman tebdil-i din olmuştur ki pek çok misyoner ve oryantalist Doğulu halkları zihnen, vicdanen ve madden daha iyi sömürebilmek, kendi ideolojilerini kanıksatmak için farklı kisvelerde takiye yapmışlardır. Bu yöntemle Doğu ve Doğulu'ya dair bütün hassasiyetler ve stratejik noktaları öğrenmiş ve bu malumatlar ışığında misyoner ve oryantal çalışmalarına yön vermiştir.

Batı'nın Doğu'ya olan ilgi ve alakası bütün coğrafyada aynı olmamıştır. Bu ilginin odak noktası İslâm ve Müslümanlar olmuştur. Batı, İslâm ile tanıştığı ilk zamandan bu yana İslâm ve Müslümanları kendisine tehdit olarak algılamış ve her cihetle hem savunma hem de saldırı halinde olmuştur. Bu adavet, Doğu'da mütemadiyen kimlik ve form değiştirerek varolagelmiştir. Kimi zaman dinî kaygılar güden misyonerlik faaliyetleri adı altında kimi zaman da entelektüel bir çaba formunda Şark ve Şark'a dair her şeyin araştırma ve inceleme nesnesi kılındığı oryantalizm adı altında varlığını sürdürmüştür. Günümüzde ise demokrasi, insan hakları vs. gibi modern dünya söylemlerini Doğu'da ikame etmek, Doğulu'yu Doğulu'dan korumak,

kurtarmak gibi kaygılarla(!) varlığını korumaktadır. Bu cihetle isim, kimlik, kisve değiştirse de Batı'nın Doğu ile özellikle İslâm ve Müslümanlara karşı olan adaveti güncelliğini korumaktadır.

Oryantalizm, Batı'nın Haçlı Seferleri ile dize getirilemeyen İslâm dünyasına karşı başlattığı başka bir harptir. Batı, ilmî araştırma ve çalışmalarla kılıç ile elde edilmeyen başarıyı kalem ile elde etmeyi hedeflemiştir. Bu çalışmalarda kendi muhayyilesinde bir Şark ve Şarklı kurgulamış, bu kurmaca Şark ve Şarklı'ya kendi maslahat ve ideolojileri doğrultusunda ihtiyaçlar belirlemiş ve bu ihtiyaçları gidermeyi kendisine vazife bilmiştir. Şark'a ve Şarklı'ya bu kurmaca kimlikleri takdim etmiş, kabullenmesi için faaliyetlerde bulunmuştur. Kendisini ideal form olarak sunmuş, Doğulu'yu Batılı'ya benzeyebildiği oranda değer ve kıymet göreceğine ikna etmiştir. Bu sebeple Şarklı, kendisini Batılı muhayyilesindeki kurgusal Şarklı olduğuna kani olmuş, kendi öz kimliği ve değerlerine yabancılaşmış; kendisini Batı kıstaslarında değerlendirmiş ve ideal forma ulaşmak için kendi değer ve kutsallarından taviz verebilmiştir. Şarklı'nın bu kıvama gelmesinin arzulayan Batı, bu merhaleden sonra kendi dinî ve ideolojik kaygıları doğrultusunda Şarklı'yı istediği gibi yönlendirebilmiştir. Batı'nın olağandışı gayret ve çabaları neticesinde Şarklı aydınlar batılılaşmadıklarını fakat oryantalistleştiklerini yani kendilerine Batı'nın gözüyle bakıp onların kıstaslarıyla kendilerini değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, oryantalistlerin çalışmalarının orjini/odak noktası İslâm ve İslâm'ın kutsalları olmuştur. Bu çalışmalarla Müslümanları kendi dinlerine tabi kılmak yahut da en azından kendi dinî değerlerine karşı şüpheye düşürmek, güvensiz hale getirmek; Gayr-i Müslimlerin de İslâm dinini sahih bir şekilde anlayıp, ona intisap etmelerini engellemek olmuştur. Bu hedeflere ulaşabilmek için de İslâm dininin kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve onun mübelliği olan Hz. Peygamber ile ilgili asılsız itham ve iftiralarda bulunmuşlardır. Bu itham ve iftiralarında sahih bir mesnetleri olmamıştır. Nitekim İslâm ile ilgili yapılan çalışmalarda Müslümanların telif ettiği kaynaklardan başka referansları olmamıştır. Bu sebeple kendi hedeflerine ulaşabilmek için, bu kaynaklardaki bilgileri çarpıtarak şüphe uyandırmaya gayret etmişlerdir.

İslâm âlimleri oryantalistlerin bu çalışmalarına mukabil, muarazalarda bulunmuşlardır. Gerek Müslümanların zihninde ikame edilmeye çalışılan şek ve şüpheleri zail etmek için gerekse Gayr-i Müslimlerin oryantal çalışmalardan yola çıkarak İslâm'a karşı oluşabilecek ön yargılarını gidermek için muhtelif çalışmalar yapmışlardır. Batı'nın sömürge kolonilerinden biri olan Hint Alt Kıtası âlimlerinden olan Mevdûdî de bu konuda müstakil eserler kaleme almamış olsa bile kaleme aldığı tefsirinde ve bazı eserlerinde oryantalizm ve oryantalist iddiaları ele almış, değerlendirmiş, eleştiri ve reddiyeler sunmuştur.

Çalışmamızda Mevdûdî'nin muhtelif eserlerinde oryantalizm ve oryantal iddialara yönelik reddiye olarak sunulabilecek delil ve görüşleri sunduk. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı, telakki-i vahiy, Kur'ân'ın tedvini, cem'i, Kıraatler, vd. konuları ile ilgili diğer İslâm âlimlerinin bu konulardaki görüşlerinden iktibaslarda bulunarak, Mevdûdî'nin görüşleri ile destekledik. Mevdûdî'nin farklı yaklaşım ve fikirlerine de değinerek meseleyi irdeledik. Bu iddialar ile ilgili Müslümanlarda oluşabilecek şüphe ve yanlış algılara karşı sahih bir bakış açısı sunmaya gayret ettik.

Bu çalışmada da görüldüğü üzere Batı, Doğu ve Doğulu'ya dair yargı ve eylemlerinde objektif ve vicdan odaklı değildir. Nitekim bütün çabası kendi muhayyilesindeki Şark, Doğu, İslâm ve Müslüman tasavvurunu tüm dünyaya dikte etmek ve kabullendirmek olmuştur. Bunu tarihi seyir içerisinde farklı kisve ve formlara bürünerek kendi maslahat ve ideolojisinden ödün vermeyerek yapmıştır. Geçmişten günümüze hala varlığını koruyan bu adavetin idrak edilebilmesi için araştırmamızda ulaştığımız Batılı zihniyetin mesnetsiz itham ve iftiralarının Mevdûdî'deki eleştirisini ve reddiye ve reddiye niteliğindeki yorum ve yaklaşımlarını takdim ettik.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Salih, "Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed'e (SAV)'e Yaklaşımları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 31, 179-210.

ANIS, Ahmad, **Mevdûdî**, DİA, TDV İslam Araştırmaları Yay., İstanbul 2004.

ASAF, Hüseyin, **Batı'nın İslâmla Kavgası,** (çev.) Mesut Karaşahin, Pınar Yayınları, İstanbul 2017.

ATALAY Hâmit, İngilizce-Türkçe Sözlük, **"Orient"** Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2004.

BİRIŞIK, Abdulhamit, **Mevdûdî**, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

BİRIŞIK, Abdülhamit,"Ebu'l-A'lâ Mevdûdi'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", **Uludağ Üniversitesi Dergisi**, Cilt:20, 1-20.

BİRIŞIK, Abdülhamit, **Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân,** İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

BULUT, Yücel, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017.

BÜYÜKKARA, Mehmet Ali, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayınları, İstanbul 2017

CEMİLE, Meryem, **İslâm ve Oryantalizm,** (çev.) Faruk Yılmaz, Ahmet Deniz, Berikan Yayınları, Ankara 2011.

CERRAHOĞLU, İsmail, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'ân ve Kur'ân İlimleri Üzerine Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:31, 95-136.

DAVUDOĞLU, Ahmet, **Dini Tâmir Dâvasın'da Din Tahripçileri**, Bedir Yayınları, İstanbul 2017.

Ebû'l-Alâ Mevdûdî, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli Tercümânu'l-Kur'ân**, (çev.) Muhammed Han Kayanî, İnkılab Yayınları, İstanbul 2004.

el-Bûtî, M.Said Ramazan, **Fıkhu's-Siyre**, (çev.) Ali Nar, Orhan Aktepe, İslamî Edebiyat Yayınları, İstanbul 2003.

FANON, Frantz, **Yeryüzünün Lanetlileri**, (çev.) Şen Süer, Versus Yayınları, İstanbul 2013.

FIĞLALI, Ethem Ruhî, "**Kâdiyânîlik"**, DİA, İstanbul 2001.

GİYLÂNÎ, Esad, **Mevdûdî'nin Hayatı**, (çev). N. Ahmet Asrar, Hilal Yayınları, İstanbul 2000.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, (çev.) Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2013.

İKBAL, Muhammed, **Şikâyet ve Cevabı, (**çev.). Halil, Toker, Devamend Yayınları, İstanbul 2015.

KARADAVÎ, Yusuf, **Bir Düşünür Olarak Mevdûdî**, (çev.) M. Ekrem Çavuş, Ekin Yayınları, İstanbul 2017.

KIŞLAKÇI, Turan, **Çağa İz Bırakan Önderler Mevdûdî**, İlke Yayınları, İstanbul 2007.

Kur'ân-ı Kerîm

M. M. El-A'zami, **Kur'ân Tarihi**, (çev.) Ömer Türker, Fatih Serenli İz Yayınları, İstanbul 2014.

Meral Yasin, "Hz. Lokman'ın Öğütleri ve Antik Mısır'ın Sebayt Metinleri**",** Milel ve **Nihal Dergisi**, Sayı: 15, 7-32.

MERAL, Yasin, "Şim'on Ben Tsemah Duran'ın (Ö. 1444) Keset U-Magen Adlı İslam'a Reddiyesinin Değerlendirmesi", **Dinî Arastırmalar,** Cilt: 15, Sayı: 41, 59- 79.

Mevdûdî, **Fetvalar**, (çev.) Mahmud Osmanoğlu-A. Hamdi Chohan, Düşün Yayınları İstanbul 2015.

MEVDÛDÎ, Hümeyra, **Babam Mevdûdî**, (çev.) Hülya, Afacan, Mana Yayınları, İstanbul 2017.

Mevdûdî, **İslâm ve Çağdaş Medeniyet**, (çev.) İbrahim Ethem Hatiboğlu, Beyan Yayınları, İstanbul 2017.

Mevdûdî, **Kur'ân'a Göre Dört Terim**, (çev.) İsmail Kaya- Osman Cilacı, Beyan Yayınları, İstanbul 2014.

Mevdûdî, **Meseleler ve Çözümleri,** (çev.) Yusuf Karaca, Risale yayınları, İstanbul 1990.

Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, (çev.) Ahmed Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul 1992.

OKİÇ, Tayyib, **Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı meseleleri**, Nûn Yayınları, İstanbul 1995.

Said, Edward, **Şarkiyatçılık**, (çev.) Berna Yıldırım, Metis Yayınları, İstanbul 2017.

SÖNMEZSOY, Selahattin, **Kur'ân ve Oryantalistler,** Fecr Yayınları, Ankara 1998.

UĞUR, Hakan, "Osmanlının Son Döneminde Oryantalistlerin Kur'ân Hakkındaki İddialarına Karşı Osmanlı Ulemasının Yaptığı Çalışmalar İsmail Fennî Ertuğrul Örneği", **Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları**, Sayı: 2, 507-548.

VEZZAN, Adnan Muhammed, **Oryantalizm ve Oryantalistler,** (çev.) Yavuz Fırat, Tezmer Yayınları, Kayseri 2013.

Watt, Montgomery, **Kur'ân'a Giriş,** (çev.) Süleyman Kalkan Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000.

YAŞAR, Hüseyin, **Alman Oryantalizminde Kur'ân'a Bakış**, İz Yayınları, İstanbul 2010.

YAŞAR, Naif, **Oryantalistlere Göre Kur'ân'ın Kaynağı ve Metinleşmesi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

YAVUZ, Hilmi, **Modernleşme, Oryantalizm ve İslâm**, Boyut Kitapları Yayınları, İstanbul 1998.

YILDIZ, Şevket **Oryantalizm ve İslâm Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar**, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2002.

YÜKSEL, Emrullah, **İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî**, (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1997.

Zakzuk, M. Hamdi, **Oryantalizm (Bir Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı)**, Işık Yayınları, İzmir 1993.